

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

24. årgang

Sønderjysk Almanak

2017

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

KOM OG VÆR MED I ET GRÆNSELØST FÆLLESSKAB

Som medlem i Grænseforeningen får du mulighed for at deltage i mange spændende aktiviteter, og du får tilsendt Grænsen, et magasin om mindretal, sprog og kultur, der udkommer seks gange om året. Interessert? Kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

Aabenraa

Andreas Brandenhoff • a_brandenhoff45@hotmail.com • tlf. 7464 6502

Haderslev

Povl Solmer Frank • svanevej@privat.dk • tlf. 4028 5670

Sønderborg

Kirsten Fanø Clausen • kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder

Jens Andresen • jensandresen@bbsyd.dk • tlf. 4043 7008

www.graenseforeningen.dk

GRÆNSEFORENINGEN
FOR EN ÅBEN DANSKHED

Sønderjysk Almanak

24. årgang

2017

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

24. udgave

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Redaktion:

Inger Rahbek Andersen (vejviser og håndbog)

Anders Schaltz Andersen

Andreas Andresen (annoncer)

Georg Bendix

Povl Christian Callesen (ansvarshavende)

Hanne Clausen

Britta Slot Johnsen (artikelredaktør)

Mariane Jørgensen (kalender og almanak)

Poul Krebs Lange (mindeord)

Lis Mikkelsen

Hans-Ole Mørk

Lisbet Skau

Peder Moltesen Ravn

Fotos:

Portrætter til mindeord fra Sydslesvig er fotograferet af: Lars Salomonsen og Martina Metzger

Fotos på side 31, 77, 94, 216, 219, 220 og 222 er fotograferet af Elin Brodersen

Layout og opsætning:

Elin Brodersen, Aabenraa, Godt Grafisk, www.GodtGrafisk.dk

Tryk og bogbind:

Mohrdieck Tryk, Aabenraa, www.Mohrdieck.dk

Ekspedition:

Hans-Ole Mørk, Farverhus 21, 6200 Aabenraa, tlf. 7462 8062, e-mail: haomoerk@gmail.com

Pris i boghandel:

kr. 100,-

Pris for abonnenter:

kr. 80,- + porto

Abonnement kan tegnes på www.sønderjyskalmanak.dk

- eller ved henvendelse til Hanne Clausen, Møllevvej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder, tlf. 7473 8187

Forside:

Haderslev Domkirke

ISBN-nr.:

978-87-994872-6-4

Godt Grafisk

Elin Brodersen
Langbjergvej 2
6200 Aabenraa
Mobil 6126 9117
elin@godtgrafisk.dk

Grafisk design & tryk www.GodtGrafisk.dk

- Fødselsdag • Barnedåb • Familie-sammenkomst • Konfirmation
- eller bare en hyggestund med venner

- den skal holdes på Folkehjem!
- stedet med den sønderjyske historie

Buffét, 3-retters-menu eller en lækker brunch. Ring og hør nærmere!

FOLKEHJEM

Haderslevvej 7 · 6200 Aabenraa · Tlf. 7462 2848
folkehjem@folkehjem.dk · www.folkehjem.dk

Forord

Forord..... 5

Almanak

Kalenderen..... 6

Solens op- og nedgang 30

Højvande ved Vestkysten 31

Stjernesked..... 32

Formørkelser i året 2017..... 33

Artikler og digte

Inger Rahbek Andersen: Prolog 2017..... 35

Lis Mikkelsen: For 50 år siden..... 36

Jens Christian Gjesing:

Reformationen i Haderslev 52

Ea Dal: Syng med på dansk og tysk..... 58

Rosemarie Østergaard Nielsen:

En barndom på flugt 62

Hans Boll Johansen:

3 dansk-tyske almanakfortællinger..... 69

Jan Steinbring Jensen: Naturgenopretnings-

projektet ved Gram Slot..... 72

Jonna Boye: Op ad bakke er også fremad 78

Anne Dorthe Walthers:

Drømmen om et bedre liv 82

Hans Bolt: Moserne omkring landsbyerne..... 91

Britta Slot Johnsen: Søndagsturen..... 97

Harald Wolbersen: Nordfriisk Instituut..... 101

Hanne Sønnichsen:

Vejen til Højer er belagt med tekstil 107

Bente Sonne: Grænselandsudstillingen

- en kunstners sammenslutning 111

Johannes Diedrichsen: Kirkelinjer på Als 118

Britta Slot Johnsen:

Løgumkloster Kirke i nye klæder..... 120

Gwyn Nissen: 70 år med »Æ Zeitung«..... 127

Hans Peter Rasmussen: Fra Nydambåden

til dens replika Nydam Tveir..... 132

Jens Bruhn: 50-års jubilæum som

Dannebrogsmænd 138

Brian Olsgaard Bastiansen:

Når kulturer mødes..... 143

Jens Schott Knudsen: Jesper J. Schulz

- en jernbaneingeniør fra Hejls i Kina 148

Kim Jørgensen: Fra Sønderjylland til Kina 152

Britta Slot Johnsen: Rigtige venner

- om Sønderjyllands Symfoniorkestres

og dets venner 155

Liselotte Barsbøll: At høre hjemme i et

mindretal - set i canadisk perspektiv 158

Valdemar Rasmussen:

Et fristed midt ude i Marsken 163

Frode Sørensen: Fra Sprogforeningens

årsberetning 2015..... 167

Peder Moltesen Ravn:

Sønderjysk Skoleforeningen

- formandens beretning 2016..... 171

Mindeord

Martin Bjerringgaard..... 174

Horst Hoop 175

Otmær Petersen..... 176

Bitten Clausen..... 177

Karl Otto Meyer..... 178

Frode Jelling Kristoffersen 180

Laurids Rudebeck 181

Gunnar Nielsen 182

Poul Dannow 183

Håndbog og vejviser

Det Danske Kongehus 185

Regeringen Lars Løkke Rasmussen II..... 186

Valg i Sydslesvig 187

Sydslesvig-udvalget..... 187

Statsforvaltningen Syddanmark 188

Region Syddanmark..... 188

Sønderjyske regionsmedlemmer

2014-2017 188

Region Sønderjylland-Schleswig..... 189

Kommuner i Sønderjylland 189

Foreninger, organisationer,

institutioner m.v..... 190

Kirkelige foreninger og organisationer 193

Fonde 193

Danske og frisiske foreninger og

institutioner i Sydslesvig 194

Musik, teater og kunst..... 197

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og

samlinger..... 198

Biblioteker..... 204

Frie skoler..... 206

Kirkemusikskoler 208

Vandrerhjem..... 209

Museer m.v..... 209

Museer m.v. i Sydslesvig..... 212

Jagt 216

Jagttider og fredningsbestemmelser..... 217

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig 2017 221

Flagregler 222

Officielle civile flagdage 2017 223

RØDDING HØJSKOLE

Tag på Rødding Højskole i 2017.
Vi har spændende kurser for både unge og ældre.

Forår og efterår har vi lange kurser på 13, 17, 19 eller 24 uger, hvor unge kan gå i dybden med design, journalistik, litteratur, politik eller musik og mere end 40 andre fag. Desuden har vi et bredt udvalg af korte kurser indenfor bl.a. litteratur, politik, natur, tekstil og religion. På Rødding Højskole møder du, uanset dit kursusemne, engagerede foredragsholdere og undervisere samt medkursister fra hele landet.

Vi glæder os til at se dig på Rødding Højskole!

Rødding Højskole . Telefon 7484 2284 . kontor@rhskole.dk . www.rhskole.dk

RØDDING HØJSKOLE

Den danske hverdag i Sydslesvig laves i SYDSLESVIGSK FORENING

**TEATER, BØRNETEATER, KONCERTER,
FOREDRAG, FILM OG MANGE ANDRE
AKTIVITETER.**

**Info-bladet KONTAKT hver torsdag i Flensborg
Avis og dagsaktuel information via foreningens
hjemmeside www.syfo.de**

Bliv medlem af mindretallets forening!

Det første kalenderår er medlemskab gratis. Og fra 1. januar koster det kun 22 EUR om året at være medlem eller 35 EUR for en husstand. Men medlem bliver du ikke automatisk. Du skal melde dig ind. Optagelsesblanket på SSFs hjemmeside www.syfo.de eller ring til Dansk Generalsekretariat på tlf. 0(049)461-144 08-0.

Styrk mindretallet
Bliv medlem af
SYDSLESVIGSK FORENING
www.syfo.de

Sønderjysk Almanak udkommer i år for 24. gang som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og alle, som ønsker at vide noget om sønderjyske forhold.

Velkommen til dette års udgave af Sønderjysk Almanak, hvor vi præsenterer en broget buket af artikler, der bringer os nord og syd for grænsen, men også så langt væk som Canada og Kina. Emnerne spænder vidt fra personlige beretninger over artikler om historie, natur og kultur, men også historier om, hvordan mennesker, der engagerer sig, får ting til at ske. Som noget nyt har vi rubrikken: Søndagsturen, der giver et eksempel på et spændende sted at besøge nord eller syd for grænsen.

Sønderjysk Almanak indeholder også en almindelig kalender, en astronomisk kalender og en tabel over højvandtider ved Vestkysten. Vejviseren indeholder adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer og skoler i Sønderjylland og Sydslesvig. Vejviseren bliver løbende forbedret og udbygget, og forslag hertil modtages gerne af redaktionen. Kontakt os på almanak@bbsyd.dk

Endelig rummer Almanakken mindeord over kendte, afdøde personer fra Sønderjylland og Sydslesvig eller med tilknytning til landsdelen.

Udgivelsen af Sønderjysk Almanak er også med til at bidrage til, at unge mennesker fra landsdelen kan få støtte til efterskole- og højskoleophold.

Almanakkens hjemmeside er www.sønderjyskalmanak.dk

Forsidebilledet er i år Haderslev Domkirke

I anledning af 480-året for reformationen har vi valgt Haderslev Domkirke som motiv. Da Christian den 3. var blevet hertug over Haderslev og Tørning, gennemførte han her reformationen godt 10 år, før det skete i kongeriget. Haderslev kan derfor med rette kaldes »Nordens Wittenberg«.

Allerede i middelalderen havde Haderslev sit eget domkapitel under Slesvig bispedømme og blev betegnet »Der halb Dom«, men det var først efter genforeningen i 1920, at den blev domkirke. Kirkerummet er nok det nærmeste, vi på dansk kommer en gotisk katedral. Hvælvingerne er ca. 22 meter høje, og de store korvinduer er 16 meter høje.

Tak for støtte til udgivelsen af Almanakken

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med indlæg og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2017.

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 4 min. og tiltager i månedens løb 1 time 29 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø.	1	Nytårsdag Solens radius 16' 16" Vega kulm. midnat m.n. <i>Jesu navn. Luk 2,21</i>	UGE 52	08.41	15.46	10.10	19.35
Ma.	2	Abel	UGE 1	08.41	15.47	10.38	20.48
Ti.	3	Enoch Sirius kulm. midnat		08.41	15.48	11.02	22.02
On.	4	Methusalem Tusmørket varer 48 min. Jorden nærmest Solen		08.40	15.49	11.25	23.19
To.	5	Simeon ☉ f. kv. 20.47		08.40	15.51	11.47	-
Fr.	6	Helligtrekonger		08.39	15.52	12.10	00.37
Lø.	7	Knud, hertug		08.39	15.54	12.36	01.57
Sø.	8	1. s.e.h.3 k. Erhardt <i>Den tolvårige Jesus i templet. Luk 2,41-52 el. Jesus velsigner de små børn. Mark 10,13-16</i>		08.38	15.55	13.07	03.18
Ma.	9	Julianus	UGE 2	08.37	15.57	13.44	04.38
Ti.	10	Paul eremit ☾ nærmest Jorden		08.36	15.59	14.31	05.54
On.	11	Hyginus Tusmørket varer 47 min.		08.35	16.00	15.28	07.01
To.	12	Reinhold ☉ f.m. 12.34 Venus st. østl. Elong.		08.35	16.02	16.36	07.58
Fr.	13	Hilarius		08.34	16.04	17.49	08.43
Lø.	14	Felix		08.32	16.06	19.05	09.19
Sø.	15	2. s.e.h.3 k. Maurus <i>Brylluppet i Kana Joh 2,1-11</i>		08.31	16.07	20.20	09.48
Ma.	16	Marcellus Castor kulm. midnat	UGE 3	08.30	16.09	21.34	10.12
Ti.	17	Antonius Procyon kulm. midnat		08.29	16.11	22.45	10.33
On.	18	Prisca Tusmørket varer 46 min. Pollux kulm. midnat		08.28	16.13	23.54	10.53
To.	19	Pontianus ☉ s.kv. 23.13 Merkur st. vestl. elong		08.26	16.15	-	11.13
Fr.	20	Fabian og Sebastian		08.25	16.17	01.01	11.34
Lø.	21	Agnes		08.24	16.19	02.07	11.57
Sø.	22	3. s.e.h.3 k. Vincentius ☾ fjernest Jorden <i>Officeren i Kapernaum Matt 8,1-13</i>		08.22	16.21	03.12	12.23
Ma.	23	Emerentius	UGE 4	08.21	16.23	04.14	12.54
Ti.	24	Timotheus		08.19	16.25	05.13	13.32
On.	25	Pauli omv. Tusmørket varer 44 min.		08.17	16.27	06.08	14.17
To.	26	Polycarpus		08.16	16.29	06.56	15.12
Fr.	27	Chrysostomus		08.14	16.31	07.37	16.14
Lø.	28	Fred.6.s fødsel Carolus Magnus ● n.m. 01.07		08.12	16.34	08.12	17.22
Sø.	29	4. s.e.h.3 k. Chr. 7.s fødsel Valerius <i>Stormen på søen Matt 8,23-27</i>		08.11	16.36	08.42	18.35
Ma.	30	Adelgunde	UGE 5	08.09	16.38	09.08	19.51
Ti.	31	Vigilius		08.07	16.40	09.32	21.08

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Sø. 1	UGE 52	04:45	17:04
Ma. 2	UGE 1	05:16	17:39
Ti. 3		05:50	18:16
On. 4		06:29	19:00
To. 5		07:15	19:49
Fr. 6	Hellig 3 konger	08:07	20:45
Lø. 7		09:08	21:51
Sø. 8		10:17	23:03
Ma. 9	UGE 2	11:33	-
Ti. 10		00:18	12:49
On. 11		01:25	13:56
To. 12		02:25	14:55
Fr. 13		03:18	15:48
Lø. 14		04:05	16:33
Sø. 15		04:48	17:15
Ma. 16	UGE 3	05:28	17:54
Ti. 17		06:06	18:30
On. 18		06:45	19:09
To. 19		07:26	19:51
Fr. 20		08:11	20:40
Lø. 21		09:03	21:37
Sø. 22		10:02	22:41
Ma. 23	UGE 4	11:07	23:48
Ti. 24		-	12:14
On. 25		00:51	13:15
To. 26		01:47	14:09
Fr. 27		02:36	14:57
Lø. 28		03:18	15:39
Sø. 29		03:56	16:18
Ma. 30	UGE 5	04:31	16:53
Ti. 31		05:05	17:28

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 37 min. og tiltager i månedens løb 1 time 59 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Brigida	Tusmørket varer 43 min Solens radius 16' 14"	08.05	16.42	09.54	22.26
To. 2	Kyndelmise	Deneb kulm. midnat m.n.	08.03	16.44	10.17	23.45
Fr. 3	Blasius		08.01	16.46	10.41	-
Lø. 4	Veronica	☉ f. kv. 05.19	07.59	16.49	11.09	01.04
Sø. 5	Sidste s.e.h.3 k. Kronprinsesse Mary Agathe <i>Forklarelsen på bjerget. Matt 17,1-9</i>		07.57	16.51	11.43	02.22
Ma. 6	Dorothea	☾ nærmest Jorden UGE 6	07.55	16.53	12.24	03.38
Ti. 7	Richard		07.53	16.55	13.15	04.46
On. 8	Corintha	Tusmørket varer 42 min.	07.51	16.57	14.16	05.46
To. 9	Apollonia		07.49	17.00	15.25	06.35
Fr. 10	Scholastica		07.47	17.02	16.39	07.15
Lø. 11	Euphrosyne	☉ f.m. 01.33 Måneformørkelse	07.45	17.04	17.55	07.47
Sø. 12	Septuagesima <i>Arbejderne i vingården. Matt 20,1-16</i>	Eulalia	07.43	17.06	19.10	08.13
Ma. 13	Benignus	UGE 7	07.40	17.08	20.23	08.36
Ti. 14	Valentinus		07.38	17.10	21.34	08.57
On. 15	Faustinus	Tusmørket varer 40 min.	07.36	17.13	22.44	09.17
To. 16	Juliane		07.34	17.15	23.51	09.37
Fr. 17	Findanus	Venus lyser klarest	07.31	17.17	-	10.00
Lø. 18	Concordia	☉ s.kv. 20.33 ☾ fjernest Jorden	07.29	17.19	00.57	10.24
Sø. 19	Seksagesima <i>Sædemanden. Mark 4,1-20</i>	Ammon	07.27	17.21	02.00	10.53
Ma. 20	Eucharis	UGE 8	07.24	17.23	03.01	11.28
Ti. 21	Samuel		07.22	17.26	03.57	12.09
On. 22	Peters stol	Tusmørket varer 40 min.	07.20	17.28	04.48	13.00
To. 23	Papias		07.17	17.30	05.32	13.58
Fr. 24	Matthias	Regulus kulm. midnat	07.15	17.32	06.10	15.04
Lø. 25	Victorinus		07.12	17.34	06.42	16.16
Sø. 26	Fastelavn <i>Quinquagesima</i> <i>Esto mihi</i> Inger ● n.m. 15.58 <i>Jesu dåb. Matt 3,13-17</i>		07.10	17.36	07.10	17.32
Ma. 27	Leander	UGE 9	07.07	17.38	07.35	18.50
Ti. 28	Hvide tirsdag	Øllegård	07.05	17.40	07.58	20.10

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
On. 1	05:40	18:05
To. 2	06:18	18:44
Fr. 3	08:01	19:29
Lø. 4	07:51	20:21
Sø. 5 Kronprinsesse Mary	08:48	21:21
Ma. 6 Prinsesse Marie UGE 6	09:57	22:35
Ti. 7	11:16	23:54
On. 8	-	12:36
To. 9	01:08	13:45
Fr. 10 Afstemningsdag 1920	02:10	14:45
Lø. 11	03:04	15:35
Sø. 12	03:51	16:18
Ma. 13 UGE 7	04:33	16:56
Ti. 14	05:06	17:29
On. 15	05:42	18:00
To. 16	06:15	18:30
Fr. 17	06:48	19:06
Lø. 18	07:27	19:47
Sø. 19	08:12	20:37
Ma. 20 UGE 8	09:05	21:36
Ti. 21	10:08	22:44
On. 22	11:19	23:57
To. 23	-	12:32
Fr. 24	01:04	13:36
Lø. 25	02:00	14:30
Sø. 26	02:50	15:17
Ma. 27 UGE 9	03:33	15:58
Ti. 28	04:12	16.36

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 40 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Aske onsdag	Albinus Tusmørket varer 39 min. Solens radius 16' 8"	07.02	17.43	08.22	21.31
To. 2	Simplicius		07.00	17.45	08.46	22.52
Fr. 3	Kunigunde	☾ nærmest Jorden	06.57	17.47	09.13	-
Lø. 4	Adrianus		06.55	17.49	09.45	00.12
Sø. 5	1. s. i. fasten	Quadragesima <i>Invocavit</i> Theophilus ● f.kv. 12.32 <i>Jesus fristes i ørkenen. Matt 4,1-11</i>	06.52	17.51	10.24	01.28
Ma. 6	Gotfred	UGE 10	06.50	17.53	11.11	02.39
Ti. 7	Perpetua		06.47	17.55	12.07	03.40
On. 8	Tamperdag	Beata Tusmørket varer 39 min.	06.45	17.57	13.12	04.31
To. 9	40 riddere		06.42	17.59	14.22	05.13
Fr. 10	Ædel		06.40	18.01	15.36	05.47
Lø. 11	Fred. 9.s fødsel	Thala	06.37	18.03	16.50	06.15
Sø. 12	2. s. i fasten	<i>Reminiscere</i> Gregorius ○ f.m. 15.54 <i>Den kana'anæiske kvinde. Matt 15,21-28</i>	06.34	18.05	18.04	06.38
Ma. 13	Macedonius	UGE 11	06.32	18.07	19.16	07.00
Ti. 14	Eutychius		06.29	18.09	20.26	07.20
On. 15	Zacharias	Tusmørket varer 39 min.	06.27	18.12	21.35	07.40
To. 16	Gudmund		06.24	18.14	22.42	08.02
Fr. 17	Gertrud		06.21	18.16	23.47	08.25
Lø. 18	Fred. 3.s fødsel	Alexander ☾ fjernest Jorden	06.19	18.18	-	08.52
Sø. 19	3. s. i fasten	<i>Oculi</i> Joseph <i>Jesus uddriver en uren ånd. Luk 11,14-28</i>	06.16	18.20	00.49	09.24
Ma. 20	Gordius	● s.kv. 16.58 UGE 12 Jævn døgn 11.29	06.14	18.22	01.47	10.03
Ti. 21	Benedictus		06.11	18.24	02.39	10.49
On. 22	Paulus	Tusmørket varer 39 min.	06.08	18.26	03.26	11.43
To. 23	Fidelis		06.06	18.28	04.06	12.45
Fr. 24	Ulrica		06.03	18.30	04.40	13.53
Lø. 25	Mariæ bebud.		06.01	18.32	05.09	15.07
Sø. 26	Midfaste	<i>Lætare</i> Gabriel Sommertid begynder <i>Jesus bispiser 5000. Joh 6,1-15</i>	06.58	19.34	06.35	17.25
Ma. 27	Kastor	UGE 13	06.55	19.36	06.59	18.45
Ti. 28	Ingrid	Eustachius ● n.m. 04.57	06.53	19.38	07.23	20.08
On. 29	Jonas	Tusmørket varer 39 min.	06.50	19.40	07.47	21.32
To. 30	Quirinus	☾ nærmest Jorden	06.48	19.42	08.14	22.55
Fr. 31	Fred. 5.s fødsel	Balbina	06.45	19.44	08.45	-

		Højtide ved Vidåslusen (se side 31)	
On. 1		04:49	17:13
To. 2		05:27	17:49
Fr. 3		06:06	18:27
Lø. 4		06:48	19:10
Sø. 5		07:37	20:00
Ma. 6	UGE 10	08:34	21:00
Ti. 7		09:44	22:14
On. 8		11:07	23:38
To. 9		-	12:27
Fr. 10		00:52	13:34
Lø. 11		01:54	14:30
Sø. 12		02:48	15:18
Ma. 13	UGE 11	03:33	15:59
Ti. 14		04:13	16:33
On. 15		04:47	17:03
To. 16		05:17	17:30
Fr. 17		05:44	17:56
Lø. 18		06:13	18:26
Sø. 19		06:48	19:04
Ma. 20	UGE 12	07:30	19:50
Ti. 21		08:20	20:45
On. 22		09:20	21:48
To. 23		10:30	23:02
Fr. 24		11:48	-
Lø. 25		00:17	12:59
Sø. 26	Sommertid begynder	02:21	14:59
Ma. 27	UGE 13	03:17	15:49
Ti. 28		04:05	16:34
On. 29		04:49	17:15
To. 30		05:30	17:54
Fr. 31		06:11	18:31

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 3 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø. 1	Hugo	Merkur st. østl. elong Solens radius 16'0"	06.42	19.46	09.22	00.16
Sø. 2	Mariæ bebudelse	<i>Judica</i> Theodosius <i>Englen Babriel bebuder Jesu fødsel.</i> Luk 1,26-38	06.40	19.48	10.07	01.30
Ma. 3	Nicætas	☉ f.kv. 20.39 UGE 14	06.37	19.50	11.01	02.36
Ti. 4	Ambrosius		06.35	19.52	12.03	03.31
On. 5	Irene	Tusmørket varer 40 min.	06.32	19.54	13.12	04.15
To. 6	Sixtus		06.30	19.56	14.24	04.50
Fr. 7	Egesippus	Jupiter i opp. til Solen	06.27	19.58	15.37	05.19
Lø. 8	Chr. 9.s fødsel	Janus	06.24	20.00	16.50	05.43
Sø. 9	Palmesøndag	Procopius <i>Jesu indtog i Jerusalem.</i> Matt 21,1-9	06.22	20.02	18.01	06.05
Ma. 10	Ezechiel	UGE 15	06.19	20.04	19.12	06.25
Ti. 11	Leo	☉ f.m. 08.08	06.17	20.06	20.21	06.45
On. 12	Chr. 4.s fødsel	Tusmørket varer 41 min.	06.14	20.08	21.29	07.05
To. 13	Skærtorsdag	Justinus <i>Nadveren.</i> Matt 26,17-30	06.12	20.10	22.35	07.27
Fr. 14	Langfredag	Tiburtius <i>Korsfæstelsen.</i> Matt 27,31-56 el Mark 15,20-39	06.09	20.12	23.39	07.53
Lø. 15	Chr. 5.s fødsel	Olympia Spica kulm. midnat ☾ fjernest Jorden	06.07	20.14	-	08.23
Sø. 16	Påskedag	Margrethe 2.s fødsel Mariane <i>Jesu Kristi opstandelse.</i> Mark 16,1-8	06.04	20.16	00.39	08.58
Ma. 17	2. påskedag	Anicetus UGE 16 <i>Vandringen til Emmaus.</i> Luk 24,13-35	06.02	20.18	01.33	09.40
Ti. 18	Eleutherius		05.59	20.20	02.22	10.31
On. 19	Daniel	Tusmørket varer 43 min ☉ s.kv. 11.57	05.57	20.22	03.04	11.28
To. 20	Sulpicius		05.55	20.24	03.39	12.33
Fr. 21	Florentius		05.52	20.26	04.09	13.43
Lø. 22	Cajus		05.50	20.28	04.36	14.58
Sø. 23	1. s. e. påske	<i>Quasimodo</i> Georgius <i>Den tvivlende Thomas</i> Joh 20,19-31	05.47	20.30	05.00	16.16
Ma. 24	Albertus	UGE 17	05.45	20.32	05.23	17.37
Ti. 25	Markus evang.		05.43	20.34	05.47	19.01
On. 26	Cletus	Tusmørket varer 45 min. ☉ n.m. 14.16	05.40	20.36	06.12	20.27
To. 27	Charl. Amalie	Ananias ☾ nærmest Jorden Arcturus kulm. midnat	05.38	20.38	06.41	21.52
Fr. 28	Vitalis		05.36	20.40	07.16	23.13
Lø. 29	Peter martyr	Venus lyser klarest	05.33	20.42	07.58	-
Sø. 30	2. s. e. påske	<i>Misericordia Domini</i> Severus <i>Den gode hyrde.</i> Joh 10,11-16	05.31	20.44	08.51	00.26

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Lø. 1	06:52	19:10
Sø. 2	07:36	19:53
Ma. 3 UGE 14	08:26	20:43
Ti. 4	09:24	21:44
On. 5	10:36	23:00
To. 6	11:59	-
Fr. 7	00:21	13:14
Lø. 8	01:33	14:16
Sø. 9	02:33	15:09
Ma. 10 UGE 15	03:26	15:55
Ti. 11	04:11	16:35
On. 12	04:51	17:09
To. 13 Skærtorsdag	05:24	17:39
Fr. 14 Langfredag	05:51	18:03
Lø. 15	06:17	18:27
Sø. 16 Påskedag Dronning Margrethe	06:43	18:55
Ma. 17 2. påskedag UGE 16	07:15	19:30
Ti. 18	07:56	20:14
On. 19	08:45	21:06
To. 20	09:42	22:06
Fr. 21	10:50	23:15
Lø. 22	-	12:06
Sø. 23	00:30	13:21
Ma. 24 UGE 17	01:41	14:24
Ti. 25	02:42	15:19
On. 26	03:36	16:08
To. 27	04:24	16:51
Fr. 28	05:10	17:33
Lø. 29 Prinsesse Benedikte	05:54	18:14
Sø. 30	06:39	18:55

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 17 min. og tiltager i månedens løb 1 time 44 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ma. 1	Voldermisse	Philip og Jacob Solens radius 15' 52"	UGE 18	05.29	20.46	09.52	01.27
Ti. 2	Athanasius			05.27	20.48	11.01	02.16
On. 3	Korsmisse	Tusmørket varer 47 min. ● f.kv. 04.47		05.25	20.50	12.14	02.54
To. 4	Florian			05.23	20.52	13.27	03.25
Fr. 5	Danmarks befrielse	Gothard De lyse nætter begynder		05.20	20.54	14.40	03.50
Lø. 6	Johannes anteportam			05.18	20.56	15.51	04.12
Sø. 7	3. s.e. påske	<i>Jubilate</i> <i>Jesus forbereder disciplene på sin bortgang</i> <i>til Faderen Joh 16,16-22</i>		05.16	20.58	17.01	04.32
Ma. 8	Stanislaus		UGE 19	05.14	20.59	18.10	04.51
Ti. 9	Caspar			05.12	21.01	19.18	05.11
On. 10	Gordianus	Tusmørket varer 50 min. ○ f.m. 23.42		05.10	21.03	20.25	05.32
To. 11	Mamertus			05.08	21.05	21.30	05.56
Fr. 12	St. Bededag	☾ fjernest Jorden <i>Johannes Døber i Judæas ørken. Matt 3,1-10</i>		05.06	21.07	22.32	06.23
Lø. 13	Ingenuus			05.04	21.09	23.29	06.56
Sø. 14	4. s. e. påske	<i>Cantate</i> Kristian <i>Sandhedens ånd. Joh 16,5-15</i>		05.03	21.11	-	07.36
Ma. 15	Sophie		UGE 20	05.01	21.13	00.20	08.23
Ti. 16	Sara			04.59	21.14	01.04	09.18
On. 17	Bruno	Tusmørket varer 53 min.		04.57	21.16	01.41	10.19
To. 18	Erik	Merkur st. vestl. Elong.		04.56	21.18	02.12	11.26
Fr. 19	Potentiana	● s.kv. 02.33		04.54	21.20	02.40	12.37
Lø. 20	Angelica			04.52	21.21	03.04	13.51
Sø. 21	5. s. e. påske	<i>Rogate</i> Helene <i>Børn i Jesu navn. Joh 16,23b-28</i>		04.51	21.23	03.26	15.09
Ma. 22	Castus		UGE 21	04.49	21.25	03.48	16.30
Ti. 23	Desiderius			04.48	21.26	04.11	17.54
On. 24	Esther	Tusmørket varer 56 min.		04.46	21.28	04.37	19.19
To. 25	Kr. Himmelfart	Urbanus ● n.m. 21.44 <i>Missionsbefalingen. Mark 16,14-20</i>		04.45	21.29	05.08	20.44
Fr. 26	Kpr. Frederik	Beda ☾ nærmest Jorden		04.43	21.31	05.47	22.04
Lø. 27	Lucian			04.42	21.33	06.35	23.13
Sø. 28	6. s.e. påske	<i>Exaudi</i> Vilhelm <i>Åndens vidnesbyrd. Joh 15,26-16,4</i>		04.41	21.34	07.34	-
Ma. 29	Maximinus		UGE 22	04.40	21.35	08.43	00.10
Ti. 30	Vigand			04.39	21.37	09.57	00.54
On. 31	Petronella	Tusmørket varer 59 min. Antares kulm. midnat		04.37	21.38	11.12	01.29

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Ma. 1	UGE 18	07:25	19:39
Ti. 2		08:16	20:30
On. 3		09:15	21:31
To. 4		10:25	22:42
Fr. 5	Danmarks Befrielse	11:40	23:58
Lø. 6		-	12:46
Sø. 7		01:06	13:49
Ma. 8	UGE 19	02:06	14:42
Ti. 9		02:58	15:28
On. 10		03:45	16:09
To. 11		04:25	16:45
Fr. 12	St. Bededag	05:00	17:16
Lø. 13		05:29	17:42
Sø. 14		05:55	18:06
Ma. 15	UGE 20	06:21	18:33
Ti. 16		06:52	19:06
On. 17		07:31	19:47
To. 18		08:18	20:36
Fr. 19		09:13	21:33
Lø. 20		10:16	22:36
Sø. 21		11:27	23:48
Ma. 22	UGE 21	-	12:41
Ti. 23		01:00	13:49
On. 24		02:08	14:48
To. 25	Kr. Himmelfartsdag	03:07	15:41
Fr. 26	Kronprins Frederik	04:01	16:30
Lø. 27		04:52	17:15
Sø. 28		05:40	17:58
Ma. 29	UGE 22	06:27	18:42
Ti. 30		07:15	19:27
On. 31		08:04	20:18

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 3 min. Tiltager indtil den 21., hvor den er 17 t 27 min. Aftager så 5 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To. 1	Nikomedes	☉ f.kv. 14.42 Solens radius 15' 46"	04.36	21.40	12.27	01.57	
Fr. 2	Marcellinus		04.35	21.41	13.40	02.20	
Lø. 3	Fred. 8.s fødsel	Erasmus Venus st. vestl. elong	04.34	21.42	14.51	02.40	
Sø. 4	Pinsedag	Optatus <i>Helligåndens komme. Joh 14,22-31</i>	04.34	21.43	16.01	02.59	
Ma. 5	2. pinsedag	Grundlovsdag UGE 23 Kong Hans' fødsel Bonifacius <i>Verdens frelser. Joh 3,16-21</i>	04.33	21.44	17.09	03.18	
Ti. 6	Norbertus		04.32	21.45	18.16	03.38	
On. 7	Tamperdag	Jeremias Tusmørket varer 61 min.	04.31	21.46	19.22	04.01	
To. 8	Medardus		04.31	21.47	20.25	04.26	
Fr. 9	Primus	☉ f.m. 15.10 ☾ fjernest Jorden	04.30	21.48	21.24	04.57	
Lø. 10	Onuphrius		04.30	21.49	22.18	05.34	
Sø. 11	Trinitatis	Prins Henrik Barnabas apostel <i>Jesus og Nikodemus. Joh 3,1-15</i>	04.29	21.50	23.04	06.19	
Ma. 12	Basilius	Capella kulm. midn. m.n. UGE 24	04.29	21.51	23.44	07.11	
Ti. 13	Cyrellus		04.28	21.52	-	08.10	
On. 14	Rufinus	Tusmørket varer 63 min.	04.28	21.52	00.17	09.15	
To. 15	Valdemarsdag	Vitus Saturn i opp. til Solen	04.28	21.53	00.45	10.24	
Fr. 16	Tycho		04.28	21.53	01.10	11.36	
Lø. 17	Botolphus	☉ s.kv. 13.33	04.28	21.54	01.32	12.50	
Sø. 18	1. s. e. trin.	Leontius <i>Den rige mand og Lazarus. Luk 16,19-31</i>	04.28	21.54	01.53	14.07	
Ma. 19	Gervasius	UGE 25	04.28	21.54	02.14	15.27	
Ti. 20	Sylvester		04.28	21.55	02.38	16.49	
On. 21	Albanus	Tusmørket varer 64 min. Solhverv 06.24. Længste dag	04.28	21.55	03.05	18.13	
To. 22	10.000 martyrer		04.28	21.55	03.38	19.35	
Fr. 23	Paulinus	☾ nærmest Jorden	04.29	21.55	04.20	20.51	
Lø. 24	Skt. Hansdag	☉ n.m. 04.31	04.29	21.55	05.14	21.55	
Sø. 25	2. s. e. trin.	Prosper <i>Det store festmåltid. Luk 14,16-24</i>	04.29	21.55	06.18	22.47	
Ma. 26	Pelagius	UGE 26	04.30	21.55	07.32	23.27	
Ti. 27	Syvsoverdag		04.30	21.55	08.50	23.59	
On. 28	Carol. Amalie	Eleonora Tusmørket varer 63 min.	04.31	21.55	10.08	-	
To. 29	Petrus Paulus		04.32	21.54	11.24	00.25	
Fr. 30	Lucina		04.32	21.54	12.37	00.46	

		Højtide ved Vidårlusen (se side 31)	
To.	1	09:00	21:14
Fr.	2	10:02	22:18
Lø.	3	11:08	23:25
Sø.	4 Pinedag	-	12:12
Ma.	2. Pinedag Grundlovsdag	UGE 23	00:31 13:12
Ti.	6	01:31	14:07
On.	Prins Joachim	02:26	14:57
To.	8	03:15	15:42
Fr.	9	03:59	16:21
Lø.	10	04:37	16:56
Sø.	11 Prins Henrik	05:10	17:25
Ma.		UGE 24	05:39 17:51
Ti.	13	06:07	18:19
On.	14	06:38	18:51
To.	Valdemarsdag	07:15	19:28
Fr.	16	07:58	20:13
Lø.	17	08:48	21:06
Sø.	18	09:46	22:06
Ma.		UGE 25	10:51 23:12
Ti.	20	-	12:03
On.	21	00:25	13:13
To.	22	01:37	14:19
Fr.	23	02:44	15:18
Lø.	Skt. Hansdag	03:43	16:11
Sø.	25	04:38	17:00
Ma.		UGE 26	05:29 17:45
Ti.	27	06:16	18:30
On.	28	07:02	19:15
To.	29	07:47	20:00
Fr.	30	08:35	20:49

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 20 min. og aftager i månedens løb 1 time 21 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Lø. 1	Chr. 2.s fødsel	Fred. 2.s fødsel ☉ f.kv. 02.51 Solens radius 15' 44"	Theobaldus	04.33	21.54	13.49	01.06
Sø. 2	3. s. e. trin <i>Det tabte får.</i> Luk 15,1-10	Mariæ besøg.		04.34	21.53	14.58	01.26
Ma. 3	Cornelius	Jorden fjernest Solen Vega kulm. midnat	UGE 27	04.35	21.52	16.06	01.45
Ti. 4	Ulricus			04.36	21.52	17.12	02.07
On. 5	Anshelmus	Tusmørket varer 61 min.		04.37	21.51	18.16	02.31
To. 6	Dion	☾ fjernest Jorden		04.38	21.50	19.17	02.59
Fr. 7	Villebaldus			04.39	21.50	20.13	03.34
Lø. 8	Kjeld			04.40	21.49	21.03	04.16
Sø. 9	4. s. e. trin. <i>Vær barmhjertige.</i> Luk 6,36-42	Sostrata ☉ f.m. 06.07		04.41	21.48	21.45	05.05
Ma. 10	Knud, konge	Pluto i opp. til Solen	UGE 28	04.43	21.47	22.21	06.02
Ti. 11	Josva			04.44	21.46	22.51	07.06
On. 12	Henrik	Tusmørket varer 59 min.		04.45	21.45	23.16	08.14
To. 13	Margarethe			04.46	21.44	23.39	09.25
Fr. 14	Bonaventura			04.48	21.42	-	10.38
Lø. 15	Apostl. deling			04.49	21.41	00.00	11.53
Sø. 16	5. s. e. trin. <i>Peters fiskefangst.</i> Luk 5,1-11	Susanne ☉ s.kv. 21.26		04.51	21.40	00.21	13.10
Ma. 17	Alexius		UGE 29	04.52	21.38	00.43	14.29
Ti. 18	Arnolphus			04.54	21.37	01.07	15.50
On. 19	Justa	Tusmørket varer 55 min.		04.55	21.36	01.36	17.10
To. 20	Elias			04.57	21.34	02.12	18.27
Fr. 21	Evenus	☾ nærmest Jorden Altair kulm. midnat		04.59	21.33	02.58	19.36
Lø. 22	Maria Magd.	Hundredagene begynder		05.00	21.31	03.56	20.34
Sø. 23	6. s. e. trin. <i>Kristi nye lov.</i> Matt 5,20-26	Apollinaris ☉ n.m. 11.46		05.02	21.29	05.05	21.20
Ma. 24	Christina		UGE 30	05.03	21.28	06.21	21.57
Ti. 25	Jacobus			05.05	21.26	07.41	22.26
On. 26	Anna	Tusmørket varer 52 min.		05.07	21.24	09.00	22.50
To. 27	Martha			05.09	21.23	10.17	23.11
Fr. 28	Aurelius			05.10	21.21	11.31	23.31
Lø. 29	Oluf			05.12	21.19	12.43	23.51
Sø. 30	7. s. e. trin. <i>Zakæus.</i> Luk 19,1-10	Abdon ☉ f.kv. 17.23 Merkur st. østl. Elong		05.14	21.17	13.52	-
Ma. 31	Germanus		UGE 31	05.16	21.15	15.00	00.12

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Lø. 1	09:27	21:44
Sø. 2	10:23	22:43
Ma. 3 UGE 27	11:24	23:46
Ti. 4	-	12:27
On. 5	00:49	13:26
To. 6	01:48	14:21
Fr. 7	02:42	15:11
Lø. 8	03:31	15:56
Sø. 9	04:14	16:35
Ma. 10 UGE 28	04:52	17:09
Ti. 11	05:25	17:39
On. 12	05:57	18:08
To. 13	06:28	18:39
Fr. 14	07:03	19:15
Lø. 15	07:42	19:56
Sø. 16	08:27	20:44
Ma. 17 UGE 29	09:18	21:39
Ti. 18	10:18	22:44
On. 19	11:27	23:57
To. 20	-	12:42
Fr. 21	01:15	13:54
Lø. 22	02:28	15:00
Sø. 23	03:32	15:57
Ma. 24 UGE 30	04:28	16:48
Ti. 25	05:18	17:33
On. 26	06:03	18:16
To. 27	06:44	18:57
Fr. 28	07:23	19:37
Lø. 29	08:02	20:18
Sø. 30	08:44	21:04
Ma. 31 UGE 31	09:31	21:54

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 55 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Peters fængsel	Solens radius 15' 46''	05.18	21.13	16.05	00.35
On	2	Hannibal	Tusmørket varer 49 min. ☾ fjernest Jorden	05.19	21.11	17.07	01.02
To.	3	Nikodemus	Deneb kulm. midnat	05.21	21.09	18.05	01.34
Fr.	4	Dominicus		05.23	21.07	18.58	02.13
Lø.	5	Osvaldus		05.25	21.05	19.43	02.59
Sø.	6	8. s. e. trin. <i>De falske profeter.</i> Matt 7, 15-21	Kristi forkl.	05.27	21.03	20.21	03.54
Ma.	7	Donatus	○ f.m. 20.11 De lyse nætter ender Måneformørkelse	UGE 32	05.29	21.01	20.54
Ti.	8	Ruth		05.31	20.59	21.21	06.03
On.	9	Romanus	Tusmørket varer 47 min.	05.33	20.56	21.45	07.14
To.	10	Laurentius		05.34	20.54	22.07	08.28
Fr.	11	Herman		05.36	20.52	22.27	09.43
Lø.	12	Chr. 3.s. fødsel	Clara	05.38	20.50	22.49	10.59
Sø.	13	9. s. e. trin. <i>Den uærlige godsforvalter.</i> Luk 16,1-9	Hippolytus	05.40	20.48	23.12	12.17
Ma.	14	Eusebius		UGE 33	05.42	20.45	23.39
Ti.	15	Mariæ himmelfart	● s.kv. 03.15	05.44	20.43	-	14.54
On.	16	Rochus	Tusmørket varer 45 min.	05.46	20.41	00.11	16.11
To.	17	Anastatus		05.48	20.38	00.52	17.21
Fr.	18	Agapetus	☾ nærmest Jorden	05.50	20.36	01.43	18.22
Lø.	19	Sebaldus		05.52	20.34	02.45	19.12
Sø.	20	10. s. e. trin. <i>Jesus græder over Jerusalem.</i> Luk 19,41-48	Bernhard	05.54	20.31	03.57	19.52
Ma.	21	Salomon	● n.m. 20.30	UGE 34	05.56	20.29	05.14
Ti.	22	Symphorian		05.57	20.26	06.34	20.51
On.	23	Zakæus	Tusmørket varer 43 min. Hundredagene ender	05.59	20.24	07.52	21.13
To.	24	Bartholomæus		06.01	20.21	09.09	21.34
Fr.	25	Ludvig		06.03	20.19	10.23	21.54
Lø.	26	Irenæus		06.05	20.16	11.35	22.15
Sø.	27	11. s. e. trin. <i>Farisæeren og tolderen.</i> Luk 18,9-14	Gebhardus	06.07	20.14	12.44	22.37
Ma.	28	Lovise	Augustinus	UGE 35	06.09	20.11	13.51
Ti.	29	Johs. halshugning	● f. kv. 10.13	06.11	20.09	14.55	23.33
On.	30	Benjamin	Tusmørket varer 41 min. ☾ fjernest Jorden	06.13	20.06	15.55	-
To.	31	Bertha		06.15	20.04	16.50	00.09

	10:26	22:53	Ti. 1
	11:28	23:57	On. 2
	-	12:35	To. 3
	01:03	13:39	Fr. 4
	02:05	14:36	Lø. 5
	03:00	15:27	Sø. 6
	03:49	16:10	Ma. 7
	03:49	16:10	UGE 32
	04:32	16:48	Ti. 8
	05:09	17:23	On. 9
	05:43	17:54	To. 10
	06:16	18:27	Fr. 11
	06:49	19:01	Lø. 12
	07:25	19:41	Sø. 13
	08:06	20:26	Ma. 14
	08:06	20:26	UGE 33
	08:53	21:19	Ti. 15
	09:49	22:22	On. 16
	10:57	23:39	To. 17
	-	12:17	Fr. 18
	01:03	13:37	Lø. 19
	02:19	14:45	Sø. 20
	03:23	15:44	Ma. 21
	03:23	15:44	UGE 34
	04:18	16:34	Ti. 22
	05:04	17:18	On. 23
	05:45	17:59	To. 24
	06:21	18:35	Fr. 25
	06:54	19:09	Lø. 26
	07:27	19:44	Sø. 27
	08:00	20:21	Ma. 28
	08:00	20:21	UGE 35
	08:40	21:05	Ti. 29
	09:27	21:57	On. 30
	10:24	22:58	To. 31
Hjvande ved Vidåslusen (se side 31)			

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 45 min. og aftager i månedens løb 2 timer 12 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Fr. 1	Ægidius	Solens radius 15' 51"	06.17	20.01	17.38	00.52
Lø. 2	Elisa		06.19	19.59	18.19	01.43
Sø. 3	12. s. e. trin.	Seraphia <i>Jesus helbreder en døvstum.</i> Mark 7,31-37	06.21	19.56	18.54	02.42
Ma. 4	Juliane Marie	Theodosia UGE 36	06.22	19.54	19.23	03.48
Ti. 5	Regina	Neptun i opp. til Solen Danmarks udsendte	06.24	19.51	19.48	04.58
On. 6	Magnus	Tusmørket varer 40 min. ☉ f.m. 09.03	06.26	19.48	20.11	06.12
To. 7	Louise	Robert Fomalhaut kulm. midnat	06.28	19.46	20.33	07.28
Fr. 8	Mariæ fødsel		06.30	19.43	20.54	08.46
Lø. 9	Gorgonius		06.32	19.41	21.17	10.05
Sø. 10	13. s. e. trin.	Burchhardt <i>Den barmhjertige samaritaner.</i> Luk 10,23-37	06.34	19.38	21.43	11.25
Ma. 11	Hillebert	UGE 37	06.36	19.35	22.13	12.44
Ti. 12	Guido	Merkur st. vestl. elong	06.38	19.33	22.50	14.01
On. 13	Cyprianus	Tusmørket varer 39 min. ☉ s. kv. 08.25 ☾ nærmest Jorden	06.40	19.30	23.37	15.13
To. 14	† ophøjelse		06.42	19.28	-	16.16
Fr. 15	Eskild		06.44	19.25	00.34	17.08
Lø. 16	Euphemia		06.45	19.22	01.41	17.50
Sø. 17	14. s. e. trin.	Lambertus <i>De ti spedalske.</i> Luk 17,11-19	06.47	19.20	02.55	18.24
Ma. 18	Chr. 8.s. fødsel	Titus UGE 38	06.49	19.17	04.12	18.52
Ti. 19	Constantia		06.51	19.14	05.30	19.16
On. 20	Tamperdag	Tobias Tusmørket varer 39 min. ☉ n.m. 07.30	06.53	19.12	06.47	19.37
To. 21	Matthæus		06.55	19.09	08.02	19.57
Fr. 22	Mauritius	Jævendøgn 22.02	06.57	19.07	09.15	20.17
Lø. 23	Linus		06.59	19.04	10.27	20.39
Sø. 24	15. s. e. trin.	Tecla <i>Vær ikke bekymrede.</i> Matt 6,24-34	07.01	19.01	11.36	21.03
Ma. 25	Cleophas	UGE 39	07.03	18.59	12.42	21.31
Ti. 26	Chr. 10.s. fødsel	Adolph	07.05	18.56	13.44	22.04
On. 27	Cosmus	Tusmørket varer 39 min ☾ fjernest Jorden	07.07	18.53	14.41	22.44
To. 28	Venceslaus	☉ f. kv. 04.54	07.09	18.51	15.32	23.32
Fr. 29	Skt. Michael		07.11	18.48	16.15	-
Lø. 30	Hieronymus		07.13	18.46	16.52	00.27

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Fr. 1		11:32	-
Lø. 2		00:10	12:45
Sø. 3		01:22	13:53
Ma. 4	UGE 36	02:26	14:50
Ti. 5	Danmarks udsendte	03:20	15:39
On. 6		04:06	16:22
To. 7		04:47	17:00
Fr. 8		05:24	17:36
Lø. 9		05:58	18:11
Sø. 10		06:33	18:47
Ma. 11	UGE 37	07:08	19:27
Ti. 12		07:46	20:12
On. 13		08:31	21:04
To. 14		09:27	22:09
Fr. 15		10:36	23:30
Lø. 16		12:00	-
Sø. 17		00:57	13:23
Ma. 18	UGE 38	02:11	14:30
Ti. 19		03:11	15:27
On. 20		04:01	16:17
To. 21		04:45	17:00
Fr. 22	Jævn døgn	05:23	17:37
Lø. 23		05:56	18:10
Sø. 24		06:24	18:40
Ma. 25	UGE 39	06:51	19:09
Ti. 26		07:21	19:41
On. 27		07:54	20:20
To. 28		08:37	21:07
Fr. 29		09:29	22:04
Lø. 30		10:31	23:14

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 28 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Sø. 1	16. s. e. trin.	Remigius Solens radius 15' 59" <i>Enkens søn fra Nain. Luk 7,11-17</i>	07.15	18.43	17.23	01.30
Ma. 2	Ditlev	UGE 40	07.16	18.40	17.50	02.38
Ti. 3	Mette		07.18	18.38	18.14	03.51
On. 4	Franciscus	Tusmørket varer 39 min.	07.20	18.35	18.35	05.06
To. 5	Placidus	☉ f.m. 20.40	07.22	18.33	18.57	06.25
Fr. 6	Fred. 7.s. fødsel	Broderus	07.24	18.30	19.19	07.45
Lø. 7	Fred. 1.s. fødsel	Amalie	07.26	18.28	19.44	09.07
Sø. 8	17. s. e. trin.	Ingeborg <i>Jesus som gæst hos farisæeren. Luk 14,1-11</i>	07.28	18.25	20.13	10.29
Ma. 9	Dionysius	☾ nærmest Jorden UGE 41	07.30	18.22	20.49	11.50
Ti. 10	Gereon		07.32	18.20	21.33	13.05
On. 11	Fred. 4.s fødsel	Tusmørket varer 39 min.	07.34	18.17	22.27	14.12
To. 12	Maximilian	☉ s.kv. 14.25	07.36	18.15	23.31	15.08
Fr. 13	Angelus		07.38	18.12	-	15.52
Lø. 14	Calixtus		07.40	18.10	00.43	16.28
Sø. 15	18. s. e. trin.	Hedevig <i>Det store bud. Matt 22,34-46</i>	07.42	18.07	01.58	16.56
Ma. 16	Gallus	UGE 42	07.45	18.05	03.14	17.20
Ti. 17	Florentinus		07.47	18.02	04.30	17.41
On. 18	Lukas evang.	Tusmørket varer 40 min.	07.49	18.00	05.45	18.01
To. 19	Balthasar	☉ n.m. 21.12 Uranus i opp. til Solen	07.51	17.58	06.58	18.21
Fr. 20	Felicianus		07.53	17.55	08.10	18.41
Lø. 21	11.000 jomfruer		07.55	17.53	09.21	19.04
Sø. 22	19. s. e. trin.	Cordula <i>Den lamme i Kapernaum. Mark 2,1-12</i>	07.57	17.50	10.29	19.30
Ma. 23	Søren	UGE 43	07.59	17.48	11.33	20.01
Ti. 24	FN dag	Proclus	08.01	17.46	12.33	20.38
On. 25	Crispinus	Tusmørket varer 40 min. ☾ fjernest Jorden	08.03	17.43	13.27	21.22
To. 26	Amandus		08.05	17.41	14.13	22.14
Fr. 27	Sem		08.07	17.39	14.52	23.13
Lø. 28	Marie Sophie Frederikke	Simon og Judas ☉ f. kv. 00.22	08.09	17.37	15.24	-
Sø. 29	20. s. e. trin.	Narcissus Sommertid ender <i>Kongesønnens bryllup. Matt 22,1-14</i>	07.12	16.34	14.52	00.18
Ma. 30	Absalon	UGE 44	07.14	16.32	15.16	00.28
Ti. 31	Reform. begynder	Louise	07.16	16.30	15.38	01.41

	Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Sø. 1	11:43	-
Ma. 2 UGE 40	00:33	13:00
Ti. 3	01:44	14:06
On. 4	02:44	15:01
To. 5	03:35	15:49
Fr. 6	04:19	16:33
Lø. 7	05:00	17:13
Sø. 8	05:37	17:52
Ma. 9 UGE 41	06:13	18:32
Ti. 10	06:50	19:13
On. 11	07:30	20:00
To. 12	08:15	20:55
Fr. 13	09:12	22:03
Lø. 14	10:22	23:25
Sø. 15	11:46	-
Ma. 16 UGE 42	00:47	13:04
Ti. 17	01:54	14:09
On. 18	02:50	15:06
To. 19	03:39	15:54
Fr. 20	04:21	16:36
Lø. 21	04:58	17:14
Sø. 22	05:30	17:45
Ma. 23 UGE 43	05:57	18:12
Ti. 24 FN dag	06:21	18:37
On. 25	06:47	19:06
To. 26	07:18	19:42
Fr. 27	07:57	20:27
Lø. 28	08:46	21:21
Sø. 29 Sommertid ender	08:43	21:26
Ma. 30 UGE 44	09:48	22:40
Ti. 31	11:03	23:56

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 10 min. og aftager i månedens løb 1 time 45 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
On. 1	Alle helgen	Tusmørket varer 41 min. Solens radius 16' 7"	07.18	16.28	15.59	02.57	
To. 2	Alle sjæle		07.20	16.26	16.20	04.16	
Fr. 3	Hubertus		07.22	16.24	16.44	05.39	
Lø. 4	Otto	☉ f.m. 06.23	07.24	16.22	17.11	07.03	
Sø. 5	Alle helgens s.	Malachias <i>Saligprisningerne. Matt 5,1-12</i>	07.26	16.19	17.44	08.27	
Ma. 6	Leonhardus	☾ nærmest Jorden	UGE 45	07.28	16.17	18.25	09.49
Ti. 7	Engelbrecht		07.31	16.15	19.17	11.02	
On. 8	Claudius	Tusmørket varer 43 min.	07.33	16.13	20.20	12.05	
To. 9	Theodor		07.35	16.12	21.31	12.54	
Fr. 10	Luther	☀ s. kv. 21.36	07.37	16.10	22.46	13.33	
Lø. 11	Morten bisp		07.39	16.08	-	14.03	
Sø. 12	22. s. e. trin.	Torkild <i>Den gældbundne tjener. Matt 18,21-35</i>	07.41	16.06	00.03	14.28	
Ma. 13	Arcadius		UGE 46	07.43	16.04	01.19	14.49
Ti. 14	Frederik		07.45	16.02	02.33	15.08	
On. 15	Leopold	Tusmørket varer 44 min.	07.47	16.01	03.46	15.27	
To. 16	Othenius		07.49	15.59	04.58	15.47	
Fr. 17	Anianus		07.51	15.57	06.08	16.08	
Lø. 18	Hesychius	☀ n.m. 12.42	07.53	15.56	07.17	16.32	
Sø. 19	23. s. e. trin.	Elisabeth <i>Skattens mønt. Matt 22,15-22</i>	07.55	15.54	08.23	17.00	
Ma. 20	Volkmarus		UGE 47	07.57	15.53	09.25	17.35
Ti. 21	Mariæ ofring	☾ fjernest Jorden	07.59	15.51	10.22	18.16	
On. 22	Cecilia	Tusmørket varer 46 min.	08.01	15.50	11.11	19.05	
To. 23	Clemens		08.03	15.49	11.52	20.01	
Fr. 24	Chrysogonus	Merkur st. østl. elong	08.05	15.47	12.27	21.03	
Lø. 25	Catharina		08.07	15.46	12.56	22.10	
Sø. 26	Sidste s. i kirkeåret	Conradus ☀ f.kv. 18.03 <i>Når Menneskesønnen kommer. Matt 25,31-46</i>	08.09	15.45	13.20	23.20	
Ma. 27	Facundus		UGE 48	08.10	15.44	13.42	-
Ti. 28	Sophie Magd.		08.12	15.43	14.02	00.32	
On. 29	Saturninus	Tusmørket varer 47 min.	08.14	15.42	14.22	01.48	
To. 30	Chr. 6.s fødsel	Andreas	08.16	15.41	14.44	03.07	

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
On. 1		-	12:15
To. 2		01:02	13:18
Fr. 3		01:59	14:14
Lø. 4		02:48	15:03
Sø. 5		03:33	15:49
Ma. 6	UGE 45	04:14	16:33
Ti. 7		04:54	17:17
On. 8		05:34	18:02
To. 9		06:16	18:51
Fr. 10		07:04	19:48
Lø. 11	Morten Bisp	08:00	20:54
Sø. 12		09:09	22:09
Ma. 13	UGE 46	10:24	23:22
Ti. 14		11:37	-
On. 15		00:26	12:41
To. 16		01:21	13:37
Fr. 17		02:10	14:27
Lø. 18		02:54	15:11
Sø. 19		03:33	15:49
Ma. 20	UGE 47	04:06	16:21
Ti. 21		04:34	16:48
On. 22		04:58	17:12
To. 23		05:22	17:39
Fr. 24		05:51	18:13
Lø. 25		06:28	18:56
Sø. 26		07:12	19:46
Ma. 27	UGE 48	08:06	20:45
Ti. 28		09:05	21:52
On. 29		10:12	23:06
To. 30		11:24	-

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 t 23 min. Aftager indtil den 21., hvor den er 6 t 56 min. Tiltager så 7 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Fr. 1	Arnold	Solens radius 16' 13"	08.17	15.40	15.08	04.29
Lø. 2	Bibiana	Aldebaran kulm. midnat	08.19	15.39	15.37	05.54
Sø. 3	1. s. i advent	Svend ○ f.m. 16.47 <i>Jesus i Nazarets synagoge. Luk 4,16-30</i>	08.20	15.38	16.14	07.19
Ma. 4	Charlotte Frederikke	Barbara ☾ nærmest Jorden	08.22	15.38	17.02	08.39
Ti. 5	Sabina		08.23	15.37	18.01	09.50
On. 6	Nikolaus	Tusmørket varer 48 min.	08.25	15.36	19.11	10.48
To. 7	Agathon		08.26	15.36	20.29	11.33
Fr. 8	Mariæ undf.		08.28	15.35	21.48	12.07
Lø. 9	Rudolph		08.29	15.35	23.06	12.34
Sø. 10	2. s. i advent	Judith ● s.kv.08.51 <i>De 10 brudepiger. Matt 25,1-13</i>	08.30	15.35	-	12.57
Ma. 11	Damasus	Rigel kulm. midnat	08.31	15.34	00.22	13.17
Ti. 12	Epimachus	Capella kulm. midnat	08.33	15.34	01.36	13.35
On. 13	Lucia	Tusmørket varer 49 min.	08.34	15.34	02.48	13.54
To. 14	Crispus		08.35	15.34	03.58	14.14
Fr. 15	Nikatius		08.36	15.34	05.07	14.37
Lø. 16	Lazarus		08.36	15.34	06.14	15.03
Sø. 17	3. s. i advent	Albina <i>Zakarias' lovsang. Luk 1,67-80</i>	08.37	15.34	07.18	15.35
Ma. 18	Lovise	● n.m. 07.30	08.38	15.35	08.16	16.13
Ti. 19	Nemesius	☾ fjernest Jorden	08.39	15.35	09.09	16.59
On. 20	Tamperdag	Abraham Tusmørket varer 49 min.	08.39	15.35	09.53	17.53
To. 21	Thomas	Solhverv 17.28 Korteste dag	08.40	15.36	10.30	18.53
Fr. 22	Japetus	Betelgeuze kulm. midnat	08.40	15.36	11.01	19.58
Lø. 23	Torlacus		08.41	15.37	11.26	21.06
Sø. 24	4. s. i advent	Juleaften Alexandrine Adam <i>Han bør vokse, men jeg forringes. Joh 3,25-36</i>	08.41	15.38	11.48	22.16
Ma. 25	Juledag		08.41	15.38	12.08	23.29
		<i>Ordet blev kød. Joh 1,1-14</i>				
Ti. 26	2. juledag	Skt. Stephan ● f. kv. 10.20 <i>Ikke fred, men sværd. Matt 10,32-42</i>	08.42	15.39	12.28	-
On. 27	Joh. Evang.	Tusmørket varer 49 min.	08.42	15.40	12.47	00.44
To. 28	Børnedag		08.42	15.41	13.09	02.01
Fr. 29	Noah		08.42	15.42	13.34	03.22
Lø. 30	David		08.42	15.43	14.05	04.44
Sø. 31	Julesøndag	Sylvester <i>Flugten til Ægypten. Matt 2,13-23</i>	08.42	15.44	14.46	06.07

		Højvande ved Vidåslusen (se side 31)	
Fr.	1	00:16	12:35
Lø.	2	01:20	13:38
Sø.	3	02:15	14:35
Ma.	4	UGE 49	03:06 15:27
Ti.	5	03:52	16:17
On.	6	04:37	17:05
To.	7	05:21	17:52
Fr.	8	06:05	18:41
Lø.	9	06:53	19:34
Sø.	10	07:46	20:33
Ma.	11	UGE 50	08:47 21:37
Ti.	12	09:54	22:44
On.	13	11:01	23:47
To.	14	-	12:06
Fr.	15	00:44	13:03
Lø.	16	01:36	13:56
Sø.	17	02:24	14:43
Ma.	18	UGE 51	03:06 15:24
Ti.	19	03:43	15:59
On.	20	Korteste dag	04:15 16:28
To.	21	04:40	16:54
Fr.	22	05:05	17:21
Lø.	23	05:33	17:54
Sø.	24	Juleaftensdag	06:06 18:32
Ma.	25	Juledag	UGE 52 06:48 19:18
Ti.	26	2. Juledag	07:36 20:11
On.	27	08:30	21:11
To.	28	09:32	22:18
Fr.	29	10:42	23:30
Lø.	30	11:55	-
Sø.	31	00:41	13:07

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt af udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for månedhalvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempler på udregning: Kalenderen (side 18) angiver solopgang kl. 04.39 den 7. juli 2017. For Aabenraa lægges 17 minutter til (iflg. tabellen herunder / Juli I) - dermed solopgang kl. 04.56. For Højer lægges 23 minutter til (som Husum) - solopgangen er her kl. 05.02.

Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I - December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II - November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I - November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II - Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I - Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II - September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I - September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II - August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I - August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II - Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I - Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 31). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 30. marts til 25. okt. angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normaltid i Danmark.

Højvandet er i kalenderen beregnet for Vidåslusen. Udgangspunktet er højvandet ved Havneby som angivet i Farvandsvæsenets tidevandstabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø trække 23 minutter fra
Lakolk trække 1 time og 3 minutter fra
Koldby.....trække 3 minutter fra
Ballum Sluse.....trække 18 minutter fra
Rejsby sluse.....trække 3 minutter fra
Vester Vedsted trække 13 minutter fra

Fanø

Nordby..... lægge 2 minutter til
Sønderho..... trække 43 minutter fra

Sydslesvig

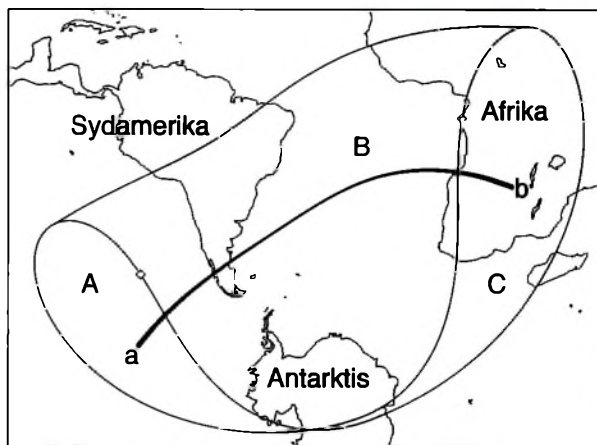
Dagebøl (forbindelse til Før) trække 28 minutter fra
Schlüttsiel (forbindelse til Hallingerne) trække 48 minutter fra
Husum (forbindelse til Pellworm m.v.) trække 48 minutter fra
Frederiksstad lægge 56 minutter til
Tønning..... lægge 2 minutter til
Wyk trække 38 minutter fra
St. Peter trække 1 time og 31 minutter fra
Westerland trække 1 time og 45 minutter fra

Ringformet solformørkelse 26. februar 2017

Formørkelsen kan ikke ses fra Danmark. Dens synlighedsområde ses på kortet. I område A er formørkelsen begyndt inden solopgang, i område B er hele formørkelsen synlig og i område C går Solen ned inden formørkelsen er afsluttet.

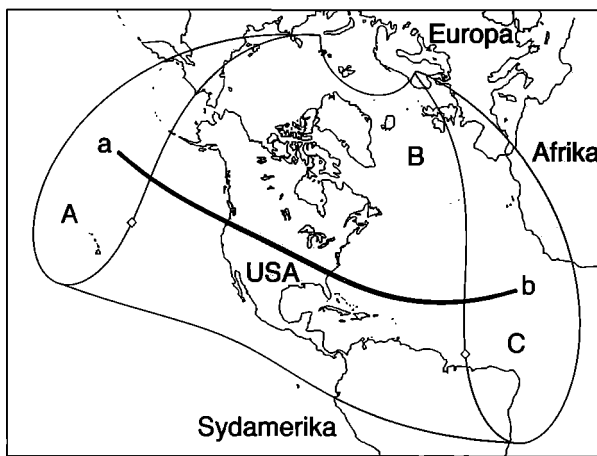
Formørkelsen ses ringformet i den smalle zone, der starter ved a og slutter ved b.

Ringformet solformørkelse 26. februar 2017

Total solformørkelse 21. august 2017

Formørkelsen kan ikke ses fra Danmark, bortset fra dele af det vestlige Jylland, hvor formørkelsen begynder kort før solnedgang. I Ringkøbing starter den partielle fase 20^h39^m og Solen går ned 20^h47^m. Dens synlighedsområde ses på kortet. I område A er formørkelsen begyndt inden solopgang, i område B er hele formørkelsen synlig og i område C går Solen ned inden formørkelsen er afsluttet. Totalitetszonen starter ved a og slutter ved b. Tider gælder for Ringkøbing og er angivet i dansk sommertid - CEST.

Total solformørkelse 21. august 2017

Penumbra måneformørkelse 10.-11. februar 2017

Formørkelsen begynder 23^h32^m, er på sit højeste 1^h44^m og slutter 3^h55^m. Tider gælder for København og er angivet i dansk normaltid - CET.

Partiel måneformørkelses 7. august 2017

Formørkelsen starter før Månen står op 20^h54^m. Den partielle fase ender 21h 19m og den penumbrale fase slutter 22^h53^m. Tider gælder for København og er angivet i dansk sommertid - CEST. Ved en penumbra måneformørkelse er Månen kun inde i Jordens halvskygge - penumbra - og er hele tiden belyst af en del af Solen. Derfor er månelys svækket en smule, men det er ikke noget spektakulært fænomen. Det samme gælder den penumbrale fase af partielle og totale måneformørkelser. Eks.: Solens middagshøjde i Skagen den 3. januar. Geografisk bredde for Skagen = 57°43'. Solens deklination ved kulmination 3. januar = -22°47'. Solens højde ved kulmination: $h = 90^\circ - 57^\circ43' - 22^\circ47' = 9^\circ30'$.

ADVENTURE EFTERSKOLEN

AQUA
OUTDOOR
RACE
SKI
FITNESS
FOR PIGER

Selvtillid, sundhed
og venner for livet!

Dyntvej 113 . 6310 Broager . Telefon 7444 2762
info@adventure-efterskolen.dk . www.adventure-efterskolen.dk

Prolog 2017

Af Inger Rahbek Andersen

Danmarkshistor' i møj sto'e træk:
I æ begyndels – da vå Danmark hel væk,
for det vå nemle dækket af is.
Men nå, det smelt jo da heldigvis.
Folk kom te – æ ti den gå'e,
stenalde vå'et i nau tusen å'e,
så bronzealde mæ æ Egtved pich.
I æ jernalde da er jo u'en lich
æ guldhorn fra Gallehus den hel sto'e skat,
og så tau æ vikinge elles fat.
Den Harald, der haj en tand, der vå blå,
bestemt, at Odin og Thor måt gå,
og munkeordne begyndt dert virk',
æ cistercienser'e bygt Klostre kirk'.
I mangel å bær' – vistnok – da ske'e det:
vi fik en dronning, den føst Margrethe.
Hva angå'e det mæ æ religion:
femten sejs og trerre – æ reformation.
U'e af æ kirk' mæ ålt det katolsk!
U'e mæ latin og andt symbolsk!
Christian den Fjerde er jen af de større.
Femten ot' og firs te sejsten ot' og førre.
Han fik bygt Børsen og Frederiksborg Slot
og en hel masse andt, som osse er flot.
Krich fø'e han i manne å'e,
og sikke en masse bø'en han få'e.
(Leonora Christine blev spærret ind'
og haj ti te og skriv' sit Jammersmind'.)
Men inden kom æ danskere gal afstøj,
i Roskilde blev der indgon' en frej:
Skåne, Halland og Bleking gik taft
te æ svenskere og Danmark mist sin kraft.
Så sejsten tres er'et æ kong han melde:

Nu indfør' æ simpelthen enevælde!
Men vå'et så slut mæ krich og ufrej?
Nej, nej, »Den Sto'e Nordisk« fund stej.
It ål stej' blev æ stavnsbånd indfør'e,
nemle i Syndejylland, som læng' haj tehø'e
ham, der vå hertug i Slesvig Holsten,
for æ bynde et heldigt fænomen.
Sytten ot' og firs: ål bynde blev fri.
Æ guldhorn blev stjål ve et fræk tyveri.
»Slaget på Reden« – der vå ingen nåde,
æ englændere stjål æ danskeres flåde,
og det vå jo virk'le it så godt,
for så gik Danmark da bankerot.
Norge gik taft, men en skol'lov blev skaft.
Og så fik Danmark endle en grundlov.
Ved Dybbøl stoj et forfærdle slau
og ålt, hva der før haj væt syndejydsk,
det sku nu plusle ålt væ'e tysk.
Føst Verdenskrich – igen ufrej.
De syndejydsk mænd – de måt afstøj
i en krich, som for dem slet it gav mening.
Afstemningsdau og genforening.
Anden Verdenskrich – Danmark besat.
Dronning Margrethe den Anden tau fat.
EF – Danmark meldt sæ te,
og landt om læng', så ske'e der det,
at en statsministe og ku he'e Helle,
og sto'e er den dau, da NASA melde:
den føst dansk rumpilot er skøt u'e.
Andreas Mogensen stoj for tu'e.
Og så slutte det hele mæ selvcensu'e.
Syv segl for min mund – nej, it et o'e!
.....

For 50 år siden

Af Lis Mikkelsen

Indenrigspolitikken

Måske synes mange, at politikken i dagens Danmark er uoverskuelig. Måske kan det trøste en og anden, at det næsten altid har følttes sådan. Hvis man ser på aviserne fra 1967 springer det i øjnene, hvor lidt verden har forandret sig.

I 1967 var økonomien på vildspor. Det var især de utæmmelige dyrtidsportioner, det var galt med. Jens Otto Krag var leder af regeringen. Han baserede sit flertal på det såkaldte røde kabinet med Aksel Larsen i spidsen, og det gav anledning til mange frustrationer. Det var en brydningstid, hvor krise afløste krise. Krag gik ind og ud hos kongen for at præsentere nye ministre. Per Hækkerup var blevet afskediget som udenrigsminister. Han blev derefter partiets politiske ordfører, fordi Krag skulle have en stærk mand til at holde styr på folkesocialisterne. Poul Hartling var formand for Venstre og oppositionens leder. »Det gælder om at dæmme op for socialismen« sagde han i et nytårsinterview.

Der var mange varme emner, som optog sindene. Først og fremmest var der indførelse af moms og kildeskat. Desuden arbejdede man på en ændring af kommunestørrelserne. Der blev også arbejdet på at få færre amter.

Endvidere diskuterede man skattelovene. S og SF vedtager nye skattelove, hvor man ophæver sambeskatningen. Antallet af udearbejdende kvinder er steget kraftigt. Der er fem gange så mange gifte kvinder i erhverv som 25 år tidligere, så det er på tide at få ligestilling i skattelovgivning.

Kvindeansvar:

Min mand skal have ren skjorte paa hver dag. Flipper og manchetter skal være helt rene. Nu har jeg prøvet Bio-tex, og resultatet er forbløffende - blot ved at lægge i blød - er skjorten helt ren...

På arbejdsmarkedet er arbejdstid og lavtløn et kardinalpunkt. I februar bryder forhandlingerne sammen. En storstrejke afværger i sidste øjeblik. Det store skibsværft B&W er lukningstruet, og man overvejer, om man kan indføre en ny model, så arbejderne kan overtage virksomheden. Den stærke smed Hans Rasmussen foreslår, at man sælger dyrtidsreguleringen. Det bryder LO sig ikke om i første gang. Her er først Eiler Jensen, siden Thomas Nielsen i spidsen.

Oms og Moms

Den 30. marts vedtages indførelsen af både moms og kildeskat. Hvordan skal man dog finde ud af det? Fra 1962 har der været Oms eller omsætningsafgift i engros-leddet. Momsen skal trækkes i detail-leddet. Der er adskillige annoncer fra private »momskontorer«, der tilbyder deres assistance til de rådvilde

firmaer. Hvordan skal fx landmænd kunne finde ud af at moms deres varer? Man konstaterer, at momsregnskabet må blive kvindernes job! Den 1. juli 1967 er det »momsdag«. Forretningerne lukker, men der er enkelte, der udnytter de truende skatter. Broager Ringriderforening har en annonce i avisen, hvor der står: »Sidste chance: Kom til momsfri ringridning i Broager den 29. juni.«

Den sidste handelsdag før momsalderen bliver forrygende. Den bliver større end sidste søndag før jul, så forretningsfolkene er godt tilfredse. Der er ellers mange, der protesterer. Der afholdes demonstration mod momsen. Demonstranterne slår sig op som »Momsens slavekor«, og de synger på melodien »Den gang jeg drog af sted«

*Vi går til Christiansborg
vi bærer landesorg
for vi vil være fri
for momsens slaveri!*

Der kommer rigtig mange til demonstrationen, men det hjælper ikke. Momsen bliver indført, og det store underskud på statsfinanserne skulle gerne fyldes op af den.

Krag har svært ved at holde styr på sine folk. Han er selv en overgang også udenrigsminister med Hans Sølvhøj som hjælpe-minister uden portefølje. Det går dog ikke i længden. Hans Sølvhøj vender tilbage til sin generaldirektørstilling, og Hans Tabor kaldes i stedet hjem fra New York for at blive udenrigsminister.

Per Hækkerup udtaler offentligt, sågar i fjernsynet, at Italien nærmest er et u-land, og det giver reaktion hele vejen ned gennem Europa. Krag afskediger handelsminister Thyge Dalgaard, der har udtalt sig kritisk om regeringens politik. Thyge Dalgaard er rystet. Det havde han ikke regnet med. Krag og fru Helle er i august på besøg i Rumænien hos Ceausescu. Pressen fortæller, at Krag besøger et fint land i vældig fremgang. Krag konstaterer med et vist ubehag, at man ikke tager smålige hensyn til almindelige mennesker i Rumænien.

Det røde kabinet

Det røde kabinet fungerer fint, selv om Krag offentligt siger, at det slet ikke eksisterer.

Aksel Larsen har sine besværligheder med sit parti. Der er flere unge medlemmer, der ikke er så nemme at håndtere. Det gælder fx Hanne Reintoft og Pia Dam. De presses af Aksel Larsen til at stemme for momsen. 40 timers arbejdsuge er det store krav. Aksel Larsen foreslår, at man indfører det ved lov. Så vil han stemme for hvad som helst til gengæld. Også en ændring af dyrtidsloven.

Sidst på året går dyrtidsportionerne helt amok, og der kommer forslag fra regeringen om at indfryse noget af dem. Hvis SF skal gå med til det, kræver partiet store indrømmelser. Den 16. december giver Krag op og udskriver valg til den 23. januar 1968. Udlånsrenten forventes at stige til 10%. Diskontoen er oppe på 7½ %. Det lover ikke godt. Selv om der er voldsomme økonomiske problemer, buldrer samfundet derud af. Det er karakteristisk at der næsten dagligt er artikler i avisen under overskriften: Store udvidelser på - (Der står fx Samden, Sækko og mange flere.)

Der findes spor af gas og olie i Vesterhavet. Tyskerne gør krav på det hele, så problemet indankes for domstolen i Haag. Her må man afgøre, hvad der er dansk, og hvad der er tysk territorialfarvand.

Den 1. december 1967 åbner Danmarks første pengeautomat. Den betjenes med hul-kort. Også regnemaskiner bliver almindelige.

Danmarks første pengeautomat åbnes

Grønlænderne sender bud til den danske stat, at de ønsker en jernbane fra Sdr. Strømfjord til Holsteinborg. Man hører ikke, hvad svaret er. 1967 er besværligt hvad angår indenrigspolitikken, men ude i verden ser det ikke bedre ud. Der er utallige konflikter. Både store og små.

Udenrigspolitikken

Europa

I vores naboland er konflikten til at løse. I Sverige har man indtil 1967 haft venstrekørsel. Nu indføres H-dag! Over halvdelen af svenskerne er modstandere af det nye tiltag. Man siger: »Vi kører da i den rigtige side, nemlig i venstre!« Men højrekørselen indføres på trods af modstanden pr. 1. sept. 1967.

I Tyskland er kansleren Kurt Georg Kiesinger. Han igangsætter en tysk charmeoffensiv i Rumænien, og det vækker voldsom østtysk kritik. Er Vesttyskland ude om DDR's marked? I Berlin er der Grüne Woche, og den danske stand får som altid rigtig mange besøgende og megen omtale. Den gamle kansler Konrad Adenauer dør 91 år gammel og begravnes fra Kölner Dom.

Forfølgelsen af naziforbrydere foregår stadig i Tyskland. Man mener, at man har anholdt Martin Bohrmann i Guatemala. Doktor Werner Best vidner om sine gerninger som rigsbefuldmægtiget i Danmark under krigen. Han fortæller, så ikke et øje er tørt, at han egenhændigt reddede 6000 danske jøder ved at vende det blinde øje til. Ved krigs-

forbryderprocessen i München anklages SS Generalmajor Wilhelm Harset for at have forvoldt bl.a. Anne Franks død. Otto Frank vidner i sagen. Vesttyskland har ikke anerkendt Oder/Neisse grænsen. De Gaulle opfordrer Kiesinger til at gøre det, men Kiesinger tøver.

Østtyskerne yder massiv støtte til araberne i striden med Israel.

Grækenland er kommet os nærmere ved Anne Mariés ægteskab med kong Konstantin. I 1967 er der militærkup i landet, og i lang tid er kongens skæbne uvis. Unge mennesker i Danmark demonstrerer foran den græske ambassade i København, men man ved ikke, hvad der egentlig er foregået. Militærjuntaen, der har taget magten, lover, at der vil blive udskrevet valg. Der går en arrestationsbølge over Grækenland.

Kongen viser sig offentligt ved den græske påske, og den 22. maj får Anne Marie en lille dreng, der får benævnelsen prins af Hellas. I årets løb skærpes striden med Tyrkiet om Cypern, og Grækenland er på randen af borgerkrig. Præsident Johnsons diplomati har travlt. I december ankommer den græske kongefamilie til Rom. Deres rejse har præget af

Kulturrevolution i Kina

flugt. Kong Konstantin er træt og ubarberet. Han nægter at svare på spørgsmål fra pressen. Der er mange gisninger. Flytter Anne Marie nu hjem til Danmark med sine to børn?

Kina

Kina er et af verdens nøgleproblemer skriver man i en nytårskavalkade. I Kina er den såkaldte Kulturrevolution i fuld gang. Der er kampe mellem intellektuelle og arbejdere. Rødgardisterne sættes ind for at bekæmpe oprør her og der. Diplomatifamilier bliver fanget i Peking. Der går rygter om, at Kina har A-våben. I juli går kulturrevolutionen helt amok. 200 rødgardister bliver levende begravet af oprørere, og rødgardisterne opfører et socialt gadedrama. De dræber en amerikanske dukkehær i mangel på rigtige amerikanere. Der er uro i Hongkong. Hverken Storbritannien eller Kina har styr på byen. I august ødelægges den britiske ambassade i Peking på den såkaldte rædselsnat. Der er også kampe mellem Indien og Kina.

USSR

De sovjetiske soldater får alle en advarsel: Der er fare for krig med Kina! Det er Breznev og Kosygin, der fører ordet i Sovjetunionen, og de udtaler samstemmende på en stor parade, hvor de fejrer 50-året for oktoberrevolutionen: »Sovjet tror på frihed!« De store sejre med rumskibe har man ikke mere. Kosmonauten Vladimir Komarov dræbes under landing med et rumskib. Det er en trøst, at amerikanerne også har problemer med rumfarten, men Sovjetunionens tidligere dominans på det område er nu historie. Man må sluge bitre piller. Stalins datter Svetlana hopper af og rejser via Rom til Svejts. Triumferende kan man fortælle offentligheden, at biler i Sovjet bliver billigere og billigere. Der er bare ikke ret mange af dem. I millionbyen Moskva er der kun 12 bilværksteder.

USA

Lyndon Johnson er præsident i USA. Der er 4000 amerikanske soldater i Vietnam. De opererer i Mekong-deltaet. Her meddeler man, at de ikke møder ret mange fjender, men til gengæld masser af myg og røde myrer. Tonen er kæk. Senere på året kommer

Vietnamsoldat med amerikansk fange - hun fangede ham

der alvorligere sammenstød med Vietcongterne.

Også USA har problemer med sine rumrejser. 3 amerikanske astronauter omkommer. De sad fastspændt i en Saturn raket, da den eksploderede. Den tidligere barnestjerne Shirley Temple er blevet 39 år. Hun opstiller som kongresmedlem,

men vælges ikke. I løbet af sommeren er der raceuroligheder i USA.

Mellemøsten

Det store samtaleemne er imidlertid Mellemøsten. FN-styrker befinder sig ved den ægyptisk/israelske grænse, skønt Nasser har krævet dem fjernet. Der er voksende spænding. Den 20. maj proklamerer Ægypten Jihad eller hellig krig mod Israel. Ægypten truer med at kvæle Israel og med at lukke Suez-kanalen. Arabernes ring om Israel forstærkes. I Europa spekulerer man mest på, hvilke resultater det kan få for os. Kan vi risikere at få olie- og bezinrationering?

Det bliver Goliat og Davids kamp om igen. Det lille Israel klarer sig forbløffende godt. Der er hårde kampe om Jerusalem, og for første gang i 1900 år kan jøderne samles ved Grædemuren. Kampene fortsætter på Sinai, hvor den enøjede general Moïshe Dayan bliver kendt over hele verden. Der går kun få dage. Så beder Ægypten om fred.

General Moïshe Dayan

Israel behersker nu både Sinai og Jerusalem. Israelerne vil have sikkerhed frem for alt. De vil beholde de besejrede områder, indtil araberne vil slutte fred.

De israelske kommentarer til verdenssamfundet er bitre: »Vi kæmpede, mens FN og USSR så til!« siger de.

Sovjet kræver nu sanktioner mod Israel for indlemmelsen af Jerusalem. I FN er der krise, man erkender, at det er umuligt at løse problemerne i mellemøsten. USSR og USA enes efter lange tovtrækkerier om en resolution, men alle 13 arabiske lande stemmer imod resolutionen. Hvad gør man? Præsident Tito fra Jugoslavien prøver at mægle. Han kommer med et 5-punkts program for fred i Mellemøsten, men nu er det Israel, der afviser. Ægypten ved, at den arabiske alliance er svag, så man truer med at Suezkanalen lukker, til der er fundet en løsning med Israel.

I oktober slår Israel til igen. De store raffinaderier ved Suez-kanalen bombes og ødelægges. Nu er Suez-krisen en hastesag i Sikkerhedsrådet. Kong Hussein rejser til New York og prøver at bruge sin indflydelse. Han erklærer, at der ikke kan komme fredsforhandlinger, før israelerne har trukket sig tilbage fra de erobrede områder. Det kommer

Kroning i Teheran

Che Guevara død

der så ikke. Der er således uro overalt i Mellemøsten. Lige netop den tid benytter shahen af Persien til at lade sig krone. Han har været på Påfugletronen i 25 år. Nu bliver han og hans dronning Farah Diba begge kronet i Teheran under stor pragt.

Afrika og Sydamerika

Det afrikanske kontinent rummer mange konflikter, men det er ikke dem, der dominerer aviserne i 1967. Der er rygter om mytteri i Congo. Der er borgerkrig i Nigeria, og i Sydafrika bliver fru Winnie Mandela arresteret. Heller ikke i Sydamerika sætter man store avisoverskrifter. Det er dog en nyhed, da man kan vise billeder af den døde helt Che Guevara.

Kongelige

Det danske kongepar er naturligvis bekymrede ved tanken om deres yngste datter i Grækenland. I juli mødes dronning Ingrid med prinsesse Anne Marie i Berleburg. Her er Benedikte og Richard nyforlovede. Det er første gang, Anne Marie forlader Grækenland efter kuppet. Der er forlydender om, at Anne Marie ikke må besøge Danmark, fordi der i Danmark findes visse kritiske elementer. Det lykkes dronning Ingrid at undgå stor medieomtale. Tronfølgerparrets bryllup er det helt store samtaleemne i årets første halvdel. Først er der utallige artikler om forfester til brylluppet. Der samles ind til brudeparret. Man vil give en folkegave. Der er planer om, at det skal være et gods på Fyn, men det bliver alligevel opgivet.

Brudeparret Margrethe og Henrik

Prinsesse Benedikte bliver forlovet med prins Richard af Berleburg. Forlovelsen drukner lidt i søsterens bryllupsforberedelser. Over 200 deltager i Margrethes og Henriks polterabend, som de fejrer sammen. Henri de Montpezat søger dansk statsborgerskab sammen med 179 andre udlændinge. Han får det selvfølgelig! Der udkommer en bryllupsmønt. De ansatte på Gråsten Slot inviteres samlet til forfestligheder. Det meste af Danmark er i bryllupshumør. Der kommer bryllupsgaver fra hele verden. Statsoverhoveder ankommer i dagene før brylluppet.

Endelig bliver hele brylluppet vist i tv. Man regner med, at 50. mio. seere vil følge begivenhederne. Senere kommer brylluppet som en 2 timer lang spillefilm, der vil blive vist over hele landet. Den bliver i farver. Så kan det ikke blive ret meget bedre. Det bliver en stor begivenhed. Biskop Erik Jensen foretager vielsen. Efter brylluppet gør pressen sit bedste for at spore brudeparret, men det varer lidt, før det lykkes.

Århusianerne bliver glade, da tronfølgerparret vælger Marselisborg som sommerresidens. Nu får man også lidt af kongerøgelsen

til Århus. Den 4. september vies Benedikte og Richard.

Der udkommer mindemønter om alle de kongelige begivenheder. I Danmark holder vi af de kongelige og hylder dem.

Ellers er de kongelige nyheder yderst blandede. Der er rygter om, at Margarete og jarlen af Snowdon skal skilles. Prinsesse Anne viser sig i lårkort! Det har man dog alligevel aldrig set før! I Holland får Beatrix den første mandlige tronarving siden 1851. Kong Harald må vælge mellem pigen, han elsker, og tronen.

Prins Ingolf forlover sig med frk. Inge Terney. Når de gifter sig, vil han blive greve af Rosenborg.

Undervisning

Der er store forandringer på vej inden for undervisningen. Man har forslag om at udvide undervisningspligten til 9 år med et frivilligt 10. år bagefter. Mærkeligt nok er der en tredjedel af lærerne, der synes, det er en dårlig idé. HF indføres som en mulig adgangseksamen for lidt ældre studerende. I begyndelsen har mange troet, at HF kun var ment som adgang til seminarierne, men sådan er den nye eksamen ikke tænkt. Den er fuldgyldigt adgangstegn til universitetet.

Man diskuterer 5-dages-uge i skolen. Mange er betænkelige, men det ser ud, som om den vil komme. Også en vinterferie er på tale. Lærerne foreslår, at man indfører 10 dages vinterferie i februar. Her kan eleverne holde ferie, og lærerne kan tage på kursus. Hvilket løft vil det ikke give den samlede lærerstand. På mange biblioteker ønsker man

Prins Ingolf og Inge Terney

»Brug bibliotekerne - tag børnene med!«

at satse mere på børnene, så man indretter læsehjørner for børn, indkøber børnelitteratur og opfordrer forældrene til at tage børnene med på biblioteket.

Da Planlægningsrådets betænkning udkommer i juli er der ikke noget universitet til Haderslev. Det havde man ellers håbet på og kæmpet for - Roskilde, Aalborg og Esbjerg/Ribe er de nye placeringer, der peges på. Nogle skoler får en reprimande fra Undervisningsministeriet. Man har konstateret, at der er skoler, der har kort, der er så gamle, at Sønderjylland hører med til Tyskland. Den uorden må bringes til ophør.

Mad og husholdning

Maskinalderen har for alvor holdt sit indtog i de danske køkkener. På Det Jyske Ungskue i Herning er standen »Husmoderens maskinpark« vel besøgt og så aktuel som ingensinde. Gennem hele sommeren er der en dobbeltside i avisen, der hedder »På mælkevejen«. Her fortælles alverdens ting om mejeriprodukter. Der er alt lige fra opskrifter til artikler om fremstilling af osteforme.

TV og Film

Kulturminister Bodil Koch bryder i 1967 et personligt princip: Hun køber et fjernsyn. Det ville hun ellers have forsvoret, at hun nogen sinde skulle gøre, men nu er hun jo blevet fjernsynets minister, og så synes hun ligesom, hun er nødt til at vide, hvad det hele drejer sig om. Vi er lige på kanten til farvefjernsynets

tidsalder. Branchen er bange for, at forbrugerne vil vente med at udskifte deres gamle fjernsyn til de nye er på trapperne, og det kan tage længere tid end salgsstederne bryder sig om. Så der er mange annoncer fremme om, at man kan »værdisikre« sit sort/hvide tv. så man i løbet af de næste to år kan sætte om til farve-tv. Det lyder som en fornuftig ordning.

Seerne har mange gode oplevelser i 1967. Man følger Flygtningen dr. Richard Kimble. Han har lang vej foran sig, og seerne følger ham trofast. Der er andre serier. Helgenen og Maverick er populære. Da Kimbles flugt er slut, afløses han af den lamme detektiv Ironside. Fjernsynets underholdningschef Svend Pedersen er syg og forbereder sin pension. Han køber en landejendom på Ærø. En taknemlig seer sender ham 100 daggamle italienske kyllinger, så han har noget at begynde med på farmen.

Lørdag efter lørdag ser man TV-drama. Der er »Ka De li' østers?« I Tyskland har man indtaget civilbefolkningen i opklaringen af en række forbrydelser. Man kalder serien »X-Y sagen uopklaret.« Måske kunne sådan et setup også bruges i Danmark? Tom Lehrer kåres

Nej!
RADIOBRANCHEN VÆRDISIKRER NU NYE TV!

Do kan roligt købe nyt sort/hvidt-TV, selv om snakke går om farve-TV. Radiobranchen garanterer Dem nu en usædvanlig høj tilbagekøbspris, hvis De skulle ønske skifte til farve-TV indenfor en periode af 2 år. Bed Deres radiohandler om værdisikret TV og få værdisikringsbeviset sammen med apparatet. Denne værdiskala vil blive fuld:

VED KØB AF FARVE-TV INDENFOR 8 MÅNEDER	12 MÅNEDER	24 MÅNEDER
90%	75%	60%

... EN DERES BORTKØBTE TV...
 ... 12 MÅNEDER PROCENT VÆRDI...
 ... AF KØBPRISSEN UDEN BØNS!

RADIOBRANCHENS FÆLLESRÅD

Announce for værdisikring af sort/hvide TV

SPINLENE

kjole

til årets kunstner af Københavns Studenterforening. Skuespillerinden Maria Garland dør i Flensborg under en turne.

Sport

Tom Bogs er nr. 9 på verdensranglisten, og han er den næstbedste europæiske bokser. Ham er vi lidt stolte af i Danmark. Stormester Bent Larsen er hjemme i Danmark og spiller turnering mod 140 børn på en gang. I september deltager han i en stor turnering i Havana og når helt til tops i turneringen.

Mode

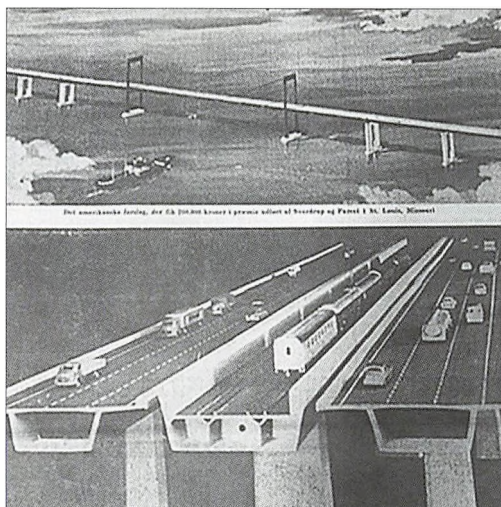
Moden skifter men med opfindelsen af det nye stof spinlon behøver den sådan set ikke skifte, for tøjet er uopslideligt. De helt unge bærer kropsnære modeller i striber.

Trafik

En af de mest solgte biler er det såkaldte folkevognsrugbrød. Også boblen er almindelig på de danske veje. Den fås for 15.000 kr. Der er flere forslag til den nye Storebæltsbro. En amerikansk månesonde viser billeder af

Folkevogn og Folkevognsrugbrød

Forslag til den nye Storebæltsbro

månens bagside. Den er af ujævn karakter, og der er røster, der spørger, hvad man kan bruge månen til. En ny rute til fjernøsten åbner. Det tager nu kun 12 timer at flyve til Singapore.

Forskelligt

Kvinderne fører sig frem overalt. Den første kvindelige trafikpilot optræder i avisen. Hun er italienerinde. Der er en stor TV-debat med overskrifterne: Skal kvinder være hjemme eller ude?

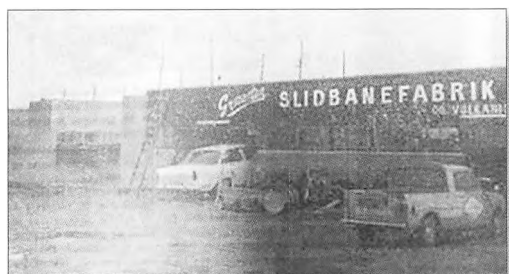
Den første kvindelige pilot

Fri abort er det store samtaleemne. Der er indlæg for og imod. Dansk Kvindesamfunds ungdomskreds vil arrangere abortrejser til østlandene. Myndighederne overvejer at gribe ind. Et flertal af danske læger er imod den frie abort.

I en tid hvor man nedlægger banker, skoler og sygehuse, er det interessant at læse om en tid, hvor man byggede nye skoler, udvidede sygehusene og byggede filialer af bankerne, selv i de mindste flækker.

I Sydafrika opereres en mand og får en andens hjerte. Dagen efter lever patienten endnu. Men det bliver naturligvis ikke ved!

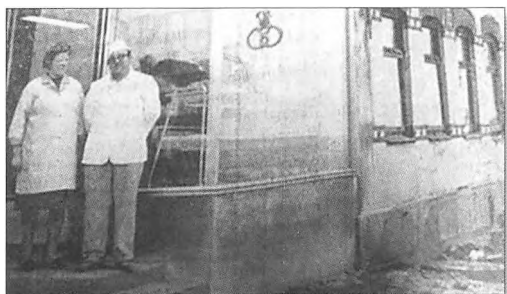
En tysker ønsker at købe fregatten Jylland,

Gråsten Slidbanefabrik

der er lige ved at gå til. Der udbryder et ramaskrig. Vi kan da ikke sælge fregatten! Og da slet ikke til en tysker! Der kommer gang i indsamlingsplanerne. I 50 kiosker i København er der pornorazzia med god gevinst.

Fru professor Verrier dør i København. Ida Verrier og hendes mand fulgte altid sønderjydernes sag. Hendes mand var stifter af Aurillac-lejren, hvor sønderjyske krigsfanger, taget til fange af franskmændene, under 1. Verdenskrig fik tålelige kår i fangenskabet.

Bagermester Johann Hansen fra Styrtom laver 15.000 rundstykker på én nat

3 søstre fra Tinglev gift samme dag

Det nye kvindehjem på Rømø

Hun og hendes mand stiftede efterfølgende Aurillac-foreningen.

Det danske postvæsen er effektivt og dygtigt. Man indfører i 1967 postnumre i hele landet. Postvæsenet lover, at også breve, der ikke har anført de nymodens numre, vil blive leveret til adressaten. I hvert fald til at begynde med. Senere truer man med, at postnummeret vil blive et krav. Ellers kan man ikke garantere, at posten bliver leveret. Ak ja.

Professor Sten Ejler Rasmussen foreslår, at man flytter regering og folketing til, hvad han kalder et nyt København – et sted, hvor der er mere plads. Professoren skriver, at han for eksempel kan foreslå, at man flytter det hele til Tåstrup. Det lyder som en god ide. Begivenhederne i 1967 var mange, men visse ting minder om nutiden og fremkalder både forundring og smil.

Lokale nyheder

4. januar: Gråsten Slidbanefabrik udvider. Der er god udvikling i Moltrup kommune. H. P. Clausen slutter sin store afhandling om dansk og tysk på Als.

6. januar: Rømøs nye kvindehjem indviet. Stor udvidelse af Sillerup plejehjem. Der udvides med 28 patientværelser og ny forstanderbolig.

9. januar: Der er campingeksplosion i Sønderjylland. Antallet af overnatninger er steget med 96.000.

11. januar: Bagermester Johann Hansen fra Styrtom har fået ny bageovn, der kan bage 15.000 rundstykker på én nat.

14. januar: Stor kaninudstilling i Vojens. Ny kro åbnet i Frørup.

16. januar: 3 søstre gift samme dag. De er døtre af vejformand Nicolai Petersen, Tinglev. Ina gift med Tage Andersen, Tove gift med Jan

Bus fra Aabenraa Karosserifabrik

Jessen og Gurli gift med Holger Wollesen.

17. januar: Udvalg vil undersøge behovet for en Tinglev-hal. Der er færre husmænd på Løjtland end tidligere. Det fjerde universitet bør placeres i Haderslev, siger man på SI' s årsmøde.

19. januar: Fin koncert i Frihedshallen i Sønderborg med Sønderjyllands Symfoni-orkester og 800 tilhørere.

»Vort største ønske er en knallertbane. Vi vil gerne gøre arbejdet selv,« siger de unge i Haderslev.

20. januar: 1000 letmetalbusser fra Aabenraa kører dagligt ude på de danske landeveje. Aabenraa Karosserifabrik har fået en ny ordre til 5 millioner kr.

Ny Haderslevbydel mellem Teglgårdsvej og Moltrupvej er ved at tage form.

24. januar: Sandbjerg Slot raseret af brand. Vojens Andelsboligforening har bygget 250 lejligheder på 25 år.

25. januar: Rejsegilde på Kværs skole. Jens Peter Jensen talte til 100 tilskuere i Bov. Christiansfeld mangler en vægter. Peter Holst siger fra over for abort.

28. januar: Borgmester Peter Olesen,

Haderslev, ønsker ikke Sønderjylland som en stor amtskreds.
»Når man først er begyndt at samle, er det ikke til at stoppe,« siger

Amatørarkæolog Peter Lepik

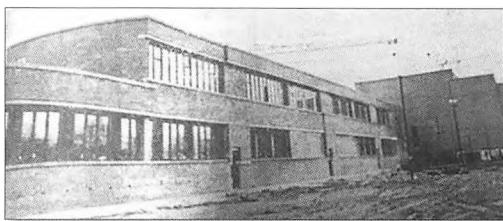
Diamantbrudeparret Marie og Alfred Brink

amatørarkæolog Peter Lepik, Haderslev. Jels Mejeri er udbudt til salg.

30. januar: Marie og Alfred Brink, Hoptrup, fejrer diamantbryllup.

31. januar: Ny Uno-X station i Rinkenæs. Millionbrand på Vojensgård.

2. februar: Pornorazzia i Sønderborg og Aabenraa. 400 år efter grundlæggelsen flytter Haderslev Latinskole fra Gåskærgade til Christiansfeldvej.

Haderslev Latinskole

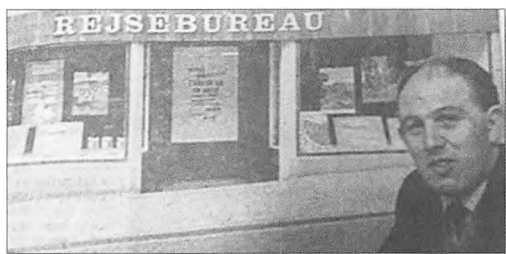
Lottekursus

3. februar: Haderslev Mælkecentral har 25 års jubilæum.

5. februar: Borgmester Erik Jessen, Aabenraa, er meget skeptisk med hensyn til kun at have ét amt i Sønderjylland.

7. februar: Danfoss evakueres på grund af eksplosionsfare.

11. februar: Stort lottekursus i Stepping.

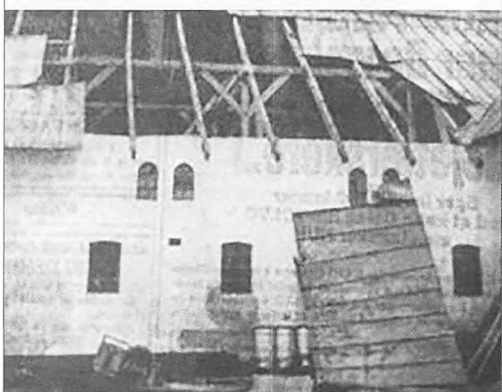
Vagn Dall åbner Euroscanrejser

15. februar: Euroscanrejser åbner i Haderslev. Vagn Dall er direktør. Toftlund Børnehave fejrer 25 års jubilæum.

18. februar: The Defenders spiller på Jernbanehotellet i Rødekre. Pensionistboliger i Alnor er færdige. Vojens Sparekasse bygger. Toldvæsenet fik færtten af smugkro i Mamrelund. Sagen kommer nu for retten.

21. februar: Niels Højlund taler på Rødding Højskole til månedsmøde. H. P. Hanssens buste, der har stået på Folkehjem, er for længere tid siden blevet stjålet. Den er nu fundet henslængt i en grøft.

26. februar: Der er orkan i Sønderjylland Mange skader både til søs og på land. Ved Gram blev 10.000 m³ træ stormens bytte.

Orkanskader

Vojens Station

2. marts: Udvidelsesplaner på Slogs Herreds Hus. Arnum Teglværk bygger til 3 millioner kroner.

8. marts: Stor udvidelse af Rødding vandværk. Toftlund Motorklub arrangerer løb.

10. marts: Jels får nu egen tandlægeklinik.

11. marts: Avisen er i samtale med pastor Tage Morsing, Øster Løgum. Han taler om menneskenes bryderier og Vor Herres regnskabsbog.

13. marts: Vojens station indviet. Millioninvesteringer til nye vævemaskiner på Højer Tæppefabrik. Vævemaskinerne er blandt Europas største. Københavnsk selskab tilbyder at købe Årø, hvor man vil lave storstilet sommerhusudstykning.

18. marts: For 100.000 kr. kunst stjålet på Tønder Museum. Tyve kom ind gennem et kældervindue. En enig landsdel står bag ønsket om et universitet i Haderslev.

21. marts: Dyrskuernes festudvalg har bestemt, at der ikke afholdes flere dyrskuer i Nørre Rangstrup Herred.

22. marts: De sønderjyske købmænd påpeger den skade, som momsens vil gøre i forhold til grænsehandelen.

26. marts: Træskomager Anton Hansen Over Jerstal fortæller om 45 pragtfulde år som træskomand.

1. april: Krupp-koncernen bygger i Rødding. Husmand Christian Jessen, Ustrup Træskomand i 45 år

Pastor Tage Morsing

har 40 års jubilæum. Han er den eneste, der er tilbage af de 11 husmænd, der for 40 år siden byggede i Ustrup.

6. april: 10 års jubilæum i Padborg Jazz-Club. Pensionisterne i Haderslev er ikke mødetrætte. Udvidelse af Skodborg skole nært forestående. Stort Indre Missions møde i Aabenraa. Stor sygehusudvidelse i Haderslev til næste år.

8. april: Landsarkivar P. Kr. Iversen fremviser Landsarkivet i Aabenraa for kulturminister Bodil Koch.

12. april: Det er tilladt at være i lårkort på de sønderjyske danseetableringer, men det er ikke tilladt med buksedragt. Bemandingen i toldkamret nedsat. De frivilne toldere skal administrere moms i Sønderborg.

14. april: Haderslev Lærerkor og Sønderjyllands Symfoniorkester opfører Mozarts »Requiem«. Øster Højst mejeri slutter sig til HVM. Skrydstrupruten går langt bedre end forventet.

24. april: Der er tilbagegang for de danske i Sydslesvig på 3500 stemmer i forhold til sidst. Vikingeby med 120 huse oprettes ved Hostrup sø.

29. april: »Bo rigtigt« åbner på Lundsberg. Den 72-årige Olga Kaae trækker sig tilbage som forstanderinde på Løgumkloster Refugium.

5. maj: Tusinder til lysfest i Haderslev. Man er på jagt efter tidligere frøslevfanger, da man ønsker at danne et frøslev-museum. Ulveunger fra Grænsedivisionen huserer ved Gråsten. Toldkammeret i Haderslev bliver moms-hovedkvarter.

8. maj: Banegårds-indvielse i Sønderborg.

10. maj: Det nye turistkontor indviet med Per Christensen som turistchef.

Olga Kaae

Sønderborgs nye turistkontor

Grethe og Peter Petersen, Rømø

16. maj: Grethe og Peter Petersen fra Rømø Vandrerhjem har været bestyrere en halv menneskealder. Grethe Petersen fylder 60.

19. maj: 175 deltog i missionsfest i Tinglev. Ny køreplan for togtider fra og til Aabenraa.

25. maj: Der er tegnet aktier for 20.000 kr. til Industrihallen i Løgumkloster.

26. maj: Der indrettes ungdomslokale på Frosch' Hotel i Toftlund. Bøjden/Fynshav ruten indvies.

30. maj: Tronfølgerens kommende svigerforældre passerede Sønderjylland på vej til bryllup i København. De spiste frokost i Graasten, hvor de bad om rødspætter. De måtte nøjes med fiskefileter og grønlandske rejer.

3. juni: Jutta Skrumsager mindes i Slesvig med ophængning af portræt. Generalløjtnant V. Jacobsen, Slesvigske Fodregiment, takker af. Der er 255.000 svin i Haderslev amt.

9. juni: Broager får ikke børnehaveklasse. Udvidelse på Gigtsanatoriet i Gråsten.

13. juni: Mange DSK'ere til møde i Agerskov. Reimers-skolen i Sønderborg nedlægges.

19. juni: Rejsegilde på Svend Wævers nye bygning på Moltrupvej.

21. juni: 46 realister fra Tinglev Realskole. »700.000 danske familier er afhængige

Generalløjtnant V. Jacobsen

af landbruget« siger Karlskov Jensen. Ny skole opføres på bar mark i Agerskov.

23. juni: Lægerne P. Villadsen og P. Jakobsen, Rødning vil fremover drive praksis i fællesskab.

26. juni: »Sønderjyds Skoleforening er 75 år, men har stadig store opgaver« siger foreningens formand forstander Hans Lund.

1. juli: Slumsøster frk. N. Eriksen rejser fra Haderslev.

3. juli: Kong Frederik ankom til Dybbøl i helikopter. Han deltog i Reserveofficersforeningens 125 års jubilæum.

7. juli: Statens Sømandsskole i Sønderborg dimitterer 31 sømænd. Det er det mindste antal nogensinde. Vojens Ungdomsklub har 3 skaklejrskoler i sommerferien. Der er stemning for at nedlægge skolen i Troldkær. Sommersted Ungdomsskole bygger for 1,2 millioner kr.

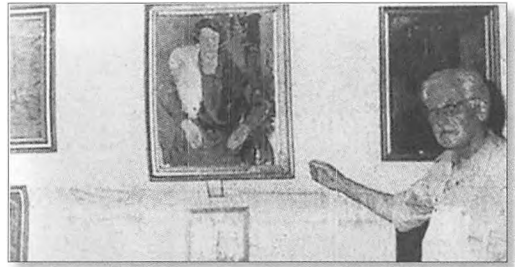
7. juli: Sognerådsformand landsretssagfører Sven Kjems, Gråsten, modtager kongefamilien i Gråsten. Rektor Utoft fra Haderslev Statsseminarium fortæller om et spændende forsøg i læreruddannelsen.

14. juli: Mellemteknikeruddannelse etableret på Gråsten landbrugsskole. 3 unge mennesker har konstrueret en tømmerflåde, som de sejler rundt på Haderslev Dam på. Det er en dejlig sommerferieform.

15. juli: Mejeridirektør Sigurd Madsen HVM modtager den attraktive ROSO pris for HVM's oste.

Frk. N. Eriksen

Maleren og keramikeren Leo Enna har jubilæum

19. juli: Handelsbanken i Toftlund bygger flot bygning midt i byen.

20. juli: Maleren og keramikeren Leo Enna har 50 års jubilæum.

Kong Frederik på Rømø

21. juli: Kong Frederik dypper tæerne ved et forfriskende bad på Rømø strand. Cirkus Benneweis kommer til Tønder. 25 i Haderslev har allerede sikret sig det nye farvejernsynsapparat.

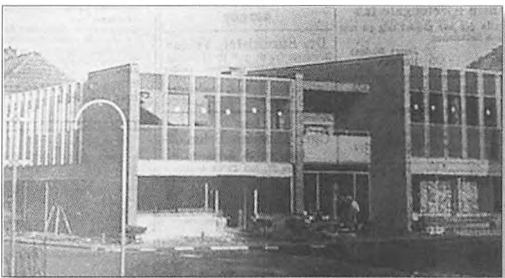
27. juli: Alt er optaget i arresten i Haderslev, hvor spritbilister fylder op i cellerne. Høstudsigten i Sønderjylland er under middel.

31. juli: Stor udstilling af gamle sønderjyske håndarbejder åbnet i Sønderjyllands-hallen. Rejsegilde på Bolderslev klubhus.

4. august: Amtsdyrskue i Tønder. De første 21 grunde til nybyggeri ved Mølby solgt. De koster 6.000 kr. stykket.

7. august: Stort følskue i Løgumkloster. Ny kiosk indviet i Skrydstrup.

11. august: Rued Langgaard-værk uropføres ved koncert i Augustenborg Slotskirke. Kloster Mærken er åbnet. Der kom 30.000 besøgende den første dag.

Handelsbanken i Toftlund står snart klar

Ny kiosk i Skrydstrup

Det er 65 år siden, Hundevadt begyndte sin virksomhed i Bispegade 12 i Haderslev.

16. august: Første farveprøvebillede fra Rangstrupsenderen. De nye farvefjernsyn demonstreres på teknikum i Sønderborg.

19. august: Direktør Maren Nybroe fortæller i Søndags BT om, hvordan det er at være direktør for sin mand.

20. august: Toftlund og Omegns Sparekasse åbner filial i Branderup.

23. august: Gågaden i Aabenraa får stadig flere tilhængere. Adjunkt Karen Bjerresø, Haderslev fortæller om sine rejseoplevelser i Kina i sommerferien. Hun kalder sin artikel: »Et land i feber«.

1. september: En af landets ældste borgere Andreas M. Hansen, Højer, fylder 104 år.

5. september: Fjelstruphallen indviet efter 7.300 frivillige arbejdstimer.

Andreas M. Hansen fylder 104 år

8. september: Sønderjyske købmænd går i aktion vedrørende grænsehandelen. De indkalder samtlige sønderjyske folketingspolitikere for at fortælle dem om problemet.

Smedemester Christian Frilund, Skovbølling, fejrer 40 års jubilæum.

9. september: »De

Hundevadt fejrer 65 års jubilæum

Fjelstruphallen bliver indviet

Lejrskolen i Hajstrup bliver indviet

unge af i dag er nationalt bevidste« siger lokalhistoriker H.P. Sørensen Gram, der fylder 80. Forsamlingsgården Sundeved er genindviet. Gladsaxe kommune vil bruge Dannevirkeskolen som lejrskole. Den skal skabe kontakt mellem byen og grænselandet. Borgmester Erhard Jakobsen indviede lejrskolen.

18. september: Agerskov Ungdomsskole fylder 25 år. Boghandler Thomsen, Aabenraa, fylder 50. Gårdejer Holger Andersen, Marstrup, fik »æ fiskemand« fordi han var den sidste med korn på marken.

21. september: Ny grænsestation ved Møllehus snart færdig. 77 af 112 lodsejere går ind for afvanding af Skast mose og Ballum enge.

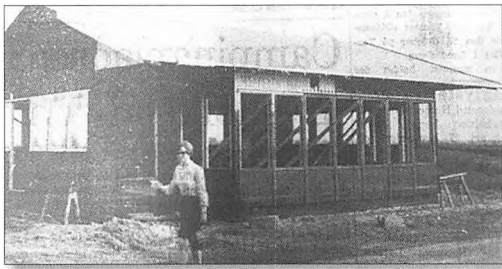
Smed Chr. Frilund

H.P. Sørensen Gram

Holger Andersen

Ny grænsestation ved Møllehus er snart færdig

28. september: Det er snart 30 år siden, Aabenraa kommune tog lejrskolen i Hejls i brug. 18.000 har benyttet den. Dødskrødset i Jels skal reguleres.

3. oktober: Der er nu 4 generationer på Kassøgård. Det drejer sig om familien Heisel.

4. oktober: Kloakering til 325.000 kr. i Stubbæk bliver nu færdiggjort.

7. oktober: Festlig reception på Kalø Badehotel. Det nye værtpar Margrethe og Jens Holm bød velkommen.

18. oktober: Udstillingen »Efter skoletid« åbnet på Lundsberg. Gram Brandværn får materiel for 8.000 kr. Stor orkan i Sønderjylland. Den største orkan siden 1900-tallet. 4 er døde. Ønsket om en afdeling af Lærerskolen i Haderslev er forbigået.

22. oktober:

Landbrugets stærke mand Johannes Dons Christensen fylder 60.

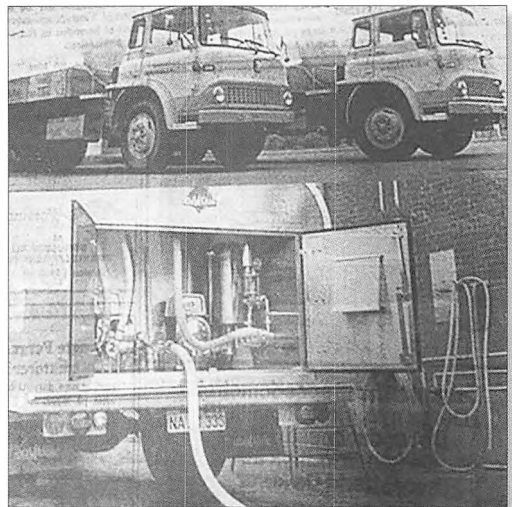
24. oktober: Skolen i Hønning indrettes til førerhusfabrik. Sønderjysk chokrapport: Arbejdsløsheden er størst i Sønderjylland.

2. november: 25 års jubilæum i Padborg børnehaven. Mange ser

Rødding som centrum i en ny storkommune.

7. november: 400 til soldaterfest på Louisevej i Haderslev. Føtex i Aabenraa åbner på Storetorv. Million-udvidelse på ny pillefabrik i Løgumkloster. Haderslev Mælkecentral fordobler sin tankvognkapacitet.

10. november: Vojens kan henlægge og afdrage mere end 1 mio kr. »Hvem tager det første skridt til en kommunesammenlægning?« spørger man i Haderslev.

Haderslev Mælkecentral fordobler sin kapacitet

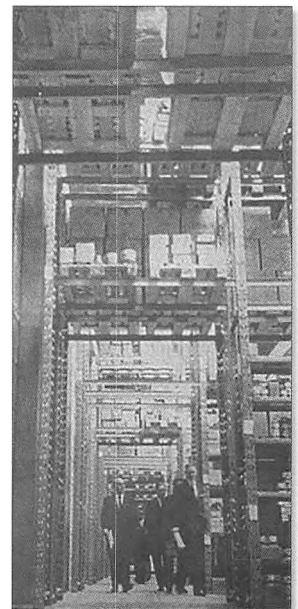

100 års jubilæum ved Toftlund postvæsen

14. november: Nørre Hostrup Camping udvider med 378 m² udstilling.

15. november: Det er 100 år siden, Toftlund fik sit første selvstændige postvæsen. Det fejres med en postdiligence til Vojens. Siden Genforeningen har der været 7 postmestre.

18. november: Danmarks Naturfredningsforening

Nyt HOKI lager i Vojens

Det store sølvbæger for landboflid

vil frede Kruså-dalen. Nyt kæmpemæssigt HOKI-lager i Vojens indviet.

21. november: Sækkø i Aabenraa udvider med stor tilbygning. Haderslev og Omegns Folkedansforening meddeler, at flere og flere unge danser folkedans.

22. november: Stor udvidelse på Samden i Aabenraa. 200 til jubilæumsfest i Hygum Forsamlingshus. Genforeningsplakaterne er genoptrykt.

25. november: Det store sølvbæger for landboflid tildeles Helmuth og Dora Glaser, Bjerndrup mark ved Klipleve.

27. november: Borger nr. 15.000 født i Aabenraa. Camma Larsen Ledet fik årets Æresrummelpotte.

29. november: Sønderjydsk Skoleforening fylder 75 år.

Iver Thomsen skænker kirkeskib til Øsby kirke

1. december: Indvielse af Haderslev ny katedralskole.

5. december: Muremester Vagn Nielsen bygger ny fabrik i Hellevad. »Der bor de mest vakse!« siger han.

6. december: Lærershøjskolen i Haderslev får alligevel en afdeling. Esso Vest i Kruså står foran udvidelse.

8. december: Sønderjylland er nu fuldautomatiseret. Hammelev Central blev som den sidste koblet på nettet.

11. december: Lods Iver Thomsen, Årø Sund skænker smukt kirkeskib til Øsby kirke.

24. december: Danmarks gifteby Tønder har højsæson i juletiden.

Efterskolen for scenekunst
i Danmark

hoptrupefterskole
MUSIK · DANS · TEATER

Få luft under vingerne

Vi giver dig styrke,
selvtillid og et lækkert år!

DYBBØL EFTERSKOLE

www.dybboelefterskole.dk

Reformationen i Haderslev

Af Jens Christian Gjesing

Den 31. oktober 2017 er det præcis 500 år siden, at Martin Luther opslog sine teser mod afladshandelen på døren til Slotskirken i Wittenberg. Det blev starten på den Reformation af kirken, som siden da har præget Nordeuropa. Haderslev spillede en vigtig rolle i denne sammenhæng.

Middelalderen betyder egentlig »i mellem tiden« - nemlig tiden mellem den græsk/romerske højkultur og genfødslen af denne i Renæssancen. Middelalderen var en meget lang periode med en enhedskultur præget især af den katolske kirkes forståelse af verden og vekslende kampe mellem gejstlige og verdslige herrer om magten.

I løbet af 1400-tallet sker der et markant skifte i Europa. Kluge mænd stiller spørgsmål

ved den katolske kirkes dominerende rolle som eneindehaver af »Sandheden« om verden og menneskets rolle. Med Renæssance og Humanisme dukker nye tanker frem. Man stiller spørgsmål ved, om alt skal forklares ved hjælp af Bibelen. Erfaringsvidenskab, undersøgelser og eksperimenter sætter sammen med kunst og kultur mennesket i centrum. Og alt dette rokker naturligvis lidt efter lidt ved pavekirkenes hidtidige dominans.

Martin Luther i Worms (Anton von Werner 1877)

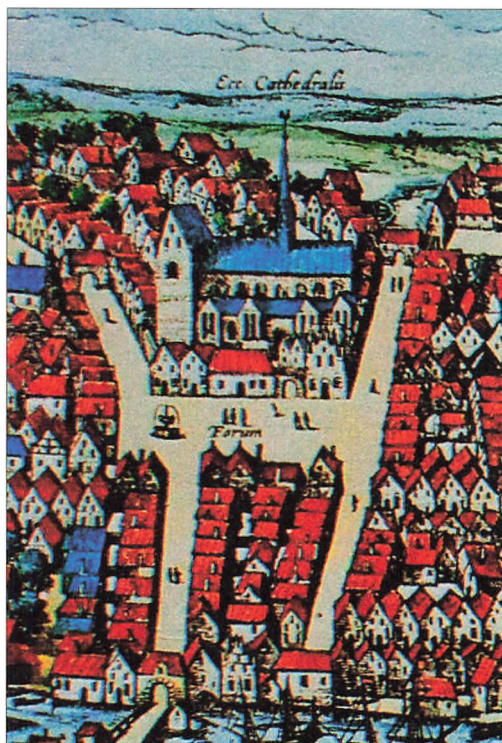
Blandt de kendteste skikkelser finder vi Erasmus af Rotterdam og en række fyrster, der opretter universiteter. Men også inden for kirkens egne rammer er der kræfter, der arbejder seriøst for fornyelser. Disse omfatter bl.a. Jan Hus, som brændes som kætter allerede i 1415. Den interne katolske kritik rejser sig især imod kirkens verdsliggørelse, mod penge og magtkoncentrationen, og herunder ikke mindst den stigende handel med afladsbeviser.

Det er på denne baggrund, at vi skal se Martin Luthers indsats og betydning. Han er som augustiner munk og fra 1512 professor i teologi ved det nye universitet i Wittenberg selv en del af den katolske kirke. Han kæmper fra starten for at reformere kirken indefra, og derfor er hans teser også rettet mod den overdrevne aflads-handel. De lutherske hoved-tanker om Bibelen som eneste grundlag og frelse af Guds nåde bliver dog ikke godtaget af samtidens katolske gejstlige. Luther bliver anklaget for kætteri, og han bliver indkaldt til rigsdagen i Worms i 1521, hvor det er meningen at han skal dømmes af kirke og kejser i fællesskab. Som bekendt slipper Luther ud af denne knibe. Og fra dette tidspunkt og frem bliver Luthers enorme energi og arbejds-evne koncentreret om skabelsen af fundamentet for den evangelisk-lutherske kirke.

Og hvor passer så Haderslev ind i alt dette? Haderslev er i begyndelsen af 1500-tallet en vigtig by i den nordligste del af hertugdømmet Slesvig, der siden 1460 er knyttet til Danmark ved, at den danske konge og en del af tiden én eller flere af hans sønner er anerkendte hertuger i Slesvig og Holsten. Og kirkeligt er Haderslev den absolut nord-østligste del af Slesvig stift, dog således at præsterne ved Mariakirken udgør et ret selvstændigt kollegiatkapitel. Sydøst herfor strakte Odense stift sig til at omfatte bl.a. Als og vest herfor strakte Ribe stift sig til Tønder og næsten helt ind til borgen Tørning.

Danmark i begyndelsen af 1500 tallet

Begyndelsen af 1500-tallet er en meget urolig tid for Danmark. Kongemagten kæmper forgæves for at holde sammen på Kalmarunionens Norden. Udefra blander både Hansesæderne og Nederlandene sig for at

Braunius 1585

skaffe sig handelsmuligheder. Og internt skal kongerne på trods af stramme håndfæstninger forsøge at skaffe sig handlefrihed og økonomiske midler til både krig og fred. Adel og højgejstlighed er via rigsrådet kongemagtens vigtigste med- og modspillere.

Helt galt går det i 1523, da Christian II bliver afsat af den jyske adel. Det ender med, at han må flygte til Nederlandene og senere til Tyskland, for dér at søge støtte til at generebre Danmark. Det lykkes som bekendt ikke. Han bliver taget til fange og sidder, dels på Sønderborg Slot, dels senere i Kalundborg. Det er naturligvis en yderligere urofaktor at have en tidligere konge, der i sin regeringstid har søgt at støtte sig til bl.a. borgere og bønder, siddende som fange i næsten 30 år.

Da Christian II bliver fordrevet, gør man Frederik I til konge. Han har da i mange år resideret på Gottorp som hertug af Slesvig. Han får i 1503 sønnen Christian, som er hovedperson i resten af denne lille artikel. Den unge Christian vokser op på Gottorp med en far, der bliver konge, da sønnen er 20 år gammel. Christian får som fyrstesøn naturlig-

vis en fremragende uddannelse. Faderen ansætter Wolfgang Utenhof som lærer og Johan Rantzau som hofmester for sin søn.

Den unge Christian kommer, som en del af sin opdragelse som fyrste, på en dannelsesrejse sammen med sin hofmester. Her oplever den kun 18 årige knægt i 1521 at deltage i den berømte rigsdag i Worms, hvor han repræsenterer Christian II og sin far hertug Frederik, der som hertuger af Holsten er en del af det store Tysk-Romerske kejserrige.

Martin Luther er indkaldt til rigsdagen i Worms for at blive dømt som kætter, og Christians personlige møde med Luther under dennes forsvar af sine teser, gør et uudsletteligt stærkt indtryk på ham. Resten af livet står han i en tæt forbindelse med reformatoren, der i høj grad kommer til at præge den unge fyrstes beslutninger og valg, dels som hertug med sæde i Haderslev fra 1525, dels som konge i Danmark fra 1535.

Hertug Christian sætter sig for at indføre Luthers lære

Da hertug Christian i 1525 gifter sig med den kun 14 årige Dorothea af Sachsen-Lauenburg,

Christian III (Jacob Binck 1550)

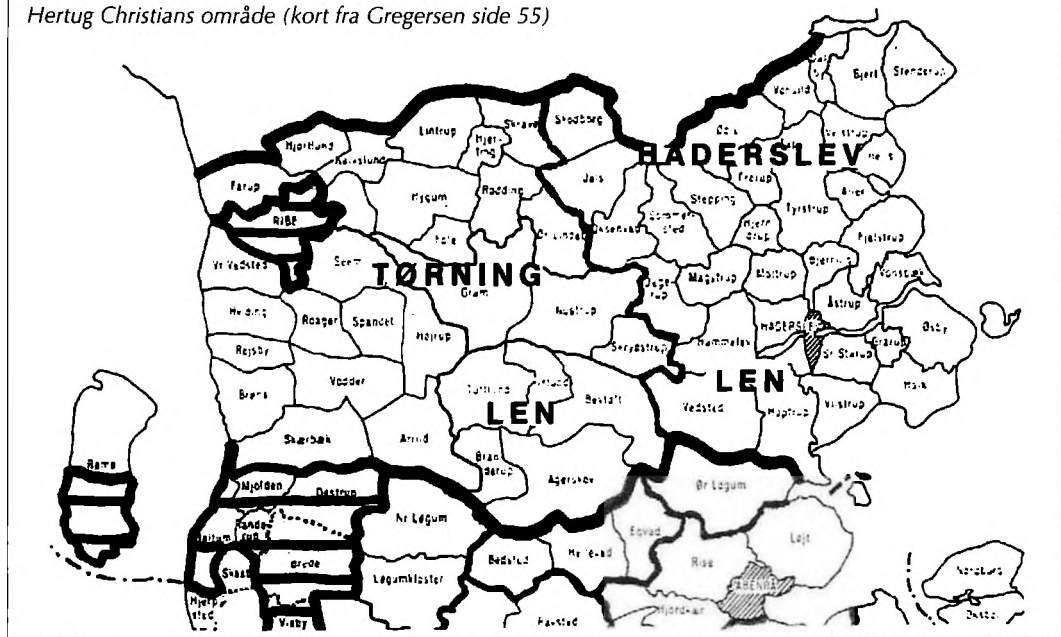
får han af sin far overladt Haderslev-Tørning Len til sit underhold. Det unge par flytter straks ind på Haderslevhus, som lå et par hundrede meter øst for hovedkirken i Haderslev. Det er herfra, at hertug Christian i de kommende 8 år laver ganske meget om på forholdene både i sit len og i det øvrige Slesvig, som hans far fra maj 1526 udnævner ham til at være statholder og regent over.

Når Frederik I ikke giver sønnen Christian et større og mere betydningsfuldt len, hænger det muligvis sammen med, at Christians lutherske sympatier er ret velkendte. Og Frederik I har næppe ønsker om at skabe sig større modstand end højst nødvendigt i de herskende katolske kredse i Rigsrådet i Danmark! Eller er sandheden måske snarere den, at Frederik I netop overlader Slesvigs grænseområde til Danmark til sønnen for at lade ham være den, der i praksis sætter gang i de kirkelige reformer?

Det viser sig meget hurtigt, at den unge hertug Christian i Haderslev ikke viger tilbage fra at sætte sig i et åbent modsætningsforhold til de katolske biskopper Ivar Munk i Ribe og Gottschalk Ahlefeldt i Slesvig. Som det fremgår af kortet var de godt 30 sogne i Haderslev Len en del af Slesvig stift, mens de knap 30 sogne i Tørning Len var en del af Ribe stift.

Allerede i sommeren 1525 har vi det første dokumenterede eksempel på hertugens indblanding i kirkelige forhold. Det er nemlig hertug Christian, der på Haderslevhus den 20. august 1525 udsteder kaldsbrev til Hans Sørensen som sognepræst i Vonsbæk. Han får med hertugens egen underskrift besked om at prædike »Guds ord«, hvilket i denne sammenhæng fint kan tolkes som en luthersk inspireret fastholden ved Bibelen som eneste autoritet.

Penge og samliv er to andre konfliktområder, som allerede i 1525 bliver urofaktorer i hertug Christians område. For pengenes vedkommende kan vi i det samtidige kildemateriale se, at det kniber gevaldigt med at få bønderne i Haderslev-Tørning Len til at betale den tredjedel af tienden, der skal gå til biskoppen. Og det er noget, som både biskoppen i Ribe og biskoppen i Slesvig klager over. Da Ribe by

og det meste af Ribe stift er kongeligt område, klager biskop Ivar Munk selvfølgelig direkte til Frederik I. Og denne må derfor allerede i begyndelsen af august 1525 skrive en formaning til sønnen Christian i Haderslev om, at han ikke må medvirke til, at bønderne ikke lever op til gammel skik. Kendskabet til de tyske bondeoprør i de foregående år kunne nok skræmme magthaverne.

Som bekendt havde og har den katolske kirke en regel om, at præster ikke må gifte sig – at de skal leve i cølibat. Det har til alle tider været en omstridt og ofte svært opretholdelig regel. Således var det også i begyndelsen af 1500-årene. Af gode grunde er der ikke meget direkte samtidigt kildemateriale til dette emne. Vi ved dog meget præcist, at det, at præsterne skulle gifte sig i Haderslev, bliver gennemført af hertug Christian senest i 1528. Og vi ved indirekte, at én af de ledende skikkelser i kollegiatkapitlet ved kirken i Haderslev, lektor Johann Alberdes, havde en giftfærdig datter i 1537. Hun må jo så være født, endog inden Christian er kommet til magten i 1525.

Efter at være blevet gift i sensommeren 1525 sætter hertug Christian en væsentlig del af sin energi ind på at få reformeret kirken i sin lille del af hertugdømmet Slesvig. Han

lægger en plan for arbejdet og får tilkaldt fornøden teologisk assistance fra Nordtyskland. Og så kalder han alle præsterne i Haderslev-Tørrning Len til møde på Haderslevhus. Alt dette er vi meget vel informerede om via især to sæt samtidige kildematerialer. For det første en skarp brevveksling mellem hertugen og bisp Ivar Munk i Ribe fra marts/april 1526. Og for det andet en beretning fra Thomas Knudsen, sognepræst i Hygum, der skildrer sin deltagelse i kirkemødet på Haderslevhus i foråret 1528.

Hertug Christian får kvalificeret hjælp fra Wittenberg

Den knapt 23 årige hertug Christian har sin stærke evangeliske overbevisning, men savner kvalificeret hjælp til at gennemføre den lokale reformation. Han har stærke kontakter direkte til Luther og Wittenberg, og det er da også to i Wittenberg kendte og veluddannede herrer, der i foråret 1526 kommer til det lille hof i Haderslev. Eberhard Weidensee kommer fra Magdeburg, hvor han havde stået i spidsen for den lokale evangeliske reformation. Og Johan Wenth kommer direkte fra universitetet i Wittenberg. Hermed havde Christian og reformationen i hans område fået et par særdeles dygtige og velanskrevne hjælpere! Weidensee

bliver straks provst og leder af kirken i Haderslev, mens Wenth overtager lektoratet som leder af undervisningen ved kirken.

I ovennævnte brevveksling mellem hertugen og ribebispen mærker man tydeligt, at hertugen har fået teologisk assistance fra kompetent hold. Det er nærmest en teologisk disput om vigtige reformatoriske emner som faste, cølibat, frelse og Bibelens autoritet. Af brevene fremgår det endvidere, at Ivar Munk protesterer mod, at hertugen har indkaldt hans præster og degne fra Ribe stift (den del, der ligger i Haderslev-Tørning Len) til at give møde på Haderslevhus, hvor de angiveligt »klarliggen skal se vor reformation«. Iver Munk sætter trumf på ved endnu en gang at klage til kongen, som atter må lægge en dæmper på sønnens reformatoriske iver. Den klare konklusion på dette må være, at et første kirkemøde i Haderslev i 1526 kun bliver for præsterne fra hertugens del af Slesvig stift, altså Haderslev len.

I foråret 1528 går den dog ikke længere for den katolske modstand i hertugens område. Sognepræst Thomas Knudsen fra Hygum spørger pænt sin biskop Iver Munk i Ribe, om han skal adlyde hertug Christian og drage til kirkemødet på Haderslevhus i foråret 1528. Og biskoppen giver ham og sine øvrige sønderjyske sognepræster og degne besked om,

Ivar Munk på gravstenen i Ribe

at de godt kan deltage. I den mellemliggende tid er der sket megen reformatorisk virksomhed både i Hertugdømmerne og i Danmark!

Via Thomas Knudsens skildring er vi særdeles godt underrettet om begivenhederne på kirkemødet på Haderslevhus i foråret 1528. Han skriver i indledningen: »Da vi nu alle fra hele Tørning Len var mødt, blev det os foreholdt at takke Gud den Almægtige for hans guddommelige ord, ved hvilket vi arme syndere ved troen på Guds blotte nåde og barmhjertighed for hans søns skyld modtager vore synders nådige forladelse. Vi var nu udfriede af pavens forførelse og vildfarelse«. (Citat fra Gregersen side 118) Så kort og præcist blev den lutherske tanke formuleret i Haderslev i 1528.

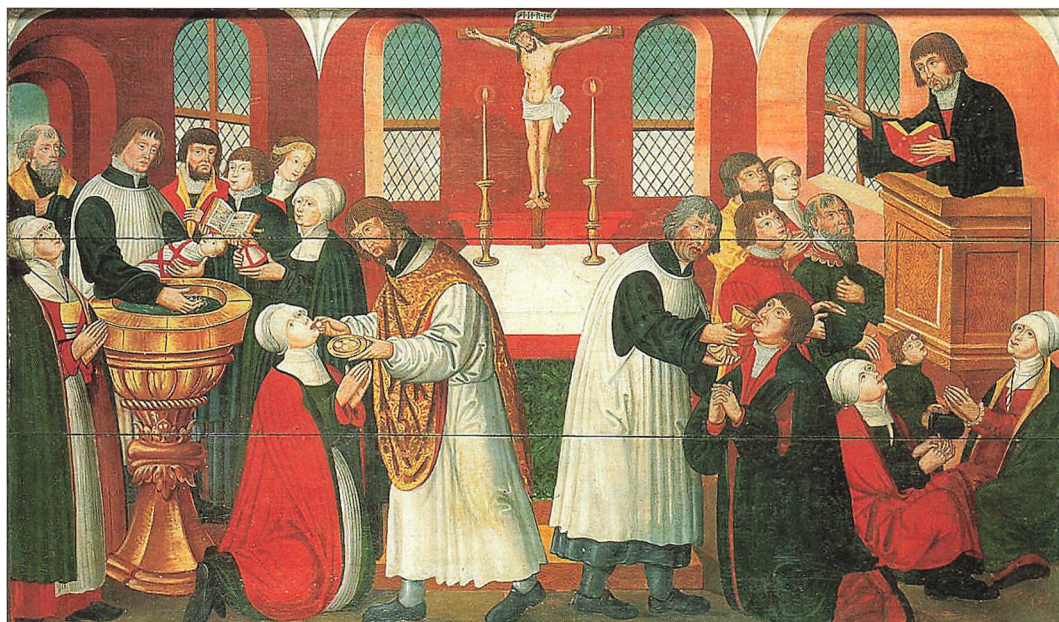
Alle de forsamlede præster skal nu aflægge troskabsed til hertug Christian. Og de af dem, der ikke ville gifte sig, skal overfor hertugen komme med en særlig begrundelse for dette. Om de i alt ca. 60 præster i Haderslev-Tørning Len ved vi kun, at fire præster fra Tørning Len ikke kommer med over i den nye kirke med hertugen som leder.

Med Haderslevartiklerne som rettesnor

Da præsterne drager hjem fra Haderslev efter møderne i 1526 og 1528 får de med sig »Haderslevartiklerne«, som vi kun kender i udgaven fra 1528. At der også har eksisteret en (kortere?) udgave fra 1526 fremgår indirekte af det samtidige kildemateriale. Haderslevartiklerne er givetvis udformet af Weidensee og Wenth, og de rummer den allerførste lutherske kirkeordning i Norden. Tilsvarende kirkeordninger kender vi på dette tidlige tidspunkt kun fra Kursachsen og Braunschweig. Haderslevartiklerne gælder for landsognene, idet Haderslev by var fint dækket ind af Weidensee og Wenth selv.

De 22 artikler giver regler for gudstjenestens afholdelse, forvaltningen af nadveren, om dåben, om kirkelige festdage, om prædikenens evangeliske indhold, om undervisning af menigheden, om præsternes ægteskab og om præsternes forpligtelser over for menigheden og over for øvrigheden.

Det fremgår tydeligt af teksten - ikke mindst i artikel 1, at det er hertug Christians vilje, der skal gennemføres. Det er ham, der dikterer

Luthersk propagandabillede fra alteret i Torslunde kirke 1561

indholdet af artiklerne, og det er til ham, præsterne skal aflægge ed. Hertugen overtager ganske og aldeles ansvaret for ledelsen af kirken, både på den indholdsmæssige side, og når det gælder de ydre rammer. Alt bliver som bestemt af hertugen, der hermed fra oven har skabt en fyrstekirke, der passer med hans eget evangelisk-lutherske syn.

For at følge op bliver tilsynet med landsognene effektiviseret med provster, og de nu lutherske præster får påbudt at lade sig undervise ved den nye luthersk-teologiske præsteskole, der indrettedes i den tidligere katolske præsteskole umiddelbart overfor kirken i Haderslev. Denne bygnings kælder eksisterer stadig under Apotekergade 11. Haderslev bliver således de næste 10 år nordisk centrum for studier og undervisning i luthersk teologi. Det er ikke for ingenting, at Haderslev i kirkehistorien har titlen som Nordens Wittenberg.

Hertug Christian skaber i årene 1525-1528 i Haderslev en nordisk model for en luthersk-evangelisk fyrstekirke. Det er ikke mindst hans

eget personlige engagement og overbeviste lutherske sindelag, der bliver den afgørende drivkraft for denne udvikling.

Kong Frederik I dør i 1533, og det åbner for en ny urolig tid i kongeriget. Som ældste søn er hertug Christian fra Haderslev den naturlige tronarving, men hans udtalte reformatoriske sindelag er ikke velset i store kredse i Det danske Rigsråd. Blandt andet derfor bliver årene 1533-35 nogle urolige kampår, kendt under betegnelsen Grevens Fejde.

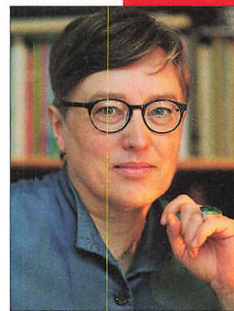
Men fra 1536 sidder »vores« Christian som kong Christian III af Danmark. Og blandt hans første og mest betydningsfulde indsatser er reformationen af hele Danmark. Modellen med den lutherske fyrstekirke, som han skabte og udviklede i Haderslev, bliver nu udbredt til hele hans rige. Og den endelige sammen-skrivning af Kirkeordningen af 1537 for hele Danmark (Ordinatio Ecclesiastica) finder sted i Haderslev, hvor de lærde teologer i praksis kan opleve et evangelisk-luthersk miljø, således som hertugen har skabt det 10 år tidligere.

Kilder: Artiklen bygger i stor udstrækning på materiale fra H. V. Gregersen: »Reformationen i Sønderjylland« i *Skrifter*, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland - nr. 63, Aabenraa 1986 samt artikel af Søren Wogensen: »Haderslev-reformationen og Frederik I's kirkepolitik« i *Langs Fjord og Dam* 2009.

Jens Christian Gjesing er tidligere lektor i Historie og Religion ved Haderslev Katedralskole og tidligere borgmester i Haderslev

Syng med

på dansk og tysk

Af Ea Dal

I efteråret 2015 udkom en ny udgave af Salmer på dansk og tysk, en tosproget salmebog til brug i grænselandet

Den 27. september 2015 var der opløb foran Mariekirken i Flensborg. Folk strømmede til fra nær og fjern for at være med til at synge fra den nye dansk-tyske salmebog for første gang. Kirken var fuld, da processionen med danske og tyske biskopper og præster gik ind i kirken, og salmesangen på begge sprog løftede sig under de gotiske hvælvinger. Glæden over, at salmebogen endelig var blevet til noget, var stor hos de fremmødte.

Forud var gået mere end seks års redaktionsarbejde og en intensiv korrekturfase. I det følgende skal berettes om forløbet og de overvejelser, der ligger bag bogen, som den foreligger. Det skal siges, at bogen har forgængere, hele tre faktisk. Alle har de været tænkt til brug for det danske mindretal i Syslesvig, og alle har haft samme princip: salmer fra Den danske Salmebog trykt sammen med tilsvarende tyske tekster, sådan at man kunne synge sammen, selvom man ikke kunne dansk.

Den første udgave fra 1957 var et beskedent hæfte i gråt omslag, hvor det sorte kors på forsiden antydede, hvornår bogen mest blev brugt, nemlig til begravelser. Det afspejles også af valget af salmer, det er især salmer eller salmevers, der egner sig ved den

lejlighed. Hæftet er helt anonymt, der står intet om, hvem der har udgivet det eller valgt salmerne.

Det forandrede sig i næste udgave fra 1974. Nu var bogen indbundet og udgivet af en »kreds af danske præster«. Det var Grundtvig-Værkstedet, der manifesterede sig. Sådan kaldte en gruppe af danske præster i Syslesvig sig, fordi de oprindeligt var blevet opfordret til

at oversætte salmer af Grundtvig til en tysk publikation. Da gruppen blev dannet, bestod den af provst Chr. Karstoft, Jørgen Kristensen, Hans Parmann og Jens Svendsen. Efter Jens Svendsens død kom hans kone Elke til og for nogle år siden Leif Volck Madsen og den tyske præst Bernhard Müller. I mellemtiden er både Jørgen Kristensen og Hans Parmann afgået ved døden, men gruppen er stadig aktiv. Den lille salmebog havde titlen Salmer på Dansk og Tysk og indeholdt 49 salmer, nu også gledere tekster til brug ved bryllupper og konfirmation.

Med udgangspunkt i Den danske Salmebog og Evangelisches Gesangbuch

1995 kom den store satsning, Salmer på Dansk og Tysk med 136 salmer udgivet af »De danske præster i Syslesvig« på Det Kgl.

En fuld Mariekirke den 27.9.2015 set fra Stephan Kruegers orgelbænk

Vajsenhus' Forlag, som siden sin oprettelse 1727 har haft privilegium på og eneret til at udgive salmebøger i Danmark. Udgangspunktet var stadig Den danske Salmebog, og det viste sig at blive et problem, da Danmark fik ny salmebog i 2002. Salmerne i den danske-tyske bog var som i forgængerne nummereret som i Den danske Salmebog, sådan at den kunne bruges sammen med denne ved almindelige gudstjenester, uden at man behøvede at henvise til andre numre. Det var nu ikke længere muligt, og et problem var det også, at den nye danske salmebog indeholder en del nye salmer, som mange gerne vil synge.

Grundtvig-Værkstedet var i gang med at oversætte nogle af dem, men de skulle gerne trykkes, så præster, der gerne ville bruge dem, ikke hver gang skulle have kopimaskinen i gang. På et tjenstligt møde for præsterne i Sydslesvig blev der derfor nedsat en arbejdsgruppe af tre frivillige bestående af Søren Agersnap, præst i Sønder Brarup, Cecilie

Brask, præst i Rendsborg og Ea Dal, præst for Sct. Hans og Adelby danske Menighed i Flensborg, med den opgave at redigere en ny udgave af Salmer på dansk og tysk.

På et af de første møder, vi holdt i redaktionsgruppen, opstod den idé at medtage nogle salmer fra den tyske salmebog, Evangelisches Gesangbuch, med danske oversættelser. Nogle af de danske menigheder i Sydslesvig er begyndt af og til at holde fællesgudstjenester med deres tyske nabomenighed, og erfaringen var, at man ved dem mest sang de tyske salmer, der i generationer har stået i Den danske Salmebog, fordi de tyske præster var tilbageholdende med at præsentere deres menigheder for salmer, de ikke kendte. Hvis der var nogle salmer fra den tyske salmebog, ville man være mere på lige fod, når der skulle vælges salmer, og både danske og tyske menigheder kunne lære noget nyt af hinanden. Oprindeligt var det tanken, at redaktionsgruppen skulle arbejde

Stephan Krueger, Ea Dal, Christa Hansen og Cecilie Brask modtager 10.000 € fra Slesvigsk Samfund's Fond som støtte til udgivelsen af Salmer på Dansk og Tysk. I alt blev der støttet med over 250.000 kr fra 14 forskellige fonde m.m.

sammen med Grundtvig-Værkstedet, men da idéen om en i dobbelt forstand fælles salmebog stødte på uforståen hos de pensionerede præster der, blev de to grupper enige om at arbejde videre hver for sig.

Salmer er jo ikke kun tekst, en mindst ligeså vigtig del er melodien. Det var derfor naturligt at supplere arbejdsgruppen med en organist. Den mest nærliggende at spørge var organisten ved Helligåndskirken i Flensborg, Stephan Krueger, der også er organist i den tyske Christus Kirche i Flensborgs nordøstlige bydel Mørvig. Han kender af den grund både dansk og tysk meloditradition og samtidig viste han sig at være noget af en computer-nørd. Han var utrættelig i sin søgen efter oversættelser i internettet og udarbejdede efterhånden flere udgaver af et manuskript. Da målet nu var at lave en bog, der også ville kunne bruges af de tyske menigheder i Nordslesvig (Sønderjylland), spurgte vi den tyske præst i Haderslev, Christa Hansen, om hun ville være med. Hun er barnefødt i Tevring ved Skærbæk og er derfor også hjemme i begge salmetraditioner.

På jagt efter gode oversættelser til dansk og tysk

Det var ikke så vanskeligt at redigere den danske del af bogen, der var jo meget materiale at tage af i forvejen: den gamle bog og de nye salmer, som Grundtvig-Værkstedet oversatte. Men der var også andet at finde; provst Karstofft var så venlig at henvise til

Th. Aaholms Samling, en stor samling af oversættelser til tysk af danske salmer fra Den danske Salmebog 1953, der i duplikeret form findes i Arkivet på Centralbiblioteket i Flensborg og to steder i Danmark. Aaholm har ledt i talrige trykte kilder, men også haft kontakt til Andreas Øster, der var en flittig og god oversætter, der endelig i sit dødsår fik udgivet et udvalg af sine oversættelser.

Aaholm fik også kontakt til Theodor Kaf-tans døtre, der i deres fars arkiv fandt en del danske salmer, især af Grundtvig, som den gamle superintendent (biskop) i Slesvig havde arbejdet med at oversætte. Han var med i den arbejdsgruppe, der i 1889 udgav Psalmebog for de danske Menigheder i Nordslesvig. Det er tydeligt, at Grundtvig-Værkstedet har brugt en del af oversættelserne i Aaholms Samling som inspiration til deres egne. Vi fandt en del, vi syntes kunne bruges som de var, bl.a. to af biskop Kaftan og nogle af Ingemanns morgen- og aftensalmer, som aldrig har haft Grundtvig-Værkstedets bevågenhed.

Men der manglede stadig noget i den danske del. Skulle ikke også tysksprogede børn have muligheden for at synge Et barn er født i Bethlehem? Vi vidste, at Jürgen Henkys, professor i praktisk teologi i Berlin, havde oversat en del skandinaviske salmer, så vi skrev til ham og spurgte, om han ville prøve kræfter med den. 14 dage efter havde vi en smuk oversættelse i hånden, hvad der gav os blod på tanden. Vi sendte nogle salmer til ham, og han var så venlig at oversætte en halv snes af dem. Det udviklede sig til en venskabelig korrespondance med den gamle teolog, der nåede at se bogen færdig,

Møde hos layoutfirmaet 2K/Denmark i Århus, som tilrettelagde salmebogen

Møde med Bibelselskabets daværende generalsekretær Morten Thomsen Højsgaard, provst Viggo Jacobsen og udvalget. Om bordet Søren Agersnap, Ea Dal, generalsekretæren, Cecilie Brask og provsten. Bibelselskabet stod for den redaktionelle side af udgivelsen

før han døde 85 år gammel i oktober 2015. Der indløb også gode oversættelse fra et par mennesker, der havde hørt om projektet.

Imens arbejdede især Stephan Krueger med at finde danske oversættelser af tyske salmer. I alt har han fundet 610 salmer, der findes på begge sprog, men vores udgangspunkt har hele tiden været Den danske Salmebog, dernæst Evangelisches Gesangbuch og derudover, at vi kun ville have salmer med, der har en chance for at blive sunget. Af den grund havde vi udsorteret nogle af Grundtvig-Værkstedets oversættelser, hvad de dog ikke var indforståede med. Vi måtte derfor acceptere at medtage alt, hvad de har oversat, med undtagelse af salmer, der i forvejen står i den tyske salmebog. Den færdige bog har i alt 289 salmer, heraf ca. 60 fra den tyske salmebog.

Et særligt problem er melodiforholdene. Dansk og tysk sangtradition har af flere grunde udviklet sig forskelligt, så selv melodier, vi har fælles, kan lyde anderledes, end man er vant til eller blive brugt til helt andre salmer i den anden kirke. Vi udarbejdede derfor et notesystem med henvisninger, så organister kan vide, at der er noget, de skal være opmærksomme på. Spørgsmålet om nummerring løste vi på den måde, at salmer fra Evan-

gelisches Gesangbuch nummereres med 1000 foran, dvs. nummer 1 er nummer 1001 o.s.v., så man undgår forvirring på nummer-tavlerne.

Det danske Bibelselskab påtog sig udgivelsen på Vajsenhusets vegne, dog passede den ikke i deres 200 års jubilæumsprogram 2014, hvorved udgivelsen blev henlagt til den 27.9. 2015. Allerede på denne festlige dag kunne det meddeles, at de første 4000 eksemplarer var solgt, og at et nyt oplag var på trapperne.

Ea Dal er præst for Sct. Hans og Adelby danske Menighed i Flensborg

VGIE
 Vajsens Gymnastik- & Idrætsefterskole
www.vgie.dk

En barndom på

Flugt

Af Rosemarie Østergaard
Nielsen i samtale
med Lis Mikkelsen

Artikler
og digte

Rosemarie Østergaard Nielsen har mange billeder fra sin barndom.

»Hvordan kunne I få fotografierne med på flugten?« spurgte en tilhører engang. Det har helt sin egen historie.

Da Rosemaries mor pakkede det allernødvendigste og sine børn og var klar til at flygte, kom hendes nabokone, fru Rieck, ud. »Jamen fru Timmermann, hvor vil De dog hen med fire små børn?«. »Jeg vil bare ikke blive her«, svarede moderen.

Der gik præcis 6 dage, før russerne kom. Da de så, der ikke boede nogen i lejligheden, smed de familien Timmermanns møbler op på en lastbil. Tilbage lå et fotoalbum på jorden. Det var faldet ud af en af skufferne. Fru Rieck samlede det op. Det var den del af familien Timmermanns ejendele, som russerne ikke ville have.

Mange år senere fik Rosemarie Østergaard Nielsens bror Christian albummet, og de tre søskende kunne gense billederne fra deres glemte barndom i Pommern.

Rosemaries forældre

Min mor voksede op i Flensborg. Hendes far var fra Avnbøl og hendes mor fra Skelde. Han var ansat ved brandvæsenet i Flensborg og havde en god stilling. Han faldt i Frankrig i 1917, og min mor giftede sig senere igen med en god ven af huset. Han kom fra Ditmarsken og talte ikke dansk, så sproget i hjemmet blev tysk og plattysk.

Min bedstemor havde en systue, hvor hun bl.a. beskæftigede seks unge mødre, som via

kirken fik mulighed for at lære at sy tøj til deres børn. Bedstemor sagde selv, at hun mest syede for de fede bønder på Angeln. De kom ind til hendes systue og fik lavet tøj. Hun var så dygtig, at hun kunne sy en kjole af et slips, sagde man om hende.

Hun havde kun en datter, Annemarie - og det var min mor.

Mor fik en grundig huslig uddannelse. Hun ville gerne have haft en boglig uddannelse, men det syntes bedstemor ikke, så hun kom ud af skolen efter 7. kl. og kom i huset hos en præst med 4 børn. Mor havde altid savnet søskende, så hun var vældig glad for børnene, og hun sagde senere, at hun i præstefamilien havde set, hvordan man med kærlighed og tillid kunne opdrage sine børn.

Så kom mor på husholdningskole i Flensborg og skulle ved siden af nærmest passe huset derhjemme.

Man må sige, hun fik en grundig uddannelse. Hun var i lære på flere pensionater, og

Julen 1938

hun lærte alt om broderi! Dengang boede en ung pige hjemme, til hun blev gift. Mor deltog i den tid absolut i Flensborgs sociale liv og blev af sine forældre taget med til baller og kostumefester og havde efter sigende en dejlig ungdom.

I 1931 mødte hun min far, der var tysk soldat, og hun forelskede sig straks i ham. Bedstemor var rædselsslagen, da hun hørte det. En tysk soldat! Det syntes hun ikke om. Men mor holdt fast. På grund af den store arbejdsløshed i de år tegnede min far til sidst en kontrakt med militæret, som indebar, at han ikke måtte gifte sig de første fire år. Altså var de forlovet i fire år! Kontrakten lød i alt på 12 år og skulle så sikre en ansættelse fx i en bank.

Far kom fra Hamborg. Hans far havde et trykkeri, og de havde det godt, indtil forældrene blev skilt. Derefter blev min far opdraget hos sine kærlige bedsteforældre. Men der var ikke råd til en længerevarende uddannelse. Han forsøgte sig med alt muligt og endte så nødtvungent ved militæret. Endelig – i 1936 – kunne mor og far blive gift, og far blev forflyttet til Pommern, hvilket passede min mor vældig godt, da hun ville væk fra Flensborg.

På deres bryllupsbillede ser far og mor meget lykkelige ud. Mor var i hvidt og far i uniform. De var i den grad klar til ægteskabet. Nu flyttede de til Schlawe i Pommern, hvor de fik en god lejlighed i en toetagers blok. De kom til at bo nederst i huset. Der var en fin stue, et soveværelse, et køkken og et såkaldt »herreværelse«. Mor og far var 29 år og havde bestemt sig til, at de hurtigst muligt ville have børn. Det fik de også. Som mor sagde: »Vi fik 3 kærlighedsbørn og et orlovsbarn«.

Barndom i Schlawe

Jeg var den ældste og blev født i 1937. Min bror Christian blev født i 1938 og min bror Peter i 1939. Min lillesøster Heinke blev født i 1943. Noget af det første, de gjorde, var at indrette »herreværelset« til børneværelse. Stuen blev låst af til daglig. Der skulle børnene ikke ind og sætte fedtede fingre.

Far gik hver dag på arbejde på kasernen. Det var meget kontorarbejde. Når han kom

Børnene leger

hjem, trængte han til at røre sig. Vi havde have, hvor far dyrkede alt muligt, og vi havde kaniner. Der var altid brænde, der skulle kløves. Jeg har et billede af far, der kløver brænde iført uniform«.

For mor var der nok at gøre med 3 små børn. Man kan sige meget om Hitler, men han sørgede helt bevidst for, at folk havde arbejde, og at det var attraktivt at have børn. Mor fik anvist hjælp i huset. Der kom forskellige unge piger og hjalp med at passe børnene. Hvis man klagede over dem, risikerede de at ende i arbejdslejr, så der var også lidt ansvar forbundet med at have dem. Selvfølgelig skulle de ikke havne der. De var hos os, mens mor stod i kø for at skaffe mad.

Mor kom faktisk til at leve som enlig mor med 4 børn, for far blev indkaldt i 1939, og han var sjældent hjemme på orlov. Far var militærmand, men han var IKKE nazist. Det var vores overbo og fars kollega, hr. Rieck. Når han kom hjem fra kasernen, smed han den ene uniform og tog en anden på.

Der var to børnehaver i Schlawe. Den ene var nazistisk, og der skulle vi ikke gå. Den anden var en børnehave ledet af diakonisser.

Familien hos fotografen

Det faldt bedre i mors smag, så der kom vi hen. Under krigen var der mangel på mange ting. Bl.a. på gas. Kun få timer om dagen, men tit om natten. Så signalerede nabokonerne ved at banke på gasrørene, og så blev der bagt og gjort ved midt om natten. Om aftenen læste mor altid for os. Eller hun sang. Vi fik tit mannagrød med ribssaft. Jeg kan se den hvide grød med den røde safrannd omkring. Det var så lækkert.

Vi boede i en idyllisk lille by med ca. 10.000 indbyggere. Der var en lille flod midt i byen og vældig hyggeligt. Vi havde bekendte på landet, så mor kunne hver dag hente 2 liter mælk hos familien Parlow, som boede på en gård, og som far havde lavet aftale med før krigen. De havde en russisk krigsfange, der hed Ivan. Ham blev Christian rigtig gode venner med. Vi havde andre venner, som ejede et maskinværksted, og de havde franske krigsfanger til hjælp. Alt uden problemer. I begyndelsen mærkede vi således ikke meget til krigen.

Krigen kommer nærmere

Så begyndte der at komme mange fremmede børn. Det var børn fra industribyerne, der var blevet bombet. Hvis de havde familie i Pommern, kom de til at bo hos dem, hvis ikke, blev de anbragt rundt omkring eller der blev oprettet børnehjem til dem. Jeg fik en veninde der hed Tutti, som hørte til denne gruppe af børn.

En gang imellem kørte vi med tog til Flensborg og besøgte bedstemor og bedstefar. Vi blev der somme tider 3 uger ad gangen. Hvis far ikke holdt jul hos os, tog vi til Flensborg. Men da der efterhånden var mange luftangreb

i Flensborg, holdt vi op med at komme der.

Hjemme i Pommern var der næsten ikke angreb. Der var sådan set fredeligt. Min bror Christian var svær at styre for mor. Han gik sine egne veje, og han havde en evne til at gå ind i folk med træsko på. Han tog op til den lokale mølle, og han gik hen til rådhuset. Her fik han lov til at komme ind på kontoret og hygge sig med papir og farveblyanter. Mor skældte hr. Silaf, vor nabo, som var ansat der, ud. »Hvordan kunne De lade ham komme herind?« sagde mor bebrejdede. »Og han er åbenbart oven i købet glad for at være her!«

Jeg kom i skole i 1943, og det var jeg glad for. Vi skulle selvfølgelig HEILE, men det sagde mig intet. Mor prøvede at holde sig væk fra nazisterne, men det var somme tider svært. Af og til kom de og ville have hende til at gøre et eller andet, men hun forsvarede sig med, at hun skulle passe børnene. Far havde sagt to ting til mor:

- 1) »Du skal altid sørge for, at børnene er foran dig, så du kan se dem«.
- 2) »Uanset hvad der sker, så mødes vi i Flensborg«.

Det var meget vigtigt for far at få det sagt, da vi jo levede i en tid uden megen kommunikation. Man skulle ikke sige for meget højt. Vi havde en radio, men den var gået i stykker, og man kunne ikke skaffe reservedele. Somme tider kom der en hilsen fra far, men vi vidste ikke, hvorfra den kom. Engang sendte han en lang pakke indeholdende en paraply og nogle umodne citroner. Mor undrede sig lidt. Et par dage efter kom der brev fra far, hvor han skrev: »Kennst Du das Land, wo die Zitronen blühen?« Så kunne mor regne ud, at han nu var i Italien.

Han kom også til den russiske front, og her blev han såret. Han kom på rekreation i Helsingør, hvor han var en tid. Det var jo Hitlers taktik – hurtigt af sted igen. Far kom tilbage til den russiske front. Her blev han såret i hovedet. Denne gang mere alvorligt. Det kom til at plage ham resten af livet.

I januar 1945 kom den russiske storoffensiv. Store mængder af flygtninge fra Østpreussen begyndte at drage vestpå i deres hestevogne. De nåede vor by midt i februar. Vi

børn var nysgerrige og kiggede på. De flygtende så ikke glade ud. Der var også børn imellem. Alle i byen fik besked på, at huse flygtningene bare én nat. Det var meget koldt. Vi fik tildelt et ældre ægtepar. De havde været undervejs i 3 uger i 20 graders frost.

Da de rejste videre næste dag, tog mor sin beslutning. Hun gik i kælderen og begyndte at pakke i kasser. Hun syede tre små rygsække til os børn, og hun havde selv en stor rygsæk, som far havde brugt, når han var på jagt. De blev fyldt med tøj og proviant. Hver havde sit krus og lidt legetøj. Jeg fik en bog med, som jeg havde fået af far den sidste jul, han var hjemme. Mor fyldte Heinkes barnevogn med tøj i stedet for puder og dynen. Mor skaffede billetter til toget og sagde til fru Rieck, vores før omtalte overbo, »Nu rejser vi!«

Flugten

Vi var de første i gaden, der rejste. Fru Rieck blev der som sagt. Hendes lejlighed blev siden beslågt af en russisk officer, og hun blev beordret til at føre hus for ham. Det skete seks dage efter vor afrejse. Vi hørte så meget om russerne. Officererne sendte horderne i forvejen. De var primitive bønder, der ingenting kendte. En af historierne gik på, at en russer så, at der kom vand ud af en vandhane. Straks skruede han vandhanen af og satte den op udenfor og skruede op for den i den tro, at der nu også kom vand ud af den der. En anden så vandet i wc'et og troede, det var der, man skulle ordne sine kartofler. I betragtning af, hvad den russiske befolkning oplevede ved tyskernes angreb, ja, så er krig bare sådan. Hævn – hævn!

Tilbage til den morgen, min mor låste efter sig. Der var sort af mennesker på banegården. Der gik en mand rundt med en megafon og råbte: »Al trafik er standset. Ikke flere tog vestpå!« Nu stod vi der. Mor var aldrig rådvild. Vi begav os ud til møllen, hvor mor stak folkene nogle cigaretmærker, og så tog de os med til Stolp, den nærliggende større by. Det var godt nok østpå, men herfra måtte der bestemt gå tog.

Vi opsøgte straks fars og mors gode ven fru Friese. Hun slog hænderne sammen, da hun så os.

»Jamen hvad vil I dog her?« sagde hun. »Vi vil videre!« sagde mor. Fru Friese var overbevist om, at der ikke var fare på færde. Mens vi sad derinde i stuen, tændte hun for radioen. Det var netop Goebbels, der brølede:

»Der Sieg ist unser!« »Vel er den ej!« sagde mor. Vi kunne høre kanonerne tordne 25 km væk. Rædsomt!

Vi overnattede der og tog toget videre næste morgen. Kørte stadig østpå. Turen varede ikke ret længe. Toget kunne ikke køre videre. Nogle SS-folk beordrede os ud og hjalp os absolut ikke videre. Vi travede gennem høj sne i tyve graders kulde. Næste dag var der igen mulighed for at komme med et tog, hed det sig. Og den dag i dag mindes jeg denne togtur med rædsel. Den foregik i åbne kreaturvogne, og det var bidende koldt. Der var is i bunden af vognene, og vi måtte ikke sætte os ned, for så ville tøjet hænge fast i isen. Vi kørte hele tiden ganske langsomt og toget standsede tit. Alt imens begyndte det at sne voldsomt!

Endelig efter en lang på tur den måde kom vi til Gotenhafen, hvorfra der skulle gå skibe over Østersøen til Flensborg, Kiel eller Hamborg. Det havde vi i det mindste hørt. Gotenhafen, Tysklands største havneby, var lutter ruiner. Det var uhyggeligt for barneøjne. Der var koldt, og vi var sultne og trætte og bange.

En gang imellem måtte mor forlade os for at skaffe mad. Det var forfærdeligt. Kom hun tilbage?

Man sagde, at der jævnlige sejlede skibe fra Gotenhafen med sårede soldater. Men nu tog besætningen også flygtninge ombord. Vi stod på havnen en hel dag i kulden og ventede, mens luften over os var fyldt med fjendtlige fly. Vi kom ikke med i første omgang, ventede hele natten på et nyt skib. Næste morgen var vi blandt de heldige. Vi kom ombord på Monte Rosa. Det tog en hel dag at blive læsset. Skibet havde først været et flot ferieskib. Så blev det hotelskib, og nu sejlede det med sårede og flygtninge.

Den 23. marts 1945 gik vi ombord. 3 dage efter blev Gotenhafen indtaget af russerne, så det var i sidste øjeblik, vi kom væk. Oprindeligt var skibet beregnet til i alt 1600

passagerer incl. besætningen. Nu endte vi med at være 7000 mennesker om bord. Vi lå overalt. På trapper, gange og under borde, og vi kunne ikke flytte os, når først vi havde fået en plads. Der var et farligt svineri overalt. En stank af den anden verden. En kamp om toiletterne. Mange voksne var, udover stort set alle børn, ligeledes syge. Min lillesøster var blebarn, og det var umuligt at skylle bleerne rene. Nogle af mødrene tørrede de nødtørftigt skyllede bleer på deres kroppe! Børnene skreg ikke mere, så langt var de ude.

Det tog 5-6 dage at komme over Østersøen. Christian forsvandt ind imellem, men han dukkede altid op igen. Alt var kaos. Monte Rosa havde i februar fået en fuld-træffer i siden. Det var blevet repareret, men skibet havde motorskade og blev trukket af tre slæbebåde. Desuden sejlede man kun om natten og i konvoj for at mindske faren. Alle var lettede, da man endelig nåede København. »Gott sei Dank!« sagde en af matroserne (hørte min mor).

Vi kom i land i København den 1. april 1945 – påskedag. Da havde vi været en måned undervejs.

Jeg kan huske, at jeg var helt overvældet. Alle mine sanser blev rørt. Jeg så de røde tage, jeg så en blå himmel uden fly, og der var en stilhed overalt. Det var vidunderligt for et barn. MEN vi så ud!!! Beskidte, tøjfyldt med bræk og havde jo både lus og lopper. Vi var ikke blevet vasket i lang tid og trængte bare til fred og ro.

»Så kommer de her« skrev en avis »en kvart million flygtninge, som vi ikke har bedt om. Se hvordan de ser ud: uhumske, ubegavede, nazister, de avler som rotter – se blot alle deres børn - og lur mig om de ikke også er kriminelle!« Der var nogle præster, der tog til genmæle, men det var også svært at være dansker på den tid.

Vi blev fordelt rundt i byen, og vores familie kom til at bo i to tennishaller ude på Lyngbyvej. Der var mange syge og svagelige. Danmark var endnu besat, så danskerne overlod indtil Kapitulationen ansvaret for flygtningene til de tyske soldater. Soldaterne gjorde deres bedste for at hjælpe os. De legede med os, underviste os lidt og sørgede for mad til os. Vi fik lidt lommepenge og

kunne købe syrtråd, synåle, elastik, knapper, og evt. en lille kage hos bageren.

Udenfor var en græsplæne med almindeligt, højt hegn omkring. Jeg kan huske, at jeg hang i det for at se, hvad der gemte sig derude. Der kørte et S-tog til Hellerup. En flok drenge råbte »Tyskersvin!« efter mig, men jeg forstod jo ingenting. Det allerbedste ved flygtningelejren var, at vi fik en seng at sove i. Det var så skønt. Vi blev aflusede og behandlet for fnat. Og vi blev vasket. Det gjorde godt.

Lillesøster Heinke kom ikke til at ligge sammen med os. Hun var blevet mere syg og fik så difteritis. Hun kom på en sygeafdeling og døde den 11. april 1945. Man havde ikke kister nok til alle de døde rundt omkring i lejrene. Min søster blev begravet i samme kiste sammen med 5 små drenge. De havde jo samme skæbne, så det var egentlig smukt, synes jeg.

Det var skønt at have en seng at sove i, men tit vågnede jeg om natten med mareridt. Så kunne jeg høre, at der var voksne, der græd. Jeg spurgte mor hvorfor, og hun sagde: »Det er fordi de er meget kede af det. Og de har nok også mistet en lillesøster!«

Da vi en dag var på kirkegården, mødte vi en meget velklædt dame, der råbte til os:

»Ja, I tyskere ligger, som I har redt! I har fortjent jeres skæbne!« Mor kiggede på hende og sagde på ravsønderjysk: »De sku skamm Dem!« Så skred damen!

Så kom Kapitulationen, og et sandt helvede brød løs ... Vi var de mest forhadte i hele København. Soldaterne havde passet på, at vi ikke blev chikaneret, men det var slut nu. Vi blev sparket, jeg selv blev spyttet på, og man kastede med brosten. Enkelte var venlige – stak os en pose Wienerbrød i forbifarten, gav et lille smil eller nik. Mor har altid sagt »Vi må aldrig glemme dette! Man skal huske de positive ting«.

I flygtningelejr i Karup

Vi søgte hele tiden om at komme til Flensborg, men det kunne ikke lade sig gøre. ENDELIG blev vi sendt til Jylland! Vi kom til Karup, tyskerens efterladte flyvestation. Det hed Grove/Gedhus lejren, og her kom vi til at tilbringe det næste år. I begyndelsen var vi

25 mand på én stue i barakken. Senere blev det reduceret til 15 mand pr. stue, så der var ikke megen plads til hver.

Der var en skolebarak, en vaskebarak og en kirkebarak. Man vænnede sig til at bo så tæt. Der var mus, og det var koldt. Den lille kakkelovn, der var i hver stue, kunne slet ikke varme det hele op. Der værste var dog væggelusene. Vi blev vaccineret efter alle kunstens regler. Man var selvfølgelig bange for epidemier.

Så kom der lærere fra Nordslesvig. De kunne tysk, og vi kunne tale med dem og skolen kom for alvor i gang. Herligt!

Af og til var der razzia. Så blev barakkerne undersøgt for nazister. Dem var der jo også nogle af imellem flygtningene. Vi fik sendt en masse bøger forskellige steder fra, så vi havde noget at læse i. Vi havde ikke papir, men vi skrev på det hvide papir fra aviserne. Der kunne stå mange regnestykker på den kant rundt om avisens tekst. Somme tider var der underholdning ved kunstnere udefra. Når der var »Bunter Abend«, var vi alle klar. Mor

smuglede via disse venlige og hjælpsomme mennesker breve ud til familien i Flensborg. Vi vidste ikke, hvad der var blevet af far. Vi børn kunne slet ikke huske ham.

Jeg havde sådan set en god tid i flygtningelejren, men mor gik i stykker på det. Dels var der sorgen over Heinke, dels var der uvisheden. Mor var så fortvivlet, at hun solgte en bluse og brugte pengene på at gå til spåkone. Her fik hun at vide, at far levede. Det trøstede hende, selvom hun ikke vidste, hvad hun skulle tro.

Vi blev badet i varmt vand hver 14. dag, men ellers var der jo så frygtelig koldt. Man gjorde alt for at få noget at fyre med. Engang var der nogen, der brækkede et vagtskur ned og fyrede med det. Så var der kollektiv afstraffelse. Det kunne være, at al strøm blev afbrudt kl. 9. eller at al post blev tilbageholdt i en hel uge. Det kunne også være, at dørene blev taget af toiletterne. Så kunne vi sidde der!!! Jeg sultede ikke i lejren. Til jul fik vi fantastisk mad, og vi fik både 5 småkager, et stykke skærekage og lidt slik. Det var dejligt.

Idrætshøjskolen i Sønderborg ...
Du bliver mærket for livet!

Læs mere på www.ihs.dk

Idrætshøjskolen i Sønderborg
Friheds Allé 42 - 6400 Sønderborg
Telefon 7442 1848

IHS

IDRÆTSHØJSKOLEN
SØNDERBORG

I sommeren 1946 fik mor besked om, at far havde overlevet. Vi børn var ude i plantagen, hvor vi legede, og mor kom glædestrålende med brevet. »Far er i live!« råbte hun på lang afstand. »Nå« sagde vi og legede videre. For vi kunne ikke huske ham mere. Det blev efterår 1946, og vi var stadig ikke kommet hjem. I november blev vi indkaldt til ekstra lægeundersøgelse. Det var gode tegn. Men vi kom til at fejre endnu en jul i lejren. Først anden juledag 1946 fik vi lov til at pakke.

Efter et kort ophold i en gennemgangslejr i Kolding stod vi 1. januar 1947 på Flensborg Banegård, hvor vore bedsteforældre tog imod os. Jeg genkendte dem straks, men vi børn kendte ikke den stakkels mand, der stod bag dem og så dødssyg ud. Det var far. Han havde været i engelsk fangenskab. Der var han stukket af sammen med en anden fange, der manglede det ene ben. Far havde slæbt ham det meste af vejen gennem Tyskland, og

de kom til Flensborg, hvor han havde aftalt med mor, at de skulle mødes.

Det var ikke let for far. Min bedstemor brød sig ikke ret meget om far, som var bleven en anden, og han havde det ikke let i huset. Det var ikke så nemt at være sammen igen. Vi skulle alle vænne os til hinanden. Vi boede hos bedstemor og bedstefar, så der var ikke megen plads og ikke meget privatliv. Far havde en kolonihave, hvor han flygtede hen, når det hele blev for broget. Kolonihaven var hans medicin. Og kolonihaven holdt liv i os, for vi levede mestendels af det, far dyrkede der.

Efter en del år fik far en lille invalidepension. Vi boede gratis i bedsteforældrenes lejlighed mod at mor passede dem til det sidste. Jeg gik først i tysk skole, men et år senere kom vi alle tre i dansk skole og det var det helt rigtige. Siden fik jeg en dansk studentereksamen, kom på højskole, fik en læreruddannelse og bosatte mig efter nogle år i Sydslesvig lige nord for grænsen.

Rosemarie Østergaard Nielsen er tidligere lærer og født i Pommern. Hun har udgivet sine erindringer på Groths Lydforlag

Oplevelser
Venskaber
Faglighed
Springbræt til dit
fremtidige uddannelsesliv
Inspiration

SKAB
DIG SELV
SAMMEN MED OS ANDRE

DANSETEATER
TEATER SANG MUSIK
NY CIRKUS
LYDTEKNIK
EMK
ELEKTRONISK MUSIK KOMPOSITION

musik & teater
HØJSKOLEN
WWW.MUSIKOGTEATER.DK

3 dansk-tyske almanakhistorier

Af Hans Boll-Johansen

Erindringer tager nødvendigvis farve af hvilken generation der fortæller dem. Min generation blev født i 1930'erne og kan derfor huske Anden Verdenskrig, lidt sløret i begyndelsen, senere ganske klart, med tanks, grønne uniformer og taktfaste tyske sange i gaderne. Men vi så krigen fra barnehøjde, vi var tilskuere, ikke aktører. Ingen af os var hverken sabotører eller Zeitfreiwillige, dengang det brændte på. Vi var for små. Alligevel afsatte den periode med stærke nationale spændinger varige hukommelsesspor.

De fleste af os flyttede til København efter studentereksamen og vendte ikke tilbage til Sønderjylland, da vi havde fået vores uddannelser. Efter 50-års studentejubilæet fik den ene af os, Peter, den ide at stifte en klub af gamle skolekammerater der skulle mødes en gang om måneden i København til et måltid mad og et glas rødvin eller to. De Ukuelige kaldte han banden i et ukueligt mix af optimisme og sort humor. Vi var en broget skare af danske og tyske, som havde gået i skole sammen, fordi de tyske skoler blev lukket efter krigen.

Behovet for at skrive om alt det kom sent til os. Vi havde levet livet forlæns, indtil pensionsalderen indhentede os, og vi blev både lidt rystede og selvimponerede, da det gik op for os, at vi var den sidste generation der kunne huske hele krigen fra først til sidst. Hertil kom at vi havde på fornemmelsen at fortiden kom tættere og tættere på, efterhånden som årene gik. Vi måtte gøre noget, inden den indhentede os.

Startskuddet til »Danskerpak og tyskerpak«

En dag da de Ukueliges konversation i Hansens Familiehaver på Frederiksberg kørte lidt i tomgang, spurgte jeg på må og få, om nogen af deres fædre havde siddet i Faarhuslejren efter krigen, for det havde min heldigvis ikke. Ingen havde lyst til at svare på den slags fripostigheder lige midt i frokosten, men et par dage senere fik jeg en mail fra Uwe, at han da for resten for nogle år siden havde skrevet et større antal sider om det emne, egentlig beregnet til egne børn og børnebørn, men jeg måtte gerne læse med, hvis jeg ville love at behandle det som privat og fortroligt materiale der ikke var beregnet til offentliggørelse.

Sådan startede det der et par år senere blev til bogen »Danskerpak og tyskerpak«. Bogen udkom den 4. maj 2015 og blev meget velvilligt modtaget, både af danske og tyske medier. Det forlød endog at Hendes Majestæt Dronningen, som jo er dronning for os alle, danske såvel som hjemmetyske, havde fundet meget behag i »Danskerpak og tyskerpak«. Netop det år bogen udkom, sendte hun for første gang det tyske mindretal en speciel hilsen i sin nytårstale.

Birthes historie

Nogle uger efter den officielle udgivelse fejrede vores årgang 60-års studentejubilæum i Aabenraa. Efter de traditionelle ceremonier på Aabenraa Statsskole og Folkehjem spiste

Ikke alle så tyskernes indtog i Aabenraa 9. april som noget dårligt. Her hilser »hjemmetyskerne« velkommen med heil. Foto fra bogen »Danskerpak og tyskerpak« - Ludwig von Münchow

vi, dvs. de elleve fra vores årgang som var tilbage, et måltid sammen på Hotel Royal. Her viste det sig for første gang at bogen havde et potentiale som katalysator for »Vergangenheitsbewältigung«. I Hotel Royals lille separate spisesal, som den aften var reserveret til os, hørte vi for første gang Birthe fortælle om hvordan døden ændrede hendes liv, dengang hendes far faldt i krigen, lige før Tyskland kapitulerede. Vi havde gået i gymnasiet med hende i tre år, fra 1952 til 1955, men vi havde aldrig hørt den historie.

Birthe sagde ikke meget da vi gik i skole sammen og deltog nødtigt i fester og anden tant og fjas. Hun var en alvorlig, indadvendt pige, der ikke gjorde meget væsen af sig, sædvanligvis så stille, at man kunne glemme at hun var der. Det var vistnok første gang vi for alvor lyttede til hende, da hun ved vores 60 års studenterjubilæum fortalte sin livshistorie. Hun kom fra en rent tysk familie og havde måttet udholde, da krigen var forbi, ikke alene sorgen over at hendes far var blevet skudt på østfronten lige inden krigen sluttede, men også at blive tvunget over i den

danske skole uden at kunne et ord dansk. Hun gik glip af et års skolegang, fordi hendes mormor nægtede at tro på, at de tyske skoler virkelig ville forblive lukket. Det gjorde de - indtil 1947. Det tyske gymnasium genåbnede først i 1959.

Ville vi have behandlet hende med større respekt og omsorg, hvis vi havde kendt hendes historie dengang? Måske. Men det er ikke helt sikkert. Tidsånden var en anden. Forståelsen for og medfølelsen med tyske soldaters granatchok og pludselige død var begrænset. Og ikke mindst: unge mennesker har deres egen tankeløse og historieløse ubarmhertighed.

Povl-Ottos historie

Den ene historie afløste den anden hin minderrige aften. Uwes og Peters historier om besøg hos deres fædre i Faarhuslejren havde vi hørt før, andre ikke, bl.a. Povl-Ottos historie.

Povl-Ottos far var uddannet snedker og drev sammen med Povl-Ottos mor en bedemandsforretning oppe på Nørretorv, skråt over for Hotel Royal. Der hørte et snedkeri

med til forretningen, det var jo praktisk at de selv kunne fremstille kisterne efter mål, efterhånden som bestillingerne indløb. Men faderen døde ulykkeligvis. Det bragte moderen i en vanskelig situation. Hendes eneste mulighed for at forsørge sig selv og sine børn var at drive forretningen videre, men hendes ældste søn, Povl-Otto, følte sig ikke kaldet til at overtage forretningen, han ville i gymnasiet for at blive lærer.

Moderen havde to brødre, som begge havde gjort tjeneste i Waffen SS på Østfronten, og som var arbejdsløse da krigen var forbi. De tilbød at gå ind og hjælpe moderen med at drive forretningen videre, hvilket jo var smukt tænkt, men det var ikke uproblematisk at ansætte tidligere østfrontsoldater som tiderne var. Man kunne let komme til at udelukke halvdelen af sin kundekreds eller mere. Aabenraa var en lille by, hvor alle kendte alle. Både danske og tyske var stadig meget fokuseret på det nationale: man omgikkes eller handlede ikke på tværs af de nationale skel. Men enden på historien blev alligevel, at den ene af brødrene gik ind som ansat i firmaet. Kundekontakten tog moderen sig af, mens alle de praktiske ting, såsom kistelægning og kørsel med rustvognen, blev varetaget af den tidligere soldat. Nu uden uniform.

Den historie havde vi heller aldrig hørt før. Vores gamle skolekammerat, som vi havde gået i skole med tre år i gymnasiet fra 1952-55, havde aldrig talt om det – men det gjorde han altså nu, den 20. juni 2015 på Hotel Royal, til vores 60 års studenterjubilæum.

Elsbeth og Steffens historie

En almanak beretter om årets gang set fra Orions bælte, om solens op- og nedgangstider og solformørkelser, månens faser og deraf følgende høj- og lavvande. Men almanakken interesserer sig også for andre himmelfænomener. Stjerneskuddet det år var en romantisk historie jeg fik lov til at fortælle, den dag vi præsenterede »Danskerpak og

tyskerpak« nede i Faarhuslejren. Om aftenen mødtes hele det store selskab til middag på Bov Kro, hvor jeg præsenterede de tilstedeværende for hinanden:

»Der er grund til at være bevæget over at Elsbeth og Steffen er til stede her i aften. Elsbeth sidder her ved mit bord, Steffen sidder derovre ved Johannes Riis' bord. Hvorfor er det bevægende? Det er det, fordi Steffen er barnebarn af H.P. Hanssen, danskernes ubestridte Leder i tyskertiden. Din far var Hejmdals redaktør under krigen. Elsbeth er datter af chefredaktøren for den tilsvarende tyske avis, Nordschleswigsche Zeitung. Ikke mange uden for Sønderjylland kan forstå, hvor stor en symbolværdi der ligger i at I kommer sammen – og efter hvad nogen siger: kommer *sammen* (udtalt med enhedstryk på det sidste af de to ord). Men vi der er født i Sønderjylland og er vokset op under krigen, forstår hvor stort det er. Selve symbolet på at så meget er forandret.« Jeg fik lov af Elsbeth til at fortælle den historie. For mig er det almanakhistorien over dem alle om hvor langt vi er kommet i Sønderjylland siden krigen.

Hans Boll-Johansen har inden »Danskerpak og tyskerpak« (2015) skrevet en række bøger om fransk kultur, bl.a. en trilogi om de fransk-danske relationer: Han har boet fem år i Frankrig og i en årrække været ansat som docent ved Københavns universitet. I 2015 fik han af Det danske Akademi tildelt Selskabets Medalje for sit essayistiske forfatterskab.

Natur

genopretningsprojektet ved Gram Slot

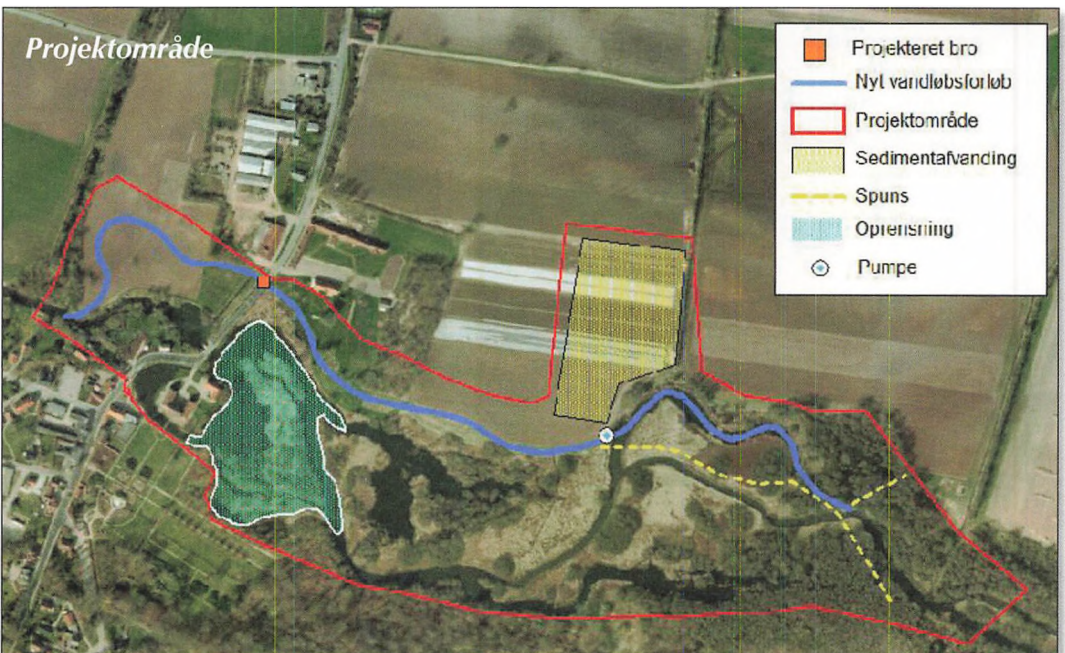
Af Jan Steinbring Jensen

Den 13. august 2014 blev et stort naturgenopretningsprojekt ved Gram Slot indviet, og dermed var den sidste større forhindring for fiskenes frie vandring i Ribe å-systemet blevet fjernet. I artiklen fortælles om projektets forløb og formål.

Gram Slot ligger ved et gammelt vadested i Gram Å, som allerede i middelalderen var et vigtigt knudepunkt for varetransporten mellem Haderslev og Ribe. Op gennem middelalderen blev krydsningen af Gram Å sikret ved en opstemning, som kom til at danne grundlag for slotssøen, og efterhånden udnyttedes opstemningen også til etablering af vandmøller til formaling af korn og senere

produktion af strøm via et lille vandkraftværk. Gram Å som i forlængelse af Fladså er en del af Ribe å-systemet, har udspring lidt sydøst for Kolding. Ca. 10 km øst for Ribe løber Fladså sammen med den anden hovedgren Gelså, og sammen danner de Ribe Å. Lige vest for Ribe støder Hjortvad Å til og danner Ribe Vesterå, som har udløb til Vadehavet gennem Kammerslusen.

Det åbnes op for vand i det nye å-løb

Ribe Å er en del af et internationalt naturbeskyttelsesområde (Natura 2000), som omfatter Vadehavet med Ribe Å, Tved Å og Varde Å vest for Varde. Ribe Å har stor betydning som levested for en række sjældne og truede fiskearter, ikke mindst den truede snæbel og en bestand af oprindelige danske laks. Desuden har 3 lampretarter og odderen vigtige levesteder her, og de indgår alle som en del af udpegningsgrundlaget for det internationale naturbeskyttelsesområde. Endelig er Ribe Å kendt for at huse en sund bestand af store havørreder, som der drives et ivrigt lystfiskeri på.

Fælles for alle fiskearterne er, at et godt vandløbsmiljø er afgørende vigtigt for deres tilstedeværelse, og det indbefatter bl.a., at der skal være fri passage for fiskene på deres vej fra havet til gyde- og opvækstområderne oppe i de mindste forgreninger af vandløbene. Ligeledes må der ikke være forhindringer, der forsinker fiskeynglens vej tilbage til havet for at vokse sig store, inden en ny livscyklus kan begynde.

Snæblen, som er den højest beskyttede fiskeart i Danmark, havde indtil for få år siden dårlige levevilkår i Ribe å-systemet. Med støtte fra EU gennemførte Naturstyrelsen fra 2005 – 2012 et stort naturgenopretningsprojekt for snæblen bl.a. med fokus på at fjerne spærringer i fire sydvestjyske vandløb, herunder Ribe Å. I løbet af 2009-2013 blev der i Ribe å-systemet nedlagt/ fjernet spærringer ved 12 reguleringsstyrt i Hjortvad Å, Stampemøllen i Ribe, Gelsbro Dambrug i Gelså og endelig Fole Dambrug i Fladså.

I september 2012 blev spærringen ved Fole Dambrug 7 km nedstrøms mod Gram fjernet, og det medførte, at fiskene nu havde fri passage fra Vadehavet og helt op til opstemningen ved Gram Slot, men så kom de heller ikke længere! De følgende måneder, efter projektet ved Fole Dambrug var gennemført, kunne man dagligt se adskillige havørreder og laks i store spring prøve at søge op gennem frislusen ved Gram Slotssø, men fiskenes anstrengelser var forgæves. De blev øjeblikkelig skyllet tilbage af den kraftige

Den nye bro er klar, og Slotsvejen i Gram genetableres

vandstrøm og ingen fisk passerede Gram. Det betød, at mange fisk ikke nåede de rigtige gydeområder og fiskebestandene i Ribe Å led et stort tab.

Et naturgenopretningsprojekt bliver til

Naturstyrelsen havde tidligt indset, at når spærringen ved Fole Dambrug var blevet fjernet, ville det blive meget synligt, at der også ville være problemer for fiskene, når de frit passerede forbi Fole og nåede op til opstemningen ved Gram. Der blev i forbindelse med den Særlige Vand- og Naturindsats i 2007 søgt og opnået bevilling til at gennemføre et naturgenopretningsprojekt ved Gram Slot.

Kort efter familien Brodersen i 2007 overtog Gram Slot, tog Naturstyrelsen kontakt med henblik på at drøfte mulighederne for at skabe passage for fiskene ved Gram Slot. En af forudsætningerne for at skabe passage var, at driften af vandkraftværket ved slottet skulle opgives således, at hele Gram Å's vandføring kunne være til rådighed som grundlag for de bedst mulige betingelser for løsningen af problemerne for fiskenes vandring forbi Gram Slot. I løbet af kort tid

blev der opnået enighed om de økonomiske vilkår for at opgive driften af vandkraftværket og størrelsen af kompensation til Gram Slot for at lægge jord til projektet. Dermed kunne projektet blive en realitet, men inden maskinerne kunne køre i marken, var der en lang række formaliteter som skulle overstås.

Selvom Naturstyrelsen er en offentlig, statslig myndighed, er styrelsen i forbindelse med anlægsprojekter underlagt præcis de samme vilkår som det private erhvervsliv. Det vil sige, at der skulle ansøges og opnås tilladelser efter vandløbsloven, naturbeskyttelsesloven, projektet skulle vurderes i forhold til dets påvirkning af miljøet (VVM), og endelig skulle Fredningsnævnet tages i ed, fordi Gram Slot og dets nærmeste omgivelser er omfattet af en fredning.

Det kan synes som en lang og besværlig proces, men det er nu engang vilkårene for at gennemføre naturgenopretnings- og andre anlægsprojekter i det åbne land, og selv om formålet med projektet ved Gram var at forbedre naturforholdene, er det vigtigt, at de nødvendige hensyn til andre interesser blev inddraget.

Det nye åløb er klart – foret med sten og grus

Det rådgivende ingeniørfirma Alectia A/S var ansvarlig for udformningen og tilrettelæggelsen af projektet, og ansøgning om at fremme projektet blev i begyndelsen af 2013 indsendt til Haderslev Kommune, som efterfølgende meddelte de nødvendige tilladelser i juni 2013.

Projektet gik i store træk ud på at lede vandet i Gram Å uden om Gram Slotssø i et helt nyt å-forløb nord om søen. Desuden skulle slotssøens frie vandspejl reableres med en omfattende oprensning af sand og sediment, således at omgivelserne omkring Gram Slot blev bragt i overensstemmelse med fredningsbestemmelserne for området. Via pumper sikres søen en fortsat vandudskiftning med ca. 100 liter pr. sekund. Projektet blev gennemført som et samarbejdsprojekt mellem Haderslev Kommune (søoprensningen) og Naturstyrelsen (passagen i vandløbet).

Hovedelementerne i projektet omfattede:

- Afblænding af slottets el-turbine
- Installation af pumpe- og fordelingsbygværk 750 meter øst for Slotsvej, som leder åens vandføring uden om slotssøen.

- Opbygning af ca. 1.500 meter nyt vandløb, der samtidig kan fungere som gyde- og opvækstområde for snæbel, laks og havørred.

- Isætning af ny bro under Slotsvej

- Oprensning af ca. 35.000 m³ sediment fra Slotssøen.

De samlede udgifter til projektet inkl. erstatninger og kulturhistoriske udgravninger udgjorde ca. 19 mio. kr., hvoraf Haderslev Kommune ydede 4 mio. til søoprensningen.

Projektet realiseres

Anlægsarbejdet blev påbegyndt i efteråret 2013, og gravemaskinerne fra entreprenørfirmaet Jakobsen & Blindkilde A/S arbejdede planmæssigt med udgravningen af det nye å-forløb nord om slotssøen de første måneder. Under arbejdet med etableringen af den nye bro under Slotsvej blev det imidlertid tidligt klart, at dæmningsvejen gemte på betydelige kulturhistoriske hemmeligheder.

Museum Sønderjylland indledte derfor et større udgravningsarbejde, som foregik over

Vandet strømmer igen frit i den nye å

3 måneder i vinteren 2013-14. Under arbejdet blev der fundet meget velbevarede rækker med lodret stående ege- og bøgepæle, som kunne tilknyttes forskellige bolværkskonstruktioner. Disse kunne dateres til sen middelalder (13 -1400 tallet), dvs. før Gram Slot blev bygget, og indgik i konstruktionen af en imponerende vejdæmning over ådalen.

Imens dæmningsvejen var under udgravning, og mens den nye bro var under konstruktion måtte trafikken gennem Gram omlægges over en midlertidig »omfartsvej«, der kunne bære den mest lette trafik, mens de store lastbiler og andre tunge køretøjer måtte tage en længere omvej.

Efter de tidskrævende og omkostnings-tunge udgravninger i dæmningen kunne den nye bro, som er opbygget af stålelementer på et støbt betonfundament, isættes. På grund af en ændring i projektdesignet måtte der indhentes en supplerende kendelse fra Fredningsnævnet, således at de sidste udgravninger af det nye å løb kunne færdiggøres i løbet af sommeren.

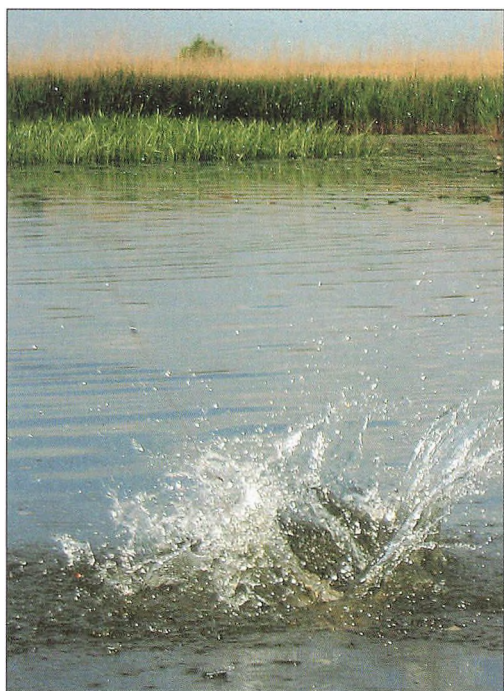
Projektet var herefter klar til indvielse den 13. august med taler fra daværende Miljø-

minister Kirsten Brosbøl, borgmester H.P. Geil og slotsejer Svend Brodersen i forbindelse med indvielsen. Ca. 500 borgere fra Gram mødte op til en indvielse der foregik under skybrudslignende tilstande. Et voldsomt tordenvejr drog hen over Gram under talerne, men åbnet op for vandet i stryget blev der, og århundreders spærring for fiskene var væk. Den stærkt truede snæbel, åens bestand af oprindelige laks og havørreden fik dermed adgang til mere end 100 km vandløbsstrækning oven for Gram.

Har projektet virket?

Det korte svar er: Ja, det har det, helt som planlagt. Det nye åløb indgår nu som et smukt landskabeligt element midt i kulturhistorien omkring Gram Slot, slotssøen med dens genåbnede vandspejl og avlsbygningerne ved Gram Slot. Fiskene trækker nu forbi Gram og længere oppe vandsystemet i Jelså, Nørreå og de mindre tilløb har gydeaktiviteten fra laks og havørred nået nye højder. Det lover godt for den fremtidige fiskebestand.

I eftersommeren 2015 undersøgte vi om fiskene havde indtaget det nye stryg, og

Masser af liv ... masser af fisk

det havde de. Små laks og havørreder stod relativt tæt i det nye forløb. Når vandplanter som vandranunkel og vandstjerne i større omfang etablerer sig, vil det skabe yderligere skjul for fiskene. Også det vil bidrage til større fiskebestande i Ribe å-systemet.

Havørredbestanden har i adskillige år kunnet klare sig selv uden støtteudsætninger af opdrættede fisk, mens åens bestand af oprindelige laks endnu understøttes af årlige udsætninger af yngel. Det er dog forventningen, at disse støtteudsætninger vil ophøre inden for få år, nu hvor hele Ribe å systemet er frit tilgængeligt og uden spærringer for fiskene.

Det nye åløb har fungeret fuldt efter hensigten, men i forbindelse med nogle store afstrømninger i julen 2014 viste det sig imidlertid, at det nye åløb på visse strækninger var for svagt funderet

med en underdimensioneret brinksikring. Der opstod betydelige erosionskader på dele af den nye åstrækning særligt ind mod slotssøen, og der var risiko at dæmningen mellem den nye å og søen ville bryde sammen. Det blev derfor nødvendigt, at foretage et større reparationsarbejde på strækningen i juledagene og efterfølgende.

Under en endnu større afstrømning sidst i december 2015 var brinkerne atter udsat for store kræfter i vandløbet, men denne gang kunne de holde til presset, så forventningen er, at de nu vil ligge stabilt i årene fremover til gavn for mennesker, fisk og natur i Ribe Å og Gram by.

En video om projektet kan ses her:
www.youtube.com/watch?v=T5X9h-fQ4Vk

Jan Stenbring Jensen er uddannet Cand. scient. (biologi) og ansat som specialkonsulent i Naturstyrelsen Vadehavet med naturgenopretningsprojekter som en del af sine arbejdsopgaver.

Op ad bakke er også fremad ...

Artikler
og digte

Af Jonna Boye

Et stærkt foreningsliv og sammenhold i de 3 små landsbysamfund Simmersted, Maugstrup og Kastvrå har været medvirkende til, at vi ved fælles hjælp gjorde det muligt at opføre et multihus i Simmersted. Vejen var lang og ikke uden hindringer.

I 2002 var en gruppe ledere fra idrætsforeningen på kursus. De hørte blandt andet om, at der blev opført multihaller i mindre landsbysamfund. Da de kom hjem, var de meget begejstrede. Det måtte også kunne lade sig gøre i vores område. Der blev afholdt et stort borgermøde. Alle foreningerne og mange private folk beskrev deres individuelle behov i forhold til et multihus. Idéen var sået, og så meldte spørgsmålene sig:

Hvor skal hallen ligge? Hvor får vi pengene fra? Kan vi selv lægge arbejdstimer i projektet?

Tvivlerne kom selvfølgelig også frem med deres synspunkter på mødet:

Tror I, I kan klare en så stor opgave? Hvor vil I få de mange penge fra? Hvordan vil I gribe det an? Tror I ikke, de frivillige giver op, inden byggeriet er færdigt? Hvem vil I så få til at hjælpe? Skal I så købe arbejdskraft for at bygge huset færdigt? Har I penge til det?

Mange var skeptiske og tvivlede, om et så stort projekt kunne lade sig gøre i et landsbysamfund med under 600 indbyggere, men der var flere, der sagde: »Vi gør det. Hvis vi står sammen om at skaffe pengene, kan vi også opføre et multihus.« Vi har før stået sammen om store projekter bl.a. renovering af den tidligere lærerbolig og udvidelsen af vores fodboldbane. »Hvor der er en vilje, er der en

vej.« Men det skulle vise sig, at det blev en lang vej med seje træk.

Formålet med projektet ...

var at etablere nogle attraktive levevilkår og gode rammer for skole, fritids- og kulturlivet i sognet. Multihuset skulle således også være medvirkende til at sikre den fortsatte udvikling i området. På tværs af foreningerne blev der dannet en bestyrelse, som havde til formål at skaffe penge og realisere projektet med at bygge et multihus. Der kom en masse ideer frem. Hvad med et ottekantet hus? Skulle der være overetage? Hvor skulle det ligge? Placeringen var der dog stor enighed om. Nær ved skolen og sportspladsen var en oplagt placering. Projektet skulle finansieres gennem tilskud fra såvel offentlige myndigheder, private fonde som fra egenfinansiering og frivilligt arbejde.

Der blev arbejdet ihærdigt på at skaffe penge til projektet gennem forskellige arrangementer f.eks. en årlig påskebasar, loppemarkeder, livsnyderkalenderen, dåseindsamling samt salg af indskudsbeviser. Efter 8 års hårdt slid, stod der én million på bankbogen, og der var tilsagn om 1.5 mio. kr. i offentlig støtte fra LAG -Haderslev og Haderslev kommune.

Kapitalen steg stille og roligt, men det gjorde byggeprisen på Multihuset også.

Vi måtte tage en hurtig beslutning. Turde vi tage chancen at bygge med én million i baghånden, når tilbuddet lød på 4,7 mill. kr.? Vi valgte at bygge. Man kan ikke altid få alt det, man ønsker, og sådan blev det også med Multihuset i Simmersted. Vi måtte hugge en hæl og klippe en tå undervejs. Huset blev på 800 m² i et plan, fordelt med en multihal, en stor foyer, et mødelokale, anretterkøkken, depot, 2 omklædningsrum samt toiletter. Hallen er på 400 m², altså 2 badmintonbaner og kan benyttes til idræt og andre aktiviteter f.eks. fester, udstillinger og koncerter. Banken gav grønt lys fredag den 12. august.

Den 16. august 2011 ...

blev det første spadestik taget. Det vil sige, det passer ikke helt. Vi kridtede byggefeltet op med den gamle kridtmaskine. Der var nok 200 personer, der havde spader med, så side ved side blev »det første spadestik« taget. Alle var helt euforiske, og fra den dag sagde alle »Vi« bygger Multihus, og der var fuld opbakning.

Derefter gik det stærkt. Allerede næste dag var de store gravemaskiner klar på fodboldbanen. Der blev gravet og gjort klar, så fundamentet kunne støbes. Det gik helt efter planen, men så fik vi enorme regnmængder fra oven. Folk, der ikke vidste, hvad der skulle bygges, troede det skulle være en

svimmingpool. De store vandmængder forsinkede projektet, men trods det kunne vi allerede den 29. september holde rejsegilde. Den første bue blev rejst kl. 6.30, og kl. 16.00 var alle buer på plads. Den dag gik det virkelig op for os, at det var et enormt foretagende, vi var i gang med. Der var glædesbrus på sportspladsen. Der var en sydlandsk feststemning uden lige. Folk kom fra fjern og nær for at fejre 1. etape. Der blev grillet pølser, drukket øl, sodavand og kaffe. En sol fra en skyfri himmel sendte varme og glæde ned over os alle.

Næste etape ...

var så at få rejst betonelementer. Vores entrænør forærede os et dæk på 400 m² (det var i stedet for en julekalender, som han plejede

Svømmehal i Simmersted?

at give sine kunder hvert år). Super dejligt. Det betød, at vi lige pludselig havde mulighed for at udnytte 400 m² ekstra på 1. sal, når vi en gang fik råd. Og det betød også, at restfinansieringen i LR-kredit kunne falde på plads. Entreprisen var delt op, således at vi selv med frivillig arbejdskraft skulle løfte alt arbejdet med byggestyring, jordarbejdet, vvs, el, maler, trægulvet i multihallen samt anlægsarbejdet omkring Multihuset - en stor mundfuld, som blev løst med en udlært »sjakbajs« i spidsen med ansvar for hvert sjak.

Efteråret blev meget regnfuldt. Der stod vand både inde og ude omkring huset. Det lykkedes dog at få huset lukket, inden vinteren for alvor satte ind. For hver dag der gik, rykkede vi nærmere målet. De forskellige gulve blev isoleret og belagt med træ eller fliser. Varmen fungerede. Under hele processen var der flot opryddet. Hver dag blev affaldet sorteret. Der kom mange for at se, hvor langt byggeriet nu var, og de kom med opmuntrende og positive kommentarer. Ja, der var sågar flere, der kom med kaffe og kage, varm mad eller brød. Var man ikke selv i stand til at arbejde med på byggeriet, så understøttede man det på andre måder.

Taget viste sig at blive et stort problem

Undertaget og tagplader var lagt på. Det så rigtig godt ud. Huset tegnede til at blive en flot bygning. Men så meldte problemerne sig. I det regnfulde efterårsvejr regnede det ind. Taget var utæt. Ærgerligt, men entreprenørens folk måtte så lægge et helt nyt tag igen. Spild af både arbejdstid og materialer. Inde i huset blev der arbejdet i hold og alt gik planmæssigt. Der var stor glæde og høj arbejdsmoral på holdene. Den lokale befolkning fulgte

Sidste bue på plads – og så er der rejsegilde

nøje projektet. Selv tvivlerne begyndte at synes godt om byggeriet, og mange meldte sig endda på banen for at hjælpe.

Indvielsen blev den 23. marts 2012

Der blev holdt reception i hallen. Rigtig mange mennesker dukkede op for at se resultatet og glæde sig med os. Det blev en festdag uden lige. De besøgende blev vist rundt i hold. Vi gjorde det, vi fik bygget Multihuset og er umådelig stolte! Herefter kom det store arbejde med at få huset i drift. Huset er jo et foreningshus og drømmen er at få huset »slidt op« med et mylder af travle og spændende mennesker, og at vores foreningsliv vil blomstre i de nye faciliteter, og at alle hjælper til.

Hvad skal vi bruge de 400 m² på 1. sal til?

Ideer var der nok af, men hvad med økonomien? Ved en ihærdig indsats af formanden blev der søgt penge hjem til overetagen. Projektet er finansieret gennem fondsmidler fra Lokale- og Anlægsfonden, SE Vækstpulje, Haderslev kommune, Livsnydergruppen samt Multihusets egen støtteforening. Byggeregnskabet er på knap 650.000 kr. og omfatter også installation af et elektronisk låsesystem. Huset er således åbent 24-7 for alle medlemmer og deres aktiviteter. De 400 m² er indrettet til fitness-center, kreativt værksted, stor rummelig lounge med tekøkken, mødelokaler samt toiletter og depot. Det har været vildt spændende, at se byggeriet tage form. Alle har knoklet, og de mange frivillige har ydet en formidabel indsats, så overetagen kunne tages i brug den 26. februar 2016.

Nye aktiviteter og foreninger

Udvidelsen af Multihuset har givet plads til nye aktiviteter og foreninger. Lokalhistorisk forening, Simmersteds kreative forening og motionscenteret, Sim-Fit 24-syv er allerede i fuld gang med at indtage de nye faciliteter sammen med lokalområdets øvrige foreninger.

Multihuset drives af lokale ildsjæle

Multihuset er et moderne forsamlingshus til gavn for liv og trivsel i vores lokalsamfund. Multihuset ejes af foreninger og borgere i

lokalsamfundet Maugstrup, Kastvrå og Simmersted. Haderslev kommune yder et årligt driftstilskud på 61.000 kr. Resten af de årlige driftsomkostninger på knap 300.000 kr./år rejses lokalt, gennem en kæmpe indsats fra husets støtteforening og venner. Det lykkes med aktiviteter lige fra indsamling af dåser og skrot til afholdelse af støttearrangementer så som påskebasar og koncerter samt udlejning af lokalerne. Rengøring og vedligehold løftes også af frivillige.

Fællesskab og ejerskab er en solid sidegevinst

Stort set er alt arbejdet gennemført med fri-

villig arbejdskraft af lokale ildsjæle. Uden de frivilliges store indsats ville projektet ikke have været muligt. Heldigvis skaber den store arbejdsindsats også en solid sidegevinst i form af fællesskab og sammenhængskraft i landsbyerne og ejerskab til Multihuset.

Det kan godt være, at vores 3 landsbyer ikke syner af så meget - men tag ikke fejl - fremtiden tilhører de aktive. Med hjerte, ihærdighed, vilje, sammenhold og godt humør er vi klar.

**Ingen kan alt. Alle kan noget.
Og tilsammen får vi tingene til at lykkes!**

Artiklen er skrevet af Jonna Boye, lærer og leder på Simmersted skole i perioden 1968 – 2007.

**MØD UNGE OG
UNDERVISERE
FRA EUROPA**

**LÆR SPROG OG SAMFUNDSFAG
PÅ HØJT NIVEAU**

www.rejsby-efterskole.dk 74 75 36 22

Drømmen om et bedre liv

Statshusmandsbruget mellem udvikling og bevaring

Af Anne Dorthe Walther

Artikler
og digte

Statshusmandsbruget er et stykke dansk kulturarv, der rummer fortællingen om jævne menneskers tilværelse på landet, statslige visioner og personlige drømme om et bedre liv. De blomstrede op i det danske landskab i 1899 – 1940'erne. Et af dem er i Skovbølling, otte kilometer nord for Haderslev, hvor Christian Mink i 1934-35 opførte et husmandsbrug til sig selv og sin familie.

Det fredede statshusmandsbrug er et typisk eksempel på de husmandssteder, der blev opført med statsstøtte i mellemkrigsårene.

Husets historiske farver er genskabt.
Skovbølling 2012 (Jan Knudsen)

Ideen var at lade staten yde både økonomisk og arkitektfaglig bistand til folket på landet. Statsstøtten gav folk af små kår mulighed for at skabe sig et bedre liv med egen bolig og en selvforsynende jordlod.

Imidlertid er det netop det gode liv, den øgede velfærd og de til stadighed større krav til køkken, bad og børneværelser, der nu truer disse små landhuses eksistens. Paradoksalt nok er denne hustype i dag truet af moderniseringer, skiftende ejere og den velfærd, der både blev efterstræbt ved husets opførelse og til dels skabt af den.

Tiderne mødes

Tiden har fået lov til at stå stille på Skovbøllingvej. Anlægget er som et af få i landet som helhed utroligt velbevaret, både før og efter det filantropisk investerende selskab, Realдания By & Byg, overtog det. Det giver os en enestående mulighed for at komme helt tæt på fortiden. Det står som en kulturhistorisk tidslomme - som et arkitektonisk vidnesbyrd om en svunden tid og et andet liv. Og det er købt og bevaret af selskabet af præcis denne grund. At sikre betydelige eksempler på dansk bygningskultur for eftertiden.

Statshusmandsbruget i Skovbølling er opført typisk for tiden og stilen med et lille stuehus, en mellembygning og en driftsbygning med stald og lade. Det blev opført i en tid, hvor det blev muligt for landbefolkningen at optage statslån til opførelse af mindre husmandssteder; men også i en periode, hvor begivenhederne efter genforeningen i 1920 havde stor indflydelse på byggeriet i Sønder-

Fra byggeprocessen. Bag på billedet er angivet: »Farfar og Peter Rive og Tømrersvend 1934« (privateje)

jylland, og hvor der med Bedre Byggeskik-stilen, som det er opført i, blev kæmpet for at indføre den danske hjemstavnstil netop for at markere løsrivelsen fra Tyskland.

Husmandsstedet er et illustrativt eksempel på et af de mange brug, der blev opført i mellemkrigsårene med statslig støtte og med en statslig vurdering af byggeriet. Selvom disse huse udgjorde en stor del af den danske landbrugsbebyggelse, er der kun fredet ganske få af dem.

Ejendommens udformning og de anvendte materialer i stuehuset, avlslængen og mellembygningen er karakteristisk og tidstypisk for statshusmandsbrugene, hvor Bedre Byggeskik havde til formål at højne og udvikle den almindelige danske bygningskultur.

Tidstypisk er også stuehusets klassiske rumdisponering og opdelingen af avlsbygningen med stald og lade samt en åben forbindelse fra laden til loftet over stalden. Tillige rummer bygningerne mange originale elementer som for eksempel støbejernskomfur, fadebur, og døre i de oprindelige farver.

Statshusmandsbruget på Skovbøllingvej er antagelig et af de sidste uændrede bygnings-

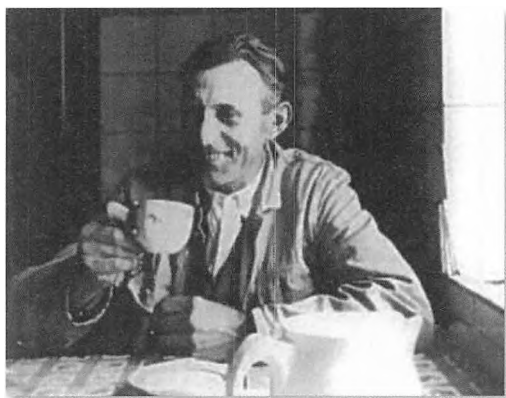
værker i Danmark med tilhørende jord, og således er komplekset et mønstereksempel fra og på statshusmandsbrugets storhedstid.

Minks søn, Laurids Gellert Mink, der er opvokset på Skovbøllingvej, fik idéen til at sælge faderens ejendom til Realdania By & Byg, så den kunne bevares for eftertiden. Og ideen blev realiseret i foråret 2010, da Christian Mink solgte ejendommen til Realdania By & Byg. Christian Mink var efter eget udsagt meget glad for handelen, og for at stedet kan leve videre.

Mink

Christian Nissen Mink blev født i 1905 i Haderslev. Hans far var tømrer, men opgives som landbruger i Christian Minks ansøgning om et statshusmandsbrug. Christian gik i tysk grundskole, men familien Mink hørte til de dansksindede. Efter genforeningen i 1920 kom han på Skanderup Efterskole for at lære dansk kultur. I tiden derefter havde han forskelligt landbrugsarbejde som karl eller dag-lejer på hjemegnen, indtil han kom ind som soldat i 1927.

I 1934 underskrev han slutsedlen til stats-

Christian ca. 1952. Familien spiste i køkkenet til hverdag. Christian Mink sad altid vendt mod hoveddøren, men det var bagdøren, man brugte på landet i hverdagen. Ca. 1956 (privateje)

husmandsbruget og blev samme år gift med Anne Kathrine, født Gellert, i 1906, i Skovbølling (i forbindelse med et liv som nybygger var det almindeligt, at man samtidig giftede sig og etablerede en husmandsfamilie). Christian og Anne fik børnene Laurids født i 1936 og Ilse født i 1940.

Christian Mink var et engageret menneske. Han var bl.a. medlem af Haderslev Amts Landboforening, hvor han var med til landbomøder og foredrag. Det var herfra, han fik rådgivning til bruget, bl.a. om besætning, vejledning og kurser i at føre regnskab, fælles avlstyr og markplaner.

Christian Mink gik ikke på landbrugsskole, men nøjedes med de kurser, han kunne få i Landboforeningen. Christian og Anne var sandsynligvis også aktive i ungdomsforeningens arrangementer i 1940'erne i Bjerning-Skovbølling Forsamlingshus. Derudover havde Christian god kontakt med mølleren i Tyrstrup, Vojens Andelsslagteri og mejeriet i Bjerning (senere Moltrup-Bjerning Andelsmejeri). Christian Mink kom sammen med folkene på gårdene og havde angiveligt ikke så meget med nabohusmændene at gøre. I nogle år var Christian Mink også kasserer i den lokale sygeplejeordning, der blev stiftet i 1940.

Christian Mink følte et større slægtskab med landmændene end med husmændene. Af den grund holdt han heller ikke »Husmanden«, men derimod landbrugsbladet »Landet«, som han mente havde mere vidde

og udsyn. Derudover holdt Christian Mink »Dannevirkeavisen« og »Tidsskrift for Biavl«.

Christian holdt af musik. Han var meget musikalsk og sørgede for børnenes musikalske opdragelse. Ilse spillede på klaver, og Laurids spillede på violin ligesom sin far, der også kunne spille på klarinet (Wunderhorn, som det hed) og mundharmonika. Christian havde desuden en flot sangstemme. Han var selvlært udi musikken og spillede ikke efter noder, og han optrådte eller spillede aldrig i nogen sammenhæng. Efter sigende var Anne ret umusikalsk.

Christian Mink var selvlært og drev statshusmandsbruget sammen med Anne på traditionel vis indtil 1972, hvor Anne blev syg. Christian Mink solgte køerne i 1972 og grisene i slutningen af 1970'erne. Jorden dyrkede han indtil 1990, hvorefter den blev forpagtet ud. Christian Mink boede på husmandsstedet på Skovbøllingvej 35 til sin død i 2010. Han blev 104 år gammel.

Livet i et husmandsbrug

En tilværelse som husmandsfamilie var et arbejdsomt liv. De alt for små jordlodder, husmændene fik tildelt, krævede, at der skulle arbejdes hårdt fra tidlig morgen til sen aften for at få noget ud af jorden, så økonomien kunne hænge sammen. Selvom brugene blev gradvis større med mere tillægsjord, var det blandt husmændene almindeligt at supplere indkomsten ved bl.a. kørsel med mælk eller med ægge- og købmandsture.

Det var surt tjente penge, da turene blev udbudt i licitation og mange bød, hvilket pressede prisen. Men Christian og Anne kunne med deres jordareal klare sig selv, uden at det blev nødvendigt med ekstra daglejerarbejde ved siden af. Livet som selvstændig husmand betød også en vis tilfredsstillelse og arbejdsglæde for mange.

Familiebrugets daglige samarbejde skabte grobund for fælles livskvalitet hos både børn og voksne, så til trods for det arbejdsomme liv levede mange husmandsfamilier i trygge og harmoniske rammer, der gav børnene gode opvækstvilkår.

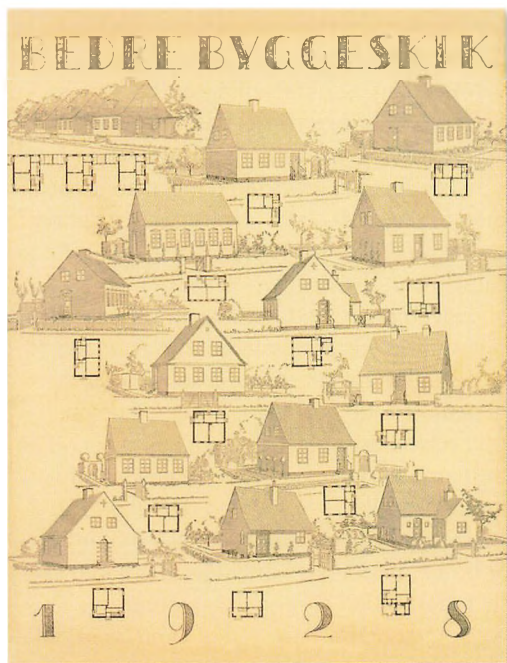
Børnene Laurids og Ilse hjalp lidt til med høsten og med roerne, men de skulle primært gå i skole for at lære noget. Christian Mink

klarede stort set det hele selv og fik ikke meget hjælp til bruget. Men flere husmænd i nabolaget lånte hinandens heste, når der skulle høstes, eller når der skulle ryddes sne om vinteren. Christian Mink havde hvervet som snefoged i fire år fra 1944. Han blev af sognerådet valgt til at være kommunens forvalter af Skovbølling Snefogedkreds og var ansvarlig for, at der blev indkaldt mandskab til at holde vejene fri for sne.

Tilværelsen byggede på nøjsomhed, pligtfølelse og hårdt arbejde, og arbejdsdelingen i bruget var klar. Christian sørgede for stald, mark og græsslåning, og Anne stod for husholdning, syning, børn og have.

Bedre Byggeskik

Landsforeningen til fremme af Bedre Byggeskik på landet blev stiftet i 1915 og var udbredt til 1965. Det var en indflydelsesrig landsforening, og i dens levetid blev der opført omkring 50.000 huse, og mange bygninger var i tiden efter Bedre Byggeskik inspireret

For at styrke foreningens virke blev der gjort meget ud af markedsføring med bl.a. udstillinger, plakater, artikler, annoncer, foredrag og publikationer samt oprettelse af konsulentvirksomhed med personlig rådgivning for bygherrer og landhåndværkere. Her er det forsiden af »Bedre Byggeskiks årsberetning« 1928 (Holbæk Museum)

af bevægelsen.

Foreningen Bedre Byggeskik, der kom til at give stilarten sit navn, blev stiftet af håndværkere, håndværksmestre, arkitekter, gårdejere, husmænd, udstykningsmænd og forskellige kulturpersonligheder. F.eks. var digteren Johan Skjoldborg, med sit stærke engagement i forbedringen af husmændenes vilkår, en ivrig fortaler for de kulturelle og sociale aspekter, der også lå i foreningens arbejde.

I løbet af det første år kunne foreningen tælle omkring 3.000 medlemmer. Bedre Byggeskik-bevægelsen var ligesom en række øvrige folkelige bevægelser og foreninger danske udgaver af internationale strømninger, der opstod samtidigt, f.eks. Deutscher Bund Heimatschutz i Tyskland, Arts & Crafts i England og Föreningen för Svensk Hemslijöd i Sverige.

Bevægelsen opstod som en reaktion mod det nye samfund, der brød frem i sidste halvdel af 1800-tallet. Den voldsomme befolkningstilvækst, industrialiseringen og den nye teknologi med bl.a. jernbaner, biler og nye infrastrukturer betød store forandringer i hele samfundet, hvor det gode håndværk og den hjemlige bygningskultur, der var blevet overleveret gennem generationer, stod for fald.

De gamle landsbyer udviklede sig til nye bysamfund, som stationsbyer, og i byerne opstod der nye samfundsklasser og bygningstyper.

Foreningen så det som en social gerning at lære befolkningen at forstå skønhedens væsen for derigennem at få kønnere huse, byer og landskaber. Det handlede ikke om bekostelig pynt, men om samvittighedsfuldt opførte huse, der ikke blev dyrere at opføre, selvom de var smukke.

Tegnehjælpen leverede tegninger til billige, praktiske og sunde bygninger og var behjælpelig med at tilrette de tegninger, som lokale håndværkere havde udarbejdet til deres bygherrer. Arkitekter indgik på skift, og meget af dette arbejde blev udført frivilligt eller næsten uden betaling.

Foreningen Bedre Byggeskik havde sine velmagtsdage før anden verdenskrig. Krigen satte en dæmper på byggeaktiviteten, hvor manglen på byggematerialer var stor, og efterhånden blev foreningens aktiviteter mere

Stuehusets facade mod syd med mellembygningen til venstre, og længst til venstre avlsbygningsslængen - 2012 (Jan Knudsen)

svækket, da mange af foreningens funktioner overgik til velfærdsstatens offentlige institutioner, f.eks. Boligministeriet og Statens Byggeforskningsinstitut (begge oprettet i 1947).

Med en stigende velfærd blev det vanskeligt at fastholde den traditionsbundne nøjsomhed og de strenge og ufleksible regler, der havde præget foreningens ideologi og arkitektur. Statstilskuddet skrumpede ind, ligeså medlemstallet, da mange mente, at foreningen ikke fulgte med tiden, og at man så bort fra nye byggemetoder, materialer og stilretninger. I 1965, året for foreningens 50 års jubilæum, nedlagde Landsforeningen Bedre Byggeskik sig selv.

Bevaret for eftertiden

Realdania By & Byg købte i 2010 statshusmandsbruget efter husets bygherre. Gennem årene har familien kun ændret ganske lidt på huset, og det fremstod derfor ved overtagelsen stort set, som da det blev bygget. Men også som et hus der trods det velbevarede indre og ydre trængte til istandsættelse.

Realdania By & Byg har i 2011-2012 gennemført en nænsom restaurering af ejendommen med det fokus at vise, hvordan man kan balancere bevaring og moderne komfortkrav, for på den måde sikre huset og dette stykke kulturarv for eftertiden.

Udvendigt var tagstenene på stuehuset i dårlig stand, og bliktaget på mellembygningen trængte også til fornyelse. Tagene var desuden uisolerede. Døre og vinduer havde enkelte steder rådskader, og murværket havde flere sætningsrevner. Nedsivningsanlæg,

kloak og kloakrør var ligeledes i en dårlig forfatning, og de levede ikke op til nutidige miljøkrav.

Udhusbygningen var, efter stormen i dec. 1999, i meget dårlig stand. En istandsættelse her ville indebære omfattende fornyelser, og da det ikke var afgørende for sikringen af husmandsstedet, blev udhusbygningen nedrevet.

Indvendigt var det især køkken- og toiletforholdene, der ikke længere var tidssvarende, men også centralvarmeanlægget, med oliefyrrer og radiatorer, trængte til udskiftning. Gulvene var overalt uisolerede og kolde, og el-installationen var underdimensioneret efter nutidig standard.

Hovedtræk

Restaureringsarbejdet tog sin begyndelse i maj 2011, og i marts 2012 kunne Realdania By & Byg, Jørgen Overbys Tegnestue og håndværkerne se tilbage på en veloverstået restaurering.

Arbejdet omfattede i grove træk istandsættelse af stuehus, ombygning af mellembygning, nyetablering af el-, vand- og varmeinstallationer, samt etablering af jordvarmeanlæg og biorensningsanlæg som et led i miljøforbedringerne. Restaureringen omfattede også genetablering af haveanlægget som et eksempel på »den danske bondehave« med både pryd-, nytte- og frugthave, tæt på den oprindelige have, som Christian og Anne Mink i sin tid anlagde.

Hovedidéen med istandsættelsen var at opretholde husmandsstedet som type ved at bevare så meget originalt som muligt og genetablere de kvaliteter, huset havde på opførelsestidspunktet. Tanken var, og er, at en moderne familie kan bebo huset som ethvert andet parcelhus – men med den glæde at kunne nyde den ekstra historiske dimension at bo i et fredet hus i en væsentlig bedre kvalitet i forhold til et moderne typehus.

Det var derfor nødvendigt at etablere en række mindre ændringer i husets struktur. Blandt andet blev et nyt børneværelse tilføjet på loftet, og i stueetagen blev der etableret en dør mellem køkken og spisestue. Dermed kom de interne forbindelser i huset til at modsvare nutidige samværsformer og effektiv logistik i dagligdagen. Ligeledes blev der

Avlsbygningen var ikke stor nok, så en del af høsten måtte stakkes i hæs under åben himmel (Jan Knudsen)

skabt en mere direkte adgang til haven, tæt ved køkkenet.

At føre tilbage

Restaurering betyder groft sagt 'føre tilbage' og differentierer sig fra renovering ved netop dette kig. Hvor moderniseringen vil have fornyelsen og udvikling som adelsmærke, ønsker restaureringen at bevare så meget autentisk materiale som muligt.

Det betyder eksempelvis, at man alene vil bortskære den del af et stykke træ, der er gået i råd, hvis resten af bjælken eller vinduesrammen kan reddes. Hver en cm autentisk træ tæller. Kun materialer, der er tilføjet eller som er i stykker, fjernes. Og man vil gå langt for at genskabe eller skaffe materialer, der ligner det oprindelige. Da husmandsstedet ikke havde undergået de store forandringer og moderniseringer gennem årene, var det forholdsvis nemt at rekonstruere ejendommen.

Stuehusets tag blev lagt med nye cementvingetagsten i samme profil som de oprindelige, der ved nedtagningen var for dårlige til at blive afrenset, og lagt op igen. Et gammelt cementstøberi i nærheden, der stadig havde de gamle forme liggende, påtog sig opgaven med at fremstille nye tagsten. De blev slæmmet og indfarvet med rødt farvestof, så de kom til at ligne de oprindelige rødindfarvede sten. Taget fik fast undertag med tagpap på brædder, hvilket betød, at gesimsen og skorstenspibens sokkel måtte hæves med én sten, men det fik ikke synlig indvirkning på husets proportioner. Undertaget blev lagt på de gamle spær, der var i så god stand, at det ikke var

nødvendigt med reparationer eller opretning. Taget blev isoleret med mineraluld, så det nu opfylder moderne komfortkrav.

Stuehuset havde nogle sætningsskader med svære revner i murværket på den østvendte gavlfacade. Murværket blev derfor partielt understøbt for at hindre yderligere udskridning. Pudsskader, revner i facade, sokkel og stik over murhuller blev repareret, hvor det var tiltrængt. De steder, hvor cementsten skulle skiftes, blev der brugt genbrugssten fra den nedrevne udhusbygning og stuegulvenes strøpklodsning.

Facaderne blev skånsomt afrenset ved lavtryksspuling og hvidkalket med flere lag, vådt i vådt, for at undgå stribedannelser. Vindueskarmene i stuehuset var oprindeligt malet mørke, men blev senere overmalet i en hvid farve. De fremstår nu igen med den formodede oprindelige mørkebrune nuance og med cremehvide rammer. Ligeså ser yderdørene ud som dengang, de blev malet for første gang.

Udvendigt fremtræder hele ejendommen nu som på opførelsestidspunktet. Kun enkelte mindre ændringer er i dag tilføjet billedet: Skorstenen på mellembygningen blev nedtaget sammen med gruekedlen, og i forbindelse med etableringen af nyt toilet i loftsetagen blev et gammelt støbejernsvindue med sprosseinddeling monteret i taget mod syd. Ligeledes blev der etableret en ny dør i mellembygningen mod syd med en dertil hørende terrasse – og til de små detaljer hører to nye udendørslamper på mellembygningen.

Stuehuset

Husets »nye« køkken fra 1960'erne med det lille lave køkkenbord ved vinduet var helt nedslidt og ikke længere tidssvarende for en moderne familie. Det blev erstattet med et nyt snedkerkøkken tilpasset stedet. Køkkenelementer blev placeret med respekt for den oprindelige placering og i en detaljering, der svarede til husets tid. Køleskabet kunne dog ikke placeres i det lille rum uden at ødelægge rummets harmoni, men ved at placere det i fadeburet kunne også dette rums oprindelige funktion bibeholdes.

Det nyfortolkede landkøkken står på ben, så de oprindelige, intakte 15 x 15 cm vægfliser

Køkkenet fremstår igen med historisk farvesætning. For at understøtte en tidssvarende udnyttelse af huset er der etableret en åbning til spisestuen. 2012. (Jan Knudsen)

er synlige under elementerne og gennem de åbne hylder i den nye køkkenbordssektion. De originale fliser blev ikke gemt væk bag lukkede køkkenelementer hvilket betød, at køkkenet fik en »svævende« lethed. Stemningen anno 1934-35 blev således bevaret.

Køkkenet blev indrettet med opvaskemaskine, kogetop, emhætte og indbygningsovn, men bevarede landkøkkenets originalitet med bl.a. porcelænsknopper på skufferne. Detaljer som kuglesnaplåse til skabe i stedet for magnetlukninger og skruer med lige kærve i stedet for stjerneskrue er ligeledes med til at underbygge oplevelsen af det oprindelige køkken i det nye. Den karakteristiske lyseblå farve, som Mink malede på køkkendørene, blev ligeledes bibeholdt.

Stuerne var oprindeligt malet med limfarve. I den fine stue i en rødbrun nuance og i dagligstuen i en grønlig brun jordfarve, men begge stuer blev på et tidspunkt tapetseret. Al tapet blev nedtaget, og de oprindelige tidstypiske vægfarver blev genskabt og afsluttet med en mørk kontraststribefor oven. Ligeledes blev den murede varmluftkanal i den fine stue nedtaget, så rummet nu fremtræder mere

regulært. Væg-til-væg tæpperne, der blev lagt på et senere tidspunkt (formodentlig også for at forhindre fodkulde), blev ligeledes fjernet, så gulvene nu igen fremstår som bare bræddegulve.

Alle vinduesrammer og vindueskarme blev afmonteret under restaureringen. Karmene blev genindsat med tjæret værk og afsluttet med en fuger i ren kalkmørtel, så det oprindelige bygningsudtryk blev bevaret, og så en tilstrækkelig udluftning af træværket fortsat blev sikret. Karme og rammer blev malet med linolie-maling; udvendigt i den formodede oprindelige farve, og indvendigt i en gullig hvid som den senest bevarede farve.

Stuehusets stikkontakter i sort bakelit blev renoveret, og stikkontakter fra 1960/70'erne blev udskiftet til tidstypiske afbrydere, så alle kontakter nu er ens, anno 1934. Men for at tilgodese nutidige krav blev der langs gulvet suppleret med moderne stikkontakter og udtag til tv, tlf. og internet.

De gamle pladeradiatorer blev alle erstattet af nye radiatorer, svarende til den type, der har været produceret siden 1930, og som ligner de gamle støbejernradiatorer. De blev placeret under alle vinduer i alle opholdsrum samt i entreen og på første sal i mellemgangen og på det lille toilet.

Generelt blev eksisterende, malede overflader søgt bevaret ved skånsom afrensning og derefter blot frisket op med et nyt tyndt lag klart linolie. I dag står huset i stort set samme farvepragt som ved sin opførelse.

Avlsbygningen

Udover et nyt pandepladetag i samme profil

Fra spisestuen med kig til hverdagsstuen - i historisk farvesætning, 2012. (Jan Knudsen)

Avlsbygningen 2012 efter restaurering (Jan Knudsen)

som det oprindelige står avlsbygningen urørt, som da Christian Mink drev bruget. En grundig rengøring var tilstrækkelig til, at stalden og laden kan bruges i en ny sammenhæng. Dog blev nedslidt og råddent træværk erstattet af nyt, og for at sikre adgangen til hø- og halmloftet blev der etableret en gangbro. Den oprindelige gennemgang fra stalden til laden, hvor der på et tidspunkt blev bygget grisesti, blev ligeledes genetableret.

Ladeporten mod vest blev udskiftet med en ny som en kopi af den gamle, mens den østvendte ladeport blot skulle repareres. Begge porte og begge stalddøre blev linolie malet på den udvendige side i den originale grålige kulør.

Staldvinduerne i støbejern blev gjort rene for rust og frisket op med ny maling i den samme røde farve, som de altid har haft. I stalden og laden blev der opsat ny el-installation ved siden af den gamle, der blev afbrudt. Den nye belysning består af »syltetøjsglas«-lamper med klart glas. Lamperne blev sat op i stalden, laden, malkekammeret og på hø- og halmloftet, og de er sammen med den synlige kabelføring med til at bevare

Alle vinduer er afrenset, eftergået for råd og partielt udbedret med sundt træ. 2011 (Jørgen Overbys Tegnestue A/S)

Kassen til æg - ægte stemning fra Minks tid
(Jan Knudsen)

den stemning, der var på Minks tid. Det gamle malkerum blev omdannet til et moderne teknikrum for jordvarmeanlægget (forsyner stuehuset med varmt vand til gulvvarme, brugsvand og vand til radiatorerne).

Malkerummet blev blændet af fra laden, så der nu kun er indgang fra stalden. Det betød, at den overflødige revleskydedør kunne flyttes tilbage på sin oprindelige plads mellem stald og lade. Det gamle gulv blev erstattet med et nyt isoleret betongulv med gulvafløb,

og rummet blev udstyret med en udslagsvask med koldt og varmt vand, så det også kan fungere som grovkøkken. El blev indlagt, så der er mulighed for tilslutning til fryser. Det nye malkerum fremstår overalt med hvide overflader. Kun en ny loftslampe med »slytetøjsglas« midt i loftet, og en synlig kabelføring, giver mindelser om en svunden tid.

Huset i dag

Statshusmandsbruget på Skovbøllingvej ejes fortsat af selskabet og bruges i dag som bolig af en privat lejer.

Udlejningen af ejendommen betyder flere vigtige ting. Med en udlejning er der skabt en indtægt, der sikrer en bæredygtig varighed af arbejdet med at sikre bygningsarven. Huset hviler nu økonomisk i sig selv – det tjener så at sige selv pengene til for evigt at opretholde sin egen fredning. Det betyder også, at husets oprindelige formål kan opretholdes. Det er jo netop bygget til at bo i. Endeligt er denne brug af huset den mest nænsomme ved huset.

Realdania By & Byg Klubben arrangerer op til to gange årligt rundvisninger i huset, så alle med interesse løbende har mulighed for at opleve det på første hånd.

Kilder: Dele af teksten her er uddrag fra Bogen "Statshusmandsbrug – mellem udvikling og bevaring" af Jan Knudsen, udgivet 2012 af Realdania By og Byg. Bogen kan downloades gratis på selskabets hjemmeside eller købes i landets boghandlere.

Anne Dorthe Walther: 41 år - cand.mag i dansk og filosofi. Har de seneste 10 år arbejdet som projektleder i Realdania By & Byg med ansvar for en række formidlingsopgaver, herunder udgivelsen om statshusmandsbruget i Skovbølling, som dele af teksten her er uddrag fra.

Skærbæks Kultur- & Forsamlingshus Emanuel er et besøg værd!

Emanuel er med sin særlige historie et interessant mål for en udflugt. Vi fremviser gerne huset og fortæller i ord og billeder om dets spændende historie: Bygget i 1909 som dansk frimenighedskirke

- i dag et aktivt kultur- og forsamlingshus - en smuk ramme til enhver fest!

- der kan bestilles kaffe med brød eller andet traktement

- vi kan tilrettelægge sangtime eller underholdning

- der er teleslynge og god tilkørsel for kørestole

- husk, at Emanuel også lejes også ud til private - vi glæder os til at høre fra jer!

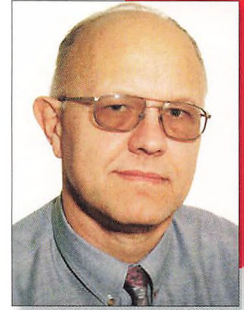
EMANUEL
Skærbæk Kultur-
og forsamlingshus

Tøndervej 38a - 6780 Skærbæk - Fmd. Tove Tersbøl - tlf. 2070 5728 - www.kulturhus-emanuel.dk

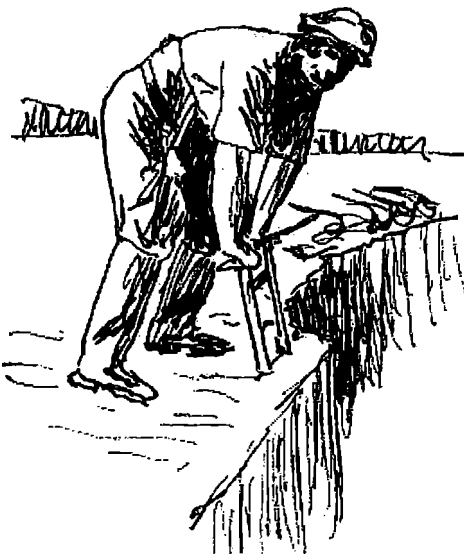
Moserne omkring landsbyerne

Artikler
og digte

Af Hans Holt

Det var især mosernes ressourcer, der holdt beboerne varme om vinteren. I hundreder af år har mange husstande holdt varmen ved hjælp af tørv fra mosen. Mange tørvebønder tjente en lille ekstra skilling ved også at levere til mange andre på egnen. Så når vi i dag bevæger os i den naturskønne mose med de mange mosehuller, kan vi tænke på den gavn, de har gjort.

Tegning af Erik Brøns i værket:
»Mosebrug - tørvegravning og tørveindustri«

Det er kendt, at mange landsbyer er beliggende i nærheden af en mose. Ellers havde beboerne adgang eller brugsret til en mose, der måske lå lidt længere væk. Tørv var der nemlig altid brug for. Landsbyen Sølsted er faktisk helt omkranset af moser, kun bortset fra lidt af området sydvest for Sølsted, så er der lavet tørv hele vejen rundt om landsbyen.

Det betød, at der nemt kunne findes en lille lod til mose for hver ejendom. På samme måde som de tidligere landsbyer var udstykket i jordstrimler, så den mindre gode og den bedre jord blev nogenlunde fordelt, blev der også tildelt hver ejendom et moseareal, hvor der kunne graves tørv. Somme tider kunne man også lade nogle dyr græsse på det. Og især kunne en del bruges til høslet. Det hele blev taget med. Alle var i hvert fald som regel selvforsynende med brændsel. Ofte hjalp nogle bønder hinanden med arbejdet, så kunne der produceres hensigtsmæssigt og rationelt.

Der var flere former for tørv. De ændrede sig lidt gennem tiderne. Arbejdet blev lavet, når forårsarbejdet var gjort, og afgrøderne stort set kunne passe sig selv på markerne til hen på sommeren, men tørvegravningen foregik lidt sideløbende med bjergning af hø og arbejdet med at hakke roer.

I moserne blev der hovedsagelig lavet fire former for produktion, når man ikke regner »flaue«-skæringen med.

»Flaue«

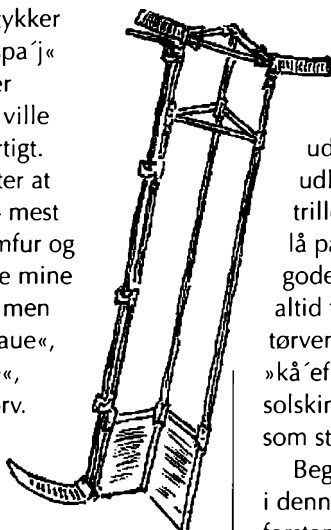
Rettelig er »flaue« kun den øverste græstørv, som man stak af i stykker, der var ca. 40-50

cm lange og ca.25 brede. Det er de fleste kilders opfattelse. »Flaue« var egentlig kun til optænding. De blev helt lette, når de var tørre.

Gravede tørv (skæretørv)

Disse gravede tørv blev lavet ved, at man med et vel godt en meter langt redskab med et blad i vinkelform stak eller skar mulden af helt ude ved mosehullet (tørvegraven). Når man havde redskabet nede i bund, drejede man på et håndtag, der var forbundet med en kniv i bunden. Derved blev der gravet ca. 1 meter tørvemuld af, som man så trak op. De lange stykker blev med en såkaldt »flau-spa´j« stukket af i passende stykker og lagt til tørre. Naturligvis ville sådanne »tørv« brænde hurtigt. Derfor blev de normalt - efter at andre arter af tørv kom til - mest anvendt til optænding i komfur og kakkelovn. Disse tørv kaldte mine bedsteforældre for »flaue«, men ud fra andre udsagn om »flaue«, er det, der kaldes for »flaue«, altså kun de nævnte græstørv.

Vandspade som man gravede tørv med

Inden man konstruerede det nævnte lange vinkelformerede skæreaggregat, som man kunne stå overfor og trække »blokkene« op med, stod man nede i tørvegraven og stak tørvene af med en særlig spade.

Når de gravede tørv var blevet nogenlunde tørre, blev de »røglet i stakke«, så de kunne tørre endnu mere og holde sig tørre, indtil de blev kørt hjem. Disse stakke blev kaldt »røgler« mange steder.

Strøgne tørv (æltede tørv)

Begrebet »at stryge tørv« hænger nok sammen med, at man med en flad træskovl med et relativt stort og fladt blad strøg eller glattede den flydende tørvemuld ud i en form.

En slags æltemaskine, trukket af en stor motor, blev fyldt med mosejord af en mand, der stod nede i mosehullet. Det forsøgte

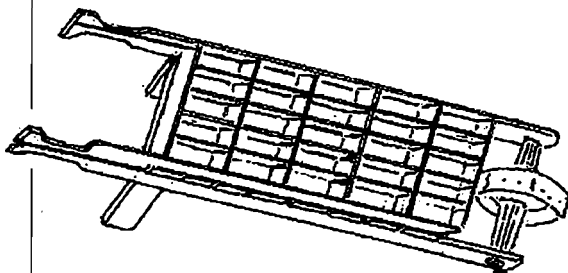
man at sikre tørv ved at holde de ydre kanter stabile længst muligt, så var det naturligvis nemmere at grave. Til sidst gravede man også det sidste væk. Inden æltemaskinens dage brugtes stude til at gå rundt i tørvedyndet, indtil det blev helt flydende.

Æltemaskinen fyldtes hele tiden op med tørvemuld og med passende vand. Så løb den tyndtflydende tørvedynd ud på et stort område belagt med brædder, hvor der var sat en lille kant omkring. Fra denne »kasse« blev dyndet skovlet op på en flad trillebør, hvorpå der var en form med to greb, der lå ovenover trillebørens greb, så man kunne holde om begge greb på en gang. Når formen var fyldt, blev det strøget ud, så der kun var dynd nede i formens huller.

Med trillebøren blev det trillet ud til et plant græsområde. Det var udlæggepladsen, hvor man vippede trillebør og form rundt, så de våde tørv lå pænt på jorden. Det blev folkene rigtig gode til, men det lykkedes bestemt ikke altid første gang, man skulle prøve. Når tørvene var vippet af, gik de efter næste »kå´efull« (fyldt trillebør). Efter nogle dage i solskin var tørvene tørre, og næsten så hårde som sten.

Begrebet tørvetriller har sin oprindelse i denne verden. Mosearbejderne i bred forstand blev kaldt tørvetrillere. Det var et ensformigt arbejde, som så meget andet. Tørvetriller hænger nok lidt sammen med dette, men kedelige folk - som begrebet også dækker i folkemunde - var de bestemt ikke, synes jeg. Som drenge havde vi i hvert fald megen fornøjelse af at omgåis især de mere faste sæsonarbejdere i mosen.

Enkelte solgte lidt tørv, som de kunne tjene lidt ekstra ved, når der ikke var så travlt

Trillebør med form ovenpå til strøgne tørv

med andet arbejde ved landbruget. Andre lavede mange tørv og havde flere ansatte som sæsonarbejdere. Men i sin oprindelse var det den enkelte families gøremål, og opgaven med at »vende tørv«, d.v.s. at de forskellige former for tørv blev vendt, så undersiden også kunne blive tør. Efter hvordan vejret artede sig, kunne det være nødvendigt at vende flere gange, indtil de var tørre nok til at kunne stakkes. Det at vende og stakke tørv var ofte kvindernes og de større børns opgave med de bare hænder. Det var ubekvemt at arbejde foroverbøjet og hårdt for ryggen, derfor gik man efterhånden over til at vende med rive.

Tørvene blev også stakket med de bare hænder i mosen. Der blev de stablet i små massive og sommetider hule »iglo-formede« stakke. Til sidst måtte de køres hjem og pakkes pænt væk i tørverummet. Også dengang gav bjergning af brænde varmen flere gange.

Pressede tørv

Med en form for blandemaskine blev tørvemulden presset ud i firkantede »pølser« med form som en lille mursten, der ligger på højkant på den lange side.

Tørvemulden blev gravet af og kastet i blandemaskinen med meget lidt vand. Når det var blandet godt, blev det med en roterende snegl presset ud i de omtalte firkantede »pølser« på en lille plade. Her stod en mand og skar »pølserne« af i passende stykker på ca. 25 – 26 cm med en almindelig gravefork. Med siden af denne kunne der skæres et snit. Herefter kunne »pølsestykket« tages af med graveforken og lægges over på en lille flad vogn (vel godt 1,20 m meter bred og ca. 4 m lang). Vognene var med 2 eller 4 hjul. Med denne vogn, der blev trukket af en hest eller en traktor, blev det kørt til »liggepladsen«, hvor »pølsestykkerne« blev taget af vognen med en fork med smedede tynde, men kraftige tænder. Stykkerne blev lagt på jorden, og bagefter fik hvert »pølsestykke« et ordentligt slag med forken, så tænderne gik igennem helst helt ned til jorden. Så kunne næste læs hentes. Tørvene lå nogle dage og tørrede, hvorefter de blev vendt til tørring på undersiden. Endelig blev de stablet i tørvestakke af variabel størrelse og form på samme måde som andre former for tørv.

Pressede tørv

Vejene i mosen var ofte ret brede. Det hang sammen med, at »æ foe-værker« (hestevognskøretøjerne) skulle kunne passere hinanden, når et spand heste kørte fra mosen med tørv og et andet til mosen efter tørv. Ofte blev der kørt til andre byer på egnen, derfor blev der tit kørt med mindst to vogne bagefter hinanden, især når man skulle på en lang tur.

Formbrændsel

Formbrændsel blev presset i forskellige former, deraf navnet. Den form vi kendte, og som var den langt mest udbredte, var de lange cylinderformede »pølser« (ca. 7,5 cm i diameter), der så brækkede af i stykker, som det nu kunne holde sammen.

Der var egentlig kun få producenter, men rigtig mange der »samlede smuld«, som man sagde. Det foregik ved, at man rømmede et stykke moseareal for græstørv. Dette stykke blev så til »æ smuldstyk«. Det blev til hver »smuldsamling« harvet flere gange med en lille let »sletharve«, hvorefter tørvemulden lå og tørrede i solen og blev til »æ smuld«. Med en form for modsat vendt sneplov i træ (med en åbning i stedet for spidsen af »sneploven«) skræbde man det sammen i strimler med »smuld«. Det blev samlet op med en stor skovl og smidt på en vogn. Senere blev der lavet en opsamlingskraber med et lille transportbånd på, hvorved der mekanisk kunne samles »smuld« op. Det blev kørt sammen i en stor »smuldstak«, hvor det blev hentet og kørt til formbrændselsfabrikkerne, som vi kaldte dem. I Sølsted mose lå N.A. Tästensens fabrik lige efter det gamle bomhus i Sølsted (vest for Hovedvej A11), og en fabrik tilhørende Aksel Michelsen lå ind ad en lille markvej lige syd for gården »Vældgård«. »Æ smuld« blev her kastet i en presse, der havde et stærkt stempel, som tørpressede formbrændsel ud i lange baner.

Der blev produceret rigtig meget form-

brændsel i området ved Sølsted Mose. Brændslet blev hver dag med mange vognlæs kørt rundt til salgsteder, bl.a. Aksel Michelsens trælasthandel i Tønder, hos Niels A. Tästensen, Løgumkloster og hos Laurids Borg i Sølsted, der også leverede tonsvis af formbrændsel til stationen i Bredebro, hvorfra det blev transporteret videre med tog. Det betød selvfølgelig mange lastbiler på landevejene, og ladet på lastbilerne blev fyldt til randen med det resultat, at der bl.a. ved opbremsninger, sving og ujævnheder blev tabt en masse. Jeg har aldrig hørt om, at nogen er ramt af formbrændsel, men der lå rigtig meget ved landevejen, hvor vi drengene så med en kurv, spand eller lille trækvogn samlede det ind, så det kunne bruges til brændsel derhjemme.

Dyndsmørling

Men mosen var ikke blot tørv. Den var bl.a. en fantastisk tumleplads - en urskov - for drengene. Det var spændende med hugorme, snoge og andet kryb. I sommerferien var det at fiske i Sølsted Mose en meget yndet beskæftigelse. Både tidligt og sent. En sådan tidlig sommermorgen var uforglemmelig. Der var gedder, ål, aborrer, skaller, suder og også dengang stødte vi på dyndsmørling, når vi fiskede med net og ruser. Den fandtes både øst og vest for hovedvej A11.

Myremalm

Der er fra fund ved Sølsted dokumentation for, at der bl.a. i Jernalderen er udvundet jern i Sølsted, hvor området med moserne var

Konserveret dyndsmørling - fanget i Sølsted Mose

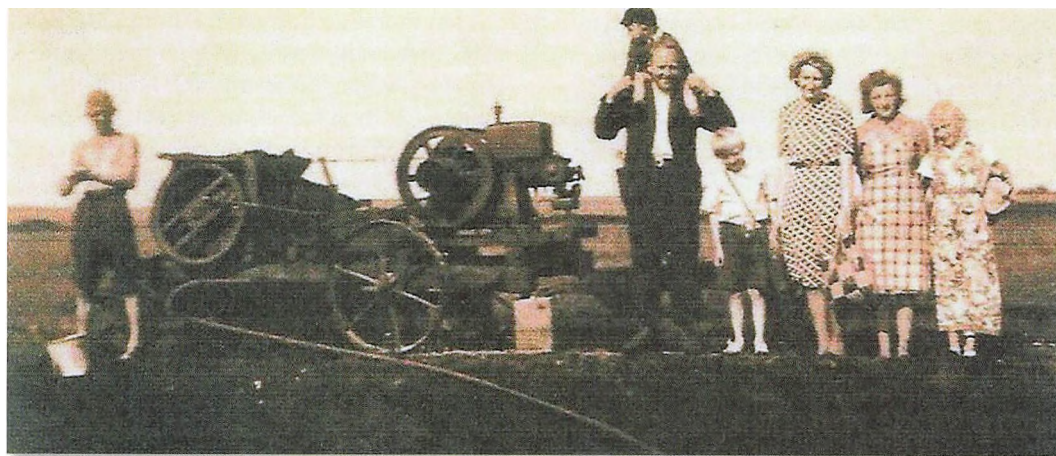
meget jernholdigt. Også i dag kan man konstatere myremalm, når man ser tørt tørve-muld. Man aner tydeligt »rust« i mulden. Myremalm kommer af det gamle fælles-nordiske ord »myrr«, der betyder et større vådområde med vandhuller, mose og tørve-muld, hvor grundvandet er tæt ved jordover-fladen. Sådan var det bl.a. ved Sølsted og tidligere, inden Sejersbækken syd om lands-byen blev anlagt og afvandede Sølsted Mose i en vis grad, var det endnu mere udpræget. Da var store dele af mosen under vand – især i vintermånederne. Sejersbækken løber syd for Vældgård Banke under »Hvirlbroen« og vestpå til vandløbssystemet, der via Højer Sluse og Vidåslusen løber videre ud i Vester-havet.

Der findes mange jernforbindelser, men myremalm, f.eks. den rødbrune ferrihydrit ($5\text{Fe}^2\text{O}^3\cdot 9\text{H}_2\text{O}$) er nok den mest almindelige her. En anden jernforbindelse, som vi kender alt for godt, er det rustrede ferrijern (okker), som dannes, når pyrit (FeS_2) frigøres og iltes. Det var i øvrigt den, der mere eller mindre var anledningen til etableringen af andels-vaskeriet i Løgumkloster, da husmødrene var kede af, at den »rene vask« var mere beskidt end den snavsede, da okkeret gjorde det gult eller brunt.

Fremmede i mosen

Den væsentligste produktion gennem årene er naturligvis kommet fra tørvebønderne. Landmændene gravede tørv til eget forbrug, men også til aftægt, anden familie og med direkte med salg for øje. Derfra begrebet tørvebønder. Med formbrændselsfabrikkerne var jo de virksomheder, der hver for sig producerede mest brændsel i form af form-brændsel.

En anden stor producent af strøgen tørv i Sølsted Mose var jernstøber Lorenzen fra Tønder. Lorensen havde jernstøberi, kleinsmedeværksted og savværk, som efterhånden ikke mere var så givtigt. Det og det faktum, at familien hvert år fik »strøgen« tørv på deres moseareal på 3-4 demat (svarende til $1\frac{1}{2}$ -2 ha.) i Sølsted, var anstødsstenen til et på flere måder mindre tørveeventyr. Som ordsproget »Nød lærer nøgen kvinde at spinde«, så sønnen, senere driftsleder af »De Kommunale

Lærefamilie i mosen for at bestille tørv

Værker« i Tønder Kommune Mathias D.S. Lorenzen, en udvej. Familien havde, som nævnt, et stykke moseareal i Sølsted mose. Det udvidede de ved tilkøb af mere areal i 1885.

I midten af juni 1886 gik en prøveproduktion i gang. Det viste sig dog ret hurtigt, at der ikke - set fra arbejdsgiversynspunktet - kunne skaffes tilfredsstillende arbejdskraft til de rigtige penge.

Der blev derfor på egnede herberger lavet oplag om, at Torfwerk Söllstedt ville ansætte arbejdere. »Die Kunden« (det tyske ord for vandrende håndværkersvende) stillede sig for - reelt farende svende udstyret med en »Bemühungsschein« (en slags dokumentation for at de var arbejdssøgende eller en form for bevis for, at de gjorde sig umage for at få arbejde). Så begyndte det »internationale« eventyr med de farende svende i Sølsted Mose, der varede mere end 25 år. Lidt eventyr var der over det med tilstedeværelsen af disse gutter.

Mange fra områder i Syd- og Midtyskland og Schlesien ansøgte om disse beviser, så de uden fare for at blive anholdt kunne begynde deres vandring til Sølsted. Hvor mange, der har fået udstedt beviser og ikke er taget til Sølsted, vides selvfølgelig ikke. Men hvert år kom omkring 15 og fik arbejde i Sølsted Mose. Nogle kom 5-6 år i træk, og mange kom 3-4 gange. Den lange tur var de åbenbart ikke kede af. Når de havde »Bemühungsschein«, følte de sig legale på

vandringen, og det var ikke - efter en sådan vandring - så ualmindeligt med lignende udtalelser, som f.eks. denne fra Carl Breuer: »Herr Lorenzen. Sie ahnen nicht, wie schön es ist in Chaussegraben zu liegen«.

Enkelte mystiske eksistenser, som man aldrig blev helt kloge på, kom der også. Nogle af dem brød sig ikke særligt meget om politiet, kunne man mærke. En helt anden særlig én var mosepoeten Reichel. Han brugte den frie tid fra lørdag til mandag i tro harmoni mellem brændevin og poesi. Lørdag aften sørgede han for drikkevarer og skrivemateriale, og så så man ham først mandag morgen med poesialbum og tomme flasker. Reichel skrev bl.a. lune vers om virksomheden og dens personer. Han oplevede også at få trykt et værk. I »Tonderneschen Zeitung« offentliggjorde han en ballade om »Der Kyrassier von Söllstedt«, en lokal historie, der bl.a. fortalte om en svensk rytter, der skulle være sunket i mosen.

Hvor meget man i Sølsted og på egnen har været berørt af disse »gæster«, som arbejdede her hver sommer i 60-70 dage, melder Lorenzens beretning ikke noget om. Mosepoeten var en af de få, der også fik andet arbejde her. Med sin beskedne og gennemførte behagelige opførsel, som Lorenzen berettede, fik han arbejde som skriver på det lokale matrikelkontor. Et år holdt han sig dadelløs og var altid velklædt, men så faldt han i. Djævelen, »alkoholen«, fik den gode opførsel til at vige for naturen. Han forsvandt.

Nogle dage senere fandt man ham i en vejgrøft ved Ladelund. Heller ikke det blev en succeshistorie om de ellers så gæve gutter sydfra. Der er dog ingen tvivl om, at de har gjort sig bemærket i mose-livet. Det har altså også været en del af hverdagen i Sølsted Mose fra 1886 - ca. 1910. Men det er en helt anden historie.

Varme gennem årtusinder

Fra en artikel om Hundborg Mose (Kilde: Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune) kan fortælles, at de første mennesker her i landet uden tvivl har brugt træ som brændsel. Men da stenalderfolkene slog sig ned og blev bønder, begyndte de at fælde skovene for at få landbrugsjord. Efterhånden blev der mangel på træ, og for 2-3000 år siden blev det nødvendigt at finde på noget andet – og så blev det tørv i stedet for træ. I hvert fald i nærheden af kysterne, hvor der især var skovfattigt.

Den romerske historiker, Plinius (23-79 år efter Kristi Fødsel) skrev efter en rejse hertil om »et folkeslag (beboerne ved Nordsøens kyster), der med hænderne tog dynd op fra sumpene og tørrede det mere med vinden end med solen. Derefter brændte man det, og fik derved varme til deres spise og til deres af Nordens kulde stivfrosne lemmer«.

I Danmark viser arkæologiske fund i moserne, at tørvegraverne omkring 200 år f. Kr. brugte træredskaber. Man har gravet tørvedyndet op og æltet det sammen med mosevand. Derefter har man formet tørvene med hænderne og lagt dem til tørre. Fund fra den tid viser, at »tørvene« dengang var ovale, ret flade og ca. 15 cm lange.

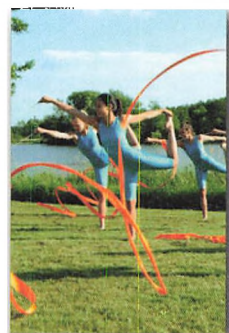
Det er da lidt spændende at tænke på, at moserne ikke bare i den tid, vi kan huske, men gennem tusinder af år har givet inden-dørs varme og energi til bl.a. madlavning for så mange mennesker i hele Danmark.

Hans Holt, født 1947 i Tønder. Bosat i Løgumkloster. Tidligere kommunaldirektør i Løgumkloster Kommune. Formand for Andelsvaskeriets Mindefond i Løgumkloster og medlem af bestyrelsen for henholdsvis Advokat Jørgen Ulrik Lerseys Mindefond og indtil 2012 Lektor Aage Rosenkjærs Mindefond. Med relevans til emnet har han i 2012 udgivet bogen »SØLSTED - en landsbys særpræg, særheder og særlinge«.

Sundeved EFTERSKOLE

8. - 9. og 10. klasse - et år med fællesskab og udfordringer i de boglige fag.

Bovrup Storegade 5 - 6200 Aabenraa - Tlf. 74680311 - Kontor@sundeved-efterskole.dk

Af Britta Slot Johnsen

Søndagsturen

Almanakredaktionen har valgt at lade temaet »Søndagsturen« indgå som en fast del af almanakken fremover. Vi vil gerne sætte fokus på spændende lokaliteter – gerne en overset perle - nord og syd for grænsen. Hvis du, kære læser, har en god idé til en søndagstur, er du meget velkommen til at skrive til os.

Hvad er en søndagstur? Den Danske ordbog har følgende definition: en tur som man kører, går osv. om søndagen, og hvor man undertiden indtager medbragt mad og drikke.

Søndagsturen havde sin storhedstid i 1960-70'erne, hvor mange danskere fik egen bil. Mor og far pakkede skovsturstæppet og børnene ind i bilen og kørte søndagsture ud i det blå. Siden er den gået lidt i glemmebogen, men måske er det en god idé at genoplive den.

Ifølge hjerneforsker Peter Lund Madsen er det godt for hjernen at tage på en søndagstur: »Det er jo vigtigt, at man sætter hjernen i fri-gear og oplever noget uden et fast, forudbestemt formål«, og han siger endvidere, at en søndagstur kun kræver 3 ting: »Man skal have et sted at køre hen, man skal have godt selskab, og man skal have masser af tid.« (fra artikel i »Motor«)

Vores forslag til søndagstur rummer mulighed for flere søndagsture og gerne i selskab med gode venner, da den, alt efter hvor langt man vil gå, kræver en bil ved start og slut på turen. Vi vil derfor gerne foreslå en vandring på Gendarmstien. At vandre på Gendarmstien

giver fine landskabs- og naturoplevelser samt en masse historie og kulturhistorie.

Min mand og jeg færdes af og til på Gendarmstien både til fods og på cykel. Vi har bl.a. cyklet hele turen fra Sønderborg til

Gendarmstien i Kollundskoven (Foto: Henrik Nielsen)

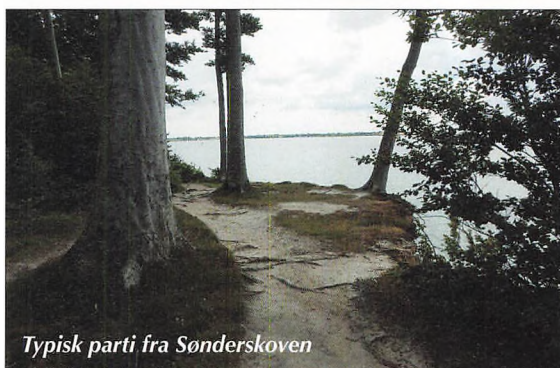
Gendarmstien ved indgangen til Søderskoven

Fiskerhytten

»Den vilde sti«

Typisk parti fra Søderskoven

Trillen ved Høruphav

Helligsø mellem Sønderhav og Rinkenæs på "Tegletapen" (Foto: Henrik Nielsen)

Padborg, men da Gendarmstien mest er en vandresti, må man »snyde« lidt på Broagerland og i Kollundskovene for ikke at cykle i det rene strandsand eller skulle bære cyklen op ad for mange trapper. Endelig kan man også tage en del af Gendarmstien i Sønderskoven på langrendsski om vinteren – de få gange der er sne nok til det.

Vores søndagstur

Nu er Gendarmstien jo ikke en overset perle, og mon ikke de fleste kender strækningen i Kollundskovene, derimod bruges stien længere østpå nok mest af de lokale. Vores søndagstur er en vandring på Gendarmstien fra Sønderborg til Høruphav med et par afstikkere undervejs.

Turen er på ca. 9 km i alt, startstedet er P-pladsen ved Sønderborg Slot, og turen slutter på P-pladsen til højre lidt før byskiltet til Høruphav, når man kører ad Sdr. Landevej ud af Sønderborg. Den første del af turen går langs Strandpromenaden i Sønderborg. Strandpromenaden blev etableret i 1848 og er et yndet mål for spadsereture. Langs med promenaden findes mindsten for de faldne i krigen 1864 samt 1. og 2. Verdenskrig.

Strandpromenaden ender ved Lystbådehavnen, og man fortsætter ad stien langs med stranden og går ind i Sønderskoven. Ved Fiskerhytten foreslår vi den første afstikker: i stedet for at følge afmærkningen, skal I dreje til højre og gå ned mod vandet. Følg stien langs med vandet og få en mere »vild« og malerisk naturoplevelse på en trampet sti med enkelte forhindringer i form af væltede træer, med vandet på den ene side og vådområdet Fredsmaj på den anden. Mon ikke gendarmene i virkeligheden gik herude ved vandet i stedet for den afmærkede rute inde i skoven?

I Sønderskoven står de store bøgetræer på skrænterne helt ud til vandet, og af og til falder et stort træ ned ad skrænten. Undervejs er der en flot udsigt ud over vandet til Kegnæs. Vel ude af Sønderskoven går turen stadig langs med stranden, men nu med marker til den anden side. Undervejs mod Høruphav passerer man sommerhusbebyggelsen Lambjerglund fra 1969. Den er speciel ved, at de enkelte grunde er cirkelrunde, og området mellem grundene er fællesareal. Der var også en klausul, der forbød ejerne at leje deres huse ud til tyskere.

Fra den sidståbnede strækning mod Skovby

Fra Lambjerglund går man ind i skoven med det sjove navn »Lambjerg Indtægt«. Her foreslår vi den næste afstikker: en tur på Trillen. I stedet for at følge afmærkningen drejer man til højre ned mod stranden. Følg stranden rundt om halvøen Trillen. Trillen er et spændende vådområde med et rigt fugleliv. Midt på Trillen ligger Vælddam, som bliver oversvømmet ved højvande, så det er en saltvands-sø. Der er et fugletårn, som man kan gå op i.

På det sidste stykke af turen rundt om Trillen er der udsigt til Lystbådehavnen i Høruphav. Følg stien mod venstre, og snart er P-pladsen i sigte, og turen er slut. Hvis madpakken ikke slog til, kan man købe pizzaer i Høruphav eller gå på café i Sønderborg.

Lidt om Gendarmstien

Gendarmstien strækker sig fra Padborg til Kegnæs, men det vi normalt kender som Gendarmstien er den 74 km lange strækning fra Padborg til Høruphav. Fra 1920 til 1958 patruljerede gendarmene til fods her på hver deres strækning. I løbet af 1980'erne blev stien genetableret, og i 2015 blev den certificeret som den første Europæiske Kvalitets Vandrej i Danmark. Hvis man vælger at

tage dagsvandring på Gendarmstien, kan den deles op i følgende 4 etaper:

Bjerg-etapen: 14,9 km fra Haraldsdal i Padborg gennem Kollundskoven til Sønderhav

Tegl-etapen: 20,3 km fra Sønderhav til Brunsnæs forbi hele det gamle teglværksområde på Broagerland

Krage-etapen: 19 km fra Brunsnæs til Gammelmark rundt om Broagerland gennem Kragesand og Stensig Mose

Strand-etapen: 19,2 km fra Gammelmark til Høruphav via Dybbøl Skanser, Sønderborg og Sønderskoven.

På gendarmsti.dk findes et væld af oplysninger om ruter, kort, overnatnings- og transportmuligheder.

Det er meningen, at Gendarmstien skal føres igennem fra Høruphav til Skovby på Kegnæs, og Sønderborg Kommune arbejder for at få en aftale på plads med de sidste lodsejere. I 2012 blev der åbnet en strækning på 5 km fra Vibæk til Skovby. Turen starter i nærheden af Vibæk Vandmølle og følger vandkanten forbi Kobbertoft til Skovby.

Nordfriisk Instituut: En institution for den *frisiske* folkegruppe

Af Harald Wolbersen

Sønderjylland/Slesvig er kendt for sine mange sproglige varianter, og især Sydslesvig er traditionelt et flersprogligt område. I Bredsted findes en institution, der nu i 50 år har arbejdet for det nordfrisiske. Følgende artikel beskriver Nordfriisk Instituuts historie, opgaver og virke i korte træk.

Frisisk mellem dansk og tysk

Frisisk er et selvstændigt sprog, hvis dialekter i dag tales af ca. 10.000 mennesker i Nordfrisland, og sproget kan dermed anses for at være truet. At nordfrisisk sprog og kultur er noget enestående og ligeværdigt med andre, er der ingen tvivl om. Men sådan har det ikke altid været; da man i 1800-tallet begyndte at se nærmere på folkesprog og -kultur, benyttedes de i en opblussende national debat.

Nationalismens tankegang var et sammenfald mellem sprog og national identitet, som ikke holdt stik med Sønderjyllands/Slesvigs sproglige virkelighed og især ikke den frisiske. I lang tid opfattedes frisisk som klemmt mellem dansk og tysk, og debatten blandt

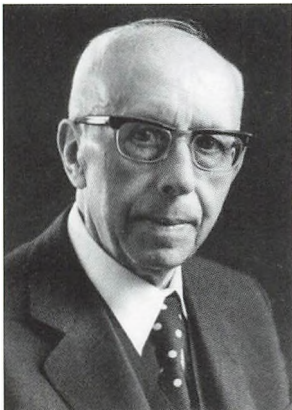
frisierne drejede sig overvejende om tilhørsforholdet til den ene eller anden side.

Den kulminerede i tiden efter anden verdenskrig, hvor hele Sydslesvig var splittet mellem orienteringen mod Danmark eller Tyskland. En del frisere ville dog ikke indblandes i den nationale konflikt, men forstå det frisiske som kulturelt selvstændigt og frisierne som en egen folkegruppe. Derfor oprettedes i 1948 en neutral forening (Verein Nordfriesisches Institut), hvis initiativtagere bl. a. var Carsten Boysen, Goslar Carstens, Albrecht Johannsen og Lorenz C. Peters.

Nordfriisk Instituuts grundlæggelse i 1965

Foreningens bestræbelser gik ud på at oprette en lokalitet, hvor forskning og sprogpleje kunne finde sted. Forbilledet for en mulig institutgrundlæggelse var det vestfrisiske »Frysk Akademy« i Leeuwarden (frisisk: Ljouwert), som ligger i den nederlandske provins Frisland. Den 31. august 1965 kunne medarbejdere og forskningsmaterialer flytte ind i Osterstraße 63 i Bredsted. Tre videnskabelige medarbejdere samt en kontorist startede projektet på videnskabelig basis, og deres idealisme kompenserede for de beskedne midler, instituttet blev støttet med.

Institutlektorerne Tams Jørgensen og Hans

Goslar Carstens:
En af institut-
foreningens
foregangsmænd

Institutets lektorer (fra venstre): V. Tams Jørgensen, Reimer Kay Holander og Dr. phil. Hans Christian Nickelsen under et møde 1971

Christian Nickelsen stod for sprog, hhv. historie, mens Reimer Kay Holander klarede det redaktionelle og var daglig leder. Nordfriisk Instituut var et sted, der skulle være fri fra nationalistiske og politiske interesser, mens der samtidigt skulle tages højde for aktuelle strømninger i Nordfrisland; det var til for alle, der ville tage hånd om det frisiske, om det var forskere eller lægfolk, offentlige eller private institutioner.

Videnskabeligt formidlingsarbejde i centrum

Det var oplagt fra starten, at formålet med instituttet var formidlingsarbejde for det frisiske på baggrund af solid viden og ikke det lukkede videnskabelige arbejde i elfenbenstårnet. Mange frisiske emner var dengang hverken på den akademiske dagsorden i universiteterne eller i den brede befolknings bevidsthed.

En milepæl blev således bl.a. Hans Christian Nickelsens disputats i året 1964 om nordfrisisk sprogbevidsthed fra 1600- til 1800-tallet, som Nordfriisk Instituut udgav i 1982. Det var et pionerarbejde for instituttet på begge fronter. På den ene side gjaldt det om at

fremme (nord)frisisk forskning og på den anden side om at formidle resultaterne til det brede publikum. Med over 500 publikationer har Nordfriisk Instituut siden favnet meget bredt; lige fra universitetsafhandlinger til populærvidenskabelige udgivelser er der oplysninger at hente for enhver målgruppe.

Institutbygningen i Osterstraße i Bredsted

Institutbygningen holder i dag til i Süderstraße 30 i Bredstedts tidligere folkeskole

Inden for små og regionale sprog er det selvsagt en temmelig stor udfordring at udgive undervisningsmateriale, og det hører med til instituttets særlige opgaver at udarbejde frisiske lærebøger til børnehaver og skoler. At det nordfrisisk sprog er opdelt i mange dialekter, gør ikke udfordringen mindre. Udgivelser kan kun opnå lave oplagstal og er derfor ingen stor forretning. I et foretagende som Nordfriisk Instituut er der altid behov for offentlige tilskud og dermed en institutionel forankring.

Øget anerkendelse gennem årene

På det akademiske felt har instituttet en lang forskningstradition, knyttet til universitetet i Kiel og det tidligere lærerseminarium i Flensborg, der nu er universitet. Det primære område gjaldt og gælder uddannelsen af frisisklærere, som med den fornødne viden omkring sprog og kultur sættes i stand til at undervise i frisisk på en skole i Nordfrisland. Anerkendelsen som forskningsinstitution fulgte så fra akademisk side; i 2007 blev Nordfriisk Instituut officielt en del af Flensborg Universitet med betegnelsen »An-Institut«, der henviser til et selvstændigt institut med

faglig tilknytning til universitetet. Et tilsynsråd holder øje med instituttets drift, mens et kuratorium bestående af videnskabsfolk fra relaterede institutioner ser på forskningens udvikling.

Et andet meget synligt område er Nordfriisk Instituuts tiltag på projektbasis. I tidens løb har der udviklet sig et netværk af kooperationspartnere inden for kulturens verden, hvor instituttet indgår som en del og bidrager til løsning af projekterne i større eller mindre grad. Her kan der som et eksempel nævnes aktionen »Sprachenland Nordfriesland«, hvori bl.a. Sydslesvigsk Forening og Zentrum für Niederdeutsch i Læk er involveret, og som går ud på at synliggøre Nordfrislands sproglige mangfoldighed.

Nordfriisk Futuur – nordfrisisk fremtid 2015

Fem årtier efter grundlæggelsen har instituttet opnået flere muligheder, ikke mindst fordi små og regionale sprog nu til dags værdsættes højere både samfundsmæssigt og politisk end tidligere. Institutet har fået en tilbygning, som huser en udstilling og magasiner til bibliotek og arkiv. Indvielsen skete i december 2015,

Sprogsektor Antje Arfsten forklarer udstillingen overfor Friisk Foriining's ældreklub

og annekset fik navnet »Nordfriisk Futuur«, som betyder nordfrisisk fremtid.

Tilbygningens udstillingsareal er tilgængeligt for offentligheden, og den første del af udstillingen omhandler det frisiske sprog. Den anden del, som kommer til at vise Nordfrislands historie og kultur, forventes realiseret i 2017/18. Kældermagasinet med instituttets materiale er lukket område. I mange år har man flittigt samlet på bøger og arkivalier, og i de seneste år var det knap nok muligt at opbevare dem på rimelig vis. I dag er det muligt at langtidsopbevare materialet efter nutidig standard, d.v.s. at temperatur og

luftfugtighed er i orden; derudover er det nødvendigt at holde solstråler ude og sørge for brandsikkerhed.

Det største plus er, at man nu har mulighed for systematisk at udbygge bog- og arkivbestanden på de mange frie hylder. Det tidligere bibliotek blev ombygget således, at der nu er tidssvarende læsesalsarbejdspladser, hvor det er muligt at arbejde med arkivalier og bøger, der ikke er beregnet til udlån. Institutet arbejder på at få oprettet et online katalog til bøgerne og registranter til arkiverne, der lægges ud på nettet, for at offentligheden kan følge med i, hvad Nordfriisk Insitituut har at byde på, og bruge det til egen forskning.

Perspektiver i det frisiske arbejde

Selv om det frisiske har fået mærkbar medgang i de seneste år, så er der stadig mange opgaver at løse. Først og fremmest drejer det sig om sprogindlæring i en globaliseret verden. I den seneste tid har tendensen været at droppe ekstra fremmedsprog i skolerne, og mange lange uddannelser er gået over til at bruge engelsk som undervisningssprog. Ideen med at fremme og formidle endog små sprog kan faktisk ses som en slags modbevægelse,

Tilbygningen »Nordfriisk Futuur« der rummer udstilling og arkiv

for slet ikke at tale om konkurrence. For at dette skal lykkes, bør indlæringen startes i en meget tidlig alder, d. v. s. helst fra børnehaveralderen, og her mangler der ressourcer og egnede metoder.

Sprogpleje og sprogplanlægning skal ses i sammenhæng med den samfundsmæssige udvikling, og her står Nordfrisland over for demografiske udfordringer og debatten omkring udkantsområder. Om nogle år vil befolkningens sammensætning være markant anderledes end i dag, idet der vil være langt færre yngre. Det betyder selvfølgelig, at der talmæssigt ikke vil være så mange til at lære sproget, og at de som voksne søger væk fra periferien og ind mod byerne, hvor der er bedre uddannelsesmuligheder og flere arbejdspladser. I den forbindelse kan der også være fare for nedskæring i tilskud til tyndtbeboede områder. Så selv om den seneste tid er præget af øgede midler til det frisiske arbejde, er der alligevel et stykke

Instituttets medarbejdere i jubilæumsåret 2015

vej endnu, før friserne som helhed får faste offentlige tilskud, der også i de næste 50 år muliggør en arbejdsdygtig institution for det frisiske.

Harald Wolbersen er dr. phil. og leder af bibliotek og arkiv i Nordfriisk Instituut i Bredsted

VELKOMMEN TIL KONGEÅDALENS EFTERSKOLE

Her lægger vi vægt på, at vi ikke alle er ens. Men vi er lige meget værd, lige meget om du er god til at køre traktor, skrive dansk stil eller synge. Det giver en efterskole med et unikt fællesskab, venner for livet, et væld af oplevelser og mulighed for at udvikle sig både som menneske og inden for konkrete fag.

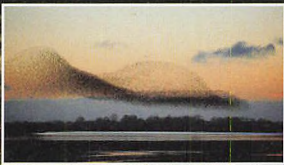
WWW.KESKOLE.DK | DOVERVEJ 19 | 6660 LINTRUP | 74855333 | INFO@KESKOLE.DK

VADEHAVET

Nationalpark og
UNESCO Verdensnaturarv

nationalparkvadehavet.dk
www.toender.dk

Vejen til Højer - belagt med

tekstil

Artikler
og digte

Af Hanne Sønnichsen

Hanne Brøbech Sønnichsen fortæller om, hvordan et sabbatår kom til at forme hendes livsbane som tekstilformgiver. Hun fortæller om sin glæde ved materialer og teknikker, sit forhold til naturen, og hvor hun får sin inspiration fra.

»Er det da virkelig noget for dig?«, sådan sagde min tysklærer i gymnasiet, da han erfarede, at jeg skulle på et 5 måneders ophold på Skals Håndarbejdsskole. Eksamenstiden nærmede sig, og vi talte med ham om, hvad planerne var for det videre liv. Dengang i 70'erne var det god skik at holde mindst et sabbatår – ja faktisk fik vi ekstra point ved en evt. senere ansøgning til de videregående uddannelser for at holde skolefri og lære lidt om verden udenfor/det virkelige liv – dette kunne med fordel genindføres!

Som det fremgår af det følgende fik mit sabbatår afgørende betydning for min livsbane, hvilket jeg har hørt mange andre fortælle også. Min mor havde en veninde, hvis svigerdatter kort forinden var kommet hjem fra et fem måneders ophold på

håndarbejdsskolen – jeg syntes vældig godt om, hvad hun havde lært og de flotte ting, som hun hjemførte.

Egentlig stod det ikke skrevet nogen steder, at jeg skulle gå håndarbejdsvejen – faktisk var håndarbejde i folkeskolen absolut ikke mit yndlingsfag – men jeg har altid været betaget af smukke ting. 70'ernes »gør det selv«-bølge og tanker om selvforsyning har også altid tiltalt mig. Jeg voksede op på en mindre gård på Norddjursland og fik således allerede som barn lært at udnytte de ressourcer, vi naturligt havde. Mine forældre lærte mig om glæden ved naturen og dens mange gaver – min mor var en mester i køkkenet, og min far kunne frembringe og reparere det meste med det forhåndenværende. Alligevel var mine fremtidsplaner temmelig faste: jeg ville læse til folkeskolelærer eller præst.

Vores nabo, »Anna Tømrer«, lavede hver eftermiddag håndarbejde - hun strikkede, hækede og broderede. Anna lærte mig enkelte teknikker, men især lærte jeg meget af at iagttage hende. Det var og er stadig en af mine yndlingsbeskæftigelser at betragte håndens arbejde, at se hvordan tingene bliver til i hænderne på dem, der ved hvordan.

Væv og strik af egen produktion

Skals Håndarbejdsskole blev startskuddet

Altså kom jeg til Skals Håndarbejdsskole - et rent slaraffenland af dygtige lærere, de allerbedste materialer og redskaber, inspirerende omgivelser og ikke mindst 5 hele måneder til fordybelse. Skals Håndarbejdsskole var vel landets sidste rene pigeskole – og der var ikke plads til fristelser fra verden ude omkring!

Min vævelærer på Skals blev den direkte årsag til, at jeg fik kunsthåndværket som min hovedbeskæftigelse i indtil videre 36 år. Hun fortalte mig om tekstilformgiveruddannelsen, hun viste mig skolen i Kolding, hvor hun selv var uddannet og ikke mindst sørgede hun for, at jeg fik den fornødne tegneundervisning, så jeg kunne bestå optagelsesprøven til Kunsthåndværkerskolen i Kolding. Der stod jeg altså i sommeren 1980 med adgangsbillet til den forjættende verden i Kolding og samtidig med en godkendt ansøgning til læreruddannelsen. En vigtig og også temmelig uoverskuelig skillevej – på den ene side den sikre med udsigt til job, pension osv. – på den anden side den ukendte, men meget tillokkende formgiveruddannelse, hvor jeg med sikkerhed vidste, at der ikke lige ventede et fast job og goderne, der følger med et sådant.

Heldigvis valgte jeg den sidste. På trods af de trange udsigter med meget lav beskæftigelsesprocent for færdiguddannede og med en på mange måder hård uddannelse, der ikke just indebar særlig meget vejledning i, hvordan den senere kunne bruges, så har jeg altså været heldig nok til at kunne leve af uddannelsen som tekstilformgiver.

Lysten til lærergerningen har jeg altid haft og undervisning har igennem alle mine arbejdsår været en vigtig del af levevejen. Undervisning har givet mig indtægt i perioder, det er selvsagt et væsentligt incitament, men vigtigst er, at jeg holder utrolig meget af at formidle. At opleve andres skaberglæde, at få lov at påvirke og udvikle kursistens/den studerendes egne ideer, at opleve deres stolthed over et gennemført projekt – det er en evig kilde til inspiration for mit eget arbejde. Udfordringerne med at forklare og illustrere, så andre forstår hvordan og hvorfor – at skulle forklare fremgangsmåder i mange variationer,

det påvirker mit eget arbejde, og her lærer jeg til stadighed nyt om mit fag.

Med Vadehavet som hjemsted og inspirationskilde

Det blev også undervisning, der førte mig til Højer. Efter eksamen kom jeg i første omgang tilbage til Skals, denne gang som lærer i vævning. Vævning og stoftryk var mine hovedfag på skolen i Kolding. Allerede året efter blev jeg opfordret til at søge job som underviser på det nyoprettede »Det Vestslesvigske Håndarbejdsseminarium« (det blev i daglig tale til: seminariet med det lange navn). Jeg var heldig og fik jobbet – mit første lærermøde i Højer fandt sted den 15. januar 1986. Det var spændende og meget turbulent at være med i opbygningen af et nyt håndarbejdsseminarium.

Vi fik det første år hjemsted på Kiers Gård, idet den tidligere skole, det senere hjemsted for håndarbejdsseminariet, skulle gennemgå en større renovering og ombygning. At arbejde på Kiers Gård var naturligvis en vidunderlig start. Kiers Gård, den gamle marskgård med udsigt ud over det landskab, der mange år senere blev en del af Nationalpark Vadehavet og med historien som en del af dagligdagen. Vævestuen lå i Østershuset, altså huset hvor man i fordums tid landede østers. At have sin daglige gang i de smukke konstruktioner, som ses i den vestslesvigske byggestil – alt sammen det bedste fundament for en skabende uddannelse.

Jeg var ansat på håndarbejdsseminariet indtil midten af 1990'erne, hvor jeg besluttede, at den virksomhed, som jeg i mellemtiden havde etableret sammen med min mand, skulle blive min hovedbeskæftigelse. Vi havde dengang ca. 100 moderfår, og uld og pels fra dem blev nu råstof og udgangspunkt for mit daglige arbejde.

Som nyuddannet kunsthåndværker var mit højeste ønske at flytte til Ribe – ad omveje og med lidt ændringer havnede jeg altså alligevel på vestkysten - i Højer, som ligger i det landskab, jeg siden folkeskoletidens obligatoriske besøg har holdt så meget af. Fortællingen om, hvordan landet indvindes og inddiges, var et spændende indslag på

den Sønderjyllands-tur, som naturligvis bød på mange andre geografiske og historiske højdepunkter.

Naturen har som nævnt i indledningen altid spillet en stor rolle i mit liv. Den allerførste erindring er at gå med min far i hånden ud i marken med kærne, som skulle på græs. Høre ham fortælle og lære mig om det, vi så. De østjyske bakker og dale er stadig en naturlig del af mit livs rytme og af min forståelse for skønhed. Alligevel er jeg meget glad for at bo og arbejde lige midt i den flade marsk. Og hvorfor mon det?

Jeg holder af enkelhed, det flade land med den meget store himmel. Før jeg flyttede til Højer har jeg aldrig helt forstået Emil Noldes landskabsbilleder, men efter ganske kort tid går det op for en, at farverne slet ikke er overdrevet skildret – naturen er voldsom og farverig. Godt beskrevet er dette i vores »nationalsang« - »For en fremmed barskt og fattigt«. Dette landskab er ved første øjekast både barskt og undseligt, men ved nærmere eftersyn – meget rigt på indtryk. At gå under den enorme himmel, som til stadighed forandrer sig – det er med til at synliggøre ens egen lidenhed i det store univers. Når man som jeg arbejder med egne ideer og udvikling af disse - så er der en indbygget fare for at blive selvoptaget, det fjernes hurtigt med en gåtur i marsken.

Inspiration fra sprog, rejser og fremmede kulturer

Sprog, rejser og fremmede kulturer har altid vakt min nysgerrighed. Måske er det også én af grundene til, at jeg holder så meget af at bo i Højer. Danmark er et meget lille land, men der findes enkelte steder, som adskiller sig væsentligt fra de øvrige - jeg ser vort sydvestjyske hjørne på den måde. Her tales en dialekt, som på mange måder kan sammenlignes med et fremmed sprog og ikke langt herfra - 8 km fra, hvor vi bor - tales et helt andet sprog og findes en helt anden kultur - det/den tyske.

Det er dog ikke altid helt nok med en tur over grænsen, og jeg benytter enhver mulighed for at komme ud og opleve andre steder. I forbindelse med mit arbejde har jeg været i flere lande - længst væk var en

udstilling i Japan, måske det land og den kultur, der har inspireret mig allermost. I den japanske kultur har man stor respekt for håndværk og gode materialer. Det tager mange års perfektion og raffinering at blive håndværker derovre, det er i sig selv en inspirationskilde. I Japan hersker der på samme måde stor respekt om tekstiler, de spiller en fremtrædende rolle i kulturen og man oplever også i dag den traditionelle kimono midt i de japanske storbyers neon-VRimmel. Japansk design er som bekendt eksponent for en enkelhed - det enkle design lader de smukke materialer og det gode håndværk få en fremtrædende rolle, præcis som jeg tilstræber det i mine egne værker.

En udenlandsrejse er meget tit at spore i mine produkter. Det kan f.eks. være Tut Ankh Amons maske, der pludselig inspirerer til en sommerbluse, det kan være et vægtæppe med gengivelse af solopgangen på Moses-bjerget, eller det kan være en rundrejse i Bhutan, der gav ide til en installation med håndvævede jakker, kalligraferede tekster og fotos. Min fantasi og mine ideer trives med rammer og temaer. Det er væverens lod at forenkle og reducere til det strengt nødvendige i formgivningen - af den simple grund at håndværket er en meget langsommelig proces, for mig er netop dette en stor drivkraft i formgivningen.

Hanne i Højer

»Hanne i Højer« kom virksomheden til at hedde. Navnet er nemt at huske, men der er to grunde til valget. For det første oplevede jeg, at besøgende spurgte »hvor finder vi Hanne?«, når de kom til Højer - for det andet havde vi en bekendt fra Sjælland, der altid ringende op på flg. måde: jeg tager telefonen og siger: »Det er Hanne«, hvortil han på bredt sjællandsk svarer: »er det Hanne, Hanne i Højer?«. I forbindelse med at forretning skulle navngives, skete det tragiske at denne sjællandske ven sammen med sin kone blev myrdet i Venezuela - det var derfor oplagt at mindes ham med bogstavrimet: »Hanne i Højer«.

I skrivende stund har jeg haft forretning i Højer i næsten 26 år - jeg håber, at det kan fortsætte mange år endnu. Mit daglige virke

Interiør fra butikken

er beriget af mange trofaste kunder, kursister og støtter i det hele taget. Højer og omegn oplever en opblomstring, vi er flere kunsthåndværkere og gallerier i området. Nationalpark Vadehavet er etableret, det samme gælder udnævnelsen til Unesco verdensarv - alt sammen faktorer, der tiltrækker mange besøgende, som ud over naturen også interesserer sig for unikke og autentiske produkter.

Håndarbejde er i stærk udvikling. Især strikning udvikles i disse år, men en del af de øvrige teknikker er også kommet med. Vi skal bare forstå, at det ikke er, som da jeg selv iagttog Anna om eftermiddagen - nu sker meget af inspirationen og informationen på de sociale medier. Via internettet spredes opskrifter og teknikker over hele verden med lynets hast. Mange finder dette skræmmende og modsætningsfyldt - altså det hurtige internet og håndarbejdes indbyggede langsomhed. Jeg er overbevist om, at denne mod-

sætning netop er styrken. I den hektiske og moderne verden trænger vi til fordybelse og langsommelighed. Vi har brug for at kunne se et projekt blive gennemført – helt bogstaveligt og håndgribeligt. Moderne begreber som mindfulness og meditation er naturlige ingredienser i at lave håndarbejde, at strikke maske efter maske i en rolig rytme er simpelthen sundt! Faktisk har jeg via netværkstjenesten Instagram fået forbindelse til Anna Tømmer's efterkommere, det viser sig at mange af dem - ligesom hun - har håndarbejde som deres helt store interesse.

Da min tysklærer i sin tid stillede det spørgsmål, som jeg nævner i indledningen, var jeg en temmelig usikker ung dame og det faldt mig svært at svare med sikkerhed, at jeg skulle gå formgivningsvejen. Jeg vover dog nu at udtale: ja, det var - og er stadig - noget for mig!

Hanne Brøbech Sønnichsen, født 1960 i Bønnerup. Uddannet på Kunsthåndværkerskolen i Kolding 1980-84. Ansat på bl.a. Håndarbejdsseminariet i Højer 1986-1995. Siden 1990 selvstændig kunsthåndværker i Højer med Nationalpark Vadehavet som nærmeste nabo

Grænselands- udstillingen

EN KUNSTNERSAMMENSLUTNING

Af Bente Sonne

Artikler
og digte

Kunstnersammenslutningen Grænselandsudstillingen er en dansk-tysk kunstnersammenslutning med forankring i Aabenraa, der bliver regnet for den betydeligste kunstnersammenslutning i regionen og en af de vigtigste i provinsen. Sammenslutningen har efterhånden 46 år på bagen, da den første egentlige Grænselandsudstilling blev afholdt i Aabenraa i 1970. Det var i Sønderjyllandshallen på H.P.Hansens Gade, hvor udstillingen stadig folder sig ud en gang årligt i august måned.

Men hvorfor er den opstået, hvad indeholder den, og hvordan udfolder den sig, ikke mindst i dag. Det vil jeg prøve at ride op i kort form, den lange må vente til 50-års jubilæet i 2020.

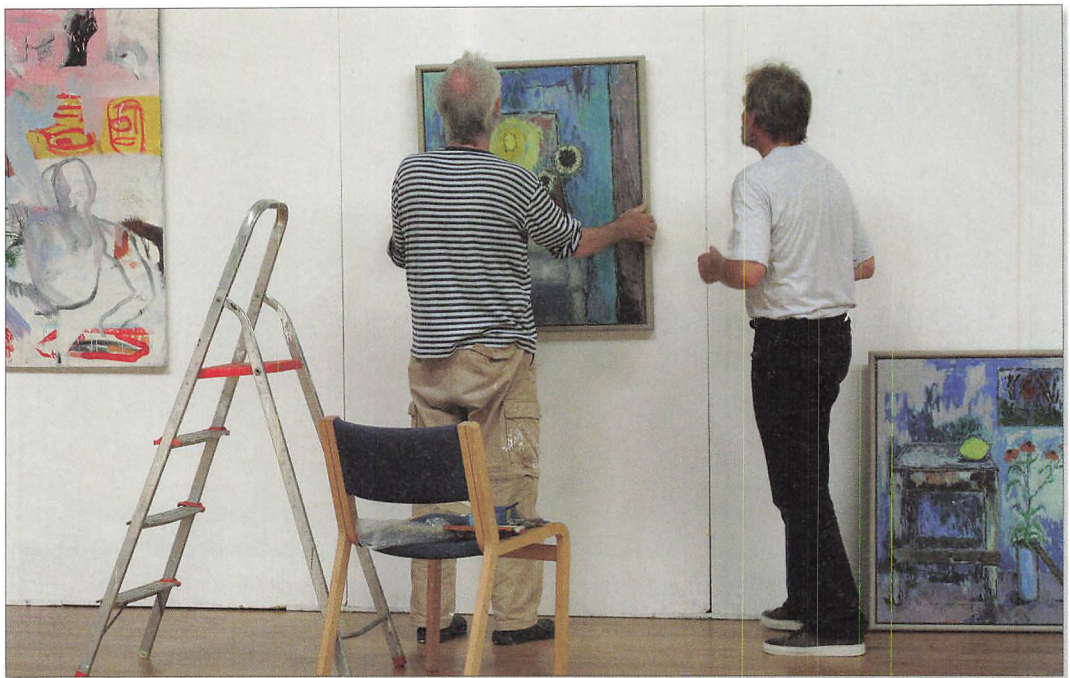
Grænselandsudstillingen er ved at have en historie, selv om den hører til blandt de yngre af de navnkundige danske kunstnersammenslutninger, hvor Den Frie Udstilling fra 1891 er den ældste. »Den Frie«, som den kaldes i daglig tale holder i øvrigt stadig til i Willumsens smukke gamle træbygning fra 1898 over for Østerport Station i København. Den Frie Udstilling var som flere senere sammenslutninger, et oprør mod den etablerede kunstverden. Mange unge kunstnere oplevede, at de ikke kunne få deres værker accepteret og samlede sig i stedet om et nyt fællesskab for at få mulighed for udstille. Det har siden været til stor inspiration for andre kunstnere, og mange kunstnersammenslutninger er fulgt i kølvandet, blandt de kendteste tæller bl.a. københavnersammenslutningerne Grønningen, der var en udbrydergruppe fra »Den Frie«, Decembristerne, Corner, Koloristerne, Kammeraterne, m59, Pro og Den Gyldne.

Udenfor København fordeler kunstnersammenslutningerne sig regionalt, og man

kan som de kendteste nævne Den Fynske Forårsudstilling fra 1929, men også Jylland, der oftest udstiller i Århus, Vråudstillingen, der holder til i Vendsyssel og endelig denne artikels emne, Kunstnersammenslutningen Grænselandsudstillingen ved den tyske grænse i Sønderjylland. Grænselandsudstillingen hører til blandt de vigtigste kunstnersammenslutninger uden for København og har da også i mange år været optaget i Kunstnersammenslutningernes Samråd, hvor ca. 80 % af medlemmerne er optaget i Kunstnersamfundet, Akademiets valgforsamling, en markør for kvaliteten af den udstillede kunst.

Træk af Kunstnersammenslutningen Grænselandsudstillingens historie

Grænselandsudstillingens historie adskiller sig fra de første danske kunstnersammenslutninger, da den ikke er opstået som en direkte protest mod et etableret og konservativt eksisterende udstillingssystem. Det drejede sig i stedet om at skabe muligheder for at vise kvalitetskunst i Sønderjylland. Og kræfterne bag udstillingen var fra begyndelsen ikke kun kunstnere, men også andre kunst-

Aage Schmidt, 85 år, der har været med fra begyndelsen, og Inka Sigel 48 år, begge medlemmer af Grænselandsudstillingen, hjælper hinanden med at hænge op i Sønderjyllandshallen

interesserede mennesker, som var motiverede for at skabe en god udstillingstradition i regionen.

Før Grænselandsudstillingen kom i gang var der Å-udstillingen i Aabenraa, en succesfuld vandrestilling med gode kunstnere fra hele Danmark, der årligt gæstede tre byer med begyndelsesbogstavet Å, Ålborg, Århus og Åbenrå. Aabenraa var med fra 1957. Udstillingen gav mennesker uden for København mulighed for at opleve en større vifte af kvalitetskunst, og kunstnerne kom fra hele landet. I 1966 stod Å-udstillingen til at blive aflyst, da der var økonomiske problemer i Ålborg og Århus. Kulturudvalget i Aabenraa ville meget gerne fastholde en mulighed for at vise høj kvalitetskunst i Aabenraa. I stedet for Å-udstillingen opstod der som noget nyt en udstilling i Sønderjyllandshallen. Malerne Harald Lauesen og Aage Schmidt og billedkunstlæreren Jakob Gormsen fra Rugkobbelskolen var meget aktive sammen med bl. a. Aabenraa Bys Kulturudvalg og lederen af Sønderjyllandshallen. Udstillingen kom til at hedde »Åbenrå Kunstudstilling«, og man satte nu på kunstnere af høj kvalitet, *der boe-*

de i, var født i eller havde stærk tilknytning til Sønderjylland og Sydslesvig. Der blev lagt et kim til Grænselandsudstillingen, som vi kender den i dag.

De deltagende kunstnere var billedhuggerne Gert Nielsen og Nikolaus Wehding, malerne Willi Birckner, Johannes Carstensen, Johanne From Clausen, Per Dam, Dyke Johannsen, Harald Lauesen, Viggo Kragh-Hansen, Frederik Rohde, Aage Schmidt og Per Sonnicks samt grafikerne Maria Lüders Hansen. De sydslesvigske malere var Holger Hattesen og Sophie B. Jensen. Gæsterne var Jochen-Harro Bierzunski, og Erik Lagoni Jakobsen. Mange blev senere medlem af Grænselandsudstillingen. Å-udstillingen vendte tilbage som vanligt indtil 1989, men noget nyt var sat i gang, som ikke kunne holdes tilbage. En årligt tilbagevendende kunstudstilling i Aabenraa, med kvalitetskunst af kunstnere fra Sønderjylland og Sydslesvig.

I 1970 blev Kunstnersammenslutningen Grænselandsudstillingen for første gang afholdt i Sønderjyllandshallen. Kræfterne bag udstillingen var Jacob Gormsen, maleren Erik Lagoni Jacobsen (medlem af Decembristerne)

Ole Bjørn Petersen (t.v.), formand gennem 10 år og Rasmus Bjørn (t.h.) holder en lille pause under opsætningen. To generationer, begge medlemmer af Grænselandsudstillingen

forfatteren Gynther Hansen, rektor for det tyske gymnasium, Hans Jürgen Nissen samt Harald Lauesen og Sønderjyllandshallens leder, Frands Gregersen.

Aabenraa Byråds Kulturudvalg deltog også aktivt og kulturudvalgsformanden Sven Lyck bød velkommen til ferniseringen, mens borgmester Camma Larsen-Ledet holdt festtalen. Departementschef Henning Rohde fra Kulturministeriet overbragte en hilsen fra kulturminister K. Helveg-Petersen. Den blev støttet økonomisk af kulturudvalget, og kulturministeriet i Schleswig-Holstein. Et ærespræsidium understregede, at det var et vigtigt pionerprojekt. Præsidiet bestod af den tyske konsul Rostedt, Flensborgs bypræsident Thomsen, museumsdirektør Redlefsen, Flensborg; prof. Schlee og Dr. Kruse fra Slesvig, generalkonsul prof. Fink, amtmænd Cai Vagn-Hansen, amtsborgmester Erik Jessen, borgmester Camma Larsen-Ledet samt kulturudvalgsformand Sven Lyck.

Alle de ovenstående detaljer tager jeg med for at fortælle, at der var fra starten var en god opbakning til projektet både lokalt og centralt, kunstnerisk, politisk og økonomisk.

Grænselandsudstillingen var en realitet og den har formået at holde sig levende gennem 45 år. Udstillingen har gennem alle årene været meget rummelig mht. kunstneriske ståsteder, men samtidig har kunsterne prøvet at sikre et højt kvalitetsniveau. Fra begyndelsen har der været tale om et fælleskab om at opbygge udstillingen, sætte væggene op, male dem. Udstillingen har altid været udvalgt og arrangeret af en valgt gruppe blandt medlemmerne. Der har været mange navne gennem udstillingen, men et af de kendteste er nok billedkunstneren, Franciska Clausen, der både opnåede at være medlem og æresmedlem af sammenslutningen.

Grænselandsudstillingen var med til at hjælpe på den isolation, som mange lokalt boende billedkunstnere oplevede. Nogle var vendt tilbage til fødeegnen efter akademitiden, andre, som Franciska Clausen, forlod hovedstaden grundet frustrationer i kunstlivet, alle så nok fordelene ved at bo billigt og naturskønt i den spændende grænseegn. Atter andre havde både et ben på Sjælland og et i Jylland. F. eks. Johannes Carstensen, der både var medlem af Koloristerne og Grænse-

Bente Sonne, medlem fra 1995, formand fra 2006, fotograferet foran Grænselandsudstillingens plakat 2015

landsudstillingen og havde bopæl på Sjælland, Ole Prip Hansen, der både er medlem af Corner og Grænselandsudstillingen og Astrid Kruse Jensen, der en periode både var medlem af Grønningen og Grænselandsudstillingen. Fælles for alle var, at kunstnere med tilknytning til Sønderjylland eller Slesvig nu kunne udstille i et dansk-tysk regi med en dansk-tysk identitet. Nogen udtrykte det sådan, at der blev udfyldt et tomrum mellem Hamborg og København, hvor der blev skabt et nyt sted for den professionelle billedkunst.

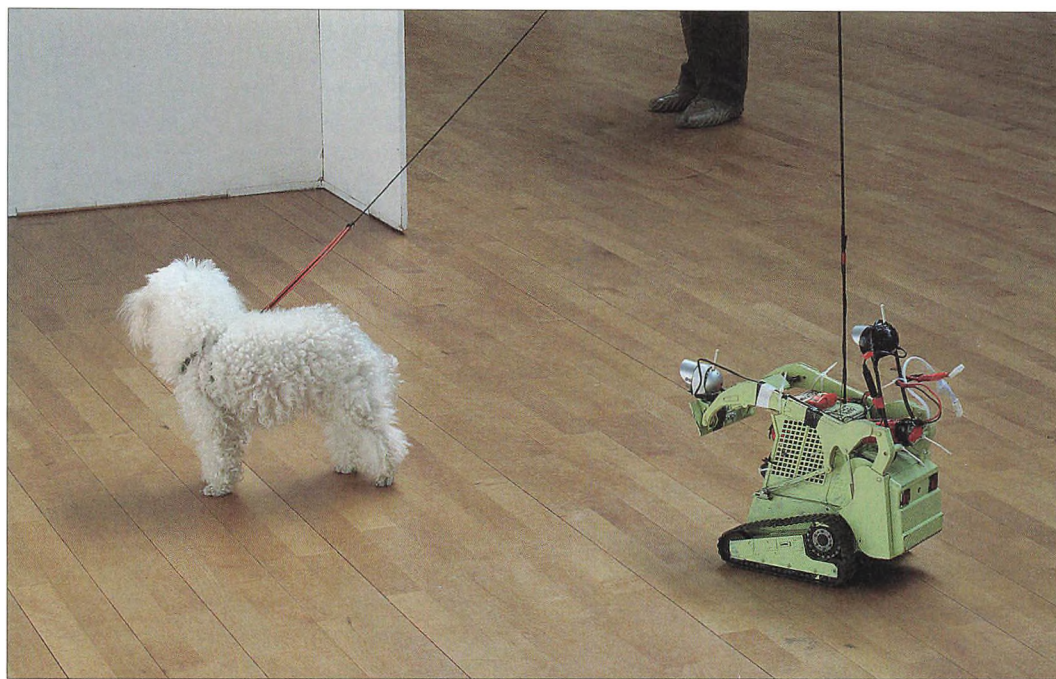
Kunstnersammenslutningernes udfordringer i 00'erne

Grænselandsudstillingen har som alle andre kunstnersammenslutninger mødt modstand undervejs. Tidernes skiften. Sidst men ikke mindst i 00'erne, hvor Brian Mikkelsen var kulturminister, og hvor ovennævnte sammenslutninger i København så at sige blev smidt ud af Den Frie Udstillingsbygning og af Charlottensborg. Nu var det kommercielle kunstliv i fokus og tilliden til en kunstfaglig vurdering lå hos gallerier med salgssucces og

magtfulde samlere. De satte dagsordenen i kunstverdenen, og kunsten blev i alt for høj grad forstået som en vare.

Kunstanmelderne var ret kritiske overfor kunstnersammenslutningerne i den periode. Der blev spurgt til »den røde tråd« i udstillingerne, der blev efterlyst »en samlet kuraterende idé«, og der blev set kritisk på, at de samme kunstnere kunne udstille i årevis uden måske altid at rykke sig så meget. Det blev mere udbredt at kaste et kunstfagligt syn på kunstnersammenslutningerne, der enten var akademisk eller kunstpædagogisk, og der var en journalistisk utålmodighed efter hele tiden at ville se nyt, hver gang der blev inviteret til udstillingsåbning på en kunstnersammenslutning. Der var blevet indført et nyt begreb, »samtidskunsten«, hvor gallerierne som forretningsgreb tog patent på definitionen af den gruppe kunstnere, der var omfattet af ordet.

Disse vinde blæste også videre til provinsen, og kunstnersammenslutningen som udstillingsidé blev sat lidt på prøve lokalt. Det var dog ikke nødvendigvis en dårlig ting at få modstand. Kunstnere, kunstaktører og kultur-

Gæst og kunst på Grænselandsudstillingen. OK, værket t. h. er en robot af Morten Krosgård, medlem af Grænselandsudstillingen. Hunden tilhører Lise-Lotte Blom, mag. art i kunsthistorie, der gennem en årrække har vist rundt på Grænselandsudstillingen

arbejdere måtte revurdere indhold og praksis - også med hensyn til udstillingsformer.

Boblen brast, og det påvirkede gallerierne, så mange i slutningen af 00'erne måtte dreje nøglen om, med økonomisk konsekvens for mange kunstnere. Det er herefter blevet lettere at se på sammenslutningerne i et mere positivt lys, og der er blevet en større lyst blandt kunstnere til at indgå i fællesskaber om udstillinger. Det er også blevet lettere at få gehør for de positive kvaliteter ved sammenslutningerne, og selv kunstkritikere, som f.eks. Lisbeth Bonde på kunstdebatten.dk, har revurderet det ensidigt negative syn, der en overgang herskede i miljøet. På kunstdebatten.dk får kunstnersammenslutningerne nu en god placering som det ene af kunstudstillingerernes »tre ben«, hvor gallerier og kunsthaller/museer er de to andre.

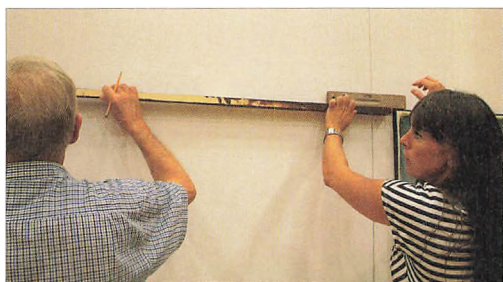
Grænselandsudstillingen i dag

Alt dette har selvfølgelig påvirket Grænselandsudstillingens historie, ikke mindst i de ca. 10 år jeg har været formand. Journalisterne har hvert år spurgt »hvad er det nye«,

støttegivere som Statens Kunstfond har ikke svigtet, men skærpet kravene, kommunale støttegivere har holdt ved, men også diskuteret om kunstnersammenslutningerne var fremtiden.

Når man ser på kunstnersammenslutningen er det en udstillingsform, der tilbyder meget både til kunstnere og publikum. Det gælder også Grænselandsudstillingen i dag og forhåbentlig også i fremtiden. Udstillingen har gennem alle årene været meget rummelig mht. kunstneriske ståsteder, men prøvet at sikre et højt kvalitetsniveau uanset udtryksformen. Fra begyndelsen har der været tale om et fællesskab om at opbygge udstillingen, sætte væggene op, male dem, og kunstnerne har altid selv valgt kunstnere, i egen gruppe til at udvælge og arrangere udstillingen.

Udstillingen rummer ca. 24 faste kunstnere fra Danmark og Tyskland. Hvert år viser de, hvad de arbejder med lige nu. Publikum kan derfor følge deres udvikling både på den korte og på den lange bane. Der kan være år med meget få forskelle, der kan også være brud til noget helt nyt. Netop det, at det er

Ophængning på Grænselandsudstillingen. Ole Prip Hansen (t.v.) hænger egne værker op på Grænselands-udstillingen. Ole Prip Hansen havde Jacob Gormsen som lærer på Rugkobbelskolen, og Ole var med som ung kunstner, helt fra 1970

de samme kunstnere, kan give publikum en enestående mulighed for at dykke ned i de enkelte kunstners laboratorium og forstå, hvad et kunstnerisk projekt eller en tilgang kan indebære over en årrække. Og med Grænselandsudstillingens koncept, kan det give en indsigt i, hvad der rører sig i både danske og tyske kunstmiljøer. En kunstner, der først er blevet medlem, kan i princippet ikke smides ud. Det kan selvfølgelig være et tveægget sværd, og det betyder naturligvis, at gruppen skal være omhyggelig, når der vælges nye faste medlemmer.

Grænselandsudstillingen har som de fleste sammenslutninger en aktiv og frodig gæstepolitik. Årligt inviteres ca. 8 gæster fra Danmark og Tyskland, og de er det årlige friske pust både til kunstnerne i gruppen og til publikum. Denne cocktail af faste kunstnere og skiftende gæster har publikum hele tiden været glade for. I de sidste mange år har Grænselandsudstillingen været lidt af et tilløbsstykke med ca. 500 gæster på ferniseringsdagen og omkring 3000 gæster på de 15 åbningsdage. Ganske godt i en mindre by som Aabenraa og nok et besøgstal, mange udstillingssteder i København ville være glade for.

Organisatorisk er udstillingen bygget op som en forening med en kunstkreds, der støt-

ter sammenslutningen og den har ca. 400 såkaldte passive medlemmer med stor kunstinteresse. Den er desuden trækplaster for børnehaver og skoler, og for mange børn i regionen er den det første møde med original billedkunst. En uhøjtidelige stemning får folk til at føle sig velkomne, man kan lægge sig på gulvet og tegne, optage film eller løse andre pædagogiske opgaver i en afslappet atmosfære. Og der er masser af gulvplads.

Kunstnersammenslutningen Grænselandsudstillingen er stadig levende i dag, men det er selvfølgelig ikke noget, der kommer af sig selv. Hvert år skal der kæmpes for det økonomiske grundlag, for at finde nogle gode gæster nord og syd for grænsen, for at få produceret et godt katalog, en god plakat, en god markedsføring, for at få udvalgt og arrangeret en god udstilling, lavet udstillingsliste, annoncer, pressearbejde, planlægge rundvisninger, fernisering med taler og underholdning etc. etc. Udstillingen vil og skal desuden udstille syd for grænsen, så der skal indgås aftaler med museer og andre relevante udstillingssteder i Tyskland.

Der er mange basisudfordringer for en kunstnersammenslutning i 2016, både lavpraktiske og kunstfaglige. Det er selvfølgelig hele tiden nødvendigt, at sammenslutningen løbende diskuterer sin udstillingsform og visioner for fremtiden. Grænselandsudstillingens kunstnere, medlemmer som gæster, leverer hvert år et kunst- og kulturprodukt af kvalitet til regionen, og selv om det også er en salgsudstilling, er det det først og fremmest en kunstudstilling og et kulturtilbud.

Med sit grænseoverskridende koncept har den været til stor inspiration for kulturlivet i regionen og været rollemodel for de mange grænseoverskridende kunst- og kulturtilbud, der er kommet til senere samt inspiration til Den Sønderjyske Kulturaftale og Kulturaftale Sønderjylland-Schleswig.

Kilder: www.kunstonline.dk/diverse/sammenslutninger - www.graenselandudstillingen.dk
www.graenseforeningen.dk - Kunstnersammenslutningen Grænselandsudstillingen, Katalog 2010

Bente Sonne, født 1950 i København, bosiddende i Sønderjylland fra 1993. Billedkunstner, elev af grafiker, professor Palle Nielsen og optaget i BKF og Kunstnersamfundet, www.akademiraadet.dk
Medlem af Grænselandsudstillingen fra 1995, formand for Grænselandsudstillingen fra 2006
Bachelor i antropologi fra Københavns Universitet 1992 og afgang fra Institut for Visuel Kommunikation, Designskolen Kolding 1997

Korte kurser 2017

se mere på www.jaruplund.de

- 05.04 - 11.04 Opera I - Wagner: "Siegfried", symfonikoncert og Rossini: "Rejsen til Reims"
06.06 - 12.06 Langs Østkysten - Fra Flensborg til Kiel, handelsbyer, herregårde og fiskerlejer
12.06 - 25.06 Opera II - Operaoplevelser fra Mozart til Berg
12.06 - 25.06 Tur de Sydslesvig øst - En eller to uger på cykel med udgangspunkt Christianslyst
26.06 - 02.07 Kanaler og vandveje. Slesvig - Holsten fra vandsiden
26.06 - 13.07 Grønland - Fra Ilulissat til Sydgrønland
26.06 - 02.07 Golf omkring Slesvig med udgangspunkt Christianslyst
03.07 - 09.07 Familiehøjskole - På opdagelse i oldtiden
03.07 - 09.07 Motion på hjul - Vi cykler i det østlige Sydslesvig med udgangspunkt Christianslyst
10.07 - 16.07 Intensiv koruge - Et kursus for korsangere, der bare ikke kan få korsang nok!
10.07 - 16.07 Motion på hjul - Vi cykler i det østlige Sydslesvig med udgangspunkt Christianslyst
17.07 - 23.07 Sommer i Sydslesvig - Historie i grænselandet
17.07 - 23.07 Golftræning og golf på spændende baner i Sønderjylland og Sydslesvig
24.07 - 30.07 På sporet af vikingerne - Oplev vikingernes landskab, kultur og liv i grænselandet
24.07 - 30.07 Vandreture i Sydslesvig
31.07 - 06.08 Kunst langs vestkysten -
Vestkysten og dens dramatiske historie set gennem billedkunstnere og poeter
07.08 - 13.08 Lübeck og Hamburg - To hansestæder
14.08 - 20.08 De frisiske øer og Helgoland
21.08 - 27.08 Vadehavet - En oplevelse for alle sanser
28.08 - 03.09 Kubik og kultur - På motorcykel langs kyster og grænser
28.08 - 03.09 Menneskelivet er forunderligt (mulighed for deltagelse som dagkursist)
04.09 - 10.09 Eksistensfilosofi - livets store spørgsmål (mulighed for deltagelse som dagkursist)
25.09 - 01.10 Reformation - Har den indflydelse på vores samfund og liv idag
02.10 - 08.10 Sort Sol - Og traner ved Rügen
20.12 - 02.01 Jul og nytår i grænselandet

I oktober og november tilbyder vi kurser, udarbejdet direkte til og i tæt samarbejde med din lokale forening. Du/I er altid velkommen til at kontakte os.

Lange kurser 2017

15. januar - 03. juni 2017 (20 uger)

12. marts - 03. juni 2017 (12 uger)

 Lundweg 2, 24976 Handewitt v. Flensborg
 Kontoret@jaruplund.de

 0049 4630 969 140
 www.jaruplund.de

Kirkelinjer på Als

Artikler
og digte

Af Johannes Diedrichsen

»En solreligions hellige øjeblik er solopgangen. Men i et endnu overvejende skovklædt land er det mange steder kun muligt at se solopgangen fra højderne, endda kun når de var ryddede; og troligt nok har de været helligdomme for solens og månens dyrkelse.«

Sådan skrev Martin A. Hansen i »Orm og tyr« om begyndelsen til de senere kirkelinjer.

Forfatteren Palle Lauring skriver det samme: »Det vigtigste ved Viet er dets *sigte*. Midterlinjen skal ha sigte til et sted forude, det kan være et punkt eller en høj i terrænet, det kan være solen, men hellighandlingen i Viet er rettet dér ud imod.«

Den første gang jeg stødte på »Kirkelinjer« var i forbindelse med læsning af et skrift af den kendte lokalhistoriker Christian Knudsen, som var hjælpepræst hos biskoppen i Egen.

Her skrev han i 1870 om det besynderlige, at der lå 5 kirker på linje på Als. Det måtte have en forklaring.

Omkring 1970 læste jeg en artikel i det historiske tidsskrift »Heimat«, hvor en tysker Freerk Hamkens skrev om kirkelinjer i Sydslesvig og nævner, at noget lignende gør sig gældende på Als. I det følgende nummer svarer den tidligere museumsinspektør, Jens Raben, at kirkerne ligger tilfældigt på øen, det var øens specielle facon som bevirkede, at de lå på linje. Raben nævner dog retfær-

Ketting Kirke, som ligger på »sommersolhvervslinjen« (foto: Museum Sønderjylland)

digvis, at der i årene 1899-1912 var ansat en professor ved Sønderborgs skolevæsen, doktor Paul Bronisch, som havde opdaget, at der var noget specielt ved kirkernes placering.

Roesdahls undersøgelser

I 1985 blev jeg medlem af Alsingergildet og mødte der nu afdøde læge, Harald Roesdahl, fra Tandslet. Vi kom tilfældigt til at tale om kirkelinjer, og det viste sig, at han havde forsket meget i problemet. Han havde udmålt afstanden mellem de forskellige kirker og fundet frem til, at nogle af kirkerne dannede ligebenede trekanter.

Roesdahl fremlagde sine observationer for daværende landinspektør, Erik Rytter, Sønderborg i 1975. Han og hans medarbejdere blev så optaget af emnet, at de i marken foretog nøjagtige målinger af kirkernes placeringer, samt hvor meget kirkerne afveg fra hovedlinjerne. Dette arbejde varede vistnok en uges tid, og i den periode måtte skelforretninger med videre vige for kirkelinjerne.

I 1975 var Roesdahl formand for Historisk samfund for Als og Sundeved, og han foranledigede, at man inviterede rigsarkivar Olaf Olsen til at komme og holde et foredrag om de alsiske kirker. Efter foredraget spurgte Roesdahl foredragsholderen, hvad han mente om placeringen af de alsiske kirker, som lå på linje og fremlagede alle sine undersøgelser. Olaf Olsen, der var ekspert i danske kirkers historie og havde lagt megen vægt på, at nye kirker ikke lå på de gamle helligsteder, blev lettere irriteret over spørgsmålet og svarede, at man kunne studere de alsiske mejeriers placering, de ville sikkert også ligge på linje.

Senere arvede jeg Roesdahls papirer og fortsatte arbejdet. En forespørgsel til Nationalmuseet, om der var foretaget undersøgelser over emnet, gav ingen resultater. Museumsinspektøren var meget venlig men forklarede, at kirkernes placering skyldtes tilfældigheder. Han tilføjede, at når jeg havde fundet frem til løsningen, så ville han gerne have tilsendt et

læderindbundet eksemplar med guldinskription. Prøv at finde et kort over Als, træk en streg fra Nordborg Kirke til Lysabild Kirke, den viser, at Egen Kirke ligger 32 meter fra stregen, Ketting Kirke ligger på linje, Tandslet kirke afviger med 80 meter - i alt 5 kirker på linjen, som peger mod vintersolhvervs solopgang den 21. december. På linjen Nordborg - Notmark ligger der 4 kirker.

Oksbøl-og Havnbjergs Kirke ligger nøjagtig øst-vest og peger mod jævndøgn, hvor solen står op den 20./22. marts/september. Det samme gælder Ketting og Asserballe Kirke, samt Ulkebøl og Tandslet Kirke. Ulkebøl og Ketting Kirke ligger på linjen, som peger mod sommersolhverv den 21. juni, årets længste dag.

Hvorfor er kirkerne placeret sådan?

En forklaring kan være, at det skyldes tilbedelse af guderne i de hellige vier, som på række lå på bakketoppe, og hvor der blev tændt bål, når solen viste sig. Senere blev vierne udskiftet med helligsteder af træ, og de blev placeret de samme steder som vierne, idet det var der, at folk var vant til at komme. I den tidlige middelalder udskiftedes trækirkerne med stenkirkerne, som også blev placeret ovenpå de gamle trækirker - det er forklaringen på de nuværende kirkers placering.

Fænomenet med kirkerne findes mange andre steder. I England har man ley-lines, hvor en linje dannes af f.eks. en kirke, en bakketop, et vejkryds, en bautasten Et specielt område er Nordfriesland, hvor der i en cirkelform ligger 7 kirker, 5 kirker på linje og en stor ligebenet trekant. Stonehengemonumentet i Sydengland bygger på samme idé, hvor solopgangen den 21. juni - den korteste nat i hele året, dukker op i linje med Hælstenen - hvert år overværet af hundreder af mennesker. Når vi fejrer Midsommerfest - ganske vist ikke helt korrekt den 23. juni - så er det fordi vi også fejrer den kraft, som er opsuget fra årets længste dag.

Litteratur: Jens Raben "Heimat-Blätter für den Kreis Sonderburg" 1. Jahrg, 1914. S. 193. Palle Lauring "Vikingerne" Gyldendals Bogklub 1973. Goslar Carstens "Der planmäßige Aufbau der heidnischen Heiligtümer bei den Skandinavier und Sachsen" 1982

Johannes Diedrichsen er tidligere landmand og aktiv i Alsingergildet, hvor han bl.a.har været med til at udgive Alsisk Ordsamling

Løgumkloster Kirke

i nye

klæder

Artikler
og digte

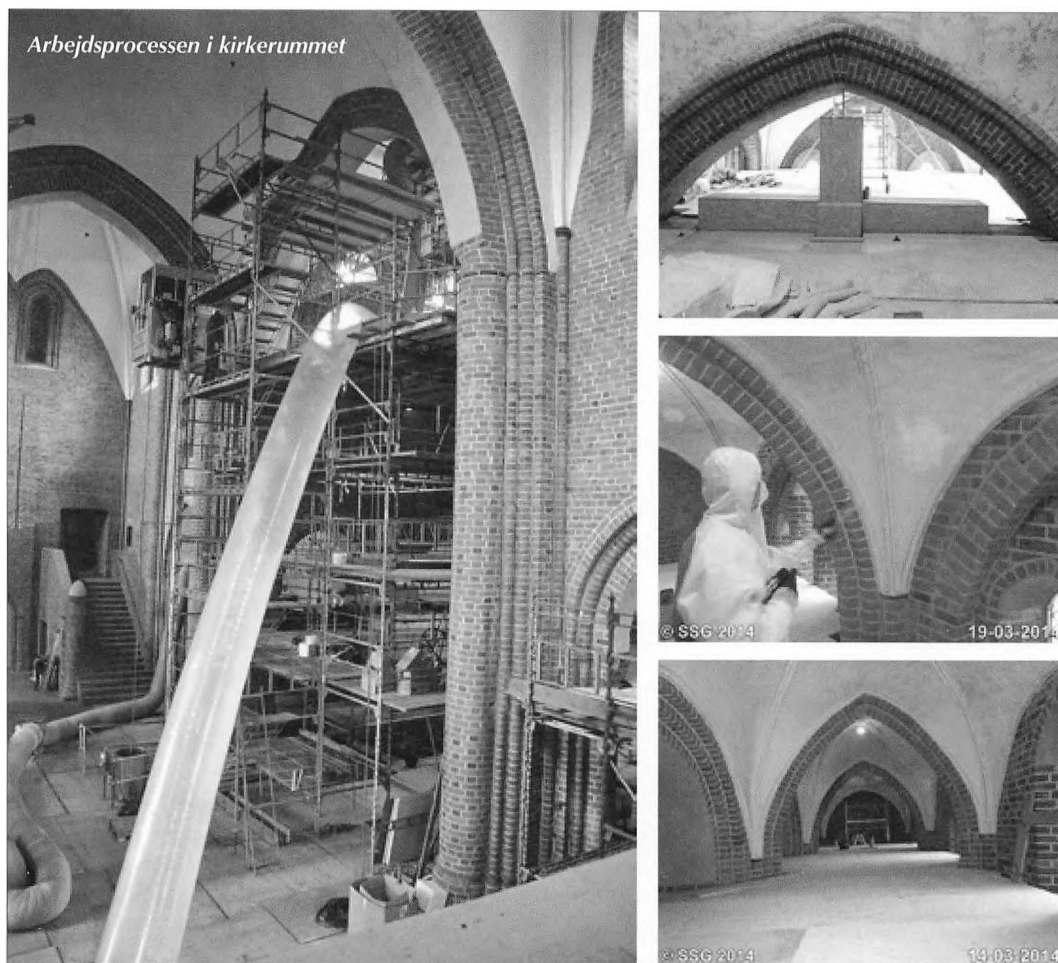

Redigeret af Britta Slot Johnsen
efter aftale med Jørgen Overby

Løgumkloster Kirke gennemgik i 2014 og 2015 et større restaurerings- og fornyelsesprojekt, som blev udført af Jørgen Overby Tegnestue, der har udført en række restaureringsarbejder i herregårde, slotte og kirker. Arbejdet i Løgumkloster Kirke omfattede: fornyelse af indgangsparti, renovering af selve kirkerummet og nyt inventar i form af kirkebænke, knæfald, prædikestolstrappe, nye lysekroner og en total renovering og udvidelse af orglet.

Kirkerummet, som det ser ud i dag

Arbejdsprocessen i kirkerummet

Jørgen Overby skriver om baggrunden for projektet: Tilbage i 1920 til 1926 udførtes en omfattende restaurering af Løgumkloster kirke ved arkitekt Harald Lønborg-Jensen. I sammenhæng med restaureringen blev kirken også nyindrettet og store dele af inventaret fornyet. Lønborg-Jensen var inspireret af renæssancens kirkeinventar og resultatet blev mørkt og tungt i bejdsset fyr og eg. Virkningen af inventaret var fremmedartet i forhold til kirkens raffinerede arkitektur.

Kirken regnes blandt Danmarks allervæsentligste bygningsværker fra middelalderen og et af de fineste eksempler på den romansk-gotiske overgangsstil. Kirkens bevarede middelalderlige inventar består af bl.a. munkestolene, triumfbuekrucifikset, relikvieskabet, celebrantstolen og den sent anskaffede sen-gotiske altertavle.

Restaurering og interiørprojektet tilstræber at skabe en arkitektonisk helhed i kirkerummet. Udgangspunktet for dette har været nedtagelsen af Lønborg-Jensens inventar og udførelsen af et nyt inventar i enkle former og lyse materialer. Det nye inventar knytter sig til det eksisterende middelalderlige inventar i materiale og detaljering, men distancerer sig samtidig fra den stærke farvesætning og ornamentering.

Kirkerummet

Frem til Lønborg-Jensens restaurering af kirken i 1926 stod kirken indvendigt hvidkalket. Væggenes kalkpuds blev dengang afhugget og munkestensmurværket blev blotlagt. Ved kirkens nuværende restaurering er munkestenene blevet rengjorte og kirkens hvælv, vinduessmige og bueslag er blevet kalket.

De kalkmalede dekorationer er blevet afrenset af konservator. Det røde munkestensmurværk står nu i et markant samspil med de hvidkalkede hvælv og vinduernes lysindfald. Kalkningen der reflekterer lyset, genskaber en jævn belysning af kirkerummet, som nu fremstår åbent og luftigt.

Projektet har tilstræbt at skabe en kobling til kirkens oprindelige idé. Cistercienserne var i deres arkitektur nøgterne og puritanske, hensigten var at rummets arkitektur og form gennem lysets indfald skulle skabe rammen og dermed transformationen af det sakrale rum. Det nye inventar skaber en klar visuel ro i kraft af materiale og form og gentager således den oprindelige grundtone i kirkens indretning.

Belysning

Kirkens overordnede belysning består af ringkroner, inspireret af middelalderlige forbilleder. Ringkronernes belysning bliver understøttet af spots fra sidekapperne, men giver beskueren oplevelsen af at belysningen kommer herfra. Ringkronerne er udført i forsvædet messing, der reflekteres i dagslyset.

Belysningen understøtter de mange former for kirkelige handlinger, der foregår i kirkerummet, og er udført med LED-armaturer, der kan iscenesætte lysbehovet for forskellige scenarier. Samtidig er belysningen med til at fremhæve kirkens helt unikke teglstensarkitektur. Ligeledes er der opsat spot til belysning af de forskellige relikvier, der nu kommer til live i kirkerummet.

Knæfaldet

Det nye knæfald er opsat på det eksisterende munkestensrepos. Intention har været at skabe en let og enkelt konstruktion, der fremhæver den kvalitative sammenhæng med kirkens middelalderlige inventar. Knæfaldet består af forsvævede messingbalustre med et håndløb af eg, med detaljer i ibenholt og bladguldstaffering. Knæfaldet placerer sig som en refleksion over den alterbordsforside der nu står på Nationalmuseet, udsåret med sølv og guldindlægning.

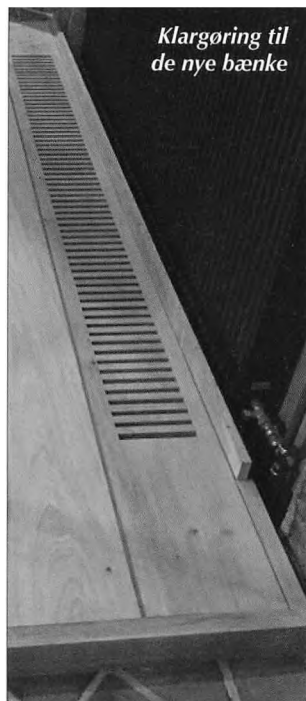
Nye bænke og stole

Nummertavlerne er en egetræsplade beklædt med naturfarvet læder. Pladerne er udført som en revlekonstruktion inspireret af gamle ikoners enkle udførelse.

De nye bænke kendetegnes ved en enkel geometrisk udformning. Sæder, sargstykker og ryg er tappet ind i gavlene med gennemstukne tapper. Der er lagt vægt på at opnå en komfortabel siddestilling, dette i form af vinkling af sæde og ryg samt med hynder i naturfarvet læder. Bænkene er fremstillet af spejlskåret dansk eg. De nye bænke er designet sammen med det nye gulv, der består af to rektangulære flader, der adskilles af processionsgangen. Gulvflader, bænke og stole er klangbunden i kirkeskibets gode akustik.

Den øverste del af stoleværket, som er placeret ovenfor prædikestolen, udgøres af dobbelt bænke, således at menigheden kan vende sig under prædikenen. Til bænk-

Klargøring til de nye bænke

gavlene er der udført forsøvede lysholdere. Anvendelsen af sølv i lysekronerne samt bænkestagerne giver sammen med den forfinede snedkermæssige udførelse af inventaret, et slægtskab til det bevarede middelalderinventar i kirken.

Til komplettering af de faste kirkebænke er der designet en kirkestol. Stolen er som det øvrige nye inventar udført i lyst egetræ med et modernistisk udtryk. Stolene er tilegnet ekstraordinære opstillinger i kirkens brug, og er derfor designet stabelbar. Stolen henter sin inspiration fra klassiske pindestole og kirkestole, enkel og stram med et fast sæde i naturfarvet læder.

Langs sideskibenes ydervægge er der genopsat seks nye løjtnantsbænke. Bænkene er udført som stole-værket i det lyse egetræ. Bænkens sæde har en naturfarvet læderhynde og ryglæn, der er vinklet efter en komfortabel siddestilling. Selve designet er inspireret af de eksisterende munkestole, der med høje gavle og bagbeklædning skaber en afskærmning for kuldenedfald fra de højsiddende vinduer. Øverst på gavlstykket er udskåret cistersiensernes lilje.

Prædikestolen og orglet

Prædikestolen stammer fra ca. 1580 og fik i 1926 en ny opgang med tilhørende portal, udført i renessancestil i mørke materialer og med mange ornamenteringer.

I udarbejdelse af den nye trappe til prædikestolen, har intentionen været at skabe en enkel trappekonstruktion, der fremhæver prædikestolens rige detaljering og form. Trappen er udført i lys eg og med forsøvede messingbalustre.

Orglet er blevet udbygget. I denne sammenhæng er det senmiddelalderlige pulpituret fra 1500-tallet blevet fremrykket, og der er udført en ny trappe til pulpituret. Pulpituret bæres nu af to markante egestolper, der hviler på lave granitbaser. Trappen er udført i eg som en spindeltrappe i et cikulært trappetårn.

I forbindelse med udbygningen af orgelhuset er orgelfacaden fra 1923 nedtaget, og en ny orgelfacade udført. Orgelfacaden er formgivet som en rammekonstruktion og opdelt i rektangulære felter til pipeopstillingen. Orglets rammestykker er udført i eg og forkanter og konsoller i sort ibenholt; to felter

De nye glasmosaikker af Per Kirkeby

er forsølvbet. Inspirationen og referencen er den middelalderlige altertavle.

Den nye glasudsmykning er udført af kunstneren Per Kirkeby. Glasmosaikkerne er opsat som forsatsrammer til vinduerne i korsarmens nordlige gavl. Her flankerer de den nye orgelfacade og slører modlys. Mosaikkernes farver harmonerer med kirkens blyindfattede vinduer.

Indgangspartiet

Løgumkloster kirkes hovedindgang udgøres af Dødedøren, som i sin nuværende udformning er et resultat af Lønborg-Jensens restaurering i 1926, her under tympanonen i svensk granit.

I forbindelse med nyindretningen af kirken fremkom ønsket om at tilføje indgangen en kunstnerisk detaljering og at etablere niveaufri adgang, som fandtes før Lønborg-Jensens ændring.

Arbejdet har derfor omfattet sænkning af det middelalderlige dørtrin samt opsætning af et bronzerelief i tympanonsfeltet, herunder en

ny granitoverligger med en tekstinskription. Forhallens hvælv er blevet nypudset og kalket. Indvendig er døråbningens lysninger blevet pudset og kalket. Lønborg-Jensens massive jernbeslåede indgangsdør er tilpasset den sænkede døråbning, og fremstår nu med en indfarvet sortbrun overflade.

På tympanonfeltet over indgangsdøren er relieffet af kunstneren Per Kirkeby. Relieffet er støbt i bronze og giver beskueren en kunstnerisk frihed til tolkning.

Den nye granitoverligger er udført i bohug granit, overfladen er let slebet, og i stenen er der indhugget en tekst fra Jens Rosendahls salme: »Du som ud af intet skabte«, som er skrevet til Løgumkloster Kirke.

**TAK, AT HUSET HER BLEV BYGGET
SOM EN SANG OM PARADIS
SOM ET SKABERGLIMT NEDRYKKET
I VORT LAVLANDS TÅGEDIS**

Kilde: publikationen »Løgumkloster Kirke – Restaurerings- og interiørprojekt 2015«
Projektet blev støttet af: A.P. Møller og Hustru Chastine M cKinney Møllers Fond til almene formål, Augustinusfonden og Ny Carlsberg Fondet.

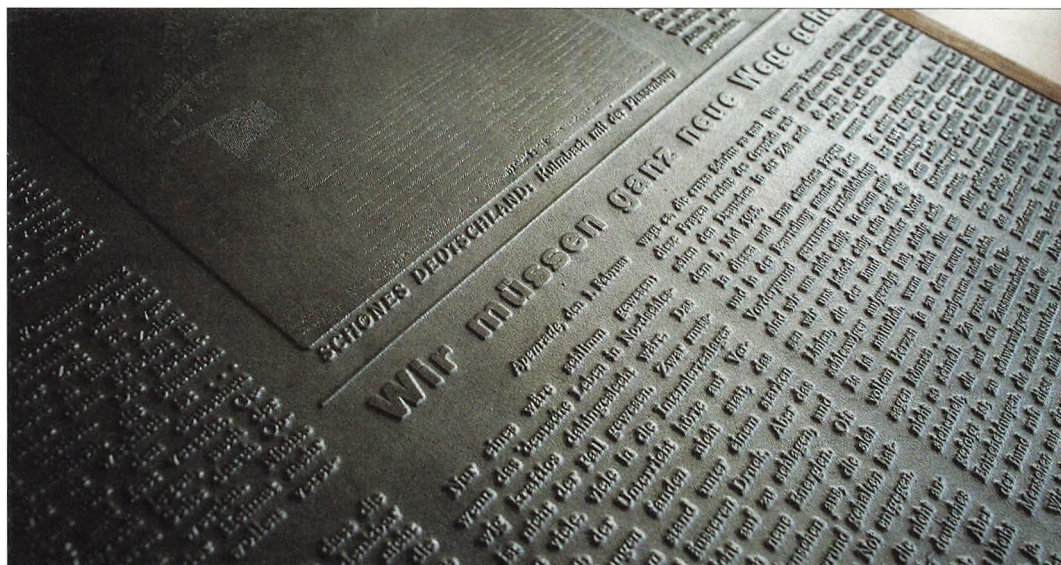
70 år med »Æ Zeitung«

Artikler
og digte

Af Gwyn Nissen

I 2016 fylder det tyske mindretals avis, Der Nordschleswiger, 70 år. Udfordringer er der nok af for Danmarks mindste dagblad, der dog har troen på en digital fremtid og på, at det dansk-tyske grænseland fortsat har brug for et tysksproget medie.

Den første udgave af Der Nordschleswiger udkom 2. februar 1946 (Foto: Karin Riggelsen)

Det er en stående vittighed, når folk gæster Der Nordschleswiger: Velkommen til Skandinavens største, tysksprogede dagblad, lyder det hver gang. Efter en pause tilføjes med et smil: Og eneste. Det tyske mindretals avis fylder 70 i år og er »still going strong«, selv om Der Nordschleswiger i dag faktisk er Danmarks mindste avis.

Tyske medier gennem 250 år

Der Nordschleswiger blev grundlagt i 1946

som den første frie tyske avis i Vesteuropa, men allerede længe inden da havde der været en lang historie for tysk presse i Nordslesvig/Sønderjylland.

»Meine Lange Meile« udkom et enkelt år – i 1764 – i Haderslev, mens »Nachrichten vom Baltischen Meere« holdt fra 1765 til 1767. Det tyske blad »Lyna« udkom fra 1797 til 1843 og blev siden tosproget fra 1844-1847. De andre byer fik først tysksprogede blade efter år 1800.

Sådan så den gamle avisbygning ud inden ombygningen i 2013/2014. Der Nordschleswiger tog det gamle »Pressehaus« på Skibbroen i brug i 1966. (Arkivfoto)

Efter genforeningen af Sønderjylland i 1920, som ikke var med det tyske mindretals velvilje, da det følte sig tvunget ind i den danske stat, udkom der tyske aviser i Apenrade/Aabenraa, Sonderburg/Sønderborg, Hadersleben/Haderslev og Tøndern/Tønder. I slutningen af 1920'erne blev aviserne fusioneret til »Nordschleswigsche Zeitung«, som under besættelsen af Danmark gjorde sig negativt bemærket med en nazistisk kurs og som en slags avis for besættelsestropperne. Til trods for denne udemokratiske linje tillod den danske regering avisen at fortsætte - også efter 5. maj 1945. Dog - og det er unikt i dansk pressehistorie - med en censor fra Udenrigsministeriet siddende i avisens centralredaktion i Aabenraa.

Danske modstandskæmpere sprængte imidlertid i efteråret 1945 avisens bygning i Aabenraa, men trods omfattende politundersøgelser blev gerningsmændene dog aldrig fundet. Det var held i uheld for det tyske mindretal, som benyttede situationen til en demokratisk nystart: Med en ny bestyrelse og et nyt navn lagde Der Nordschleswiger fra land den 2. februar 1946.

I den første leder i avisen langede den daværende chefredaktør så hårdt ud efter nazi-

tidens fejl, at bladet med et slag mistede ca. 1.000 abonnenter i oplag. Det tab blev aldrig indhentet - men det var prisen værd. Mindretallet og avisen havde brug for afstandtagen fra fortidens synder. I 1951 blev ugebladet til det dagblad vi i dag kender. Indhold og abonnenter blev dog indtil 1954 overvåget af den danske efterretningstjeneste.

Avisen er sidenhen blevet udbygget skridtvis gennem milliontilskud fra Forbundsrepublikken Tyskland, ikke mindst fra 1955, hvor de to lande »sluttede fred« i det dansk-tyske grænseland med Bonn-København-erklæringerne, som bl.a. sikrede grænseoverskridende tilskud til Der Nordschleswiger og omvendt til Flensborg Avis.

I august 1966 rykkede Der Nordschleswiger ind i et nybygget pressehus på Skibbroen i Aabenraa. Her holdt avisen til i næsten 50 år, indtil huset i 2013-14 gennemgik en gennemgribende modernisering. Under byggeriet flyttede Der Nordschleswiger ind i Aabenraas gamle rådhus.

Tårnet på kaffeservietten

Da det tyske mindretal i 2011 måtte gennem en stor spareøvelse, tog Der Nordschleswiger en stor del af „slæbet“. Flere medarbejdere

Mediehuset: Der Nordschleswiger flyttede i 2014 tilbage til det moderniserede dansk-tyske mediehus på Skibbroen, hvor også Syddanske Medier og JydskeVestkysten holder til. (Foto: Karin Riggelsen)

måtte afskediges, der blev sparet på en række områder, og opgaver blev flyttet ud af huset. Derudover lykkedes det chefredaktør Siegfried Matlok at indgå en aftale med forretningsmanden Hans Michael Jebsen, der skulle overtage avisbygningen på Skibbroen i Aabenraa og modernisere den, hvorefter avisen ville flytte tilbage.

Til historien hører, at Matlok og Jebsen fik te og boller hjemme hos chefredaktøren i Løjt Kirkeby. Her tegnede Jebsen det nye dansk-tyske mediehus på en kaffeserviet, sådan som han forestillede sig bygningen skulle tage sig ud efter ombygningen. Og sådan blev det.

Kort tid forinden havde JydskeVestkystens chefredaktør Peter Orry nemlig været på besøg hos Der Nordschleswiger og givet udtryk for en vis misundelse over Der Nordschleswigers markante placering langs Aabenraas hovedfærdselsåre. Det tænkte Matlok og Jebsen med ind i planen og chefredaktøren kontaktede derpå Peter Orry samt JydskeVestkystens ejere. Tiden syntes moden til et dansk-tysk mediehus i grænselandet og i november 2014 flyttede de to aviser således ind i de nyrenoverede bygninger på Skibbroen.

I en parentes bemærket: Faktisk overhalede lokalredaktionerne i Haderslev det nye sam-

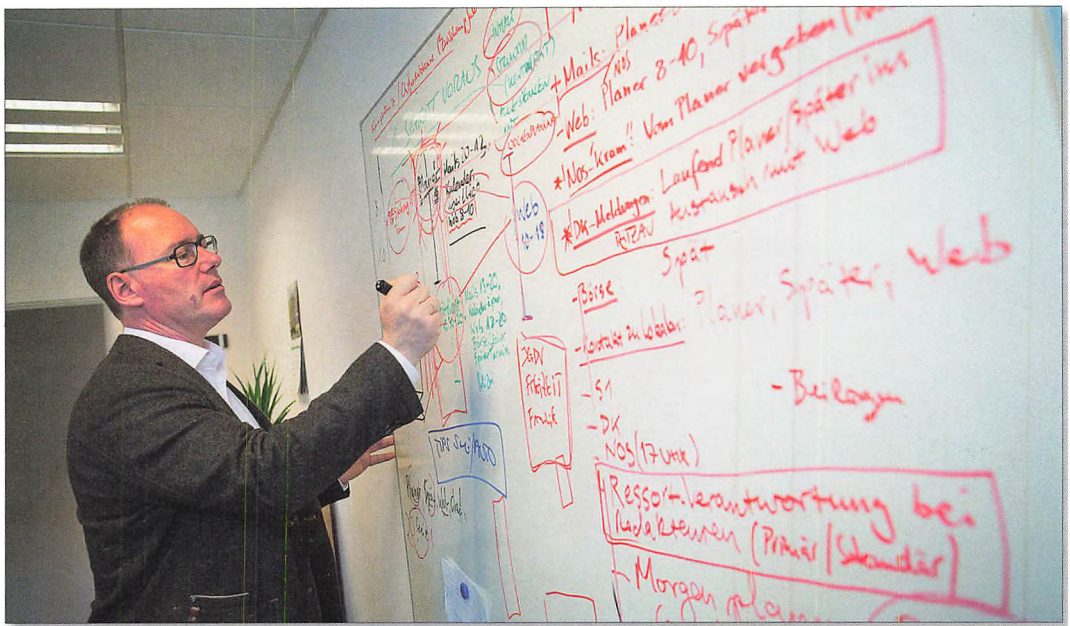
arbejde i Aabenraa. I Haderslev flyttede JydskeVestkysten og Der Nordschleswiger nemlig allerede sammen i september 2014.

Siden indflytningen og frem til sommeren 2016 har der været over 3.000 besøgende i »Haus der Medien – Mediehuset«, som er husets officielle navn. Der er stort set kun ydermurene og de bærende vægge tilbage fra det gamle byggeri – ellers er alt nyt i den klassisk udseende bygning, der også holder stilen indvendigt med bl.a. terrazzogulve.

Under byggeriet gik der i Aabenraa mange vittigheder om mediehuset – ikke mindst da tårnet skød op: Æ Moské og Æ Pickelhaube var nogle af de ord, da der blev sat tag på det markante byggeri. Men siden er drillerierne forstummet; sikkert fordi bygningen har givet Aabenraas centrum et tiltrængt løft. Det dansk-tyske mediehus er ikke noget man gør grin med – nej, aabenraaerne nyder bygningen og så dufter lysbåndet under kuplen med danske og tyske nyheder lidt af storby.

Unikt samarbejde mellem fire aviser

Siegfried Matlok var alt andet end en avisredaktør på retræte i sine sidste år i chefstolen. Foruden aftalen om mediehuset var han med til at indgå et på alle måder grænse-

Chefredaktør Gwyn Nissen lægger udviklingsplaner for den kommende digitalisering af Der Nordschleswiger (Foto: Karin Riggelsen)

overskridende samarbejde mellem de to flertalsmedier JyskeVestkysten og SHZ i Flensborg samt de to mindretalsaviser Flensborg Avis og Der Nordschleswiger.

I en årrække havde de fire medier samarbejdet om projektet »Blandt Naboer - Unter Nachbarn«, der gav et indblik i samfundsforhold på den anden side af grænsen. I efteråret 2013 tog de fire grænselandsaviser samarbejdet et skridt videre: De stiller nu alt stof til rådighed for hinanden, og den enkelte journalist på et medie har fuld adgang til artikler og fotos på de andre medier. Derfor kan man hver dag se journalister og fotografer i grænselandet optræde i de forskellige medier.

De fire medier har også taget initiativ til fælles serier samt et dansk-tysk magasin i forbindelse med 150 året for hændelserne i 1864. Et lignende samarbejde findes ikke i andre grænseregioner i verden. Det er ganske unikt og siger noget om, hvor langt man er nået i det dansk-tyske forhold.

Fremtiden er digital

Det siger sig selv, at en avis med landets mindste oplagstal er udfordret i forhold til fremtiden og digitaliseringen. Mindretallets medlemmer har ændret medievaner på

samme måde som flertalsbefolkningen, og det giver Der Nordschleswiger de samme udfordringer, som aviser i resten af verden står overfor.

På ét område er mindretalsavisen dog bedre stillet. Mens de fleste andre medier i verden over en årrække skal gennem den vanskelige manøvre med at flytte en stor omsætning fra deres printavis over i en digital forretning, er Der Nordschleswiger knap så hårdt ramt, da den største del af avisens økonomi består af støtte fra mindretalsorganisationen Bund Deutscher Nordschleswiger. BDN får cirka 17 millioner kroner om året fra Forbundsrepublikken Tyskland til avisens drift. Avisen har i dag 32 medarbejdere, hvoraf 20 er tilknyttet redaktionen. Foruden redaktionen i Aabenraa er der lokalredaktioner i Haderslev, Sønderborg (hvor man også bor til leje sammen med JyskeVestkysten), Tønder og Tinglev.

Men på trods af et økonomisk sikkerhedsnet står Der Nordschleswiger overfor en stor opgave i de kommende år: Dels skal de nuværende avislæsere fortsat have en god avis, dels skal nye læsere betjenes på de digitale platforme. Derfor står Der Nordschleswiger over for en fornyelse af sine digitale tilbud,

samtidig med, at man vil holde den trykte avis i live »så længe som overhovedet muligt«. I dag er der cirka 2.200 der får den trykte avis, mens der er ligeså mange brugere på hjemmesiden **www.nordschleswiger.dk** samt på avisens facebookside.

De digitale medier er ikke kun en trussel, men først og fremmest en chance for det tyske mindretals avis for at komme endnu længere ud end det i dag er muligt med den trykte avis. Der vil fortsat være et behov i og udenfor Sønderjylland i at få formidlet stof fra mindretallet samt fra landsdelen på tysk.

Derfor lægges der i disse år mange kræfter i den digitale udvikling. Der Nordschleswiger skifter i 2016 over til en mobil web-plattform og opretter en decideret webredaktion, der skal udvikle nyhederne på nettet.

Foruden print og web producerer Der Nordschleswigers journalister også radio-nyheder. Tre gange om dagen bringes tyske nyhedsindslag på Radio Scala. Avisen har leveret det tyske tekstmateriale til den første fælles turistguide i Destination Sønderjylland og over 300 skoler i hele landet modtager ti gange om året Der Nordschleswigers undervisningsmateriale til tyskundervisningen.

*Der Nordschleswiger producerer dagligt tre korte nyhedsudsendelser på tysk til Radio Scala.
(Foto: Karin Riggelsen)*

Fire chefredaktører i 70 år

Ernst Siegfried Hansen, Aabenraa, var avisens første chefredaktør.

Han blev i 1953 efterfulgt af **Jes Schmidt**, Aabenraa, der siden kom i Folketinget.

Schmidt døde i 1979, hvorefter **Siegfried Matlok** overtog ledelsen af avisen. Matlok, der var blevet ansat i 1964, sad ved roret i 34 år og er fortsat tilknyttet avisen som senior-korrespondent. Han kunne således markere sit 50 års jubilæum på avisen i 2014. Siegfried Matlok er flere gange blevet hædret for sit virke i medieverdenen samt i det dansk-tyske grænseland. Således er han Ridder af Dannebrog, har modtaget det tyske *Großes Verdienstkreuz*, Den Danske Publicistklubs »Lille Publicistpris« og senest i 2015 modtog han af dronning Margrethe Ebbe Muncks hæderspris.

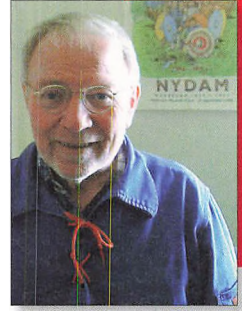
I 2013 vendte den nuværende chefredaktør **Gwyn Nissen** tilbage til Der Nordschleswiger, hvor han i begyndelsen af 80'erne var i lære, inden han efter en årrække skiftede til Jydske Tidende. Efter 21 år her og på JydskeVestkysten (blandt andet som udgaveredaktør i Aabenraa/Tønder) skiftede han til Dansk Transportforlag, inden turen gik tilbage til Der Nordschleswiger, som bladets fjerde chefredaktør gennem 70 år.

Af Gwyn Nissen, chefredaktør på det tyske mindretals avis Der Nordschleswiger

Fra Nydambåden til dens replika

Nydam Tveir

Af Hans Peter Rasmussen

En gruppe borgere på Sundeved tog den 18. august 1983 initiativ til at danne en forening, Nydamselskabet, der havde som hovedformål at få mosen arkæologisk udgravet og at oplyse om mosens indhold. Dertil ville man på nært hold sikre bevarelsen af oldsagerne, indtil en udgravning kunne gennemføres. Nydamselskabet besluttede sig for at bygge en replika af Nydambåden, og denne artikel beskriver fremstillingsprocessen.

Foto udlånt af Archäologisches Landesmuseum, Stiftung Schleswig-Holsteinische Landesmuseen Schloss Gottorf

I årene 1859 – 1863 gravede arkæologen Conrad Engelhardt i Nydam Mose ved Øster Sottrup på Sundeved i Sønderjylland. Nydam Mose er en offermose, hvor den sejrende hær foretog ofringer til guddommen, måske Odin,

i perioden 190 – 525. I Nydam Mose fandt arkæologen tusindvis af oldsager. Det var våben og soldaters udrustning. Det største fund var en egebåd, som kom til syne 17. aug. 1863, og som blev opgravet 18. aug. 1863.

Stedingsehre på Weser

Båden kaldes Nydambåden. En af plankerne er årringsdateret til 312 af Nationalmuseet. Båden menes ofret omkring 350.

Bådens hovedmål er: længde 22,84 meter og bredde 3,26 meter. Den er fremstillet i eg, og der er plads til 30 roere. Ved fortsatte udgravninger blev der fundet en båd af fyrretræ. Den blev udgravet under Kong Frederik VII's nærværelse og lagt op på plænen ved Nydamhuset. Den er senere forsvundet som dug for solen.

Efteråret nærmer sig, og vinteren er på vej. De prøjsiske og østrigske styrker besætter området. Al udgravning er herefter stoppet. Efter en omtumlet tilværelse står båden nu på Gottorp slot i Slesvig i en præsentabel opstilling. Derpå gik der mange år, hvor der næsten intet skete i Nydam Mose. Der var sporadiske gravninger og rekognosceringer som led i at følge oldsagernes bevarings-tilstand. Beboerne på Sundeved undrede sig over, at Nydam Mose tilsyneladende var glemt på Nationalmuseet.

En nøjagtig kopi af Nydambåden

I Nydamselskabet talte man meget om mulighederne for, at foreningen byggede en replika af Nydambåden. Nydambåden er bygget af plankløvede egeplanker. Det var en stående opfattelse, at man ikke kan plankløve egeplanker. Nydamselskabet foretog derfor forsøg med at plankløve en egestamme med

diameter 80 cm og længde 5.5 m. En storm havde væltet den ned fra klinten ved Sønder-skoven i Sønderborg. Det var 7 medlemmer, som foretog en plankløvning den 1. oktober 1988. Plankløvningen er beskrevet i en rapport fra den 17. oktober 1990.

Opmærksomheden på at bygge en replika blev skærpet, da vi erfarede, at tyskerne i 1934 havde bygget en replika af Nydambåden. Den blev døbt Stedingsehre.

Værftsfaciliteter efterlyses

Da Hjortspringbåden blev færdigbygget og søsat i 1999, blev der ledig plads på Lindeværftet til at fremstille studiemodeller med Nydambåden som forbillede. Der blev fremstillet en 1,5 m lang model i skala 1:1 af bådens midterstykke i perioden 8. maj 2001 - 14. august 2005. Det tog 1904 timer.

På Lindeværftet blev der derefter indledt en bygning af en model af Nydambådens stævn også i skala 1:1. Bygningen blev afsluttet i Nydamselskabets lejede bådværft i Sottrupskov. Stævnstykket blev bygget 16. august 2005 - 29. juli 2008. Byggeriet tog 2450 timer. I Nydamselskabet følte vi os nu i stand til at bygge replikaen af Nydambåden.

Dokumentation af Nydambåden

Bygningen af replikaen sker i tæt samarbejde med Nationalmuseet. Således køber vi for 150.000 kr. tegninger og dokumentation af

den båd, vi skal bygge. Vi vil bygge Nydam-båden, som den så ud i 312, da den blev søsat. Ikke den båd, der er udgravet i 1863. Den væsentligste forskel mellem den nye båd fra 312 og den opgravede båd fra 1863 er, at den nybyggede båd fra 312 i sit tværsnit nærmest er V-formet, mens den udgravede båd efter 1500 år i mosen har et tværsnit, der nærmest er U-formet.

Tegningerne omfatter den færdige båd, bådplanker, spanter, tofter, kejper, ror og rorophæng samt våben og redskaber.

Finansiering af bådprojektet

Mens vi arbejdede med studiemodeller, »uddannelse og træning« af bådbyggere samt udarbejdelse af tegninger, søgte Nydamselskabet fonde for at få finansieringen af projektet på plads.

Ansøgninger efter plan A gik ud på, at de store fonde skulle kontaktes for at erfare, hvordan de stillede sig til at gå ind i finansieringen af bygningen af en replika af Nydam-båden. Resultatet blev, at de store fonde ikke var interesserede i at gå ind i projektet. Så måtte vi gå over til plan B.

Det betød, at vi henvendte os til virksomheder, institutioner og fonde i Sønderjylland. De blev tilbudt at »købe« en åre med en halv tofte for 150.000 kr. Tagåren kostede 200.000 kr. og roret kostede 450.000 kr. Dertil solgte vi kejper (åretolde) og jernklinknagler befæstet i to stykker planke, der viser en klinkbygget samling af sideplanker. Plan B lykkedes. Bidragsgiverne er vist på opslag i nausten (bådhuset) i Sottrupskov.

Mens plan B er under opstart, opretter Sønderborg kommune en ildsjælepulje. Kom-

Mellemstykket udstillet på Nationalmuseet

munen vurderer Nydamselskabets bådbyggerne til at være ildsjæle. Derfor modtog projektet 75.000 kr.

Bådbyggeriet starter op

Nydamselskabet har søgt efter træ til køl ad de officielle kanaler i de fleste af Europas lande. Vi fik meddelelse om, at træ til en kølplanke ikke kunne skaffes fra statslige skove. En egestamme til kølplanken skal være 80 cm i diameter, 15,5 meter lang og ret som et stearinlys. Bådbyggerne gik derpå omkring i private skove på Gråstenkanten for at søge efter træ. Det lykkedes disse ildsjæle at finde et brugbart træ i Bojskovskov; og ildsjælene havde pengene. Da ejeren fik at vide, at træet var tiltænkt bygningen af en replika af Nydam-båden, slog han til. Denne flotte eg stod kun 10 km fra bådværftet. Den 5. august 2008 begyndte tilhugningen af kølplanken i Sottrupskov. Træ til stævnstykker leverede menighedsrådsformanden fra Løjt Land. Stammen gav to stykker: for og agter.

Den 31. marts 2015 kunne der holdes kølstrækning med en lille fest under H.K.H. Prins Joachims og Peter Mads Clausens medvirken.

Det var svært at finde træ til kølen, fordi den skal være i et stykke. De 10 sideplanker er nemmere at skaffe, fordi de kan fremstilles af planker, der er skarret.

Forudsætninger

Ved bygningen af Hjortspringbåden registrerede man tidsforbrug til bygning af mellemstykke, stævnstykke og hele båden, fremstillet i lindetræ ved brug af oldtidens værktøj. Det tog 10.000 timer at bygge båden.

Hvis vi sammenligner tidsforbruget til bygning af mellemstykke og stævnstykke til Hjortspringbåden, så forudser vi, at der skal bruges 60.000-80.000 timer for at bygge en replika af Nydambåden med oldtidens håndværktøj.

Vi vurderede, at hvis Sønderjylland skal have en replika af Nydambåden, så skal vi styrke bådbyggernes effektivitet ved at anvende elektrisk håndværktøj i fornuftigt omfang. De store planker til køl og sidebeklædning blev forberedt på savværker, så de havde nødvendig længde, bredde og tykkelse til, at

Samlet kølplanke og stævnstykker

de kunne blive til de båddele, vi havde brug for til båden. Med denne fremgangsmåde blev Nydam Tveir bygget på 22.000 timer.

Der blev sideløbende med disse overvejelser vurderet, hvordan det får indflydelse på den færdige båds egenskaber med hensyn til elasticitet i skrog og styrke af især bådens planker.

Båden bygges

På Nydambådens tid har bådbyggere tilhugget planker og alt andet træværk med håndværktøj, især forskellige økser. Den 5. august 2008 er egeplanken til kølen fra Bojskovskov slæbt ind i bådværftet. Bådbyggerne begynder at tilhugge kølplanken. Da den er færdig, bliver den befæstet til gulv og loftsbjælker.

Der bygges attrapspanter eller skabeloner, som anviser den form, som den færdige båd skal have. Disse kunstige spanter form er beregnet på computer af Nationalmuseets skibsfolk. De kunstige spanter skal tjene til, at båden vil få den form, som Nationalmuseet har regnet sig frem til. Endvidere er det den bedste sikring mod, at båden under bygning-

en ikke vrider sig ud af mål. Formspanterne er lavet af brædder, som til sidst saves til efter de mål, som computeren er nået frem til.

Fremskaffelse af træ til sideplankerne gennemføres med hjælp fra en træmægler. Han ved, hvor der står træer, som kan bruges til den båd, vi vil bygge. Det viser sig, at de store ege står på Sjælland. Det er i Nordsjælland og ved Sorø. Træerne er plantet tæt på den tid, hvor Nydambåden blev udgravet.

Sideplankerne monteres op mod skabelonerne fra kølen og opad, så rælingsplankerne monteres til sidst. Plankerne monteres parvis, så en styrbordsplanke monteres samtidig med modstående bagbordsplanke. Ved montagen sikres, at plankerne lægger an mod skabelonerne. Herved bliver båden ikke trukket skæv. Plankerne befæstes med klinknagler, og mellem plankerne i overlappingen tættes der med uld smurt i oksetælle tilsat lidt bivoks. Plankerne er på overlappingsflader beklædt med uld smurt med tjære.

Efter at sidebordene er monteret kan man montere spanterne. Også her måtte skovvæsenet give op. Derfor måtte vi igen ud at

Sideplanke under fremstilling

søge i lokale skove. Det lykkedes at finde de spanter, der skulle bruges til båden i skovene omkring Gråsten. Når spanterne er monteret i båden, surres de fast på sideplankernes klamper med lindebast. Til bygning af båden er der brugt 1/2 km tovværk, som er fremstillet af bådbyggerne efter samme teknik, som i 312. Plankerne er samlet med 1239 smedede klinknagler fra egen smed.

Søsætningen

Bygningen af båden strakte sig over 5 år. Med bygning af prøvestykker og træning tog det 12 år at komme fra intet, til replikaen af Nydambåden kunne meldes klar på beddingen. Under byggearbejdet har mange tusinde gæster lagt deres vej forbi værftet. Søsætningen finder sted lørdag den 17. august 2013, på 150 års dagen for opdagelsen af båden i Nydam Mose.

Forud for dagen har der været store forberedelser med anlægning af bådebro og en naust til båden. Der afmærkes parkeringspladser, trafikveje, skiltning og boder for salg

af pølser, kaffe og is. Der er udstilling af kopier af oldsager på Sottrupskov Kro og servicefaciliteter for publikum. Der er herunder salg af en ny bog om Nydambåden. Selvfølgelig står replikaen af Nydambåden på beddingen tæt ved Allsund foran nausten.

Nydamselskabets protektor, H.K.H. Prins Joachim og H.K.H. Prinsesse Marie er inviteret sammen med familiens børn, D.H. Prins Nikolai, Prins Felix og Prins Henrik. Folk begynder at strømme til. Der kommer mange gæster. Man taler om antal mellem 2.- 4.000, som vil overvære og markere dåben. Nydambåden har mange venner.

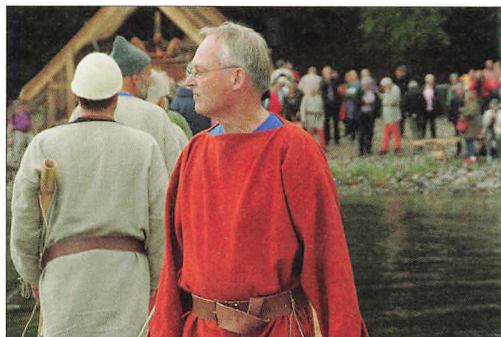
Dåben foretages af H.K.H. Prinsesse Marie. Hun døber nybygningen Nydam Tveir med et glas mjød. Efter dåben holder H.K.H. Prins Joachim en koncentreret og begejstret tale. Prinserne er hurtige til at komme op i båden. Garvede bådbyggere fortæller dem om båden, mens H.K.H. Prinsesse Marie også er oppe i båden. Båden må ikke komme ud at sejle, fordi dens stabilitet er ukendt. Vi vil ikke løbe nogen risiko.

Kølstrækning med islåning af trænegler til befæstelse af stævnstykker

H. K. H. Prinsesse Marie døber båden Nydam Tveir

Nydamselskabets daværende formand, Vincent Jessen, ved søsætningen

Med den døbte båd på beddingen og de mange gæster omkring båden er mange spørgsmål besvaret.

Vejen frem

Båden skal i vandet. Det viser sig, at den skal have 2 tons sten ilagt som ballast. Stedings-ehre havde 1.5 tons.

Roere skal trænes i sikkerhed til søs. Skip-

pere skal have gennemført duelighedsprøven og skal have bestået yachtskippereksamen af 3. grad. Det har 13 skippere opnået.

Vi ønsker Nydam Tveir held og lykke og håber, at folkene omkring den må få det rigtig godt sammen til gavn og glæde for alle i Sønderjylland. Inden vinter står en ny naust (bådehus) klar til at tage imod Nydam Tveir, når den har løst de første udfordringer.

***Hans Peter Rasmussen** er født i Brunkulslejrene i Søby, blev student i 1965 og læste derefter til akademiingeniør. Efter 17 år på Danfoss arbejdede han som rådgiver for små og mellemstore virksomheder i Sønderjylland. Hans Peter Rasmussen var med til at stifte Nydamselskabet og deltog i bygningen af Hjortspringbåden, hvilket gav mod på at være med til at bygge Nydam Tveir*

**AGERSKOV
UNGDOMSSKOLE**
"Time of my life"

Vellerupvej 25 - DK-6534 Agerskov - Telefon +45 7483 3315 - www.agerskovungdomsskole.dk

50-års jubilæum som

Dannebrogs- mænd

Artikler
og digte

Af Jens Bruhn

Det var et dejligt fotografi min fars kusine, modist og frisør Metha Bergholt (1893-1990), Carl Plougsvej 25, Kolding, forærede mig en gang i 70'erne. »Tanten« havde arvet det efter sin bedstefar, altså min ene oldefar, oversergent i grænsegendarmeriet Johann Christian Frederik Bruhn (1837-1910).

Af den sirligt skrevne undertekst kan der læses de to datoer: »9.9. 1849 - 9.9.1899« - altså et 50 års jubilæum af en eller anden slags, men hvilket? Spørgsmålet bliver besvaret, når man læser Kolding Folkeblad fra lørdag den 9.9.1899, hvor der bringes en notits, som kort beretter:

50-års jubilæum som Dannebrogsmand:

»I dag kan Premierløjtnant ved Kolding Politi-korps, Sadelmager H. Hansen og Stabssergent ved Gendarmeriet Iversen fejre et sjældent jubilæum, nemlig Halvtredsdaarsdagen for deres Udnævnelse til Dannebrogsmand¹. Begge fik de som unge Mænd Sølvkorset, ved afslutningen af Felttoget i 1849 sammen med en Del andre, hvis Rækker selvfølgelig nu er stærkt udtyndede.

I anledning af Jubilæet har Kolding Vaabenbrødreafdeling² indbudt de to Veteraner til Sammenkomst paa »Kronborg«³ i eftermiddag, til hvilken alle Dannebrogsmand i Kolding og Omegn er indbudne«.

Om mandagen den 11. 9.1899

kunne interesserede i Kolding Folkeblad læse, at festen havde været overordentlig vellykket.

»Æresgæsterne afhentedes pr. Vogn af Proprietær N. Terp, Viuf, og Overbetjent Borch, og efter der i Salen var taget et Billede af de to Jubilarer omgivet af samtlige Indbydere, i alt 17, gik man til Bords.« Dette er så svaret på, hvad det var for et jubilæum, og hvor det blev afholdt, der her er forevigt på dette store fotografi, som måler 29 x 24 cm.

Sadelmager H. Hansen

Hvorfor de to jubilarer havde modtaget Dannebrogsmandenes hæderstegn fremgår til dels også af artiklen, der nemlig beretter:

»Sadelmager N. Hansen var netop bleven færdig med Sadelmagerlæren, da Krigen i 1848 udbrød, og han meldte sig straks som frivillig. Han gjorde saaledes dette Aars Felttog med lige fra Begyndelsen, og blev snart tilbudt Korporalssnoren. Hansen vil dog helst vedblive med at være Menig, saa meget mere som det jo den Gang antoges, at Krigen ville være forbi med det første Aar. Men da Hæren atter skulde rykke ud i 49, mødte Hansen igjen som Frivillig, - han var i øvrigt den eneste af Batalionens i 1848 permitterede Frivillige, som mødte næste Aar igjen - og nu blev han Underofficer og gjorde Tjeneste som saadan i 1849. For tredje Gang mødte han ved sin Bataillon i begyndelsen af 1850 og blev ved denne indtil Maj 1851. Hansen har saaledes gjort Treårskrigen med fra først til sidst.

De 17 Dannebrogsmænd i 1899

Da Felttoget 1849 var til Ende, kom der to Dannebrogskors til Bataillon. Chefen uddelte selv det ene, Mandskabet fik Lov at vælge, hvem der skulle have det andet, og det blev Hansen, de tildelte det. Han fik det overrakt det den 9. september 1849, han var den Gang 22 Aar gl. Aaret efter, at Hansen havde sagt Tjenesten farvel, nedsatte han sig som Sadelmager i Kolding. Her blev han snart Underofficer ved Politikorpset, og i 38 Aar har han været Korpsets Chef.

Også Stabssergent Iversen er endnu i Virksomhed og Tjeneste. Han er født i 1824, var bleven Dragon i 1847, var Underkorporal ved 3. Dragonregiment i 1848 og Kvartermester ved Ordonnanskorpset i 1849, da han blev Dbm. Siden 1865 har han været Stabssergent ved Grænsegendarmeriet.

Hvem var så de andre 17 indbudte Dannebrogsmænd?

I første række fra venstre ses:

H. Chr. Bjørnholm

Forhenværende landmand

J. E. M. Borch

Overbetjent

Thomas Christian Nicolaus Iversen

Han var født 28.1.1824 i Gelting på Angel og døde i København i 1913. Han havde aftjent sin værnepligt ved 3. Dragonregiment i Århus, underkorporal 25.6.1847, korporal 1.3.1849 og vagtmester den 12.3.1849 ved ordonnanskorpset, hvor han 1.5.1849 blev kvartermester og 1.6.1851 udnævntes til regnskabsfører i Det slesvigske Gendarmerikorps. Den 8.6.1865 indtrådte han i Grænsegendarmeriet som overvagtimester og den 4.1.1871 udnævntes han til stabssergent, en stilling han varetog indtil sin pensionering den 30.10.1902 - 78 år gammel.

Han var krigsråd⁴ og havde modtaget flg. dekorationer: Dannebrogsmænd i 1849, Fortjenstmedaljen i sølv i 1899, Erindringsmedaljen for begge krige i 1876 og Hæders-

tegnet for 16 års tro tjeneste. Han blev den højst dekorerede grænsegendarm i korpsets ca. 115 års historie.

Niels Hansen

Han blev født 8.3.1827 i Gamst ved Kolding. Se venligst persondata i indledningen.

Han var dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn i 1849, Erindringsmedaljen for deltagelsen i krigen 1848-50 og modtog i 1876 Fortjenstmedaljen i sølv.

Niels Jørgen Terp

Han blev født 9.3.1837 i Brakker, Østre Starup Sogn, ved Kolding. Han var gårdejer og sognefoged, havde koncession på Kolding - Egtved Jernbanen, var medstifter af Starup -Viuf Sparekasse, sognerådsmedlem i 12 år og opstillet som Højres Folketingskandidat. Selv fortæller han, at han var ivrig insektsamler gennem 49 år. Han blev Dannebrogsmænd 26.5.1892.

Johan Heinrich Bornemann

Bereden oversergent Heinrich Bornemann er født den 10. 2.1836 i Kolenbyttel ved Frederiksstad. Fra 31.5.1858 aftjente han sin værnepligt ved 5. Jægerkorps 3. kompagni. Fra 1.10.1859 blev han gendarm i Det holstenske Toldpolitikorps, hvorfra han overgik til det slesvigske gendarmeri og i dette feltgendarmeri deltog han i krigen i 1864. Ved den nye grænse oprettelse 1.1.1865 blev han gendarm i grænsepolitikorpset og fik tjeneste i Kolding og fra 16.1.1865 i Brandøre, hvor han blev udnævnt til Korporal. Fra den 9.9.1865 gjorde han tjeneste ved Høkkelbjerg, fra 1.5.1869 i Kalvslund by, fra 1.10.1871 i Foldingbro, hvor han 1.2.1873 udnævntes til sergent, fra 6. 12.1878 tjeneste i Egebæk, hvor han 1.1.1879 blev udnævnt til oversergent. Den 9.11.1904 afgik han fra korpset på grund af alder og svagelighed med følgende vidnesbyrd: »at han havde været en tjenstivrig, ordentlig og paalidelig mand, som bestandig søgte at opfylde sine pligter på bedste maade«. Han

blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn den 11.8.1883. Erindringsmedaljen for deltagelsen i krigen i 1864 i 1876 og Hæderstegnet for 16 års tjeneste.

I anden række fra venstre ses:

P. Hansen

Lærer P. Hansen blev født i Visby i Tønder amt den 23.10.1824 og døde i Kolding den 14.1.1900.

Han fik lærereksamen fra Skårup Seminarium i 1846 og fik ansættelse på Borgerskolen i Kolding den 11.7.1853.

I samarbejde med kollegaen Chresten Berg oprettede han i 1854 en aftenskole, hvor håndværkslærlinge kunne blive undervist i dansk, retskrivning og regning. Dette initiativ blev modtaget med begejstring af håndværksmestrene og blev begyndelsen til »Kolding tekniske Selskabs Skole«. Han blev Dannebrogsmænd den 26.5.1892 - på kongeparrets guldbryllupsdag.

N. Staal

Vejassistent

S. Petersen

Oversergent i grænsegendarmeriet fra 1.9.1879 til 1.11.1889 i Bastrup

Han afgik fra korpset i 1889 på grund af alder og svagelighed med flg. skudsmål: »Hele tiden opførte sig til fuldkommen tilfredshed, indtager en fremragende plads i de dygtige underofficers rækker, herfor hans afgang anses som et føleligt tab. Han ikke været tiltalt og straffet«. Han blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn, Hæderstegn for 16 års tjeneste og Erindringsmedaljen for deltagelse i begge krige.

Niels Sørensen Schmidt

Født 22.10.1846, pakmester, modtog Dannebrogsmændenes Hæderstegn den 12.8.1897

Niels Nielsen

Født i Boelsunde ved Sorø. Værnepligt aftjent ved 8. batteri i Kiel, underkorporal i 1862-63, reservekorporal 1862-65 og deltog som sådan i krigen 1864. Gendarm i Grænsepolitikorpset i 1865, i 1871 politibetjent i Vester Flakkebjerg Herred og fra 1882 politibetjent i Kolding. Han blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn 6.3.1896 og modtog i 1876 erindringsmedaljen for deltagelsen i krigen i 1864.

Peter Andersen

Stabssergent P. Andersen er født i Jordløse på Fyn den 27.7.1849. Indkaldtes den 15.1.1871 til 2. Dragonregiment og gennemgik her alle underofficersgrader til oversergent. 27.11.1885 blev han engageret som skriver i Det Militære Gendarmerikorps, Estrups lyseblå gendarm. 1.11.1889 blev han ansat som stabssergent i Grænsegendarmeriet. 27. 7.1914 afgik han fra korpset på grund af alder.

Han blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn den 5.2.1897, fortjenstmedaljen i sølv den 27.7.1914 og 16 års hæderstegn for underofficerer den 28.9.1889. (Stabssergent Peter Andersens erindringer kan læses i Toldhistorisk Tidsskrift Zise nr. 3. 1981).

Joachim Friederich Sage

Sage er født den 19.10. 1837 i Lutterbek, Kloster Preetz og døde den 31.5.1908. I 1860 begyndte han at aftjene sin værnepligt ved 22. infanteribataljons 2. kompagni. Den 10.9. 1861 blev han gendarm i Det Holstenske Toldpolitikorps, hvorfra han den 22.12.1863 overgik til Det slesvigske Gendarmeri og under dettes feltgendarmeri deltog han i krigen i 1864.

Dekorert med 8-årshæderstegnet den 30.9.1873, 1876 med medaljen for deltagelsen i krigen 1864, 16 års hæderstegnet og den 21.12.1893 fik han overrakt Dannebrogsmændenes hæderstegn.

Afsked den 30.9.1904 på grund af alder og

svaghed. Ved afskeden modtog han følgende vidnesbyrd: »Det meddeles ham det Vidnesbyrd, at han har været en tjenstvirig, ordentlig og pålidelig Mand, som bestandig har søgt at gøre sine Pligter på bedste Maade«.

I tredje række fra venstre ses:

Johann Christian Friederich Bruhn

Bereden oversergent J.C. F. Bruhn fødtes den 30.11.1837 i Hohenfelde ved Reinfeld i Reinfeld Amt. Han døde 17.7. 1910 i Bastrup. Han begyndte som gårdskarl, blev indkaldt 29.6.1859 til 2. Dragonregiment 1. eskadron som menig nr. 104, og blev hjemsendt den 30.5.1861.

Den 1.7. 1861 blev han ansat som gendarm i Det holstenske Toldgendarmeri, men da dette nedlagdes, blev han overført til Det slesvigske Toldgendarmeri fra den 22.12.1863 til den 31.12.1864. Som gendarm i dette feltgendarmeri deltog han i krigen 1864. Efter fredsslutningen gjorde han tjeneste som gendarm i Grænsepolitikorpset fra den 1.1. 1865 i Assens, og da han var en kongetro holstener rykkede han til Kongeågrænsen for at fortsætte sit virke som grænsegendarm. Fra den 23.1.1865 i Høkkelbjerg, fra den 2.12.1865 i Gjelsbro, hvor han blev udnævnt til bereden korporal. Den 1.8. 1866 kom han til station Egebæk Bro, og den 26.7.1867 atter til Høkkelbjerg, hvor han udnævntes til bereden sergent.

Den 1. maj 1878 omstationeredes han til Bastrup, hvor han den 1.11. blev udnævnt til bereden oversergent.

Han afgik fra korpset den 1.10. 1901 med følgende vidnesbyrd: »At han har udført sine pligter til sine forsattes tilfredshed lige som hans øvrige forhold har været godt«. Han blev dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn den 10.2. 1897, modtog 16-årshæderstegn for underofficerer den 31.3.1882 og i 1876 Erindringsmedaljen for deltagelse i krigen i 1864.

Christian Christensen

Forhenværende landmand

Peter Petersen Møller

Født 17.11. 1836 i Haderslev.
Gymnastiklærer ved
Kolding Kommuneskole og
krigassessor⁵

Dannebrogsmænd 22.10.
1864 og modtog i 1876 Erindringsmedaljen
for deltagelse i krigen i 1864.

Jens Jensen

Fabrikant J. Jensen er født 12.2
1843 i Vejen og døde i 1924
i Kolding. Han blev uddannet
til smed og meldte sig som
frivillig til Krigen i 1864. Efter
krigen nedsatte han sig som smed i Vamdrup,
hvor han specialiserede sig i fremstillingen af
vogne.

Siden flyttede han til Kolding, hvor han
blev valgt til formand for »De danske Vaaben-
brødre«. I 1879 indvalgte han i Kolding
Byråd. I årene 1886 -1898 var han vand-
værksbestyrer.

Ved århundredskiftet etablerede han en
fabrik, som skulle fremstille »Flutometre« - et
måleapparat, som kan måle træk i skorstene.
Apparatet var en opfindelse, han havde gjort
og som var blevet præmieret ved verdens-
udstillingen i Paris i 1900. Da salget af måle-
instrumenterne blev vigende solgte han virk-
somheden og blev hospitalsforstander på

Sct. Jørgens Hospital. Modtog Dannebrogsmændenes Hæders-tegn den 25.7.1894, Fortjenstmedaljen i sølv 20.8.1900 og i 1876 Erindringsmedaljen for deltagelsen i krigen 1864.

Andreas Peter Birch

Født den 3.4.1840 i Ødis.
Entreprenør. Modtog
Dannebrogsmændenes
Hæderstegn 27.9.1897.

Morten Eskesen

Født den 5.1.1826 i Ulbæk,
Lyne sogn, Nørre Horne herred
og døde den 8.2.1913 i Århus.

Eskesen var kendt som
almue- og højskolelærer, men derudover
tillige som forfatter, folkesanger og
foredragsholder, der arbejdede for den
sønderjyske sag. Han var ivrig grundtvigianer.
Han udgav en sangbog, der blev meget
udbredt. Han blev Dannebrogsmænd den
17.9.1897

I Skibelund krat er der opstillet en bronze-
buste af Eskesen udført af billedhuggeren
Carl Martin Hansen.

Han brugte følgende motto:
»Vi kan, hvad vi vil, kun bare vi vil, og det
kun vil være, hvad Gud skabte os til.«

1) **Dannebrogsmændenes Hæderstegn:** Dannebrogsmændenes Hæderstegn blev indstiftet den 28. juni 1808 af Frederik VI og blev ofte blot benævnt »Sølvkorset«. Hæderstegnet kunne tildeles »enhver, der ved klog og redelig Stræben for Brødres ve og vel og ædel Daad i en engere Kreds har gavnet Fædrelandet«. Korset er helt i sølv med samme devise og inskriptioner som ridderkorset og bæres i samme slags bånd. Efter reskript af 21. marts 1952 ophørte tildelingen af Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

2) **De Danske Våbenbrødre:** Selskabet var en landsdækkende forening, der fortrinsvis bestod af medlemmer, der i krig havde hørt til hær eller flåde. Landsforeningen blev stiftet den 10. april 1859 og lokalforeningen i Kolding den 22. november 1859. Foreningens formål var at holde krigens minder i hævd for at styrke forsvarsviljen, at hjælpe foreningens syge og invalide medlemmer og deres enker samt at knytte foreningens medlemmer sammen ved selskabelige sammenkomster.

3) **»Kronborg«:** De danske Våbenbrødre købte i 1889 den nuværende Jernbanegade 54, Kolding. Våben-brødrene opførte her en forsamlingshusbygning med en restaurant, der kaldtes »Kronborg«.

4) **Krigsråd:** Titel, oprindeligt tildelt personer med sæde i Krigskollegiet eller et krigsråd, senere indtil ca. 1900, blot anvendt som honorær titel.

5) **Krigsassessor:** En dansk honorær titel, der, hvis den forundes indehaveren med tilføjelsen »virkelig«, giver ham rang som nr. 4 i 8. rangklasse eller som nr. 4 i 9. klasse.

Jens Bruhn er tidligere overlærer og museumspædagog fra Nærum.

Kilder: Oplysningerne om nogle af disse Hædersmænd kan findes i H. F. Granjeans værk »De Kgl. Danske Ridderordener« fra 1903. Ribewiki.dk giver også gode oplysninger, dog fortrinsvis om gendarmene.

Når kulturer *mødes*

Af Brian Olsgaard Bastiansen

På Rejsby Europæiske Efterskole er kulturmødet i højsædet gennem hele efterskoleholdet. Eleverne får udsyn der giver indsigt – og dermed bedre forståelse af egen og andres situation. Kulturmødet har mange former og kendskabet til den omkringliggende verden udvikles hele tiden, men størst af alt er dog selvindsigten.

Når man tænker på kulturmøder, er det ofte religion eller menneskesyn, der er primære tilgange, men i Rejsby dækker dette endvidere over forskelle i hverdagen, drømme om fremtiden og holdninger til det gode samvær.

I udgangspunktet var idéen med projektet i Rejsby, som ligger 13 km syd for Ribe, at skabe en europæisk landsby, hvor unge fra Europa kunne mødes og her få indsigt i hinandens vilkår og kulturer. Som så mange andre projekter strandede dette på økonomi og den manglende mulighed for at subsidiere unge fra Europa, så de kunne komme til Rejsby. I stedet etableredes i 1994 en efterskole, hvor udgangspunktet i dag er at gøre de unge bevidste om at være en del af Europa og herved skabe forståelse for egne og andre kulturer. Jeg vil her prøve at skitsere, hvad vi som efterskole ser som en hovedopgave og dermed bidrager med for at få unge mennesker, og dermed kommende ansvarlige samfundsborgere til at blive opmærksomme på og bevidste om.

Gennem en særdeles omskiftelig hverdag prøves de unge i samvær, nærvær og nysgerrighed på andre mennesker. Der er ikke to uger, der er ens i det 43 uger lange efterskoleår. Hele tiden er der enten besøg, ændringer

i planlægningen på grund af anderledes aktiviteter eller undervisning. Eksemplerne kan være dramauge, EU-projektuge, besøg fra en af de syv udvekslingsskoler, rejser, foredrag eller samvær med to af efterskolens volontører, der nysgerrigt iagttager og deltager i den særegne skoleforms hverdag. På efterskolen er også ansat medarbejdere med anden baggrund end dansk, hvilket er med til at få eleverne til at være nysgerrige på andre.

Det vigtige kulturmøde

Hvorfor er kulturmødet så vigtigt i en tid, hvor alting kan hentes ind i stuerne via forskellige former for tekniske aggregater – hvor verden er blevet lille? Er det ikke nok at kunne passe sit eget og få hverdagen til at fungere efter bedste evne? Fordi netop tilgangen til mediers halve og til tider fordrejede sandheder samt snæversynede beskrivelser af episoder skal udfordres og nuanceres ved det direkte møde. Vi kan naturligvis ikke præsentere og skabe indsigt i et helt lands måder at gøre tingene på, men vi kan vække nysgerrigheden og interessen for at se flere sandheder. Ved at skabe relationer blandt unge mennesker kan vi være med til at foregribe fremtidige unuancerede billeder på medmennesker. En selvhøjtidelig tanke for et efterskoleprojekt?

- måske, men ikke desto mindre et projekt, som vi forsøger at arbejde ihærdigt med gennem den tid eleverne opholder sig hos os.

Projektet er flersidigt, idet vores gæstende skoler også får et indblik i den danske kultur, og især den frihed og det ansvar vi byder vores unge mennesker. I hverdagen skaber vi også kulturmøder mellem elever fra forskellige landsdele, og hvor vores elever nu kommer fra, idet hverdagen i efterskolelivet sammen med andre udvikler tolerance og accept af forskelligheder. At sove og spise sammen bryder facaderne og bevirker, at nuancerne kommer frem, selv om det kan tage lidt tid, før man kommer under huden hos hinanden.

Dette kulturmøde er eleverne ikke altid lige bevidste om, selvom det faktisk er en langt større del af opholdet, end de umiddelbart tænker over. Her møder de andre, men i allerhøjeste grad bliver projektet med at lære sig selv at kende en væsentlig del. Opmærksomheden hos eleverne er tydeligvis rettet mod andre, og hvad *de* gør anderledes. Det er særdeles interessant, at eleverne i første omgang har blik for andre landes måder at

gøre tingene på, selv om efterskoleopholdet medfører kulturmøder hele tiden – disse er blot en del af hverdagen, og derfor er eleverne ikke bevidste herom i samme grad. For nogen er dette møde en stor erkendelse, der åbner øjne i næsten lige så høj grad, som når en af vore udvekslingskoler besøger os. Det gør de fordelt hen over året, så alle elever får mødt alle udvekslingsklasserne og dermed et bredt blik på unge i Europa.

Udgangspunktet er således spændvidden mellem egen verden og andres tilsyneladende anderledes måde at gøre ting på. Det spænder fra madvaner, døgnrytmer, syn på religion og uddannelse til relationen mellem unge og voksne. Specielt i mødet med andre landes uddannelseskulturer, fremstår relationen mellem voksne og unge tydeligt anderledes hos os. Vi har en udpræget tillid, der udleveres i rammerne for hverdagen samt omgangstonen og respekten mellem voksen og ung. Det er dog først ved det direkte møde med andre, at det bliver tydeligt, hvordan vi selv har det. Det er især spændende at høre de unges indsigt i, hvordan de oplever tillid fra voksne i hverdagen.

Rejsby Europæiske Efterskole flager på Efterskolernes dag

Besøg fra Prato

Udvekslingsrejsen – her prøves nysgerrighed og frisind

Udvekslingsrejsen, som er den sidste af tre rejser, er den store prøve på, om nysgerrigheden og frisindet er til stede. Eleverne omtaler mødet med en anden kultur og hjemmesfære som værende interessant og anderledes. Udgangspunktet er hele tiden egen situation og levevilkår, hvad eleverne ikke kan fortænkes i. Det er den horisont de kommer med og det ståsted, hvorfra de beskuer verden. Dog kræver blikket ud, at man ser på det som en ny og måske endda bedre måde at gøre tingene på. Er man usikker på eget ståsted, fornægtes de andres tilgange og derved fastlåses eget blik og væremåde som det eneste rigtige.

Udvekslingen bliver derved som at kigge ud gennem et vindue og iagttage, hvad der foregår, og så nogen gange falder lyset således, at man ser sit eget spejlbillede. Kunsten i løbet af året er at kunne håndtere disse indtryk ligeværdigt og sortere i oplevelser og nye erkendelser, så det indlejres hos den enkelte og dermed er med til at lukke øjne og ører op for nye måder at leve og gøre tingene på. Hvis vi, ved gentagne møder og nysgerrigt blik, kan udfordre og udfolde de unges syn

på det at være en del af en større helhed, vil vi på lang sigt lykkes med vores projekt.

Er efterskole så svaret på bedre forståelse og indsigt hos hinanden? Mange vil nok tænke, at jeg i min stol ubetinget vil svare »ja«. Udfordringen består dog i, at det handler ikke blot om at være på efterskole og få serveret oplevelserne, men i højere grad om at være motiveret og være åben for dem. Vi bruger en del tid på at forklare om relationer og påvirkninger i grupper og betydningen af egen indsats i at få noget ud af opholdet. Begrebet curlingforældre og -børn eksisterer også i vores verden, og flere af de unge kan være udfordret på deres udholdenhed eller mangel på samme – altså at udholde sig selv, når de bliver udfordret.

Udfordringer til både børn og forældre

De kan være kulturelt udfordret på, at når der er udfordringer, så fejles de af vejen af forældre, eller også så afbryder de, hvad de er i gang med. Denne kultur vil vi også gerne bryde med og lade dem overvinde og udholde sig selv, når de udfordres. De kan godt acceptere, at det gør ondt, når de laver fysiske ting, men når personligheden udfordres, så trækker de sig, hvis ikke de

En levende skole med et levende fællesskab
og en levende Gud

Sydvestjyllands Efterskole
www.s-e.dk

AABÆK EFTERSKOLE

Jørgensgård Skovvej 101,
6200 Aabenraa.

tlf 7462 5063

e-mail: aabaek@aabaek.dk

www.aabaek.dk

Forstander Thomas Frickmann

Gymnastik og
fællesskab
flytter
grænser

SKIBELUND
GYMNASTIK- OG IDRÆTSEFTERSKOLE

www.s-g-i.dk

DEN GAMLE DIGEGREVES GÅRD

Klægager

Beliggende på kanten af Marsken med udsigt til dige og Nationalpark Vadehavet. 11 sengepladser. Plads til 75 spisende gæster. Vi hjælper gerne med at arrangere frokost, kaffebord eller middag i forbindelse med udflugter eller andre arrangementer. Gode fortællinger og tilbud om guidede ture på egnen.

Ruth og Christian Lorenzen

Østerende 13 . Ballum . Telefon 2393 1511
www.klaegager.dk . mail@klaegager.dk

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

Europæisk kulturmøde

kommer fra en kultur, hvor »man holder fast og bliver ved, indtil vi beslutter andet«.

Omvendt er forældrene udfordret på at være forældre på distance. De hører måske et trist barn i den anden ende af røret, og så bliver børnevæen for stor. Så hentes de unge hjem ...

På den vis er det udfordrende at arbejde med at frisætte eleverne, da vi netop ikke har tæt daglig kontakt til forældrene og derved kan have svært ved at fornemme, hvordan forældrene har det med den proces. Med efterskoleformens succes har vi efterhånden mange forældre, som ikke selv har prøvet, hvad efterskole er, og hvad det gør ved deres unge, da det er deres første møde med skoleformen. En udfordring, som vi skal være os særdeles bevidste om, da vi taler til forældre uden fornemmelse for, hvad der kræver at komme igennem sådan en udvikling.

Familierne møder ved skoleårets begyndelse således ind med en ambition om, at de unge skal lære andre at kende og udvikle

deres blik for at være en del af noget større. Gennem året kommer eleverne til at få et blik for verden omkring dem, men det bliver hele tiden perspektiveret i forhold til egen horisont og ståsted, som heldigvis er dynamisk. Det betyder, at eleverne opnår stor selvindsigt i egne evner, egen formåen, og ikke mindst, hvilke rammer de lever under.

De bliver gode til at sige til og fra og gøre det med respekt for andre, hvilket gavner dem fremover. Dette møde med dem selv gør, at de efter efterskoleopholdet har fået en enorm ballast, der forhåbentlig kan bringe dem videre ud i verden med bevidsthed om, hvor rødderne er, og hvilke værdier der kan bære dem langt. Vi håber og tror på, at vores påvirkning er med til at forme ansvarlige samfundsborgere, der med demokratiske værdiers ballast med frisind og respekt, kan træffe gode beslutninger under hensyn til mindretallet. Og forældrene lærer også meget om deres rolle undervejs ...

Brian Olsgaard Bastiansen er forstander på Rejsby Europæiske Efterskole, hvor han har været siden august 2005.

Jesper J. Schulz - en jernbaneingeniør fra Hejls i

Kina

Af Jens Schott Knudsen

Jens Schott Knudsen, der selv arbejder i Kina fortæller her en spændende historie om sin oldefars fætter, der arbejdede som jernbaneingeniør i Kina og boede der fra 1899 til sin død i 1943.

»Du kan tænke dig, det tog os 3 Uger for at sejle med Dampskib op ad Floden fra Shanghai til Chongking, og derfra er der en Dagsrejse hertil. Rejsen fra Hamburg til Shanghai tog 7 Uger. Vi maa vente på Skib i Shanghai, saa hele Turen tog 3 Maaneder; men det var en dejlig Tur, meget skønt og fremmedartet saa vi; vi vare aldeles ikke trætte.«

*Ingeborg Schultz, Chongqing, Kina, 1932
(fra brev til Hans Skau)*

For 84 år siden tog min oldefars kusine, Ingeborg Schultz, turen fra Esbjerg til Chongqing i Kina for at besøge sin bror, Jesper. Jesper Schultz var som ung ingeniør flyttet til Kina og var nu bosiddende nær Chongqing i midten af landet med sin familie. Fuldt beskæftiget som jernbaneingeniør i fjerntliggende områder i Sichuanprovinsen havde han nok at se til. Ingeborg var derfor ikke kommet for at holde ferie, men for at hjælpe til med passe hus og børn.

Jeg hørte først om Jesper Schultz' utrolige historie gennem breve, han og Ingeborg Schultz sendte til min oldefar, Hans Skau på Skovgaard i Styding. Født på en gård i Hejls i 1865 som den ældste søn ud af ni børn stod han til at overtage slægtsgården, men Jesper Schultz havde andre tanker og valgte at studere til ingeniør i Tyskland. Han blev civilingeniør fra Den tekniske Højskole i Stuttgart,

Königliche Technische Hochschule, i 1892.

Jesper Schultz arbejdede i nogle år i Tyskland, og i 1899 flyttede han til Qingdao i Kina for at arbejde som jernbaneingeniør. På et hospitalsophold i Japan mødte han sin kone Yuki, som var sygeplejerske, og sammen stiftede de en familie på 5 børn i Kina. Jesper

Familien Schultz

Det første spadestik

Schultz fortsatte med at bygge jernbaner forskellige steder i Kina og var også involveret i byplanlægningsprojekter og etablering af kunstvandingsystemer. De sidste 15 år af sit liv arbejdede han omkring Chongqing, hvor han boede indtil sin død i 1943.

Kina i en omskiftelig tid

Jesper Schultz var i Kina i nogle turbulente år. Da han flyttede til Kina var landet stadig et kejserdømme med adskillige udenlandske

koncessioner i nogle af landets større byer. Tyskland havde på det tidspunkt en koncession i havnebyen Qingdao omkring 650 kilometer sydøst for Beijing, hvor Jesper Schultz var med til at bygge områdets første jernbane.

Senere oplevede han Kina's Xinhai Revolution i 1911 og landets transformation til republik. I sine ældre år omkring Chongqing nåede han også at leve midt i Kinas borgerkrig mellem nationalister, kommunister og diverse krigsherrer. Endeligt følte han også

J. Schultz med døtre og landmålerudstyr

Det første jernbanetog i Sichuan

Familien Schultz i bærestole

konsekvenserne af Anden Verdenskrig på første hold, da Japanerne bombede Chongqing i 1940-erne.

Selv med vor tids globaliserede øjne er Jesper og Ingeborg Schultz og resten af deres families historie usædvanlig. Jesper Schultz havde en international karriere og førte et multikulturelt liv før de fleste mennesker forstod, hvad det betød. Samtidig viste Ingeborg Schultz en vilje til at hjælpe sin bror, der overgik hendes egen karriere, og hvad hun måtte have haft af forestillinger om en fredelig pensionsalder. Ingeborg Schultz var 62 år, da hun flyttede til Chongqing og forlod sin egen tandlægepraksis. Hun havde været en af de første kvindelige tandlæger i Danmark. Hun endte med at bo i Kina i 15 år og rejste først tilbage til Danmark i 1947.

Schultz-familien prioriterede familien højt. Af de mange billeder Jesper Schultz efterlod, er der mange af ham på arbejde sammen med sine ældste døtre. Jesper Schultz' barnebarn Else kan fortælle, hvordan hendes mor elskede at tale om sin far og deres bedrifter. Jesper Schultz bragte ofte sin ældste datter med på sine eventyr og havde hende til at hjælpe sig med landmålingsarbejde. Her delte Jesper Schultz ud af sine tanker om verden

Yuki og Jesper Schultz

og den teknologiske udvikling. For eksempel gjorde det et stærkt indtryk på hans datter, at Jesper Schultz forudså, at mennesker i hendes levetid ville kunne gå på månen.

Gadebilleder fra Chongqing i dag

Der er meget at lære og beundre fra Jesper Schultz' liv. Der er et ordsprog på kinesisk, der lyder:

Zhì Hǎonánér zhì zài sìfāng
(好男儿志在四方)

**At stræbe efter at rejse langt
og gøre en forskel.**

- og det er, hvad Jesper gjorde i Kina uden glamour og fanfare.

Ligesom Jesper Schultz, voksede jeg også op på en gård i det sydlige Danmark og er nu ved at gøre karriere i Kina med brødre og forældre, der har levet verden over. Og jeg ville være meget glad, hvis jeg en dag kan se tilbage på et liv, der efterlader den slags mærke i historien, som Jesper Schultz' gjorde. Ja, faktisk er det noget, vi alle bør stræbe efter.

Kilder: Professor Albert Koenig. Lokalhistorisk Forening Og Arkiv For Hejls-Hejlsminde

Jens Schott Knudsen har taget sin uddannelse som jurist i USA og arbejder nu for Transasian Lawyers i Beijing. Jens har boet i 10 byer på 3 forskellige kontinenter og har også arbejdet som fotograf. Inspirationen til at fotografere kom fra hans far, der tog tusindvis af billeder fra sine rejser som ung

Af Kim Jørgensen

8.500 km er der ca. mellem Sønderjylland og Shanghai i fugleflugtslinje og store kulturelle forskelle, men derfor kan en mellemstor virksomhed som Danske Diakonhjem godt få stor succes i et land som Kina. Nedenfor følger historien om Danske Diakonhjems indtræden på det kinesiske marked.

Baggrund

Kina er et stort land med en stor befolkning, og en stor ældrebefolkning er på vej. Prognoser fra Kina viser, at antallet af kinesere over 65 år forventes at stige fra 112 millioner i 2011 til 329 millioner i 2040, og antallet af kinesere over 80 år i samme periode vil stige fra 19 millioner til 73 millioner. Dette er blandt andet virkningen af 1 barns politikken.

Kina har ikke et egentlig sundhedsprogram, der sikrer ældre mennesker. Kulturelt har de kinesiske familier selv varetaget pleje- og omsorg af deres ældre, men da den yngre generation bliver færre, og kineserne samtidig bliver mere velhavende, så er der store fremtidsperspektiver på spil i Kina. I Kina taler man om en egentlig plejekrise, hvor Kina har et massivt behov på ældreområdet.

Danske Diakonhjem

Danske Diakonhjem er en værdibaseret organisation, der driver plejehjem og botilbud til forskellige målgrupper ved at skabe gode rammer, der sikrer værdighed og respekt om det enkelte menneske, der har behov for hjælp. Danske Diakonhjem er en selvejende, non-profit organisation med ulønnet bestyrelse og skal således ikke tjene penge til nogen.

Danske Diakonhjem er stiftet i 1958 og er en betydelig aktør på ældreområdet i Danmark. I Sønderjylland driver Danske Diakon-

hjem Plejehjemmet Enggården med en driftsaftale med Aabenraa Kommune og Dalsmark Plejehjem med en driftsaftale med Sønderborg Kommune. Derudover er Danske Diakonhjem privat leverandør af hjemmepleje i Sønderborg Kommune.

Kontakt fra Erhvervsrådet under Udenrigsministeriet

Hvordan kunne det komme til at en udpræget dansk operatør på ældreområdet, som det første udenlandske marked kommer i gang i Kina? Erhvervsrådet under Udenrigsministeriet kontaktede i 2012 Danske Diakonhjems direktør Emil Tang og opfordrede Danske Diakonhjem til at engagere sig i et plejehjem i Vestkina. Et plejehjem efter en dansk model med danske ejere, danske leverandører og dansk driftsoperatør. I første omgang blev dette pure afvist, men Erhvervsrådet pressede på, og opfordringen blev forelagt bestyrelsen i Danske Diakonhjem. Efter grundige overvejelser traf bestyrelsen beslutningen om at arbejde videre med det kinesiske marked og deltage i en delegation til Vestkina.

Danske Diakonhjems bestyrelsesformand Kirsten Lehmann, direktør Emil Tang og andre centralt placerede medarbejdere har herefter deltaget i flere delegationer til Vestkina i samarbejde med det danske konsulat i Chongqing. I efteråret 2013 sendte Danske

Diakonhjem nogle medarbejdere til Vestkina for at lave et feltstudie i Chongqing med det formål at undersøge den eksisterende standard for kinesisk pleje og omsorg, samt drage sammenligninger til dansk pleje og omsorg ud fra Danske Diakonhjems tilgang, men ikke mindst med det formål at komme med et bud på, hvordan Danske Diakonhjems tilgang til pleje og omsorg bedst tager sit afsæt i en lokal kinesisk kontekst. Rapporten, der kom ud af feltstudiet, gav en viden om standarden for kinesisk pleje og omsorg samt kulturelle forskelle til dansk pleje og omsorg.

Kontakt til kinesisk samarbejdspartner

I forbindelse med delegationsturene viste Zhou Baoyun interesse for Danske Diakonhjem og etablerede et møde, hvor det viste sig, at der var nogle fælles værdier, som kunne danne grundlag for et samarbejde. Zhou Baoyun havde i flere år ledt efter en samarbejdspartner i forhold til drift af plejeboliger, som han havde en interesse i at etablere i Jinshan-distriktet i nærheden af Shanghai. Zhou Baoyun ledte i flere år efter den rigtige internationale samarbejdspartner til at stå for driften af det påtænkte projekt, Yiheyuan Ældrecenter, dog uden held.

Zhou Baoyun er oprindeligt opvokset i området, hvor plejehjemmet er opført, og han har en vision om at løfte det mindre veludviklede område og give noget tilbage til

Her underskriver formand for bestyrelsen i Danske Diakonhjem, Kirsten Lehmann, samarbejdsaftalen mellem Danske Diakonhjem og Yiheyuan. Til venstre på billedet er det Zhou Bayoun, der er ejer af Yiheyuan og Danske Diakonhjems samarbejdspartner i projektet. Til højre ses direktør i Danske Diakonhjem, Emil Tang

det samfund, han er opvokset i. Zhou Baoyun har tjent mange penge gennem årene og har en intention om at give noget tilbage til det kinesiske samfund. Tanken er, at selvom plejehjemmet i Shanghai sandsynligvis vil blive beboet af de mere velstillede kinesere, da der er egenbetaling på en plejehjemsplads i Kina, vil der på sigt ske en afsmitning og bundfældelse af viden til gavn for alle kinesere - høj som lav. Herudover er det ligeledes intentionen at kanalisere dele af et eventuelt overskud på driften af plejehjemmet ud i velgørende arbejde i det kinesiske samfund.

Denne tilgang falder godt i tråd med Danske Diakonhjems formål og de værdier, der arbejdes efter. Det er vigtigt for Danske Diakonhjem at kunne se sig selv i projektet, og de standarder, værdier og den tilgang til pleje og omsorg, som der arbejdes efter i Danmark, vil kunne integreres i projektet. Dette selvfølgelig med respekt for kinesisk kultur og de lokale forhold. Zhou Baoyun finansierer etableringen af projektet og betaler Danske Diakonhjem for at forestå driften af plejehjemmet efter danske standarder med Danske Diakonhjems tilgang til pleje og omsorg i en kinesisk kontekst.

I sommeren 2013 er Zhou Baoyun sammen med en kinesisk politisk delegation i Danmark for at besøge Danske Diakonhjem, og 24. juni 2013 underskrives samarbejdsaftalen mellem Danske Diakonhjem og Yiheyuan, som ejes af Zhou Baoyuan. Underskriftsseancen foregår hos Dansk Erhverv på Børsen i København under dansk og kinesisk politisk bevågenhed med deltagelse af tidligere Indenrigs- og Økonomiminister Margrethe Vestager og daværende minister for sociale forhold i Jinshan-distriktet, Li Huagui.

Det videre forløb

Efter underskriftsseancen i København begyndte tingene at tage fart. Sammen med de nærmere forhandlinger omkring de nærmere detaljer i samarbejdsaftalen med Zhou Bayoun, påbegyndte Zhou Bayoun byggeriet af Yiheyuan Ældrecenter i 2014. Samtidig etablerede Danske Diakonhjem et datterselskab i Kina og ansatte to medarbejdere til at forestå ledelsen af Yiheyuan og sikre uddannelse

og ansættelse af medarbejdere til driften af Yiheyuan. I samarbejde med SOSU-skolen i Silkeborg og den lokale sygeplejeskole i Jinshan-distriktet gik man i gang med at sikre uddannelse af kinesiske medarbejdere til opstart af plejehjemmet.

Eftersom der i Kina ikke er tradition for plejehjem, er der heller ikke særligt uddannet personale til at varetage pleje- og omsorgsopgaver, som vi kender det i Danmark med social- og sundhedsassistenter og social- og sundhedshjælpere. Dette er derfor en betragtelig udfordring i forbindelse med at starte et plejehjem i Kina, men samtidig en betydelig mulighed for at præge udviklingen inden for ældreområdet i Kina.

Etablering af plejehjemmet er også i en anden størrelsesorden end i Danmark. Yiheyuan er et stort projekt, som etableres i flere etaper. 1. etape startede op og omfattede etablering af 200 plejehjemspladser og 600 senior- og ældreboliger. Byggeriet er inspireret af dansk plejehjemsbyggeri i forhold til indretning og størrelse, så det næsten ikke er til at se forskel på en plejebolig på Yiheyuan og en plejebolig hos Danske Diakonhjem.

30. oktober 2015 var en stor dag, det var dagen, hvor plejehjemmet blev indviet. Ud over at bestyrelsen for Danske Diakonhjem var repræsenteret, var der også prominent

besøg fra højtstående politikere fra Shanghai samt den tidligere formand for Folketinget, Christian Mejdahl. På dette tidspunkt var de første beboere flyttet ind på Yiheyuan.

Aktuelt

Siden rammeaftalen mellem Danske Diakonhjem og Yiheyuan blev underskrevet i København i juni 2013 er der gået ca. 3 år, og siden da er et plejehjem med 200 pladser og 600 senior- og ældreboliger blevet bygget, og drives i dag af Danske Diakonhjem med dansk ledelse af projektet. I maj 2016 er 42 pladser belagt, og i alt 50 pladser reserveret på plejehjemmet, mens 122 af senior- og ældreboligerne er reserveret eller beboet. I et kinesisk perspektiv er dette utroligt flot, da der ikke traditionelt er kultur for at bo på plejehjem.

Sammenlignet med andre internationalt drevne plejehjem er det også en fin status: Når hele projektet er færdigt forventes på nuværende tidspunkt, at der samlet skal etableres ca. 800 plejehjemspladser og ca. 7.000 senior- og ældreboliger. Projektet har indtil videre været en kæmpe succes for Danske Diakonhjem, så selv om der er ca. 8.500 km mellem Sønderjylland og Shanghai, så er der mulighed for succes trods stor afstand og kulturelle forskelle.

Kim Jørgensen, økonomichef hos Danske Diakonhjem siden 2008, har været med til at lave aftalen med Zhou Bayoun og deltaget i flere delegationer til Kina. Født 1976 i Toftlund
Adresse: Skovglimt 43, 7100 Vejle. E-mail: kisuse@profibermail.dk

Om Sønderjyllands Symfoniorkester og dets venner

Af Britta Slot Johnsen
i samarbejde med Eva Bøtker

Tonerne fra solistens violin dør ud, dirigenten rejser sig og bladrer i partituret for at finde de steder, han vil have spillet anderledes. Stemningen er intens og koncentreret, men alligevel munter og afslappet, og dialogen mellem solist, orkester og dirigent er præget af opklarende spørgsmål og mange smil undervejs. Det er fredag formiddag, og der er generalprøve på Sønderjyllands Symfoniorkesters koncert med chefdirigenten Shao-Chia Lü og violinisten Viviane Hagner.

Sønderjyllands Symfoniorkester (SSO) er landsdelens største kulturinstitution og har i 53 år beriget det sønderjyske med utallige koncerter nord og syd for grænsen og er det eneste landsdelsorkester, der kommer så meget rundt i sit område. SSO's vision er at skabe musikalsk nysgerrighed, kulturelt fællesskab og kunstnerisk glæde. Det gør orkestret bl.a. ved at arbejde med nye koncertformer, ved at lave skolekoncerter, hvor grupper af musikere spiller på skoler rundt omkring, ved at afholde familiekoncerter og ved at samarbejde med kulturinstitutioner og festivaler.

6 gange om året giver Pro Musica gratis søndagskoncerter i Alsion. Pro Musica er musikernes egen »legeplads«, hvor de spiller sammen på kryds og tværs og har lejlighed til at vise, hvad de kan inden for kammermusikken.

Sønderjyllands Symfoniorkester er en ganske særlig arbejdsplads med musikere fra 15 forskellige lande, der heldigvis har musikken som et fælles sprog. Solotrompetist Per Nielsen, som nok er kendt af de fleste,

forsømmer ingen lejlighed til at rose sin arbejdsplads for dens høje faglige niveau og stærke sammenhold.

Men det er ikke en selvfølge, at vi har et velfungerende symfoniorkester, og i perioden 2013-15 havde orkestret underskud, hvilket bl.a. har resulteret i, at antallet af faste musikere er gået fra 65 til 57. Der er nu ved at komme styr på økonomien igen, og som musikchef Nikolaj Andersen siger: »Vi overlever, men vi har et meget stramt budget. Og det bliver det også de næste par år.« Desværre er økonomien ikke den eneste trussel. Kulturministeriet truer fra tid til anden med at sammenlægge og nedlægge landsdelsorkestre, og den trussel eksisterer stadig, så det er vigtigt, at vi som sønderjyder bakker op om vores orkester. Og heldigvis har orkestret nogle gode venner.

At kunne være med til generalprøver på symfoniorkestrets koncerter er et frynsegode, som følger med, når man er medlem af Sønderjyllands Symfoniorkesters Venner, ligesom det er muligt at få en levende og engageret introduktion til nogle af koncerterne, leveret af et af orkestrets medlemmer og arrangeret af Sønderjyllands Symfoniorkesters Venner.

Eva Bøtker om 25 år med Sønderjyllands Symfoniorkesters Venner

På dronningens fødselsdag den 16. april 1991 blev Sønderjyllands Symfoniorkesters Venner stiftet med bl.a. det formål at stimulere og udbrede interessen for orkestrets koncerter samt at skaffe økonomiske midler til orkestrets særlige ønsker. Vi kom i godt i gang med

en meget entusiastisk bestyrelse. I oktober samme år skete noget uventet, ja noget man faktisk kun drømmer om. To sydslesvigere forærede os en stor sum penge i taknemlighed over i mange år at have lyttet til vores orkester. Denne gave kom til at betyde meget for foreningens virke. Den blev omsat til værdipapirer, så vi kunne bruge renterne til glæde for orkestret. Vi har passet godt på vores værdipapirer. I dag er renterne ikke store, men vi glæder os hvert år over, at der trods alt bliver lidt udbytte.

Medlemmer kom der heldigvis også, selv om tilmeldingen gik meget langsommere, end vi troede. Her i vores 25 års jubilæumsår har vi 690 medlemmer.

I 1993 fyldte SSO 30 år, og den 18. maj blev jubilæet fejret i Musikhuset i Sønderborg. Det blev en festlig dag med dejlig musik, og her overrakte foreningen for første gang en gave på kr. 30.000.

I 1993 begyndte vi på koncertintroduktioner før udvalgte koncerter i sæsonens løb. Vi arrangerer stadig disse introduktioner rundt omkring i landsdelen, og rigtig mange finder vej til dem. Tak til alle foredragsholdere, som har glædet tilhørerne med deres indsigt i og glæde ved musikken. Hvem havde troet ved

den spæde begyndelse i 1993, at foredrags-salen i Alslion bliver fyldt, når foredraget holdes der. Også de andre steder i landsdelen er publikum flittige til at møde op.

Foråret 1995 var præget af vores beslutning om at klæde symfonikerne i nyt tøj (jakke og butterfly til herrerne og silkebluser med et langt tyndt tørklæde til damerne), som skulle bruges til koncerter, hvor »svalehalerne« og de lange kjoler var for højtidelige. Idéen til tøjet kom som et ønske fra forretningsfører Jytte Rasmussen og programudvalget. Tøjet blev brugt flittigt i de efterfølgende år.

1995 var også året, hvor vi arrangerede den første af mange busture for vores medlemmer. Netop i år går turen igen til Hamborg, hvor vi skal til koncert i St. Michaelis Kirken og bl.a. høre Johannes Brahms: Ein deutsches Requiem.

Vores første medlemsblad blev udgivet i 1996, og vi har indtryk af, at det bliver godt modtaget af medlemmerne. Det er en tidskrævende, men sjov udfordring. Mange mener, at vi kunne udsende det hele på e-mail, men der findes stadig mange, der ikke har mailadresser, og de skal ikke snydes. Derfor laver vi stadig et medlemsblad og

Sønderjyllands Symfoniorkesters Venners bestyrelse:

Sverre Nielsen, Vibeke Tony Hansen, Ingeborg Høgh Dahlmann, Eva Bøtker og Anne-Dorte Scmidt

sender det ud 2 gange om året.

Ansættelse af den første chefdirigent for Sønderjyllands Symfoniorkester i 1997, Iona Brown, kom også til at præge vores forening. Vi ydede tilskud til hendes ansættelse med kr. 25.000 om året. Vi er fortsat med at støtte de chefdirigenter, der har efterfulgt Iona Brown.

Venerne trækker i arbejdstøjet

I 1999, hvor kulturministeren ville sammenlægge landsdelsorkestrene, måtte vi i arbejdstøjet, og vi foranstaltede en underskriftsindsamling til støtte for vores orkester. Ikke mindre end 15.264 mennesker i Sønderjylland og Sydslesvig skrev under på, at de gerne ville beholde vores orkester. Disse underskrifter blev overrakt daværende kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen, og hun kom på andre tanker.

I anledning af vores 10 års jubilæum i 2001 besluttede vi at give kr. 10.000 til det lille Boston flygel, som Sønderjyllands Symfoniorkester ønskede sig som orkester-instrument. Vi påtog os opgaven med at indsamle penge til det. På kun tre en halv måned lykkedes det os at skaffe kr. 85.600. Det lille flygel blev indviet af pianist Christina Bjørkøe ved Sct. Hans koncerten samme år. Både foreningens medlemmer, store fonde samt flere firmaer gav et bidrag til det flotte instrument.

Den 17. september 2003 fejrede Sønderjyllands Symfoniorkester sit 40 års jubilæum. Venneforeningen gav i den anledning kr. 40.000 som tak for 40 år med dejlig musik.

I forbindelse med Alsionbyggeriet, hvor orkestret fik en ny koncertsal, besluttede Venneforeningens bestyrelse at udgive en kunstkalendar. Ideen var kommet fra den tidligere formand Marianne Petersen, som lagde et kæmpe stykke arbejde i projektet, for at få det hele op at stå, bl.a. kontaktede hun den berømte Olafur Eliasson for at høre, om han ville hjælpe med at udarbejde forsiden til kalenderen.

Flere af orkestrets musikere er udøvende billedkunstnere og har forsynet vores annoncer i orkestrets sæsonplan med flotte malerier gennem mange år. Vi fik kalenderen sat fint sammen med mange gode billeder, og ved

Sct. Hans koncerten i 2007 kunne vi overrække orkestret overskuddet fra salget af kalenderen, kr. 65.000.

I 2011 havde foreningen 20 års jubilæum. Denne gang var det os, der blev fejret af orkestret ved en stor jubilæumskoncert, bl.a. med Mahlers 5. symfoni, dirigeret af Nikolaj Znaider i Alsion. Som tak for koncerten kunne foreningen overrække ekstra kr. 10.000.

Symfoniorkesterets 50 års jubilæum

2013 var igen et jubilæumsår for orkestret - 50 år. Højdepunktet var den fantastiske jubilæumskoncert lørdag den 21. september, hvor man kunne glæde sig over at høre den verdensberømte violinist Sarah Chang spille Bruchs violinkoncert, og Giordano Bellicampi dirigerede orkestret. Efter koncerten var der reception i Musikhuset, og SSV kunne denne gang overrække kr. 25.000 til symfoniorkestret, hvilket vakte stor glæde og overraskelse hos musikerne.

Så kom endelig den store TAK-støttekoncert den 7. november 2015, hvor SSO's musikere ville prøve at samle penge ind til den slunkne orkesterkasse. Heldigvis har de mange venner blandt kunstnere, og alle deltagere optrådte gratis. Støttekoncerten blev en kæmpe succes og en stor oplevelse, og jeg tror, at alle de tilstedeværende nød den gode stemning. Venerne bidrog med kr. 2.500.

Ved koncerten var den høje hat i brug, og dem, der havde bidraget med et beløb til TAK-koncerten, havde fået lagt deres navn i hatten. Hvis man var heldig, kunne man få en gratis musikoplevelse hjem i stuen.

Og gæt engang, en publikummer trak vores navn op af hatten, og vi vandt en musikalsk oplevelse med orkestrets messingkvintet, og vi vil dele den med jer ved generalforsamlingen.

SSV ønsker det allerbedste for orkestret, og som musikchef Nikolaj Andersen siger til JydskeVestkysten: »Orkestret spiller bedre. Det har fået et helt andet niveau - det kan vi både se og høre.«

Den 16. april 2016 havde Venneforeningen 25 års jubilæum. Der blev denne gang ikke holdt fest og drukket champagne, fordi orkestret har mere brug for penge.

At høre hjemme i et *mindretal*

- set i canadisk perspektiv

Artikler
og digte

Af Liselotte Barsbøl

»Så kan I godt kridte skoene og stå fast!«. Sådan lød beskeden fra DKU's generalsekretær i telefonen i januar 1980. Det blev os, der skulle til Calgary i Canada, hvor min mand havde søgt stillingen som præst ved den danske kirke.

4 måneder senere var vi på vej mod det rimelige - ukendte mål. Containeren med vore ting var sendt, seks kufferter og seks stykker håndbagage stod klar. Vore fire børn og deres forældre begyndte på et eventyr.

Vi blev modtaget af en lille komite i lufthavnen og i to store biler kørt til det, der skulle blive vores hjem. Vi kørte igennem en amerikansk udseende storby og kom til et kvarter, hvor vi syntes at alle huse lignede sommerhuse. Men det var en del af Calgary og vores hus var stort med god plads til os alle.

En af de første dage ville vi købe en avis

i en automat. Det krævede mønter, og det var ikke noget problem. Dem havde vi forsynet os med. Men hvad skulle vi putte i? Instruksen lød på: »2 quarters, 1 dime, 1 nickel«. Hvad i alverden betød det? Vi opgav, men lærte senere, at en quarter er 25 cent, en dime er 10 cent og en nickel er 5 cent!

Den 1. søndagsgudstjeneste var på dansk, og derfor ikke noget problem. Værre var det næste søndag, som skulle være på engelsk! Vore egne ting og bøger var endnu ikke ankommet, men man havde forsynet os med en engelsk salmebog (som vi ikke kendte spor til), en engelsk bibel (King James version!) og en ordbog. Det lykkedes for Lars med disse midler at lave sin første engelske prædiken - og han fik ros for, at man kunne forstå alt, hvad han sagde. »For du bruger ikke andre ord end dem, vi kender«, var kommentaren.

Calgary - en moderne storby

Dans om juletræet i Sharon Lutheran Church, Calgary

Dermed havde vores forsøg på at bemægtige os det engelske (canadiske) - også som dagligsprog - taget sin begyndelse. Vi kom fra Flensborg, var vant til at have to sprog, nu blev et tredje føjet til. Og med det nye sprog fulgte også en på mange måder ny kultur, selv om vi var landet midt imellem en masse danskere, som var glade for og stolte af deres danske arv og kultur. Og dog er de danske immigranter også stolte af det land, de nu kalder deres og har taget dets sprog og dets kultur til sig.

Det kan næsten ikke siges bedre end i Grænseforeningens annonce i Sønderjysk Almanak 2016: *»Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.«*

Netop det er så vigtigt i en immigrant-sammenhæng. For vi skal ikke danne et lille lukket samfund, men netop ved at være bevidst om vort eget og lære at sætte pris på de andres.

Traditioner og sprog

I den danske kirke i Calgary har vi derfor lagt vægt på at bringe dansk kultur til den

danske befolkningsgruppe og deres familie og venner. Ikke blot i form af danske gudstjenester – hvor især de danske salmer (på dansk!!) spiller en stor rolle – men også ved at fortælle Danmarks historie, se danske fjernsynsserier, som f.eks. »Bryggeren«, hvor sidste aften blev fejret med en Carlsberg øl, en sild og – ja – vist også en lille snaps! Dansk skal det jo være. Selvfølgelig viste vi også »Matador«.

Traditioner er vigtige, så fastelavn bliver der gjort noget ud af, og til jul skal der danses om juletræet (der naturligvis er pyntet med danske flag) – mens canadierne ser forbløffet på, indtil de bliver trukket med ind i kredsen.

På det formelle område er der danskundervisning både for børn og voksne.

For sproget betyder noget. Der er noget, der hedder »hertesprog«. Og dog kan traditioner og kultur videregives på andre sprog end det, de er vokset ud af. Derfor foregår en del af aktiviteterne på engelsk, selv om det i bund og grund drejer sig om dansk kultur, historie, sprog og liv.

Sproget er det middel, vi betjener os af for at komme i kontakt med hinanden, men sprog kan også bygge mure. Hvis man vrænger af andres sprog, dialekt eller accent har man straks lagt afstand og skabt usikkerhed. I Sønderjylland fandt man en fællesnævner i det sønderjyske - men det kræver så også, at man er opvokset med det sprog. Som sydslesviger er jeg aldrig blevet fri af mit »sydslesvig-dansk«, selv om jeg i mere end 50 år har haft dansk som dagligsprog. Og da jeg begyndte min uddannelse i København, kunne jeg klart fornemme, at der blev set undren på mig: hvor kommer hun dog fra?! Hvis man har et andet sprog eller taler sproget anderledes, bliver man hurtigt set skævt til.

Da vore fire børn begyndte i skolen her i Canada, var vi derfor temmelig nervøse for, hvordan det ville gå. De små kunne slet intet engelsk, de store kun lidt – og med meget stærk accent! Men det viste sig ikke at være noget problem, for alle er så vant til forskellige sprog og sprogtoner, at det ikke anses for »anderledes«. Måske er det noget af det, der har holdt os fast her i det canadiske: at man kan være anderledes uden at være udenfor.

Fastelavn i Sharon Lutheran Church - med indtog i kirken

Kirken i Sharon

Vi har nu boet i Canada i over 30 år som del af den danske befolkningsgruppe, men også som del af det canadiske samfund. Og vi er glade for og stolte af vort nye land. Så når vi har besøg hjemmefra, vil vi gerne vise frem og tager en køretur ud i landskabet.

En af de ture, vi holder mest af, går østpå, udover prærien. Man kan se bjergene ude mod vest, mens man kører igennem det næsten øde, ørkenagtige »badlands«. Et typisk canadisk landskab. Men så kommer overraskelsen: i horisonten foran os rejser der sig et dansk kirketårn! Rødt og hvidt og med kamtakkede gavle: Bethlehem Lutheran Church i Dalum! Og går man en tur på den ved siden af liggende kirkegård, ja, så kunne man tro at man var i Danmark. De danske navne udgør langt den største del på gravstenene. Her omkring havde danske immigranter slået sig ned, byggede en tilværelse op og byggede en kirke. En dansk kirke og fik også en dansk præst. Gudstjeneste og salmer på modersmålet var en vigtig og nødvendig del for at kunne falde til i det nye land.

Også i den nærliggende store by, Calgary, holder danskerne sammen om deres traditioner og kultur. Her blev der også bygget en kirke i dansk landsbykirkestil, Sharon Evangelical Danish Lutheran Church med danske gudstjenester og danske præster. Men tiderne ændrede sig, og det danske gled ud. Da den næste immigrantbølge så kom i 50'erne, dannede de nyankomne deres egen »Danish Lutheran Church«, hvor gudstjenester, salmer og præst igen var danske. Men selve kirken var en ombygget militær barak. Mange af danskerne - især den ældre generation - følte sig stadig knyttet til Sharon og var stolte af den kirke, der så tydelig var dansk at se på. Den var dog ikke længere vores.

Så skete det for 6 år siden, at Sharons menighedsråd spurgte, om den danske kirke kunne tænke sig at flytte sin danske præst og sine danske gudstjenester ned i den bygning, som danskerne havde bygget for danskere for omtrent 80 år siden. Og efter nogle overvejelser blev der sagt ja tak. Det var et tilbud om at tage vare på en arv, som der ikke kunne siges nej til. Og i dag er både det danske og det canadisk-engelske en del af

Bethlehem Lutheran Church – en dansk landsbykirke i Alberta

menig-hedens liv. Arv og tradition bliver holdt i hævd, men også de mennesker, vi bor iblandt, har en arv og en tradition som bliver respekteret.

Om at høre hjemme

Hvor hører vi hjemme? Der hvor vi er født? Vokset op? Hvor vore forældre kommer fra? Eller hvor vore børn voksede op? For os, der er vokset op i et mindretal, gælder egentlig alle disse ting - og måske mere til.

Vi bor i Calgary, i Alberta, i Canada. Vi

Sharon Lutheran Church, Calgary

kommer fra Fyn i Danmark, og fra Flensborg i Tyskland. Og hvor hører vi så hjemme i dag? »Hjem« er stadig Danmark, men når vi tager tilbage hertil siger vi også, at vi tager »hjem«. At høre hjemme i et mindretal, giver baggrund og perspektiv i ens tilværelse, fordi man oplever at »hjemme« kan være mere end én ting. Et mindretal, der er åbent over for sine omgivelser og villig til at lære af det uden at opgive sit eget, beriger både de andre og sig selv.

Også Canada har haft sine kampe med mindretal. At forene de meget forskellige provinser til ét land krævede samarbejde på et meget intenst niveau. Thomas D'Arcy McGee, som var en af dem, der var med til at skabe Canada, kommer med en forsigtig betragtning i 1867:

»Så længe vi i Canada respekterer mindretalletenes rettigheder, hvad enten det drejer sig om sprog eller tro, er vi sikre. Så længe det er tilfældet, er det muligt for os at blive forenet. Men når vi holder op med at respektere disse rettigheder, vil vi have fuld fart på mod det vanvid, som de gamle mente at guderne sendte til dem, de ønskede at ødelægge.«

Bjergene - en times kørsel vest for Calgary kan virke helt overvældende

(»So long as we respect in Canada the rights of the minorities, told either by tongue or creed, we are safe. For so long it will be possible for us to be united. But when we cease to respect these rights, we will be in full tide towards that madness which the ancients considered the gods sent to those, whom they wished to destroy.«)

Det minder mig meget om Grænseforeningens første punkt i Sønderjysk Almanak 2016: *»Demokrati, ytringsfrihed og ligeværd gælder for alle, også i forhold til mindretal.«*

Der er 150 år imellem disse to udsagn og i år er det 150 år siden, at Canada blev til et land - eller rettere en »dominion«. De engelske og franske kolonier blev samlet under et fælles styre, dog med en del selvstyre til det, der blev Canadas provinser.

Der var meget at samle: Engelsk, fransk, de

oprindelige indianerstammer, handelsfirmaer som Hudson's Bay, pelsjægere, metis, og så »canadierne« efterkommerne af de europæiske udsendte som blev født og forblev i de engelske eller franske kolonier. Jo, der var mere end dansk og tysk at få til at hænge sammen - selv hvis vi tæller sønderjysk, plattysk og frisisk med.

Det har været en hård kamp, at forene et land som Canada, men det har også betydet en utrolig rigdom. Det har krævet forståelse og samarbejde, kompromiser har været nødvendige, men vi ved, at uden disse kvaliteter kan intet samfund bygges og holdes i live. Selvfølgelig er der stadig krusninger, og det franske og det engelske har stadig sine slagsmål, men når det for alvor gælder, respekterer man hinanden; fordi man ved, at man også beriger hinanden.

Liselotte Basbøll, født 17. september 1942 i Flensborg. Student fra DuborgSkolen i 1962.

Lærereksamen fra N. Zahles Seminarium i 1965, cand.theol. fra Københavns universitet i 1973.

Gift med pastor Lars Otto Basbøll. Vi har 4 børn, to er bosat i Canada og to i Danmark. Siden 1980 bosat i Canada. I Calgary fra 1980-90, hvor Lars var ansat som præst ved den danske kirke, derefter Edmonton, hvor vi var præster ved Ansgar Danish Lutheran Church. I 2001 flyttede vi tilbage til Calgary og virkede som præster ved den danske kirke indtil 2010

Et fristed midt ude i *Marsken*

Af Valdemar Rasmussen

Valdemar Rasmussen fortæller om sine oplevelser i marsken og mødet med familien Nielsen, som kom til at påvirke ham hele livet.

Nørregård (Foto: Per Ask Nielsen)

En helt anden verden

Helt ude mod vest bag det gamle dige fra 1556, hvorpå en vej forbinder Rudbøl med Højer, lå tidligere en meget smuk firelænget marskgård fra 1799, som ud over landbruget også tjente som Forsøgsgård for Statens Forsøgsvirksomhed.

Gården hed Nørregaard, og forsøgslederen af denne gård hed Viggo Nielsen, der sammen med sin hustru Ellen Rigmor Nielsen havde 4 børn, som nævnt efter alder hed Per, Gunvor, Palle og med Harriet som den yngste.

Selv boede jeg i Horupsgade 44 i Tønder, hvor jeg blev født i 1939, og da min far som landbrugskonsulent og ansat ved Statens Forsøgsvirksomhed ofte i arbejds medfør kom ude på Forsøgsgården, fik vores familie et meget tæt venskabeligt forhold til familien Nielsen.

Stedet og familien kom til at betyde meget for mig. Både som barn men også senere for min udvikling som kreativt menneske.

Tilfældet var, at mine 3 større søskende Bent, Bitten og Ole og jeg aldersmæssigt matchede med børnene på Forsøgsgården, hvor Harriet blev min legekammerat. Selvom Harriet var pige og et par år ældre end mig,

Nørremølle ca. 1930? med Fru Nielsen - Gunvor og min mor

Min far H. C. Rasmussen og Viggo Nielsen

så gik vi fint i spænd sammen. Familien Nielsen var højskolemennesker og utrolig kreative, hvilket mest af alt kom til udtryk i det de kunne med hænderne. Såvel ude som inde var der højt til loftet.

Hjemmet var smykket med alskens meget fantasifulde papirklip og uroer i alle mulige skabninger og størrelser og ofte på et højt kunstnerisk niveau. Det samme med væggene i stuerne, som var dekoreret med meget forskellige slags billeder. Og rammen om det hele var den smukke og hyggelige lavloftede gamle marskgård. Selvom jeg havde det fint, hvor jeg kom fra, så var atmosfæren i Højer anderledes, og en sammenligning med Astrid Lindgrens univers er ikke fjern.

Jeg tror, at alle børn leger og drømmer sig ind i en eventyrverden, hvor alt er overladt til fantasien. En forestillingsverden som er fjern fra den daglige virkelighed. En sådan eventyragtig drømmeverden behøvede jeg ikke at drømme mig til, for den verden blev mig foræret med venskabet mellem familierne Nielsen og Rasmussen. Denne eventyrverden lå gemt som en lille enklave ude i marsken og blev til virkelighed, hver gang vores familie kørte ned fra vejen fra diget midt mellem Rudbøl og Højer og ned til Forsøgsgården, som lå beskyttet mod vind og vejr i læ af diget.

Der var så megen engagement og frihed i den familie, og selv om friheden var under ansvar, så skete der altid uforudsete ting, som jeg kun mindes gik godt. På halm- og høloftet slyngede vi os i et langt tov. Tarzan og Jane i lianerne var nærliggende, og selvom jeg vidste, at det for mit vedkommende efter

et par timer altid resulterede i en knaldende hovedpine, så var det så sjovt, at jeg fortsatte lige indtil hovedpinen blev for slem - selv for Tarzan.

Engang var vi inviteret til Sankt Hans Aften, hvor heksen på et kisteskaft skulle fare til himmels. Og selvom heksen bare skulle brændes, så var den blevet til et livagtigt kunstværk. Det foregik ude på marken - i nødvendig afstand fra gård og stråtag, og i min sædvanlige vildskab faldt jeg selvfølgelig i vandet i en grøft og måtte tilbringe resten af aftenen i noget hjemmelavet fastelavns-indianertøj af sækkelærred. Men af årsager som vel skyldes livlig aktivitet, så blev man aldrig kold og syg.

Ved en anden lejlighed havde Palle bygget en kæmpedrage, som de havde svært ved at få op, da halen var for kort. Da jeg var den mindste, så de straks på mig - bad mig om at agere hale og i næste øjeblik blev der bare råbt *gi' slip, gi' slip, gi' slip*. På det tidspunkt var jeg flere meter oppe i luften og helt som forventet, så faldt jeg i et vandhul. Et godt stykke fra gården var der en vandgrøft med sandbund. Her badede vi, som var det stranden på Rømmø.

Det var også på Forsøgsgården jeg første gang blev præsenteret for en spise, de kaldte for Sut.

Det foregik på den måde, at begge familier tog over på den anden side af diget, som var forlandet til Vadehavet. Her plukkede vi sorre, som det også blev kaldt. Det var en slags spinat, som vi så spiste som et supplement til aftensmaden.

Nørregård lå som alle gårde i marsken på et varft, og for at komme ned i deres køkkenhave skulle man passere et vandløb. Og hvem kan forestille sig noget, der var mere hyggeligt og romantisk end en hvid bro som for mig, når jeg var i det hjørne, ganske naturligt blev til en voldbro som kunne hæves, når fjenden nærmede sig. Det var også morsomt at blive trukket rundt på isen af deres 2 hunde Prik og Plet om vinteren. I den store lade sad vi ofte og fulgte en stor fed hornugle, som med glubene appetit fangede og slugte den ene mus efter den anden.

Et sted i deres have mellem diget og Forsøgsgården finder arkæologer måske om 600

Ole,
Valdemar
og Harriet,
ukendt dame,
Fru Nielsen,
Bitten, Fru
Rasmussen
og Farmor
fra Fyn

år en rusten blikdåse med tante Ellens gebis. I én af vore sørøverlege var det en nedgravet sørøverskat, som til den tid anbringes i en montre på Tønder Museum som et fragment af en berømt digegreve eller måske endda af hertug Hans den ældre, som byggede diget.

Ligesom jeg kunne sige at komme fra et hjem med klaver, så kunne familien Nielsen sige, at de kom fra et hjem med cembalo, og hvor var det sjovt at høre de få melodier jeg kunne spille blive udsat for cembalo.

Jul på Forsøgsgården

At fejre juledage på Nørregård var noget ganske særligt. Deres juletræ var et helt kunstværk af selvdesignet hjemmelavet pynt. Modsat vores julepynt i Tønder, som på nær et i hast udklippet forkølet julehjerter var pynt, der var købt og som blev gemt fra år til år. Jeg har stadig pynt fra den tid, som nu blandes med pynt fra min hustrus jule. Det morsomme var, at ligesom vi var meget duperede af juletræet på forsøgsgården, så har de senere fortalt mig, at de altid glædede sig til at komme til Tønder og se vores smukke kugler og andet købepynt.

Selve juleaften fejrede vores 2 familier hver for sig hjemme hos os selv, men herefter glædede vi os altid til i juledagene at komme til

Forsøgsgården i Højer. Det var en jul som til fulde levede op til deres juletræ og som foregik med spil og leg i perfekte omgivelser. Juledekorationer på alle borde. Døre og vinduer var prydet med papirstjerner og hjerter og nisser i forskelligt humør - adventskrans og masser af engle - hyacinthætter - snore med julepynt af frugter og sågar af hjemmebag, og som jeg husker det, så fremstillede de selv deres julelys af bivoks.

Ludo, Dam, Mølle og Matador var de foretrukne spil, hvor Matador kunne vare i dagevis, og hvor pebernødder i rigelige mængder gjorde det ud for gevinster, men de var også en ingrediens, når vi spillede effen eller

Harriet og jeg spiller matador og hvem tror I lige har fået Matadorlegatet? (Foto: Per Ask.)

ueffen. Pebenødder blev gemt i hånden, og så skulle en anden gætte, om der i antal var par eller upar – effen eller ueffen. Ved det korrekte gæt skulle man aflevere, hvad der var i hånden. En titel til en film, et teaterstykke eller en TV-julekalender om julen på Nørregaard kunne hedde **Jul i den gamle Marskgård** eller **Jul i Forsøgsgården**, og jeg skulle finde det interessant at digte historien færdig med manus, musik og det hele.

Bob og kuglespil hørte Tønder til. Sådan var det bare. Det var dengang, man var så dygtig med bobkøen, at man efter 2 gange kunne gøre rent bord, og hvor kartoffelmel på bobbordet, for at ringene rutsjede bedre, omdannede pæne sorte bukser til, jeg ved ikke hvad. Det interessante var, at der aldrig var nogen som blev sure.

En appelsin med 3-4 sukkerknalder propet ned i et hul på toppen kunne vare så længe, at man blev helt gul om munden, og konfekt af kvæder og tørrede æblestykker fra en snor på loftet gjorde sit til en perfekt julestemning.

En varm mursten og en kold Tønder

Forsøgsgården var en gård, som var bygget i 1799 under navnet Husum Toftmark, og endnu i min barndom var der vandpumpe til mindre krævende forbrugsvand, så man sparede på drikkevandet, som blev bragt i store mælkejunger. Om vinteren var der koldt, hvilket vi børn nu aldrig tænkte på, men når vi i de kolde måneder kom i seng,

Gunvors kludeklip
Dejlig er Jorden fra 1983 til den
første af mine 3 salmeplader.

så blev der i fodenden lagt en fra ovnen opvarmet mursten viklet ind i en avis.

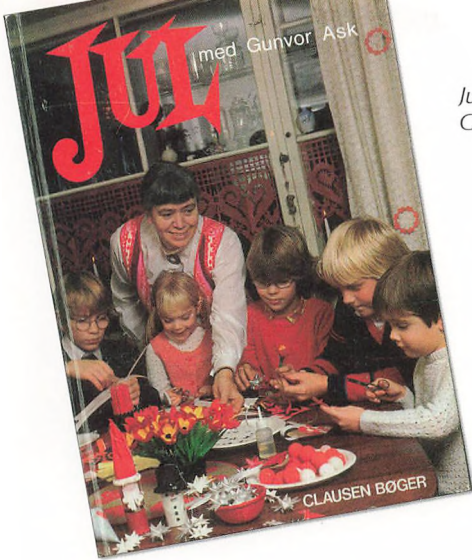
Jeg mindes Viggo Nielsen som en meget stille og alvorlig mand, hvorimod Fru Nielsen var mere sprælsk med et meget lyst sind. Når min mor og hun var sammen, så havde de det tilsyneladende meget morsomt. For der blev virkelig grinet igennem, og en dag, hvor fru Nielsen ved et besøg i Tønder efter kaffeslabberas, var ved at bære kaffekopper og andet porcelæn ud i køkkenet gik det helt galt. Døren til et tilstødende lokale, hvor Harriet og jeg netop havde gang i en pudekamp, blev åbnet, og en pude som var tilsigtet Harriet ramte Fru Nielsen lige i synet.

Med porcelæn flyvende til højre og venstre satte fru Nielsen sig i bogstaveligste forstand lige på rumpen. Jeg kan stadig se hele den komiske situationen for mig - som selvfølgelig endte med et anfald af grin og vel og mærke fra alle sider. Aldrig nogen surhed. Det er sjovt nok – for når vi var sammen med familien Nielsen, så var der undtagelses-tilstand. Alle os børn havde helle. Det hændte også at vi fik lov til at cykle til Biografen i Højer.

Når børnene på Forsøgsgården fortsatte skolegang efter folkeskolen, så foregik det på Statsskolen i Tønder og alt efter vejrlig og vindforhold, så cyklede man hele vejen frem og tilbage. Og aldrig den samme vej. Det afhang altid af blæstens volumen og retning. Det hændte selvfølgelig også, at vejret var så slemt, at man cyklede til Højer, hvorfra man tog bussen videre til Tønder.

Jeg husker en hel uge i en efterårsperiode, hvor jeg boede på Forsøgsgården og samtidig skulle passe skolen i Tønder, og hvor jeg helt naturligt tog cyklen frem og tilbage. En af dagene, da jeg var kommet lidt sent afsted fra Tønder, og det var begyndt at blive lidt halvmørkt, blev jeg lige efter Rudbøl bedt om at stige af cyklen, da jeg ikke havde lys på. I betragtning af at der på den tid på det mest trafikerede tidspunkt højst kom én bil, var det svært at tage alvorligt, og efter et par meter besteg jeg cyklen igen og kørte videre. Men ikke helt uden dårlig samvittighed.

Efter min søsters konfirmation, hvor huset i Tønder var fyldt med sovende gæster fra Fyn og Sjælland, skulle jeg med familien Nielsen

Jul med
Gunvor
Ask

med hjem og bo hos dem. Problemet var, at jeg i løbet af aftenen havde fået smag for sjatterne i glassene. For at sige det rent ud, så var jeg blevet beruset med efterfølgende fuldesyge. Og omtrent ved Vester Anflod trak Per mig ud af bilen. Han tog mig i begge ben, og med hovedet nedad ofrede jeg mig midt ude i marsken. Siden kan det sagtens være, at jeg måske har fråset så rigeligt med alkoholiske drikke, men aldrig siden ladet det gå til spilde.

Hjemvendt efter flere dages ophold på Forsøgsgården krævede det ofte en følelsesmæssig afvæning, som jeg vil omdøbe fra en kold tyrker til en kold Tønder. Det foregik helt inde bag i vores kulkælder, hvor jeg langsomt og med tårer så sorte som kul vænnede mig til virkeligheden med skole og pligter. Jeg har meget at takke venskabet med familien Nielsen for.

Senere i livet brugte børnene fra Forsøgsgården deres kreative evner og kunstneriske talenter i deres professionelle karrierer.

Per Ask Nielsen, som lige fra ung havde stor interesse for fotografering, berigede os alle med mange fotos, fulgte sin interesse og blev fotograf med egen fotoforretning i Herning.

Palle Ask Nielsen tog på Riber Kærgård Landbrugsskole og Idrætshøjskolen i Sønderborg. Var nogle år i Australien for at dygtiggøre sig i fåreavl. Ligesom han for Mellem-

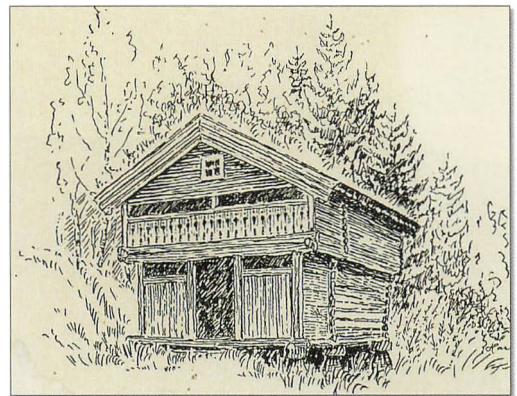
folkeligt Samvirke var nogle år i Indien. Købte i 1959 gården *Pokkenbøl* midtvejs mellem Nørregård og Bønderby tæt på barndomshjemmet Nørregaard (Forsøgsgården).

Gunvor Ask Holm udgav 29 idébøger med klippe og klistre for både børn og voksne, og jeg var altid stolt, når jeg senere i København gik forbi hendes berømte Tivoli-plakat. Gunvors kludeklip som forsidecovers til 3 af de grammofonplader, som jeg i 80'erne udgav med mine fortolkninger af salme- og høj-skolemelodier, pryder nu en væg i mit hjem.

Harriet Ask Kihle var med på Gunvors første 2 udgivelser og var på Sønderborg Idrætshøjskole, hvorefter hun stiftede familie i Norge. Her fik Harriet egen tegnestue, hvor hun blandt andet arbejdede for det norske skovvæsen, for hvem hun tegnede håndkolorerede pjecer og tavler til opsætning i de norske skove.

I 1958 flyttede Statens Forsøgsvirksomhed forsøgsgården ud på Hohenwarte sydvest for Højer.

I 1969 brændte den smukke gamle forsøgsgård, Nørregård, og senere engang i slutningen af 70'erne fik jeg den idé at køre ud til stedet for at mindes den del af min barndom. Tilbage var kun en bevokset brandtomt. Men visheden om at tante Ellens gebis stadig lå godt gemt sammen med alle de andre gode minder fra den gamle forsøgsgård bragte mig tilbage i en tilstand af fryd og lykkefølelse.

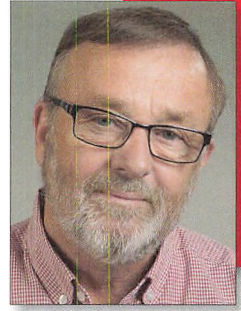
Norsk Stabbur tegnet af Harriet Ask Kihle

Valdemar Rasmussen er trompetist, sanger, sangskriver og musiker. Han har beskæftiget sig meget med den danske sang, det sønderjyske sprog og den sønderjyske tone, som er en vital del af hans opvækst og personlighed

Fra Sprogforeningens årsberetning

2015

Af Frode Sørensen

Formanden Frode Sørensen funderede i sin indledning over, hvorvidt der er brug for Sprogforeningen i dag, hvor vi alle lever i en global virkelighed. Formanden slog fast, at der var brug for Sprogforeningen i 1880, og at der er brug for foreningen i dag.

Fra beretningen:

»På grund af udgivelsen af 40 fortællinger fra Sønderjylland uddeltes Sprog- og Kulturprisen ikke i 2014, men i 2015 blev den givet til Hans Schultz Hansen, der har et omfattende forfatterskab bag sig.

Der er seks nationale foreninger, der samarbejder om at arrangere Afstemningsfesten i Aabenraa. For år tilbage mente man, at Af-

Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris 2015 gik til Hans Schultz Hansen

stemningsfesterne var ved at være fortid, men det store antal gæster, der hvert år kommer til møderne, tilbageviser dette. Næste år er det Sprogforeningens tur til at arrangere festen. Ud over Afstemningsfesten fortsætter samarbejdet med Grænseforeningen, Foreningen Norden, Skoleforeningen og bibliotekerne i de fire sønderjyske købstæder. Der holdes 4 decentrale foredrag, der er velbesøgte.

De nationale foreninger er ved at forberede markering af fredsslutningen for 1. verdenskrig i 1918 og Genforeningen i 1920. Med i forberedelserne er borgmestrene fra de 7 kommuner, som det gamle Sønderjylland er del af, og regionsrådsformanden.

Sprogforeningen markerer begivenhederne ved et arrangement på Folkehjem på 100 årsdagen for H. P. Hanssens store tale den 17. november 1918. Endvidere udgiver Sprogforeningen sammen med Historisk Samfund for Sønderjylland en biografi om H. P. Hanssen. Biografien skrives af Hans Schultz Hansen.

Sprogforeningen vil betragte perioden fra oktober 2018 til sommeren 2020 som en lang 100 års markering. Til næste generalforsamling vil vi fortælle mere om planerne.

Det skal nævnes, at Sprogforeningen og Historisk Samfund for Sønderjylland i 2015 stod for udgivelsen af H. E. Sørensens »Alle de skjalde«. Det er et fantastisk værk, der fortæller om sønderjyske forfattere på begge sider af grænsen. Sprogforeningens medlemmer får 100 kr. i rabat på bogen.

Medlemstallet er stabilt. Sprogforeningen har knap 1.000 medlemmer i nord og godt

Gæster ved Sprogforeningens generalforsamling i Billedsalen

650 medlemmer i syd. Foreningen har fået 15 nye medlemmer siden nytår. I 2015 fik foreningen en ny hvervefolder.

Sprogforeningen er repræsenteret i:

- Folkehjem
v/ Gunnar Vind og Frode Sørensen
- H. P. Hanssens Mindefond
v/ Lis Mikkelsen
- Ingeborg og Thomas Thomsens legat
v/ Thorbjørn Heick og Lis Mikkelsen
- Dansk Kultursamfund af 1910
v/ Frode Sørensen
- Den sønderjyske Fond
v/ Gunnar Vind
- Foreningen bestyrer desuden
Anna Larsen Stevns legat

Folkehjem er Sprogforeningens barn. Her skabte man et sted, hvor der var mødelokaler, bibliotek, læsesal, restaurant med mere. Her er de store begivenheder fejret: Fredsslutningen i 1918 og starten på kampen

mod nazismen i 1933. Sønderjyllands Forsamlingshus blev drevet til 1970, men da oversteg de nødvendige investeringer Sprogforeningens formåen, og Folkehjem blev en selvejende institution. Staten bakkede op om projektet. Man byggede biblioteket, der blev udlejet til kommunen. Lejen fra biblioteket støttede Folkehjem.

Det er svært at få et så stort kompleks som Folkehjem til at hænge sammen. Der er i dag en dygtig bestyrer Hanne Sennels, som gør et kæmpearbejde. Hun har skabt et godt køkken og sørger for, at en brødtorte er, som den skal være.

Da Sprogforeningen overdrog Folkehjem til DSI Folkehjem var aftalen, at Sprogforeningen skulle have to lokaler og to bestyrelsespladser i Folkehjems bestyrelse. Det forpligter. Vi er åbne over for, at vi sammen med Aabenraa kommune finder varige løsninger, så både Kongesalen og Billedsalen kan fortsætte. Jeg har tidligere været bekymret for Folkehjems fremtid, men det er jeg ikke mere.

Jeg fornemmer en klar vilje blandt byrådsmedlemmerne og hos borgmesteren til, at Folkehjem skal bestå som en del af Aabenraa og dermed en del af Sønderjylland.

Til slut vil jeg gerne sige tak til bestyrelsen for et godt samarbejde.«

Jens Erik Salomonsen aflagde beretning fra arbejdet i Syd:

Foreningen har ligget lidt underdrejet en tid, men er ved at komme i gang igen.

Man ønsker i den kommende tid at arbejde med opgaver til skolen. Tidligere har Sprogforeningen forsynet eleverne i Sydslesvig med skoleskemaer. I dag er alle skemaer elektroniske, og skemaerne fra Sprogforeningen spiller ikke længere samme rolle som tidligere.

Medlemstallet i Syd er 655. Foreningen har mistet 4 medlemmer i 2015.

Jens Erik Salomonsen måtte konstatere, at det er svært at få fat i de unge. De fleste af Sprogforeningens medlemmer er grå i toppen.

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter, nord og syd for grænsen. Vi udgiver bøger, uddeler Sprogforeningens Kultur- og Sprogpris og vi støtter ungdommen i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.

Indmeldelse kan ske på telefon 7462 1150 eller på sprogforeningen@gmail.com

Bliv medlem af

SPROGFORENINGEN

Folkehjem · Haderslevvej 71 · 6200 Aabenraa · www.sprogforeningen.dk

Sønderjyds Skoleforening

Formandens beretning
Årsmødet den 8. juni

2016

Af Peder Moltesen Ravn

Artikler
og digte

Det er som altid en fornøjelse at aflægge beretning for det forgangne år i Sønderjyds Skoleforening. De seneste år har været præget af stabilitet, hvor vi i bestyrelsen ud over de sædvanlige dagsordenspunkter også har brugt tid på at drøfte mere fremadrettede spørgsmål. Vi har en udfordring med den faldende rente, der påvirker afkastet af vores formue i negativ retning. Disse forhold vil jeg uddybe lidt mere i min beretning.

Da regnskaberne bliver gennemgået under næste punkt, vil jeg blot kommentere et par hovedtal i min beretning. Skoleforeningen har opnået et resultat før uddelinger på 397.600 kr.. Vi har uddelt i alt 381.100 kr. Vores resultat bliver herefter et overskud på 16.500 kr. Det er et væsentligt fald i forhold til sidste års resultat og skyldes primært den faldende forrentning af foreningens egenkapital. Der har i det forgangne år været færre ansøgninger om tilskud til efterskoleophold, så der er uddelt 56.000 kr. mindre end sidste år. De uddelte midler fordeler sig med 324.000 kr. til 265 efterskoleelever. Til 35 højskoleelever er der i alt uddelt 45.000 kr. Der er uddelt 10.000 kr. i stipendier til 10 første års studerende ved videregående uddannelser. Til kulturelle formål har vi uddelt 2.000 kr..

Det faldende afkast af foreningens formue incl. tilknyttede legater skyldes først og fremmest et generelt lavere afkast på de finansielle markeder. Dertil har der været nogle engangsforskydninger i udbetalt afkast, som ikke kommer igen til næste år. På vores regnskabsmøde i maj måned blev vi i bestyrelsen bekræftet i, at vi med rettidig omhu sidste år

har omlagt en del af vores formue. Vi har valgt en fornuftig konservativ investeringsstrategi indenfor fondslovens rammer, således at vi overholder gældende lovgivning på området. Det er vanskeligt for tiden at opnå et fornuftigt afkast uden at påtage sig en risiko. Vi må derfor i de kommende år påregne at kunne uddele mindre, end vi tidligere har kunnet gøre.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt og udgør pr. 1.4.2016 13.789 medlemmer, der fordeler sig med 13.695 livsvarige medlemmer og 94 årligt betalende medlemmer. Der har i det forgangne år været en medlemstilgang på 259 nye livsvarige medlemmer.

De 2 små legater vil blive gennemgået ved regnskabsfremlæggelsen, hvorfor jeg ikke vil gå i detaljer med disse. Jeg kan dog oplyse, at der i de kommende år bliver mulighed for lidt større uddelinger fra Den Sønderjyske Fonds Legat, idet hensatte midler hertil er stigende, og midlerne skal udbetales til formålet for ellers udløses der skat, og det vil vi helst undgå. Der er således i indværende år allerede uddelt 33.000 kr. til rådighed for unge sydslesvigers skoleophold i Danmark.

Det er i øvrigt glædeligt, at en væsentlig hindring for, at unge sydslesvigere søger ophold på danske efterskoler nu er ryddet af vejen. Undervisningsministeriet i Kiel har i marts måned godkendt, at 10. klasse på en dansk efterskole nu giver adgang til gymnasierne i Slesvig-Holsten. Før skulle der søges dispensation, hvis man tog 10. klasse på en efterskole i Danmark, og man kunne ikke på

forhånd være sikker på, at efterskoleopholdet blev anerkendt som adgangsgivende til gymnasiet. Da denne usikkerhed nu er fjernet, håber jeg, at vi vil se flere unge fra Sydslesvig tage et efterskoleophold i Danmark. Der vil som i Danmark selvfølgelig være en økonomisk udfordring for nogle familier. Her må man søge råd og vejledning hos Dansk Skoleforening for Sydslesvig. Vi vil med skolehjælpslegatet også kunne supplere med et mindre beløb.

Årets gang i Skoleforeningen:

Bestyrelsens og almanakudvalgets ordinære udflugts- og studietur var sidste år henlagt til Haderslev og omegn. Det var en veltilrettelagt tur med god tilslutning.

Vi besøgte skolemuseet i Over Lerte, Høptrup Efterskole og Haderslev Domkirke. Vi fik alle steder en rundvisning og en god orientering, og turen sluttede af med middag og hyggeligt samvær på Tyrstrup Kro.

Vi har afholdt vores ordinære 4 bestyrelsesmøder med sædvanlig dagsorden. Desuden afholdt vi et ekstra bestyrelsesmøde i oktober måned, hvor der var afsat tid til en drøftelse af bestyrelsens arbejde og et tema:

»Sønderjydsk Skoleforening frem i tid.«

På dette møde nåede vi omkring en række emner, som optager bestyrelsen. Følgende blev drøftet og konkluderet:

- Justering af tilskud til efterskole- og højskoleelever = afventer højere afkast.
- Afsætte pulje til sårbare unge mennesker = en opgave for det offentlige.
- Særlige tilskudsmuligheder til efterskoleophold med tanke på socialt og økonomisk dårligt stillede forældre = oplysning herom er anført på vores hjemmeside www.sønderjydskskoleforening.dk
- Forøge vores formue via donationer fra private eller andre legater/fonde = udvalg nedsat til at arbejde videre med at undersøge muligheder.
- Skoleforeningens 125 års jubilæum nov. 2017 = Der er nedsat et udvalg.
- Sekretariat og hjemmeside = udvalg kigger på IT og opdatering.

- Artikelkonkurrence blandt unge, der søger støtte hos Skoleforeningen = udvalg nedsat, der skal komme med oplæg til en bestyrelsesbeslutning.

Der vil i den kommende tid blive arbejdet videre med de forskellige punkter. Som noget nyt er Skoleforeningen blevet inviteret med til at arrangere afstemnings-festen d. 10. februar på Folkehjem. Afstemningsfesten afholdes i samarbejde med Sprogforeningen, Grænseforeningen, Foreningen Norden, Historisk Samfund for Sønderjylland og Frederiksklubben. I år var det Aabenraa Grænseforening der stod for arrangementet, hvori der deltog 280 personer. Et meget vellykket arrangement.

Formand og næstformand har deltaget i et møde i De Nationale Foreningers Netværk. I mødet deltog repræsentanter fra øvrige nationale foreninger samt borgmestrene fra Syd- og Sønderjylland. Mødets formål var at formidle gensidig information om ideer og overvejelser, som de forskellige parter har gjort sig i anledning af genforeningsjubilæet i 2020. Det vil være naturligt, at Skoleforeningen indgår i et samarbejde med andre historiske foreninger om konkrete tiltag. Vi har dog endnu ikke drøftet dette i bestyrelsen.

Sønderjydsk Skoleforening er repræsenteret i en række bestyrelser:

I Købmand Sørensen's Legat har vi fremover 3 bestyrelsesposter. Sørensen's legat har en samlet legatformue på ca. 7,2 mill. Kr. Legatets afkast efter konsolidering tilgår Sønderjydsk Skoleforening. Vi har sidste år modtaget 203.000 kr. Der skal herfra lyde en tak for dette beløb. Et beløb som medvirker til, at Skoleforeningen kan tilgodese flere ansøgninger, end vi ellers ville kunne gøre.

Vi er repræsenteret i Folkehjems bestyrelse. Jeg kan oplyse, at Folkehjem er inde i en positiv udvikling, hvad angår daglig drift. Der er nu igen balance i driften og god søgning på stedet. I bestyrelsen drøfter vi tiltag, der kan understøtte denne udvikling.

På Jaruplund Højskole har vi også en bestyrelsespost. Skolen er inde i en meget positiv udvikling. Dog skal der gerne komme

flere elever på de lange kurser, så der arbejdes ihærdigt på dette af forstander, personale og bestyrelse. Der er etableret en støtteforening for højskolen, som interesserede kan melde sig ind i. Nærmere oplysninger herom kan fås via skolens hjemmeside eller ved at kontakte skoleforeningens bestyrelsesmedlem Henrik Nissen.

Vi er desuden repræsenteret i bestyrelsen for H.P.Hanssens Mindefond, Dansk Kultursamfund af 1910 samt Ingeborg og Th. Thomsens Legat.

Sønderjysk Almanak:

Almanakken bidrager positivt til regnskabet med et overskud på 36.000 kr.. Et flot resultat, der er skabt på baggrund af et aktivt udvalg, der yder et stort stykke frivilligt arbejde. En indsats som er enestående, og som udvalget fortjener stor ros for. I november tog vi afsked med vores ansvarshavende redaktør Hans-Jørgen Thomsen og Uffe Bjerre, der i mange år har haft ansvar for mindeord. Der skal også her ved årsmødet lyde en tak for jeres indsats for vores Almanak.

Vi har i redaktionen fordelt opgaverne, og jeg kan nævne, at ny ansvarshavende redaktør er Povl Chr. Callesen, og Britta Slot Johnsen er artikelredaktør. Poul Krebs Lange har overtaget ansvaret for mindeord. 24. årgang er ved at være klar til at gå i trykken, og I kan glæde jer til en ny og spændende udgave medio november måned. Vi er på jagt efter nye udsalgssteder i de områder, hvor vores nuværende udsalgssteder via boghandlerne svinder ind. Vi har en række frivillige, som sælger almanakken i deres nærområde. Dem skylder vi en stor tak for deres indsats. Det samme gælder bestyrelsesmedlemmer, foreningens tillidsmænd og andre, der gør en stor indsats. I er med til at opbygge en god og stabil kundekreds. Jeg skal sluttelig nævne, at Almanakken også kan bestilles via vores hjemmeside www.sønderjyskalmajak.dk

Efterskolerne har succes:

Efterskolerne har fortsat succes og de fleste skoler kan melde fuldt hus. I indeværende år er

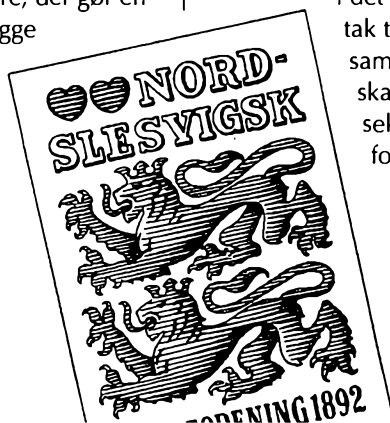
der 28.500 unge på efterskole, hvilket er ny rekord. Flere skoler i det sydjyske område udvider og bygger nyt. Det er udtryk for optimisme selv med faldende ungdomsårgange. Det er positivt for skoleformen, at unge og deres forældre ser et efterskoleophold, som noget givende i et uddannelsesforløb og er parat til at investere et pænt beløb i et sådant ophold. Men hvad gør vi med unge fra familier med lave indkomster og unge med anden etnisk baggrund. Har efterskolerne ikke en opgave her? Tænketaenken »Hele Danmarks Efterskole« har foreslået en omlægning af elevstøtten, så det bliver overkommeligt for familier med små indkomster at sende deres barn på en efterskole. Denne ide bakkes op af Efterskoleforeningen.

Der findes allerede en ordning med individuel elevstøtte, hvor skolerne får tildelt en pulje, som man kan bruge til nedslag i egenbetalingen for elever fra lavindkomstgrupper. En del efterskoler anvender midlerne til nedslag i egenbetaling – andre har dem stående på en særskilt konto, hvor de samler støv. Jeg tror, at det er nødvendigt med en opstramning, så pengene bruges til formålet og dermed kommer lavindkomst-familier til glæde og gavn.

På vores hjemmeside gør vi forældre opmærksom på mulighed for støtte til nedsættelse af egenbetalingen, idet vi rådgiver dem til at kontakte den enkelte efterskole herom. Et efterskoleophold bør også være økonomisk muligt for børn af familier med begrænsede midler. Det vil vi som samfund stå os godt med.

Jeg vil slutte min beretning med at bringe en tak til vores tillidsmænd for jeres indsats i det forløbne år. Desuden en tak til bestyrelsen for et godt samarbejde. En særlig tak skal lyde til vores kasserer og sekretær for jeres solide indsats for Skoleforeningen.

Sønderjysk skoleforeningens hjemmeside er: www.sønderjydskskoleforening.dk

Martin Bjerringgaard

Medelby

* 09.04.1938

† 30.11.2015

Så blev Sydslesvig igen fattigere. Med budskabet om Martin Bjerringgaards uventede død rammes man af sorg. Sorgen får dog ikke lov til at stå alene. Taknemmeligheden over at have kendt og samarbejdet med så pragtfuldt et menneske bryder igennem sorgens mørke. Martin Bjerringgaard var ikke manden af mange ord, men til gengæld kunne man ikke lade være med at lytte, når han sagde noget, for man var aldrig i tvivl om, at han havde hjertet med i det, han sagde og gjorde. Han lærte fra sig gennem sin oprigtige hjertelighed, omsorg og varme. Utallige er de timer, han loyalt har brugt på at støtte det folkelige og kirkelige og for eksempel Dansk Sundheds-tjenestes arbejde i landsdelen, altid med blik for hvor organisationerne og foreningerne kunne gøre mest gavn. Tilliden til ham var

stor. Han påtog sig et ansvar. Altid solidt, grundigt og vel forberedt. Han tog sig tid til at sætte sig ind i sammenhængene. Aldrig for at bringe sig selv på bane eller i fokus. Han kæmpede aldrig for selv at blive set, men grundlæggende af kærlighed til det danske og for at vi skulle få øjnene op for den rigdom, vi velsignes med her i vores landsdel, når vi frit kan bekende os til vores kultur, arbejde for den og hente næring fra den. Alene og i givende fællesskaber. Hans energi for, trofasthed og hengivenhed til det danske var og vil blive ved med at være inspirerende for os, som har nydt godt af samværet med ham.

Mine tanker går til familien og alle, som var tæt på Martin Bjerringgaard. Må Guds trøst nå jeres hjerter.

Æret være Martin Bjerringgaards minde.

Minde-
ord

P.v.a. Sydslesvigsk Forening Jon Hardon Hansen, formand,
Jens A. Christiansen, generalsekretær.

Horst Hoop

Vollerwiek

* 03.04.1935

† 20.12.2015

En af de gammelkendte konsekvent danske i Ejdersted, Horst Hoop, Follervig, gav slip på sit elskede danske mindretal i Sydslesvigs sydvestlige hjørne, på familie og venner få dage før jul i en alder af 80 år.

Horst Hoop var åndsfrisk til det sidste, talte endog om den kommende generalforsamling, men kroppen tillod ikke mere verdslig aktivitet.

Horst var alle årene blandt de dominerende danske i Velt/Follervig og Ejdersted. Ud over at have været inspektør på den i 1999 nedlagte Digeskole i Follervig i fire årtier, var han engageret i både SSF, SSW og UF.

I en lang periode var han således formand for det lokale SSF-distrikt og delegeret til bl.a. landsmødet. 1970-2004 sad han i kommunalbestyrelsen, de sidste 22 år som viceborgmester. Og i en kort periode var han også kredsmedlem. På sin egen stilfærdige og uselviske, men altid overbevisende måde satte han sig spor. Han var en ihærdig forfægter af

det hedengangne frisiske element i Ejdersted.

I skolen gjaldt det børnene og deres dygtiggørelse med udgangspunkt i hjemstavnen. Derfor foregik undervisningen gerne på dansk, tysk, plattysk og ind imellem på frisisk.

Både i skolen og foreningslivet var Horst Hoop lærer, rådgiver og ven, der lagde stor vægt på sammenhold og samarbejde

Især også forbindelsen til venskabskredse i Pandrup og Holsted lå ham på sinde.

Horst Hoop blev født i Gråsten, voksede op i Lille Rejde, blev realist fra Ansgar-Skolen i Slesvig, tog på Jarplund Højskole og fik en læreruddannelse på Skårup Seminarium.

Vi vil mindes Horst Hoop som en engageret sydslesviger, der med gå påmod og begge ben på jorden gjorde en kæmpe indsats på en til tider for det danske ret så vanskelig eg.

Vor medfølelse gælder ægtefællen Margarete, parrets tre døtre, seks børnebørn og fire oldebørn.

Æret være Horst Hoops minde.

Minde-
ord

Otmar Petersen

Slesvig

★ 25.07.1949

† 17.01.2016

SSW var Otmar Petersens hjertesag. Mange fritimer brugte SSWs gruppeformand i Slesvig Byråd på det politiske arbejde, der til det sidste betød utroligt meget for ham, inden han bukkede under for kræften.

En god del af sit liv arbejdede og kæmpede journalisten og mindretalspolitikeren Otmar Petersen for det danske mindretal og dets rettigheder. Samme energi og til stædighed grænsende ildhu gjaldt også fødebyen Slesvig, og aldrig havde Otmar Petersen det bedre, end når han opnåede et resultat, der var til gavn for såvel byen som mindretallet.

Blot en uge inden sin død meddelte Otmar Petersen, der blev valgt ind i Slesvig byråd i 1998 og siden var formand for SSWs gruppe, at han ville nedlægge sit mandat og stille sine poster til rådighed for gruppen. Han havde erkendt, at han ikke længere havde helbred til at passe det politiske arbejde på en måde, som han selv fandt i orden.

Opvokset i Frederiksberg i Slesvig tog Otmar Petersen realeksamen fra Hiort Lorenzen-Skolen og gik derefter i typograflære på Flensborg Avis. Blyet blev dog skiftet ud med blyant, da han valgte at blive skrivende medarbejder. Hans opgave var at dække begivenhederne i det sydøstlige Sydslesvig, og en tid var han bosat i Egernførde, hvor han både berettede om og var aktiv i det danske foreningsliv.

Siden flyttede han til Slesvig og til avisens hovedredaktion i Flensborg som redigerende

og i nogle år også som medredaktør. Som byrådsmedlem og redaktør havde han ofte lange arbejdsdage, hvor han kørte direkte fra arbejdspladsen til udvalgs- og bestyrelsesmøder i Slesvig.

I sin første valgperiode var han foruden gruppeformand også formand for teknisk udvalg (kloakering og miljø). Han var i denne periode også stærkt medvirkende til at fremme udviklingen af Schleswiger Stadtwerke til en omfattende kommunal virksomhed. Fra 2003 til sin død var Otmar Petersen medlem af bestyrelsen for Stadtwerke.

Otmar Petersen havde også stor indflydelse på, at Slesvig i 2008 blev vært for delstatens første haveudstilling, Landesgartenschau. 2008 var også året, A.P. Møller Skolen blev taget i brug som det danske mindretals andet gymnasium.

Det var fra starten langt fra sikkert, at gymnasiet skulle være i Slesvig. Flere steder var taget i betragtning, men Otmar Petersen gjorde meget for at fremhæve fordelene ved Slesvig, og han havde også tidligt en placering på Friheden i tankerne.

Delstatspolitiske ambitioner havde Otmar Petersen også sidst i 90'erne. Op til landdagsvalget i februar 2000 tog han flere måneders orlov for at føre valgkamp for SSW. Valget gav tre mandater til SSW, men da Otmar Petersen var placeret som nummer fire på listen, besluttede han sig for at koncentrere sig om lokalpolitikken i Slesvig.

Bitten Clausen

Nordborg

★ 20.10.1912

† 20.03.2016

Bitten Clausen, enke efter Danfoss' grundlægger, Mads Clausen, gik bort i aftes. Bitten Clausen blev 103 år.

Vi er dybt berørte over tabet af vores mor, bedstemor og oldemor, Bitten Clausen.

Mine søskende og jeg har mistet en mor, der indtil det sidste var familiens samlingspunkt.

Vores mor var et stort menneske. Ikke af statur, men i kraft af sine menneskelige kvaliteter og sin stille og ydmyge adfærd. Hun levede et både langt og godt liv, og hun spredte glæde og taknemmelighed på sin færd. Hun besad en feminin ynde, enorm energi og vilje for de mærkesager, hun igennem hele livet brændte for.

»Jeg hedder Bitten« sagde hun til mennesker, der med ærbødighed og respekt for hendes position kaldte hende for »fru Clausen«. Hun ville gerne være i øjenhøjde med folk og havde en ærlig nysgerrighed overfor de mennesker hun mødte overalt på kloden. Det gjorde, at hun indtil det sidste beholdt kontakt til mange mennesker.

I vores barndom oplevede vi vores mor som vores fars faste støtte i de vigtige år under Danfoss' opbygning. Hun favnede at være både mor og vores fars partner i vigtige beslutningsprocesser i firmaet. Da vores far døde i 1966 overtog Bitten formandsposten i Danfoss' bestyrelse og havde en tillid til, at de mennesker, som hun havde et nært forhold til ville gøre alt for at lede virksomheden på bedste måde. Denne tillid beholdt hun i alle årene.

Som få havde Bitten en evne til at lytte til mennesker for først derefter at tage sine beslutninger. Igennem hele sit liv glemte hun aldrig, at mennesket kommer først. Derfor

var hun resolut, når det gjaldt virksomhedens medarbejderes tarv.

Allerede under 2. Verdenskrig tog vores mor initiativ til at hjælpe mennesker, der trængte til det. På sin egen, beskedne måde skabte hun med sit engagement stor respekt om sin person overalt, hvor hun kom frem. Hendes menneskelighed, store ligefremhed og naturlige værdighed midt i forretningslivet har i mange år præget virksomheden. Langt før det blev et begreb i virksomheder verden over, levede Bitten socialt ansvar i Danfoss og udviste ansvar og omsorg for både virksomhedens medarbejdere og mennesker i de lokalsamfund, hvor Danfoss er aktiv. Med årene blev dette arbejde institutionaliseret i en række forskellige Danfoss-fonde.

Bitten følte det som en ære, men også som en opfordring til at fortsætte med sit engagement for mennesker, da hun i 1975 blev Ridder af Dannebrogordenen, i 1990 Ridder af 1. grad og sidenhen Ridder af 1. klasse af den Norske Skt. Olavs Orden.

Igennem hele sit liv udstrålede vores mor omsorg og menneskelig varme i alle sine gøremål, både privat og i forretningsøjemed. Hun søgte harmoni omkring sig, og hun turde at gøre en forskel, hvor end hun kom frem i verden. Vores mor sagde aldrig nej til en opgave og opfattede aldrig sit virke som en pligt.

Vi er taknemmelige over, at vores mor har kunnet leve dette lange og begivenhedsrige liv og være aktiv til det sidste. Jeg takker samtlige nuværende og tidligere medarbejdere i Danfoss for den loyalitet og støtte, de har vist vores mor igennem alle disse år.

Æret være hendes minde.

Karl Otto Meyer

Slesvig

★ 16.03.1928

† 07.02.2016

Danskhedens forkæmper forstummet

Karl Otto Meyer døde søndag aften i sit hjem i Skovlund efter et langt og spændende liv. Han blev 87 år. Karl Otto Meyer var den fødte politiker og respekterede forkæmper for mindretallets ligestilling og for den nordiske samfundsmodel. KOM har inspireret mange til at engagere sig i SSW.

Døden kom alligevel overraskende, men det skete, som han havde ønsket det, i hjemmet i Skovlund. Familien Meyer og det danske mindretal i Sydslesvig har mistet en stor personlighed, der gennem hele sit liv har ydet en usædvanlig stor og uegennyttig indsats i politikken og på mange andre felter.

Derfor er det et særligt smerteligt tab for den store familie med de fem børn, svigerbørn, 12 børnebørn og de 20 oldebørn, at Karl Otto Meyer bukkede under for de svækkelser, der plagede ham den sidste del af livet her især savnet af hans Marie, der var gået bort i 2011.

Den forhenværende chefredaktør på Flensborg Avis og landdagsmand for Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) fra 1971 til 1996 blev født den 16. marts 1928 i Adelbylund ved Flensborg som søn af maskinmester ved Flensborg Avis, Otto Meyer, og hustru Frida, født Hansen. Den 29. december 1949 blev han gift med Marie Meta Hoop (1926-2011).

Efter skolegang i den danske privatskole i Tarup, præliminæreksamen på Duborg-Skolen og tre måneder på statsgymnasiet i Sønderborg blev han indkaldt til værnemagten som 16-årig.

Det lå i kortene, at Karl Otto Meyer skulle blive politiker. Allerede som 14-årig Duborg-Skole-elev bestemte han sig for at blive politiker. Det skete under et besøg i Folketinget i 1942. Han havde endda valgt sin stol i tinget,

hvor han gerne ville repræsentere Sydslesvig. For familien var overbevist om, at landsdelen ville vende hjem til Danmark efter den forhadte krig.

Som 16-årig i Polen

To år senere blev han indkaldt til krigstjenesten for Hitler-regimet i Polen og måtte være vidne til den umenneskelige behandling af polakkerne. Karl Otto Meyer deserterede og sluttede sig til den danske modstandsbevægelse på Fyn for at slå mod nazistyrket.

I modsætning til Willy Brandt, som han ellers holdt meget af, anså Karl Otto Meyer det ikke for nødvendigt at komme med en erklæring på tro og love om, at han under krigen aldrig havde kæmpet mod tyske statsborgere.

Det skulle dog efter 1945 vise sig, at grænsen lå fast. Politiker blev Karl Otto Meyer alligevel, og det har det konservative CDU en del af æren for. Karl Otto Meyers tale imod tysk genoprustning i 1952 fik delstatsregeringen i Kiel til at inddrage hans undervisningstilladelse som lærer på den danske skole i Husum.

Berufsverbot

Da Kiel efter fire års retssager endelig opgav sit »Berufsverbot« mod Karl Otto Meyer, havde han bestemt sig for redaktør-hvervet på Flensborg Avis, som blev fulgt op af en række medlems- og folkevalgte opgaver for SSW. Deriblandt fra 1960-75 som formand og fra 1971 til 1996 som landdagsmand.

Karl Otto Meyers danske hjerte slog for den sydslesvigiske hjemstavn, men lige så meget for Danmark, som han knyttede mange bånd til. Det betød blandt andet, at han med undtagelse af ugerne op til et landdagsvalg

holdt mange foredrag til aftenmøder i kongeriget, selv når han samme og næste dag havde landdagsmøder i Kiel. Det var umuligt at tale ham fra det, fordi det var i mødet med vennerne i Danmark, han hentede sin inspiration og styrke.

Et ægte folkestyre

Et af hans hjertensbørn var indsatsen for et ægte folkestyre, der ifølge Meyer var mere end et formelt demokrati og centralistisk styre fra Bruxelles. Men faktisk holdt han EU-tungen lige i munden, når han stod på talerstolen i Kiel, hvor han også tog hensyn til EU-tilhængerne i det danske mindretal.

Tyskland har udviklet sig til et demokrati, og det er jeg glad for. Samtidig udvikler Danmark og Tyskland sig i dag i samme retning. Det er få eksperter i enkelte udvalg, som bestemmer og ikke så meget folket, udtalte EU-kritikeren Karl Otto Meyer for nogle år siden i anledning af et fødselsdags-interview.

Flere og flere kompetencer er blevet flyttet til EU. Men det skal kun ske ved folkeafstemninger, som man desværre ikke ønsker i Tyskland. Her er man nået meget længere i Danmark, selv om politikere nu prøver at undgå folkeafstemninger. Det er skuffende, sagde Karl Otto Meyer som en pensionist, der ikke brød sig om fjernstyring og fremmedgørelse i folkestyret.

Af den retlinede slags

Indtil det sidste forblev han medlem af Dansk Samling i Danmark, som gav ham husly under krigen. Netop i globaliseringens tid er der fortsat brug for et parti, der holder fast i det nationale uden at være nationalistisk, og uden at skele til højre eller venstre i politikken, udtalte han for at tilføje:

Men jeg bliver vist ved med at være i mindretal i alle forhold, bemærkede den folkelige samfundsdebattør med den selvironi, Karl Otto Meyer også var kendt for.

Karl Otto, som næsten alle kaldte ham, var en folkelig men ikke populistisk politiker af den sjældne, retlinede slags. Han har inspireret mange mennesker med sine holdninger, men ikke mindst også med måden at lave politik på. Frihed, lighed, sandhed, ret og kærligheden til hjemstavnen Karl Otto talte ikke kun om det, han levede det. Mange også tyske medborgere beundrer ham for hans store livsgerning. Nu er en af SSWs og danskhedens måske største politiske forkæmpere forstummet. Men hans tanker og inspiration vil leve videre hos mange andre i SSW, i mindretallene og ganske givet også hos en række tyske medborgere.

Æret være hans minde.

Frode Jelling Kristoffersen

Aabenraa

* 09.08.1931 Sønderborg

† 22.03.2016 Aabenraa

I Sønderjysk Almanak 2011 skrev Frode Kristoffersen mindeord over sin forgænger som programchef på Radio Syd, Bjørn Svensson. Nu er det faldet i min lod at skrive mindeord over Frode, der ansatte mig som journalist på Radio Syd i 1983. I begyndelsen var han min chef, senere kom jeg også til at betragte ham som kollega - og den sidste halve snes år var han tillige min - og min kones - ven.

Der er ingen grund til - ved denne lejlighed - at gå kronologisk til værks. Frode var folkeeje fra Skagen til Gedser - og fra Blåvandshuk til Christiansø, og mange danskere ved, at han var journalist på en række dagblade og Ritzaus Bureau, før han gjorde sin entré i Danmarks Radio. I private rammer var det nemt at lokke Frode til at fortælle om årene som korrespondent i Tyskland og andre europæiske lande og mødet med kendte og ukendte europæere.

Fra 1980, da han blev chef for Radio Syd, var han tvunget til at tøjle sin lyst til at arbejde journalistisk. Programchefen var i første række administrator, personaleleder - og ansigtet udadtil. Det sidste holdt han mere af end at tage til - efter hans opfattelse - kedelige møder i København om nye strukturer, spareplaner og den slags.

I 1988 sagde Frode mojn til Sønderjylland for at blive EU-politiker for Det Konservative Folkeparti, og i 1999 sagde han så adieu til Europa-Parlamentet.

I 1993-1994 var - så at sige - ålen tilbage i mudderet. For DR rejste han og et TV-hold rundt i Europa, så seerne kunne få et indtryk af EU-landene. Omkring en million danskere fulgte »Frodes forunderlige rejse«, hvor hovedpersonen sprudlede af fortællelyst. Ikke mange mediefolk kunne få hverdagslivets europæere til at åbne sig som Frode.

På et tidspunkt blev der stille omkring ham, og så fik vi tid til at tage på små ekspeditioner på begge sider af grænsen. Det var ikke uden problemer, for overalt blev han genkendt - og så skulle folk lige høre om dit og dat. Hvadenten vi kørte rundt på halvøen Angel øst for Flensborg, på Broagerland eller i andre egne, stod munden ikke stille på Frode.

I 2001 havde han den store sorg at miste sit eneste barn, datteren Ina, ved en drukneulykke. For en del år siden blev Frode ramt af sygdom, der forværredes med årene. Det lagde en naturlig dæmper på hans aktiviteter. Frode blev ensom, men beklagede sig aldrig over, at hans enorme netværk skrumpede ind til næsten ingenting.

Da vi havde taget afsked sidste gang og var på vej ud, blev besøget - som altid - afsluttet med et højlydt »Mojn mojn«. I bilen hjem snakkede vi om, hvor sej han var, den gamle Kristoffersen. Men et døgn senere døde han.

Æret være dit minde, Frode.

Laurids Rudebeck

Tønder

★ 06.04.1960

† 10.05.2016

Minde-
ord

Det er tirsdag aften i maj 2016. Jeg er lige kommet hjem efter en god arbejdsdag på Rådhuset, hvor sidste punkt på programmet var et møde med borgmesteren. Da vi skiltes og sagde tak for i dag, var Laurids Rudebeck, som næsten altid, i strålende humør. Også han syntes, det havde været en vellykket dag.

Telefonen ringer derhjemme. Det er en af mine medarbejdere fra borgmesterkontoret. Hun fortæller mig, at Laurids Rudebeck lige er død i sit hjem.

Jeg har svært ved at tro det. Det er ikke ret længe siden, jeg tog afsked med en glad og velfornøjet borgmester. En borgmester, der sprudlede af energi og var i topform - snart klar til at prøve kræfter med en halv ironman, som han havde trænet intensivt til gennem en længere periode.

Det var så ubegribeligt og uvirkeligt, at Laurids skulle være gået bort. Det kunne da umuligt passe? Men selvfølgelig passede det, når medarbejderen ringede og fortalte det.

Min reaktion med chok var meget almindelig i dagene omkring Laurids Rudebecks pludselige og helt uventede død i en alder af kun 56 år. Alle havde svært ved at forstå, at Laurids ikke var her mere. Tomrummet var markant. Savnet var stort og svært at bære.

For alle kendte jo Laurids. Alle var på fornavn med kommunens borgmester. Han var en synlig og nærværende borgmester. Folkelig og jordnær. Han kom rundt og tog del i livet overalt i sin kommune med stor glæde og begejstring. Han kunne snakke med alle og var altid venlig og behagelig at omgås.

Han var også viljestærk og kunne være bestemt og stålsat, når der var behov for det.

Han havde han sine klare holdninger, og naturligvis var ikke alle enige med ham. Men han nød stor respekt i alle kredse, ikke mindst fordi han lyttede og anerkendte andres holdninger. Og måske nok især på grund af hans særlige evner til at formidle samarbejde og skabe opbakning og fællesskab om de store og vigtige beslutninger. Laurids forstod om nogen at inddrage alle parter og skabe brede og holdbare løsninger. Det har Tønder Kommune nydt godt af mange gange.

Laurids Rudebeck blev valgt til Kommunalbestyrelsen for den nye sammenlagte Tønder Kommune i 2006, og i 2009 overtog han borgmesterposten.

Fra første dag arbejdede han utrætteligt og energisk for Tønder Kommunes udvikling. Han var initiativrig, engageret og indsigtfuld. Han var en inspirerende politisk leder, og sammen med sine kolleger i Kommunalbestyrelsen skabte han mange synlige resultater. F.eks. er det i høj grad hans fortjeneste, at Tønder Kommune i dag er en økonomisk velfunderet kommune, der er godt rustet til fremtidens udfordringer.

Jeg vil især huske Laurids for hans ukuelige optimisme og positive indstilling. Tønder Kommune har mange udfordringer, og der har undervejs været svære kampe at kæmpe. Men ingen hørte Laurids klynke. Tværtimod mødte han alle udfordringer med optimisme og en stærk tro på, at det nytter at gøre en indsats. Laurids kunne altid se muligheder. Han kunne altid finde en farbar vej.

Hans indstilling til opgaverne og livet i det hele taget var så livsbekræftende.

Æret være Laurids Rudebecks minde.

Gunnar Nielsen

Fæsted

★ 16.11.1937

† 14.05.2016

Pinselørdag d. 14. maj døde Gunnar Nielsen, Fæsted, efter kort tids sygdom i sit hjem omgivet af familien. Han var hele sit liv landmand, og i de sidste 49 år af sit liv bosat på den gård i Fæsted, som hans farfar i 1920 købte, da familien flyttede fra Århuseggen til det genvundne Sønderjylland.

Gunnar Niensens landmandsuddannelse foregik på den tids traditionelle måde med ansættelse hos forskellige dygtige landmænd afbrudt af ophold på Skanderup Efterskole, Gymnastikhøjskolen v. Viborg samt aftjening af værnepligt i Søgård. Driftslederuddannelse på Kjærgård Landbrugsskole, hvor han mødte Kathrine, som han blev gift med i 1960.

I 1967 flyttede Kathrine og Gunnar til Fæsted, hvor de købte gården af Gunnars farbror. Gunnar Nielsen blev agtet på sin hjemegn, hvilket bl.a. gav ham et medlemskab af Mejeriselskabet Danmarks repræsentantskab. I 1997 udnyttede Gunnar Nielsen en EU-ophørsordning som gav mulighed for at afvikle mælkeproduktionen. Jorden blev samtidig frasolgt, men Kathrine og Gunnar blev boende på det nedlagte landbrug.

I hele sit liv var Gunnar Nielsen - som sin far - stærkt optaget af gymnastik. Efter opholdet på Viborg ledede han gymnastik de forskellige steder, han tjente, og på Kjærgård Landbrugsskole for elevkammeraterne samt i Overlund og Bylderup.

Efter købet af gården i Fæsted, hvor der efterhånden var kommet 3 børn til, var det især familien og driften af gården, der kom i første række. Gunnar fik dog i perioder afset tid til at lede gymnastik for karle i Hygum. Han var i mange år aktiv på et blandet hold, som nu foregik i Røddinghallen. På et tidspunkt først i 90'erne blev han bedt om at lede karle i de lange hvide dragter og med

øvelser fra tiden i 50'erne. Det var bl.a. til 150 års jubilæum på Rødding Højskole, i Røddinghallen, på Hjemstavnsgården og rundt i foreninger. Kommandere med sådan et hold kunne han bare, og det var en stor fornøjelse for ham.

Gunnar kom med i Hygum Hjemstavnsgårds bestyrelse i 1998, eller som han sagde med et glimt i øjet, hans traktor kom med - han fulgte bare med den. Med Gunnars baggrund som bonde var det især køkkenhaven, der blev hans hjertebar. Produktionen af grøntsager blev efterhånden et væsentligt supplement til Hjemstavnsgårdens økonomi. I sæsonen var Gunnar cyklende på gården næsten hver dag, der var altid friske grøntsager i vejboden.

Det første store projekt Gunnar var med til, var nedtagningen af den gamle smedje i Fæsted. Den blev oplagret i Gunnars lade, indtil der var penge til at få den genopført. I 2009 blev Gunnar formand for Hjemstavnsgården. Samtidig blev gården fredet, og stuehuset kunne komme med til museet. Det krævede en restaurering for at få det tilbage som det så ud i 1910. Det kostede mange penge, og der lagde Gunnar et stort arbejde i at søge fonde. Det lykkedes, og huset blev indviet ved Hjemstavnsgårdens 25 års jubilæum, kort efter blev taget utæt - også der var Gunnar mand for igen at få pengene bragt til veje.

Gunnar var med til at højne den gode ånd, der er på Hjemstavnsgården. Han var altid i godt humør, god til at komme ud i alle hjørner og få en god snak med alle medarbejdere. Han sluttede aldrig arbejdsdagen på Hjemstavnsgården uden at sige »tak for i dag«.

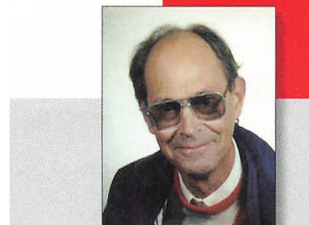
Æret være Gunnars minde.

Poul Dannow

Tønder

★ 12.09.1929

† 20.07.2016

Poul Dannow var født og opvokset i Svendborg og blev uddannet som lærer fra Skårup Seminarium i 1956. I 1957 blev han gift med Jytte. Derefter kom han til Gram, hvor han var lærer i 15 år. I Gram var han også lærer ved Handelsskolen, dirigerede mandskor, instruerede dilettantforestillinger og lavede instruktørkurser inden for Sønderjysk Forsøgsscene.

Allerede mens han var i Gram, begyndte han at instruere friluftsfeststillinger i Bylderup, og da førstelærerstillingen ved Bylderup skole blev ledig i 1971, søgte han den, og de flyttede til Bylderup. Ved siden af arbejdet i Bylderup instruerede han amatørteater andre steder, bl.a. »Syvkanten« i Varde og »Det Lille Teater« i Gråsten, ligesom han lavede mange instruktørkurser.

Poul Dannow blev også interesseret i at bevare gamle håndværk. Han kørte rundt og optog smalfilm af gamle håndværkere, der på dialekt fortalte om, hvad de lavede. Dette

vakte især jubel på generalforsamlinger, hvor der blev diskuteret, om alle gjorde det på netop den måde. Filmene er senere overført på dvd.

Da det offentlige bibliotek i Bylderup blev lukket, var han med i gruppen af lokale borgere, som nu i 18 år frivilligt har ført biblioteket videre.

I 1971 blev han medlem af Den Danske frimurerorden, hvor han udført et meget værdsat arbejde. Han blev pensioneret i 1992, og i 2008 flyttede familien til Tønder. Helbredet svigtede, og de to sidste år tilbragte han på plejecenteret, hvor han døde d. 20. juli 2016 efter et langt og spændende liv.

Poul Dannow var en dygtig og afholdt skoleleder, der var kendt for sin hjælpsomhed og venlighed. Der stod respekt om hans virke, både på skolen og i det frivillige arbejde i forsamlingshuset og med Højskoledagene i Bylderup.

Ære være Poul Dannows minde.

Frøslevlejrens
efterskole

www.fle-skole.dk

KÆRE MOR OG FAR!
JEG ER IKKE
HJEMME DA JEG
ER TAGET PÅ
LADELUND
EFTERSKOLE

LADELUND EFTERSKOLE

Gymnastik - Kampsport - Japansk

We are family

Det bedste år i dit liv

Når du er færdig med
at læse Almanakken...

∞
Sønderborg

– så tag en tur til
Sønderborg

Få øje på de mange muligheder her:
www.sonderborg.dk

Ringriderfester, historiske ture, klassiske koncerter i Alsion, Danmarks største skulpturpark, rock under åben himmel, festivaler, i båd, til fods eller på cykel i naturen, revy, fællessang, cafeliv, oplevelsespark, museer, møller, ballet, kunstskole, udstillinger, masser af butikker, gode råvarer til bordet – ja, vi kan blive ved!

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeoven af 27. marts 1953 nedarves tronen inden for
Kong Christian X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II (Alexandrine Porhildur Ingrid)
Danmarks Dronning, født 16.4.1940 på
Amalienborg, succederede 14.1.1972, gift
10.6.1967 i København med

Prins Henrik af Danmark (født Henri-Marie-
Jean-André greve de Laborde de Monpezat),
født 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig

Sønner:

- (1) **Kronprins Frederik** André Henrik
Christian, født 26.5.1968 i København,
gift 14.5.2004 i Vor Frue Kirke med
Kronprinsesse Mary Elizabeth,
grevinde af Monpezat, født Donaldson,
født 5.2.1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John,
født 15.10.2005 i København.
Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid
Margrethe, født 21.4.2007 i København.
Prins Vincent Frederik Minik Alexander,
født 8.1.2011 i København.
Prinsesse Josephine Sophia Ivalo
Mathilda, født 8.1.2011 i København.

- (2) **Prins Joachim** Holger Valdemar Christian,
født 7.6.1969 i København.
Gift 1. gang: 18.11.1995
i Frederiksborg Slotskirke med
Alexandra Christina, **grevinde af**
Frederiksborg, født Manley,
født 30.6.1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik,
født 28.8.1999 i København.

Prins Felix Henrik Valdemar Christian,
født 22.7.2002 i København.
Ægteskabet opløst 8.4.2005.

Gift 2. gang: 24.5.2008

i Møgeltønder Kirke med
Prinsesse Marie Agathe Odile,
grevinde af Monpezat, født Cavallier,
født 6.2.1976 i Paris, Frankrig.

Børn:

Prins Henrik Carl Joachim Alain,
født 4.5.2009 i København.

Prinsesse Athena Marguerite Françoise
Marie, født 24.1.2012 i København.

Dronningens søstre:

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid,
født 29.4.1944 på Amalienborg.

Gift 3.2.1968 på Fredensborg Slot med
Richard Casimir Karl August Konstantin
Prins til Sayn-Wittgenstein-Berleburg,
født 29.10.1934 på Berleburg.

Børn:

- (1) **Prins Gustav** Frederik Philip Richard,
født 12.1.1969 i Frankfurt a.M.
- (2) **Prinsesse Alexandra** Rosemarie Ingrid
Benedikte, født 20.11.1970 i København.
Gift 6.6.1998 i Gråsten Slotskirke med
Jefferson-Friedrich Volker Benjamin
Graf von Pfeil und Klein-Ellguth.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson
Graf von Pfeil und Klein-Ellguth,
født 14.9.1999 i København.
Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid
Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth,
født 16.8.2003 i København.

- (3) **Prinsesse Nathalie** Xenia Margareta
Benedikte, født 2.5.1975 i København,
borgerligt viet 27.5.2010,
kirkeligt viet 18.6.2011 i Berleburg
med Alexander Johannsmann.

Søn:

Konstantin Gustav Heinrich Richard
zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-
Johannsmann,
født 24.7.2010 i Berleburg.

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid,
født 30.8.1946 på Amalienborg.
Gift 18.9.1964 i Athen med
Konstantin II, fhv. Konge af Grækenland.
Ved ægteskabets indgåelse er arveretten
til Danmarks trone bortfaldet for prinses-
sen og de i ægteskabet fødte børn og
disses afkom.

Regeringen Lars Løkke Rasmussen II

Udnævnt 28. juni 2015

Statsminister	·	Lars Løkke Rasmussen (V)
Finansminister	·	Claus Hjort Frederiksen (V)
Udenrigsminister	·	Kristian Jensen (V)
Kulturminister og kirkeminister	·	Bertel Haarder (V)
Transport- og bygningsminister	·	Hans Christian Schmidt (V)
Miljø- og fødevarerminister	·	Esben Lunde Larsen (V)
Erhvervs- og vækstminister	·	Troels Lund Poulsen (V)
Udlændinge-, integrations- og boligminister	·	Inger Støjberg (V)
Social- og indenrigsminister	·	Karen Ellemann (V)
Justitsminister	·	Søren Pind (V)
Energi-, forsynings og klimaminister	·	Lars Christian Lilleholt (V)
Minister for børn, undervisning og ligestilling	·	Ellen Trane Nørby (V)
Sundheds- og ældreminister	·	Sophie Løhde (V)
Skatteminister	·	Karsten Lauritzen (V)
Uddannelses - og forskningsminister	·	Ulla Tørnæs (V)
Forsvarsminister og minister for nordisk samarbejde	·	Peter Christensen (V)
Beskæftigelsesminister	·	Jørn Neergaard Larsen (V)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1994-2013

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG-FLENSBORG	NORD-FRISLAND	RENSBORG-EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET RESULTAT
1994	11.091	13.398	7.415	4.978	1.043	37.925
1998	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798
2013	5.068	10.791	6.343	5.967	2.419	30.725

Antal kommuneråds-medlemmer

1994 137
1998 137
2003 136
2008 195
2013 195

Antal kreds-dags-medlemmer

1994 21
1998 24
2003 21
2008 26
2013 22

Danske stemmer ved land-dagsvalgene 1996-2012

1996 38.285
2000 60.367
2005 51.901
2009 69.701
2012 61.025

Sydslesvig-udvalget

(Undervisningsministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig)

V Kim Andersen (formand)

Skovbrynet 16, 8660 Skanderborg
tlf. 8651 1070
E-mail: vkian@ft.dk

O MF, Søren Espersen

Folketinget, Christiansborg,
1240 København K
tlf. folketinget 3337 5124
E-mail: dfsesp@ft.dk

O MF, Martin Henriksen

Folketinget, Christiansborg,
1240 København K
tlf. folketinget 3337 5129
E-mail: martin.henriksen@ft.dk

A MF, Christian Rabjerg Madsen

Folketinget, Christiansborg
1240 København K
tlf. folketinget 3337 4022
E-mail: christian.rabjerg.madsen@ft.dk

Ø MF, Christian Juhl

Bindslevs Plads 12, 8600 Silkeborg
tlf. folketinget 3337 5005
E-mail: christian.juhl@ft.dk

Sekretariatsleder chefkonsulent Steffen Bang Ministeriet for børn og undervisning

Frederiksholms Kanal 26, 1220 København K
tlf. 3392 5590
E-mail: stban1@uvm.dk

Statsforvaltningen Syddanmark

Afdeling Aabenraa

Storetorv 10, 6200 Aabenraa
tlf. 7256 7000
www.statsforvaltningen.dk
Direktør: Helle Haxgart

Ekspeditionstid:

Mandag - onsdag..... kl. 08-12
Torsdag..... kl. 12-15
Fredag..... kl. 08-12.

Telefontid:

Mandag - onsdag..... kl. 09-15
Torsdag..... kl. 12-15
Fredag..... kl. 09-15

Man kan desuden få nærmere oplysninger, blanketter m.v. på statsforvaltningernes hjemmeside: www.statsforvaltningen.dk

Region Syddanmark

Damhaven 12
7100 Vejle
tlf. 7663 1000, fax 7663 2000
E-mail: kontakt@rsyd.dk
www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand:
Stephanie Lose

Regionsdirektør:
Jane Kraglund

Sønderjyske regionsrådsmedlemmer

2014 - 2017 pr. 1. januar 2014

- V Hans Philip Tietje,
Bjerndrupvej 34A, 6200 Aabenraa
- A Andrea Terp,
Høgelshøj 107, 6200 Aabenraa
- A Peter Christensen,
Klintvej 9, 6280 Højer
- O Thies Mathiasen,
Chr. Andersens Vej 1, 6510 Gram
- V Mette Bossen Linnet
Gråbrødrevej 11.1., 6270 Tønder
- C John Lohff
Strandvej 9, st., 6400 Sønderborg
- V Jens Møller
Allégade 13, 6240 Løgumkloster

- A Jørn Lehmann Petersen,
Farverløkke 41, 6310 Broager
- V Tage Petersen,
Skærtoft 10, 6440 Augustenborg

LØGUMKLOSTER EFTERSKOLE

Tønder Landevej 6 · 6240 Løgumkloster
Tlf. 74743652 · Mail: lme@lme.dk

**Hovedlinjer: ● Musik ● Fodbold ● Idræt
● Friluft ● Integration ● Forkuskristendom**

- Herudover er der undervisning i almindelige skolefag og en lang række tilvalgsfag.
- Skolen har trådløst netværk og satser meget på digitalisering af undervisningen.
- Skolen er en kristen efterskole og det kristne menneskesyn er et vigtigt fundament for alt aktivitet på skolen.
- Besøg vores hjemmeside www.lme.dk eller kom forbi og se skolen - det er et besøg værd ...

Region Sønderjylland-Schleswig

Pr. 15. januar 2017

Bestyrelsen:

Regionsrådsmedlem Hans Philip Tietje
(formand)
Amtspræsident Ulrich Brüggemeier
(næstformand)
Amtspræsident Heinz Maurus
Overborgmester Simone Lange
Minister Anke Spoorendonk
Borgmester Erik Lauritzen
Borgmester Hans Peter Geil
Borgmester Thomas Andresen
Borgmester Henrik Frandsen
Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen
Landsformand Flemming Meyer

Regionskontor & Infocenter:

Lyren 1
6330 Padborg
tlf. 7467 0501
fax 7467 0521
E-mail: region@region.dk

www.region.dk
www.region.de
www.pendlerinfo.com

Leder: Peter Hansen

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa
tlf. 7376 7676
fax 7376 7677
E-mail: post@aabenraa.dk
www.aabenraa.dk
Borgmester: Thomas Andresen
Kommunaldirektør: Niels Johannesen

Haderslev Kommune

Gåskærgade 26-28, 6100 Haderslev
tlf. 7434 3434
fax 7434 0134
E-mail: post@haderslev.dk
www.haderslev.dk
Borgmester: Hans Peter Geil
Kommunaldirektør: Willy Feddersen

Kolding Kommune

Akseltorv 1, 6000 Kolding
tlf. 7979 7979
fax 7979 2033
E-mail: kommunen@kolding.dk
www.koldingkommune.dk
Borgmester: Jørn Pedersen
Kommunaldirektør: Henrik Beyer

Sønderborg Kommune

Rådhusstorvet 10, 6400 Sønderborg
tlf. 8872 6400
fax 8872 6402
E-mail: post@sonderborg.dk
www.sonderborgkommune.dk
Borgmester: Erik Lauritzen
Kommunaldirektør: Tim Hansen

Tønder Kommune

Kongevej 57, 6270 Tønder
tlf. 7492 9292
E-mail: toender@toender.dk
www.toender.dk
Borgmester: Henrik Frandsen
Kommunaldirektør: Svend Erik Møller

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3, 6600 Vejen
tlf. 7996 5000
fax 7996 5006
E-mail: post@vejen.dk
www.vejen.dk
Borgmester: Egon Fræhr
Kommunaldirektør: Ole Slot

Sønderjydsk Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe,
tlf. 75 44 54 33
www.soenderjydskskoleforening.dk

Næstformand: Henrik Nissen, Surreroj 4,
Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Hanne Clausen,
Møllevej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Povl Callesen,
Varnæsvej 700, Varnæs, 6200 Aabenraa

Ellen Christensen,
Nyrøjsvej 6, Lavensby, 6430 Nordborg

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Laura Skau Bjerregaard,
Fællesgade 20, Rise, 6230 Rødekro

Anne Marie Christensen,
Bygaden 18, Hønsnap, 6340 Kruså

Frode Rindom,
Mojbølvej 4, Mojbøl, 6630 Rødding

Jes Speggers Simonsen,
Mjang Bygade 11, Mjang, 6470 Sydals

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, 6230 Rødekro

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Bodil M. Jørgensen,
Runebakken 93, 6500 Vojens

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:
Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, 6400 Sønderborg
tlf. 7446 1265 - E-mail: almanak@bbsyd.dk

Lisbet Skau,
Kløvervej 22, Sønder Nærå, 5792 Årslev

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund

Britta Slot Johnsen,
Kongevej 13, 6400 Sønderborg

Hans-Ole Mørk,
Farverhus 21, 6200 Aabenraa

Hanne Clausen,
Møllevej 33, Møgeltønder, 6270 Tønder

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Andreas Andresen,
Tårnvej 5, 6520 Toftlund

Georg Bendix,
Hindballevej 8, Brændstrup, 6630 Rødding

Anders Schaltz Andersen,
Osterwung 5, D-25856 Hattstedt

Mariane Jørgensen,
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Poul Krebs Lange,
Odinsvej 43, 6100 Haderslev

Peder Moltesen Ravn (formand)
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Folkeshjem, Haderslevvej 7, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 1150

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vesterled 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 6428, mobil 2218 1938
E-mail: frode@danportal.dk - www.s-frode.dk

Næstformand Kristian Kjær Nielsen,
Knudsmade 1, Bækken, 6300 Gråsten

tlf. 2041 1936

E-mail: kjaer1947@gmail.com

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895
E-mail: haase@mail.dk

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 2018, mobil 2498 0932
E-mail: glskole@mail.com

Orla Møller,
Ostermark 97, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461-4306733,
E-mail: orlahakon@gmail.com

Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 1072 / 4017 9268
E-mail: gunnar@vind1.dk

Jens Erik Salomonsen,
Wilhelm-Mensinga-Str. 4, D-24937 Flensborg
tlf. 0461 4071505
E-mail: salomonsen@kabelmail.de

Bettina Andresen,
Max-Reger-Str. 66, D-24943 Flensborg
tlf. 0431-64727, E-mail: bean1@live.de

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
Postboks 9074, 1022 København K,
tlf. 3311 3063
E-mail: info@graenseforeningen.dk
www.graenseforeningen.dk
Protektor: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Medlem af folketinget Mette Bock
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Grænseforeningen Haderslev

Formand: Povl Solmer Frank,
Svanevej 4, 6500, Vojens, tlf. 7454 1001
E-mail: svanevej@privat.dk

Rødding - Vejen Grænseforening

Formand: Hans Harald Sørensen,
Kirsebærvej 6, 6600 Vejen, tlf. 7536 4363
E-mail: hhs111@googlemail.com

Grænseforeningen for Sønderborg

Kontaktperson: Kirsten Fanø Clausen,
Brobølvej 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 8819 3300, E-mail: kifanoef@gmail.com

Tønder Amts Grænseforening

Formand: Jens Andresen,
Sølstedgårdvej 5, 6240 Løgumkloster
tlf. 7483 5360,
E-mail: jensandresen@bbsyd.dk

Grænseforeningen Aabenraa

Formand: Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45, 6392 Bolderslev
E-mail: a_brandenhoff45@hotmail.com

Danmark-Samfundet

Helge Moosmann,
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Henriette Holsteen Jessen,
Hjartbro Byvej 11, 6541 Bevtoft
Næstformand: Annette Brask Brandi,
Simmerstedvej 109, 6100 Haderslev
Kasserer: Kirsten Nissen,
Vidågade 95, 6270 Tønder
Sekretær: Hanne Schmidt,
Lambjergvej 5, Lambjerg, 6470 Sydals

DGI Sønderjylland

Øbeningsvej 1, 6230 Rødekro,
tlf. 7940 4500, fax 7466 9642
Formand: Birgit Langelund,
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev
tlf. 7464 6468, fax 7940 4519

Foreningen Hjemmeværnsmuseets Venner

Formand: J. P. Rasmussen
Hærhjemmeværnsdistrikt Syd- og
Sønderjylland, Søgaardlejren, 6200 Aabenraa

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4054
Formand: Gårdejer Jørgen Jacobsen,
Busholmvej 7, Øster Højst,
6240 Løgumkloster, tlf. 7477 5470
Næstfmd: Gårdejer Svend Vognsen Hansen,
Perbølvej 9, Klipleve, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 7883
Sekretær: Gårdejer Peter Thyssen
Ribevej 21, 6520 Toftlund, tlf. 2334 1990
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156 - www.landevaernet.dk

Sønderjyllands Investeringsfond
Formand: Privatdirektør Jan Poulsen,
Danske Bank, Gravene 1, 6100 Haderslev
www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156

*Foreningen Landeværnet administrerer tillige:
Lånefonden for Sønderjylland*

Foreningen »Venner af Rømøs natur«
Formand: Svend Tougaard,
Gl. Færgevej 9, Kongsmark, 6792 Rømø

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4683, E-mail: hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk
Åbningstider:
mandag-torsdag kl. 9-16,
fredag kl. 9-12

Forretningsudvalg:
Formand: Hans Schultz Hansen
Næstformand: Lars N. Henningsen
Kasserer: Arne Fredsted Jørgensen
Sekretær: Mogens Asmund
Finn Bach
Kim Furdal
Hans-Ole Mørk
Kristian Pallesen

Øvrige medlemmer af styrelsen:
Inge Adriansen
Elsemarie Dam-Jensen
Axel Johnsen
Mikkel Leth Jespersen
Lennart S. Madsen
Anne Marie Overgaard
Carsten Porskrog Rasmussen
René Rasmussen
Mogens Rostgaard Nissen
Henrik Skov Kristensen

Redaktionsadresser:
Sønderjyske Årbøger: Hans Schultz Hansen
Rigsarkivet, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa
tlf. 4171 7401, E-mail: hsh@sa.dk

Sønderjysk Månedsskrift:
Kim Furdal

Museum Sønderjylland, ISL - Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860

Skriftrækken:
Henrik Skov Kristensen
Frøslevlejrens Museum,
Lejrvej 83, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6557

Kredsformænd:
Karl Erik Olesen, Sønderballe Strand
(Haderslev kreds)
Carl E. Michelsen, Tønder (Tønder kreds)
Erling Madsen, Løjt (Aabenraa kreds)
Christian Bo Bojesen, Høruphav
(Sønderborg kreds)
Kirsten la Cour (Sydslesvig kreds)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Frede Tychsen,
Skeldevej 23, Gammelgab, 6310 Broager,
tlf. 7444 2740 / 5176 8377
E-mail: tychsen43@gmail.com
Sekretariat: Museet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 2539
Hanne Thrane

Landsforeningen Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 5931 6585
E-mail: ldf@pc.dk
Næstformand: Henrik Nielsen,
Guldbjergvej 5, Brændstrup, 6630 Rødding,
tlf. 7482 0601

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 3301
E-mail: mail@loegumkloster-refugium.dk
www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Helle Skaarup

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev
tlf. 7452 2765

Slesvigsk Samfund

Formand: Lina Mønster,
Bymarken 12, 4130 Viby Sj. tlf. 4619 4614
E-mail: lina@adslhome.dk

**Syddansk Universitet: Center for
Grænseregionsforskning Institut for
Statskundskab og Offentlig Forvaltning**
Alsion 2, 6400 Sønderborg, tlf. 6550 1186,
E-mail: sbf@sam.sdu.dk - www.sdu.dk
Centerleder: Steen Bo Frandsen

Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945
Formand Helge Moosmann
Louisevej 2A, 6100 Haderslev

Sønderjysk Forsamlingshusforening
Formand: Anders Sørensen, Åbenråvej 133,
Øster Gasse, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 2273
Sekretær: Karsten Nybjørn,
Ladegårdvej 6, 6500 Vojens, tlf. 7450 7676

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat,
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3833
Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby,
6360 Tinglev, tlf. 7464 3644

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 9192,
E-mail: info@djfn.dk
www.djfn.dk

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4103, fax 7462 7361
Skolekonsulent: Claus Diedrichsen
Formand: Welm Friedrichsen,
Vesterballe 19, Brandsbøl,
6430 Nordborg, tlf. 7449 1409
E-mail: welm@bbsyd.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

**Den Sønderjydske Forening
af Menighedsrådsmedlemmer**
Formand: Læge Marius Nørgaard
Hasselhaven 11, 6330 Padborg, tlf. 7467 2826
Sekretær: Karin Petersen
Pileløkke 36, 6310 Broager, tlf. 7444 1575

Danske Sømands- og Udlandskirker
Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,

tlf. 7026 1828, fax 7026 1824
E-mail: kontor@dsuk.dk - www.dsuk.dk
Giro 500-3660

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 3529 4820
E-mail: bdm@bdm-dk.dk
Generalsekretær: Jens Peter Rejkjær

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910
Formand: Fhv. minister og MF Frode Sørensen
Vesterled 19, 6400 Sønderborg

Fonden til bevarelse af gamle Rømhuse
Formand: Rosa Schmidt,
Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind,
Dovervej 3, Hjerting, 6630 Rødding
tlf. 7484 1466

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formand: Lisbet Mikkelsen Buhl
Süderfischerstr. 10, D-24937 Flensburg
tlf. 0461/5057481
E-mail: lisbet.sprogforeningen@hotmail.com
www.sprogforeningen.dk

Danmarks Generalkonsulat

Generalkonsul: Dr. phil. Henrik Becker-Christensen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/144000, fax 0461/17928
E-mail: flfgkl@um.dk
www.gkflensburg.um.dk

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Jon Hardon Hansen,
Rosenweg 5, D-25980 Westerland
tlf. +49 (0) 4651 - 2 28 92
E-mail: hansen@kirken.de

Dansk Generalsekretariat

Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/144080, fax 0461/14408-130
E-mail: info@syfo.de
www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen
Regnskabsafdelingen: Jens-Søren Jess
Kulturfondensafdelingen: Nina Lemcke
Dansk postadresse: Box 369, 6330 Padborg

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/4820-0
E-mail: apms@skoleforeningen.de
www.apmoellerskolen.org
Rektor: Jørgen Kühl

»Christianslyst«

Lejrscole og kursuscenter,
Nottfeld, D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641/92229, fax 04641/92229

E-mail: christianslyst@sdu.de
www.christianslyst.de
Forstander: Elly Andersen

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg,
Dansk postadresse:
Box 528, 6330 Padborg
tlf. 0461/8697-0, fax -222
E-mail: dcb@dcbib.dk - www.dcbib.dk
Studieafdelingen og arkivet:
Arkivar: Mogens Rostgaard Nissen

Dansk Gymnastikforening Flensburg e.V.

Formand: Dieter Lenz,
Sandbergvej 3, D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/63254
E-mail: dieterlenz@versanet.de
Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg (Frueskovens Idrætspark),
tlf. 0461/5700477
E-mail: vorstand@dgf-flensburg.de
www.dgf-flensburg.de

Dansk Kirke i Sydslesvig

Sydslesvigs Kirkekontor,
Südergraben 36a, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52925, fax 0461/9091596
E-mail: kirken@kirken.de
www.dks-folkekirken.dk
Provst: Viggo Jacobsen
Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Udo Jessen
Kontor: Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg
eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461/50470, fax 0461/5047137
E-mail: post@skoleforeningen.org
www.skoleforeningen.org
Dansk postadresse: Box 389, 6330 Padborg

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Formand: Arne Jürgensen,
tlf. 04322 - 88 67 09

E-mail: arnejurgensen@yahoo.de
Korpschef: Tim Riediger,
Barg-Petersburg, D-24966 Sörup,
tlf. 04635-292626, mobil 0170-2729922
E-mail: tim@spejder.de

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20, D-24937 Flensborg,
tlf. 0461/80 79 76 30
Formand: Alexander von Oettingen,
Zum Dorfteich 7, D-24975 Husby,
tlf. 04634/9219
E-mail: info@detlilleteater.de
www.detlilleteater.de

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Christian Jürgensen
E-mail: christian-juergensen@gmx.de
www.samraadet.info
Sekretariat:
Dansk Generalsekretariat,
Norderstr. 76, D-24939, Flensborg,
tlf. 0461/144008-120
Fax 14408-131
E-mail: jac@samraadet.info
Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/144390, fax 0461/22430
www.duborg-skolen.de
Rektor: Ebbe Benedikt Rasmussen

Flensborg Avis

Hovedredaktion Flensborg
Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensborg
tlf. 0461/50 45 0, fax 0461/50 45 203
E-mail: redaktion@fla.de
www.fla.de
Chefredaktør: Jørgen Møllekær
Direktion: Jørgen Møllekær

Friisk Foriining

(Friserforeningen)

Formand: Bahne Bahnsen,
Dorfstr. 21, Weding,
D-24976 Handewitt
tlf. 04630/9375900
E-mail: bahneb@hotmail.com
Sekretariat: Süderstr. 6,
D-25821 Bredstedt/Bräist

tlf. 04671/6024154
Sekretær: Manfred C. Nissen
E-mail: info@friiske.de - www.friiske.de

Frivilligt Dreng- og Pigeforbund i Sydslesvig

Distriktsleder: Sten Andersen,
Alt Frösleer Weg 8b, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/7 70 30 47, fax 0461/9402858
E-mail: sten_andersen@skoleforeningen.de
Lejrskoler og hytter:
»Trenehytten«, Harkielweg 2, D-24963 Tarp,
tlf. 04638/527
udlejning v/ Elof Asmussen,
Ochsenredder 7, D-24941 Flensborg ,
tlf. 0461/3 51 34
E-mail: trenehytten@gmail.com
»Kongenshus«, Rehmstackerdeich 13
D-25882 Tetenbüll
udlejning v/Kirsten Schlickert,
Osterstr. 24, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/54 42, mobil 0170 - 2135 826

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds
Formand: Kirsten la Cour,
Gammelau 2, D-24980 Schafflund
tlf. 04639 - 782402
E-mail: lac@skoleforeningen.de

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, D-24976 Handewitt,
tlf. 04630/969140, fax 04630/969149
E-mail: kontoret@jaruplund.de
www.jaruplund.de
Forstander: Karsten B. Dressø

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666/714, elevtlf. 1200, fax 04666/853
ladelundungdomsskole@skoleforeningen.org
www.ladelundungdomsskole.de
Forstander: Hans Henning Heide Jochimsen

Lejrskolen »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/5493, fax 04861/1607
E-mail: ejdersted@syfo.de
www.syfo.de
Bestyrer: Kerstin Pauls
E-mail: kerstin@syfo.de

Nordfriisk Institut

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671-6012-0, fax 04671/1333
E-mail: info@nordfriiskinstitut.de
www.nordfriiskinstitut.de
Institutleder og direktør: Dr. Thomas Steensen

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Anne-Margrethe Jessen,
E-mail: amjess@aol.com
www.flensborggildet.dk

Sct. Knuds-Gildet

St. Knudsborg, Munketoft 33,
D-24937 Flensborg
Oldermand: Karl Heinz Rudebeck,
Fördebogen 33, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/979393
www.knudsgildet-flensborg.dk

Sydsløvigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Kirstin Asmussen,
Ochsenredder 7, D-24941 Flensborg,
tlf. 0461/3 51 34
E-mail: kirstin@sdu.de
Dansk Ungdomssekretariat:
Norderstr. 76, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-0, fax 14408-222
E-mail: kontoret@sdu.de
www.sdu.de
Forretningsfører: Anders Kring

Sydsløvigsk Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Flemming Meyer,
Berliner Ring 62, D-24980 Schafflund
tlf. 04639/7839133
Landssekretariat: Schiffbrücke 42,
D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-310
E-mail: info@ssw.de
www.ssw.de
Landssekretær: Martin Lorenzen

SSW-Landdagsfraktionen i Flensborg:
Norderstr. 76, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-302, fax 0461/14408-305
E-mail: info@ssw-sh.de
www.ssw-sh.de

SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:
Schleswig-Holsteinischer Landtag,

Düsternbrooker Weg 70, D-24105 Kiel,
tlf. 0431/988-1380, fax 0431/988-1382

Landdagsmedlemmer:

Lars Harms,
E-mail: lars.harms@ssw.de

Jette Waldinger Thiering,
E-mail: jette.waldinger@ssw.de

Flemming Meyer,
E-mail: flemming.meyer@ssw.de

Spejdgården Tydal

Tydal 1, D-24852 Eggebek,
tlf. 04609/91030, fax 04609/494
E-mail: dss.tydal@t-online.de
www.tydal.dk
Bestyrer: Helmuth Werth

Union-Bank A/S

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensborg,
tlf. 0461/8414-0, fax 0461/8414-290
Süderstr. 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/700320, fax 0461/7003232
Schleswiger Str. 85, D-24941 Flensborg,
tlf. 0461/902100, fax 0461/9021010
Stadtweg 59, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/9925-0, fax 04621/9925-29
Direktion: Volker Andersen, Frank Baasch
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603
www.union-bank.de

Tlf.
74724433

Efterskolen for normalt begavede unge med skrive- og læsevanskeligheder.

Læs mere på www.eeskole.dk
eller mød os på facebook

EMMERSKE
efterskole

Musik, teater og kunst

Sønderjyds Teatersamarbejde

Formand: Palle Guldbrandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder,
tlf. 7472 5380

Sekretær: Peter Aldershaab,
Nørregade 38, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 2734

Dansk Amatør Teater Samvirke

Landsformand: Pia Bredow,
Gunderupvej 20, 9260 Gistrup
Sekretariatsleder: Liselotte Lunding
Redaktør af »Rampelyset«:
Lene Grønborg Poulsen

Landssekretariat:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro,
tlf. 7465 1103
E-mail: dats@dats.dk
www.dats.dk

Forlaget DRAMA:

Jernbanegade 5, 6230 Rødekro
tlf. 7025 1141
www.dramashop.dk

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Marianne Møller,
Grønkær Høj Vej 6, 6100 Haderslev
tlf. 2281 5767
E-mail: pchm@bbsyd.dk

Det lille Teater, Gråsten

Ladegårdskov 14, 6300 Gråsten

Formand: Ole Gaul Nilum,
Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
tlf. 7465 3767
www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Christian Rathje,
Over Jerstalvej 56, 6500 Vojens
tlf. 6085 5555
E-mail: kontakt@detlilleteater.com
www.detlilleteater.com

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Betina Nauschütt,
Sønderager 17, Frifelt, 6780 Skærbæk
Teatergaleasen, Højer
Formand: Per Loldrup,
Carstensgade 56, 6270 Tønder

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev
Teaterchef: Nikolaj Mineka
tlf. 7452 6679 mellem kl. 10 og 15
E-mail: post@teatretmoellen.dk
www.teatretmoellen.dk

Tønder Festival Fond

Vestergade 80, 1. 6270 Tønder,
Festivalkontoret tlf. 74 72 46 10
Billetsalg via: www.billetten.dk
Kundeservice tlf. 7020 2096

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Rigsarkivet Aabenraa

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 3392 3310

E-mail: mailbox@sa.dk

www.sa.dk

Områdeleder: Hans Schultz Hansen

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Anker Ravn Knudsen,
Frøsvej 10, 6630 Rødding, tlf. 7484 6737

E-mail: arkitekt.ark@mail.dk

Lokalhistorisk konsulent: Kim Furdal,
Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860

E-mail: kifu@museum-sonderjylland.dk

www.lass1979.dk

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gunhild Møller,
»Bronzehave«, Strædet 38, 7990 Øster Assels

Haderslevkredsen:

Formand: Jens M. Knudsen
Kalmargårdparken 1, Marstrup,
6100 Haderslev, tlf. 7457 5165

Det sydlige Sønderjylland:

Formand: Gårdejer Chr. A Krogh,
Majbølvej 17, 6470 Sydals,
tlf. 7441 5312

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Nicolai Johannsen,
Kystvej 9, 6320 Egersund, tlf. 7444 2383
E-mail: nic@egersund.dk

ESBJERG KOMMUNE

Hviding Sognearkiv

Arkiv: Egecentret,
Ribevej 2b, 6760 Ribe.
Leder: Anne Lorenzen, Gl. Hvidingvej 26,
6760 Ribe, tlf. 7544 5127
E-mail: anne@hvidingsognearkiv.dk

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
Leder: Jesper Olesen,
Skolevænge 6a, 6760 Ribe,
tlf. 7486 7136
E-mail: jo-mo@mail.tele.dk

HADERSLEV KOMMUNE

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Hans Iver Iversen,
Aabøl Østermarkvej 6
6541 Bevtoft
Arkiv: Bevtoft skole,
Krügersvej 45, 6541 Bevtoft
Leder: Anni Huusmann,
Mergellandvej 11, 6541 Bevtoft,
tlf. 7483 1978

Fjelstrup og omegns lokalhistoriske Arkiv

Formand: Anne Marie Jacobsen,
Fjelstrupvej 142, 6100 Haderslev,
tlf. 2447 5275
Arkiv: »Rosenvang«,
Avnøvej 7, Fjelstrup,
6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

Slotsvej 9, 6510 Gram
tlf. 7482 2662 - mobil 2145 2262
Arkivleder: H. H. Lundtofte

Haderslev Arkiv- og Museumsforening c/o Museum Sønderjylland - Arkæologi

Dalgade 7, 6100 Haderslev
Formand: Hans Aage From,
Fælleslykkevej 6, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 9153
E-mail: hamfpost@gmail.com

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Per Gravgaard Kristensen,
Sandager 7, 6500 Vojens
E-mail: hsf@haderslaegt.dk
www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kløvervej 87B, 6100 Haderslev,
Læsesalen, Bispebroen 3, tlf. 7434 7800
E-mail: arkiv@haderslev.dk
www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Kim Bjerringgaard,
Fredeshøj 2, 6100 Haderslev
Arkiv: Halk skole,
Hejsagervej, 6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1291

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens M. Knudsen,
Kalmargårdparken 1, Marstrup,
6100 Haderslev, tlf. 7457 5165
Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62,
6100 Haderslev
Leder: Ove Ethelberg,
Djernæsvej 131, Djernæs, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 5616

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Ove Juhl,
Højrupvej 22, 6510 Gram, tlf. 7482 6289
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Arkivleder: Birthe Sørensen,
Søndermarksvej 8, 6510 Gram,
tlf. 7482 6138

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand og arkivleder: Kaj Sandholdt,
Kærager 8, 6500 Vojens, tlf. 7454 2980
jegeruplokal@gmail.com
www.jegeruplokal.dk
Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18, Jegerup,
6500 Vojens

**Lokalhistorisk Forening for Maugstrup,
Kastvrå, Simmersted og Hjerndrup**

Formand: Louise Toft Petersen,
Haderslevvej 30, 6500 Vojens, tlf. 2493 1069

Moltrup-Bjærning Lokalhistoriske Arkiv

Arkiv: Bramdrup Vestergade 9, 6100 Haderslev
Arkivleder: Lisbeth Schultz, Rovstrupvej 58,
6100 Haderslev, tlf. 6126 1353
E-mail: midtgaard@bbsyd.dk

**Lokalhistorisk Forening
for Oksenvad Sogn og Omegn**

Formand: Grethe Kock
Vadstedvej 11, Oksenvad, 6560 Sommersted
tlf. 7450 5680
E-mail: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Leder: Peter Süberkrüb

Sommersted Sogns Lokalhistoriske Forening

Vestermarksvej 2, 6560 Sommersted
Formand: Uffe Monrad, Kirkevej 19,
6560 Sommersted, tlf. 7450 4349
E-mail: sommerstedslf@gmail.com
Arkiv: Vestermarksvej 2, 6560 Sommersted
Leder: Ulla Jensen

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220,
6100 Haderslev, tlf. 7452 5420
E-mail: keohaderslev@gmail.com
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev
Leder: N. P. Bladt, Bjørnøvej 3. Starup,
6100 Haderslev, tlf. 7452 4195

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jørgen Nissen,
Vilstrup Vestermark 15A, 6100 Haderslev,
tlf. 7458 2680, E-mail: jpnissen@bbsyd.dk
Arkiv: Vilstrup Bysving 22A, 6100 Haderslev
E-mail: vilstruplokalhistoriske@gmail.com
Leder: Peter Jessen

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Preben F. Nørup, Kædevænget 1,
6500 Vojens, tlf. 74 54 16 02
E-mail: noerupsenior@gmail.com
Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7031
Arkivleder: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21,
6500 Vojens, tlf. 7454 1941
E-mail: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Krøyer Eskildsen,
Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 9110. E-mail: he9110@gmail.com
Arkiv: Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld lokalhistorisk arkiv og forening

Formand: Leif Jacobsen

Kongensgade 35, 6070 Christiansfeld
tlf. 2124 2637

Arkiv: Søstrehuset, Nørregade 14,
6070 Christiansfeld,

E-mail: arkivet-christiansfeld@christiansfeld.tv
www.christiansfeldarkiv.dk

Leder: Jytte Møller Ludvigsen,
Nørregade 14, 6070 Christiansfeld
tlf. 50 95 97 07

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar M. Krag,

Trappendalvej 29, 6094 Hejls, tlf. 7557 4754

E-mail: hejlsarkiv@hejlsnet.dk
eller trappendal@profibermail.dk
www.hejls-arkiv.dk

Arkiv: Hejls Landevej 20A, 6094 Hejls
Leder: Gunnar Krag

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 75 57 50 97

Arkiv: »Lærkebo«, Sjølundgade 28,
6093 Sjølund

Leder: Jørgen Skeem, Grønninghovedvej 28,
6093 Sjølund, tlf. 5051 5678

SØNDERBORG KOMMUNE

Lokalhistorisk Arkiv

for Augustenborg og Omegn

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 7447 1808

Formand: Birte Thuesen,

Møllegade 10, 6440 Augustenborg

Arkivleder: Paul Hartmann, Vibevej, 6440
Augustenborg

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Carl Jürgen Bock

Skeldekobbøl 20, 6310 Broager,
tlf. 7444 1458

Broagerlands Lokalarkiv:

Storegade 33, 6310 Broager, tlf. 7444 9351

Leder: Orla Kristensen,
Nattergalevej 7, 6310 Broager, tlf. 2672 2228

Lokalhistorisk Arkiv

for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 6343

Arkivafdeling: Asylvej 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 2710

Leder: Svend-Erik Olsen,
Brunhoved 2B, 6400 Sønderborg,
tlf. 2029 0634

Arkivafdeling: Torvet 12, Ulkebøl,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 9366

Leder: Helene Petersen
Hesselvej 2, 6400 Sønderborg, tlf. 4 47 1833

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Henrik Skrydstrup,
Runevænget 37, 6430 Nordborg,
tlf. 3028 8713

E-mail: henrik.skrydstrup@hotmail.com

Arkiv: Sommervej 11, »Spiloppen«
6430 Nordborg, tlf. 7445 9301

Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Gråsten By og Egn

Formand: Bodil Gregersen,
Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 7465 3181

Lokalhistorisk Arkiv for Graasten By og Egn

Ahlmannsparken, 6300 Gråsten,
tlf. 4238 7089

E-mail: post@graastenarkiv.dk

Leder: Else Egholm,
Toldbodgade 6, st. tv., 6300 Gråsten,
tlf. 7465 1243, mobil 2636 0694

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Andreas Kaad, Mintebjergvej 15,
6470 Sydals, tlf. 7441 5523 / 5174 3266

Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals, tlf. 7440 4884

Arkivleder: Henning Popp,
Skovhøj 88, Høruphav
6470 Sydals, tlf. 2285 0460

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Jens Bladt,

Nørre Landevej 51, Kegnæs, 6470 Sydals
tlf. 3123 5857

Arkiv: Kegnæs Forsamlingshus,

Nr. Landevej 59, Kegnæs, 6470 Sydals
Arkivleder: Kaj Woelke, Hagensig 12,
Kegnæs, 6470 Sydals

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Jørn Lind,
Lysabildgade 42, 6470 Sydals, tlf. 7440 4514
Arkiv: Lysabild skole, østfløjen,
Lysabildgade 2, Lysabild
Leder: Inge Christiansen
Lillehave 35, 6470 Sydals, tlf. 7440 4493

Lokalhistorisk Forening for Nordborg Området

Formand: Jens-Ove Hansen,
Møllebakken 15, 6430 Nordborg
tlf. 7445 8889, mobil 2361 6289
Arkiv: Løjtertoft 32, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 0829

Selskabet for Nydamforskning

Arkiv: Bakkensbro 6, 6400 Sønderborg
Leder: Richard Fisker Jensen,
Rojumvej 38, 6400 Sønderborg,
tlf. 5048 3897
Udstillinger:
Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg
Nydam Tveir og Navst
Sottrupskov 36 A, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: John Solkær,
Skoletoften 6, Blans, 6400 Sønderborg,
tlf. 2121 5552
Arkiv: Bakkensbro 6, Ullerup
6400 Sønderborg, tlf. 2963 7975
Leder: Frede Jensen,
Fruenskær 8, Vester Sottrup, 6400 Sønderborg
tlf. 2937 3764

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Kaj Jessen, Tandsbusk 39, Tandslet,
6470 Sydals, tlf. 6126 7749
E-mail: kajjessen@bbsyd.dk
Arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2,
6470 Sydals.
Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals,
tlf. 3074 5213
E-mail: lf.kristiansen@gmail.com

TØNDER KOMMUNE

Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

Formand: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179
Arkiv: Bytoften 34, 6534 Agerskov
Leder: Niels Baunsgaard. tlf. 7483 5120

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Kent R. Johansen,
Roostvej 6, Roost, 6535 Branderup
tlf. 7383 4110
Arkiv: Skærbækvej 16, Arrild, 6520 Toftlund
Leder: Inger Rahbek Andersen, tlf. 7483 4384

Branderup-Rurup Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Per Ernø,
Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 2479 9236, E-mail: per.erno@sport.dk
Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup

Historisk Forening for Bredebro og Omegn

Formand: Erland Jensen,
Vænget 7, 6261 Bredebro

Lokalhistorisk Arkiv i Bredebro

Arkivets adresse: Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro
E-mail: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/ Mie Schmidt, Vangsbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Lis Schulz,
Povlskrovej 13, Lovrup 6780 Skærbæk
tlf. 7475 4535
dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk
www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer
E-mail: hlarkiv@gmail.com
Brevadresse: Lis Hindrichsen,
Uldgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7378 2045
E-mail: lishindrichsen@mail.dk

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen,
Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4303

Arkiv: Mellemgade 4 st., 6240 Løgumkloster
www.lokalhistorisk-arkiv-6240-igkl.dk
Leder: Frede Gotthardsen,
Ringgade 15, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4204

Rejsby-arkivet

Formand: Niels L. Petersen, Hovedvejen 33,
Kærbølling, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 3364
E-mail: sofienederby@mail.dk

Rømø lokalhistoriske Forening

Formand: Sten Jensen,
Vråbyvej 47, 6792 Rømø, tlf. 7475 5904
Arkivleder: Magnus Buch, Klitvejen 31,
6792 Rømø, tlf. 5223 4044
E-mail: mhb@bbsyd.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: Lars Detlef,
Skolegade 43, 6780 Skærbæk, tlf. 5043 2527

Lokalhistorisk Arkiv for Skærbæk og omegn

Arkivet er midlertidigt lukket
Formand: Lars Detlef

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 9, 6520 Toftlund, tlf. 2025 9513
Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 2025 9513
E-mail: tlhf6520@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Gl. - Tønder Kommune

Formand: Ingolf Haase,
Slotsgade 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 40 28 08 95, E-mail: haase@mail.dk
Arkiv: Biblioteket,
Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 7472 3326
Leder: Birgitte Thomsen

VEJEN KOMMUNE

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Holm,
Gammelmark 16, Sdr. Hygum,
6630 Rødding, tlf. 74 84 52 25
Arkiv: Ribevej 61, Hygum, 6630 Rødding
Leder: Laurids E. Blomgreen

Højskolelund 24, 6630 Rødding,
tlf. 2124 4571
E-mail: blomgreen7@gmail.com

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 24, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2245 / 6166 7882
Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 2692 1054
Leder: Niels Clausen,
Jels Toftevej 6, 6630 Rødding,
tlf. 7455 3050

Lintrup Sogns lokalhistoriske udvalg

v/ Aase Ravn,
Kongeåvej 146, 6660 Lintrup
Arkiv: Lintrup skole,
Kirkepladsen 1, 6660 Lintrup
Leder: Hanna Madsen

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5665
Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8148 / 2645 1169
Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 6464 7769
Leder: Ellen Jensen, Persillegade 9,
Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 2030 1338
E-mail: skodborg-arkiv@bbsyd.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Arkivleder: Solvejg Holm,
Anneksvej 3, 6630 Rødding
tlf. 7484 7131 / 4016 0806
E-mail: soniho3@gmail.com
Arkiv: Skrave Foreningshus

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Morten Frandsen,
Villavej 13, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
tlf. 7484 6106 / 6072 6184
Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet,
6630 Rødding
E-mail: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com

Leder: Hedde Fuglsig,
Hovgårdsvej 7, Øster Lindet, 6630 Rødding
tlf. 2091 6323
E-mail: fuglsig@bbsyd.dk

AABENRAA KOMMUNE

Bov Lokalkarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 7376 8090
E-mail: hidalgo@bbsyd.dk

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Jes Ove Petersen,
Ravnhøjvej 4, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0506, jesoverpetersen@mail.dk
Arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13,
Bovrup, 6200 Aabenraa
Leder: Viggo Petersen
Bovrup Kirkevej 47, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0083, E-mail: viggo@it.dk

Ensted sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Stubbæk Skolegade 1, Stubbæk,
6200 Aabenraa
Leder: Rita Æbeløe Clausen,
Stubbæk Bygade 36, 6200 Aabenraa,
tlf. 7461 3455, E-mail: esfa@mail.dk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Kai Eskildsen Møller
Tværgade 5, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf. 7452 4461 og 2023 4461
E-mail: kem@canzone.dk
Arkiv: »Patsches Hus«, Præstegårdsvej 4,
Felsted, 6200 Aabenraa
E-mail: info@felsted-arkiv.dk
www.patscheshus.dk
Leder: Kai Eskildsen Møller

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Kaj Lassen,
Holmvej 15, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 7462
Arkiv: »Straagaards Smedie«, Skolegade 4,
Kliplev, 6200 Aabenraa
Leder: Merete Jensen

Løjt lokalhistoriske Forening

Formand: Erling Madsen,
Dybvighoved Møllevej 1, 6200 Aabenraa,
tlf. 7461 7804
Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle
Henv. Erling Madsen, tlf. 7461 7804 eller
Jacob Holdt, tlf. 7461 7790

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
6230 Rødekro, tlf. 7366 2919
E-mail: lokalhistoriskarkiv@youmail.dk
www.roedekro-lokalkarkiv.dk
Arkivleder: Else Meldgaard, Nørager 54,
6230 Rødekro, tlf. 2246 3210

Lokalhistorisk Arkiv for Tinglev Kommune

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev, tlf. 7376 7297
Kontaktperson: Leif Christiansen,
Rugmarken 9, 6360 Tinglev, tlf. 4031 3064,
E-mail: christiansen@6360.dk
Leder: Leif Christiansen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski,
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4551

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Svend Nielsen,
Nørreskovvænget 17, 6200 Aabenraa,
tlf. 3089 6336
E-mail: mariesvend@gmail.com

DESIGN
—
HØJSKOLEN
—
HØJER

Biblioteker

HADERSLEV KOMMUNE

Haderslev Bibliotekerne
www.haderslevbibliotekerne.dk

Gram afdeling

Østergade 10, 6510 Gram
tlf. 7434 7740, fax 7434 7734
E-mail: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling

Bispebroen 3, 6100 Haderslev
tlf. 7434 7777
E-mail: biblioteket@haderslev.dk

Vojens afdeling

Rådhuscentret 5, 6500 Vojens
tlf. 7434 7700, fax 7434 7710
E-mail: vojensbib@haderslev.dk

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Bibliotek

Gl. Kongevej 3, 6070 Christiansfeld
tlf. 7979 1100

SØNDERBORG KOMMUNE

Biblioteket Sønderborg

Kongevej 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 8872 4200
E-mail: biblioteket@sonderborg.dk
www.biblioteket.sonderborg.dk

HOEJER
DESIGN EFTERSKOLE

Søndergade 21 - 6280 Højer
Telefon 73628900
mail@hoejerdesignefterskole.dk

www.hoejerdesignefterskole.dk

TØNDER KOMMUNE

Tønder Bibliotekerne

www.tbib.dk

Løgumkloster Bibliotek

Storegade 16, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7492 9800
E-mail: bibliotek@loegumkloster.dk

Skærbæk Bibliotek

Jernbanegade 2, 6780 Skærbæk,
tlf. 7492 9813
E-mail: skaerbaekbib@toender.dk

Toftlund Bibliotek

Toldbodgade 8, 6520 Toftlund,
tlf. 74 92 98 09
E-mail: toftlundbib@toender.dk

Tønder Bibliotek

Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 74 92 98 40
E-mail: biblioteket@toender.dk

VEJEN KOMMUNE

Rødding Bibliotek

Søndergyden 15,
6630 Rødding, tlf. 7996 5666
E-mail: roedbib@vejenkom.dk
www.vejbib.dk

AABENRAA KOMMUNE

Aabenraa Bibliotekerne

E-mail: aabenraabib@aabenraa.dk
www.aabenraa.dk
tlf. 73 76 80 80

Aabenraa Bibliotek

Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg

Felsted Bibliotek

Gråstenvej 12, Felsted, 6200 Aabenraa

Rødekre Bibliotek

Vestergade 20, 6230 Rødekre,

Tinglev Bibliotek

Tinglev Midt, 6360 Tinglev

TYSKE BIBLIOTEKER

Aabenraa

Deutsche Zentralbücherei Apenrade,

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 1158, fax 7362 0736

E-mail: zentral@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Desuden 2 bogbusser.

Haderslev

Deutsche Bücherei Hadersleben,

Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,

tlf. 7452 1529

E-mail: hadersleben@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Sønderborg

Deutsche Bücherei Sønderburg,

Rønhaveplads 12, 6400 Sønderborg,

tlf. 7442 5765

E-mail: sonderburg@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Tinglev

Deutsche Bücherei Tingleff,

Hovedgaden 100, 6360 Tinglev

tlf. 7464 3577

E-mail: tingleff@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Tønder

Deutsche Bücherei Tøndern,

Popsensgade 6, 6270 Tønder,

tlf. 7472 3359

E-mail: tøndern@buecherei.dk

www.buecherei.dk og

<http://buechereitøndern.wordpress.com>

W. KRAGH A/S

STATSAUTORISERERE REVISORER

Jan Wilhelmsen

Statsautoriseret revisor

Østergade 56

DK-6270 Tønder

Telefon: +45 74 72 36 80

Mobil: +45 21 44 00 00

Mail: jan.wilhelmsen@wkragh.dk

E-mail: www.wkragh.dk

Revision • Regnskab • Rådgivning • Skat • Bogføring

UNGDOMS- OG EFTERSKOLER

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 København K, tlf. 33 12 86 80
E-mail: info@efterskoleforeningen.dk
Formand: Troels Borring,
Stationsvej 62, 5792 Årslev, tlf. 2179 2410

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager,
tlf. 7444 2762, vagt 2083 2762
Oprettet 1992
Forstander: Steen Emgren

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
tlf. 7483 3315
E-mail: info@agerskovungdomsskole.dk
www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930 - 42)
Forstander: Lars Kristensen

Askov Efterskole

Maltvej 1, Askov, 6600 Vejen, tlf. 7696 1800
E-mail: askov@askovefterskole.dk
Oprettet 2001
Forstander: Helle Barnhøj

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming
tlf. 7517 3833
E-mail: be@bramming-efterskole.dk
www.bgi-e.dk
Oprettet 1897
Forstander: Kirsten Tygesen

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund,
tlf. 7557 4026
E-mail: kontor@skamling.dk
www.skamling.dk
Oprettet 1955
Forstander: Brian Vittrup

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4820
E-mail: nachschule@tingleff.dk

www.nachschule.dk
Oprettet 1951
Forstander: Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
tlf. 7448 7080, fax 7448 7081
Oprettet 1992
Forstander: Jakob Carl Christensen

Efterskolen Epos

Færgevej 5, Fynshav
6440 Augustenborg
tlf. 50 30 41 81
kontor@efterskolen-epos.dk
Oprettet 2015
Forstander: Mathias Granum

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, 6270 Tønder,
tlf. 7472 4433
E-mail: ee@eeskole.dk
www.eeskole.dk
Oprettet 1978
Forstander: Bo Jørgensen

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6644, fax 7467 6794
E-mail: post@fle-skole.dk
www.fle-skole.dk
Oprettet 1996
Forstander: Annemette Hess

Gram Efterskole

Slotsvej 19-21, 6510 Gram,
tlf. 7482 0482
E-mail: kontor@gram-efterskole.dk
Oprettet 1998
Forstander: John Jensen

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1014
E-mail: mail@hoptrupefterskole.dk
www.hoptrupefterskole.dk
Oprettet 2006.
Forstander: Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,
tlf. 7362 8900, fax 7478 9225
E-mail: mail@hoejerdessignefterskole.dk
www.hoejerdessignefterskole.dk
Oprettet 2007
Forstander: Kirsten Boyschau Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer, tlf. 7478 2140
Oprettet 1951
Forstander: Mikkel Fjord-Larsen

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5333
E-mail: info@keskole.dk - www.keskole.dk
Oprettet 1979,
Forstander: Tina Knudsen

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen, tlf. 7538 1006
E-mail: postkassen@ladelundefterskole.dk
www.ladelundefterskole.dk
Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879
Ladelund Efterskole 2000
Forstander: Steffen Bendix Pedersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 3652
Oprettet 1951
Forstanderpar: Birgitte og Niels Kousgaard

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg, tlf. 7445 1528
E-mail: slottet@nordborg-slot.dk
Oprettet 1922
Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 3622, fax 7475 3004
www.rejsby-efterskole.dk
Oprettet 1994
Forstander: Brian O. Bastiansen

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup,
6640 Lunderskov, tlf. 7559 4126
E-mail: kontor@skanderupefterskole.dk

Oprettet 1914

Forstanderpar: Matilde og Rune Peitersen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen, tlf. 7536 0751
E-mail: kontor@s-g-i.dk
Oprettet 1874
Forst.: Asbjørn Nielsen og Birgitte Pallesen

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4990, fax 7474 5990
E-mail: sine@sine.dk - www.sine.dk
Oprettet 1997
Forstander: Peter Bruhn Jepsen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 0311
www.sundeved-efterskole.dk
Oprettet 1957
Forstander: Peter Koldby Juhl

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming, tlf. 7517 4299
se@sydvestjyllandsefterskole.dk
Oprettet 1975
Forstanderpar: Bente og Leif Kruse

Vojens Gymnastik- og Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
tlf. 7454 1129, fax 7320 2209
E-mail: vgie@vgie.dk - www.vgie.dk
Oprettet 1939
Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5063 - www.aabaek.dk
Oprettet 1970
Forstander: Thomas Frickmann

HØJSKOLER

Designhøjskolen Højer

Søndergade 21, 6280 Højer
tlf. 7362 8900, fax 7478 9225
E-mail: info@designhojer.dk
www.designhojskolenhojer.dk
Oprettet 2015
Forstander: Kirsten Boyschau Hansen

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4040, fax 7474 4551
E-mail: info@lkhojskole.dk
www.lkhojskole.dk
Oprettet 1960

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding, tlf. 7484 2284
www.rhskole.dk
Oprettet 1844
Forstanderpar: Mads og Anja Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
tlf. 7460 8318, fax 7460 8546
E-mail: info@ronshoved.dk
www.ronshoved.dk
Oprettet 1921
Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idrættshøjskolen i Sønderborg

Frihedsallé 42, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 1848, E-mail: admin@ihs.dk
www.ihs.dk
Oprettet 1952
Forstander: Michael Willemar Svanøe

Musik og Teaterhøjskolen

Heredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 0104,
E-mail: kontor@musikogteater.dk
www.musikogteater.dk
Oprettet 1984
Forstander: Thomas Trier

Højskolen Østersøen

Flensborgvej 48-50, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4700, fax 7462 4701
E-mail: adm@hojoster.dk - www.hojoster.dk
Oprettet 1993
Forstander: Peter Buhmann

HUSHOLDNINGSSKOLER OG HÅNDARBEJDSKOLER

Rødding Fri Fagskole

Rødding Præstegårdsvej 11,
6630 Rødding
tlf. 7484 2500, fax 7484 2508
E-mail: mail@rffs.dk
www.røddingfrifagskole.dk
Oprettet 1981
Forstander: Jette Christensen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole

Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 4070
E-mail: lkms@km.dk
www.kirkemusikskole.dk

Telefontid: Mandag kl. 8.30-12.30 samt
tirsdag, onsdag og torsdag kl. 13.30-15.30
Rektor: Hans Christian Hein
Afdelinger i Horsens, Odense, Tarm og
Flensborg

Stedet for eftertanke,
inspiration og den gode samtale.

loegumkloster-refugium.dk ▪ Refugievej 1 ▪ 6240 Løgumkloster ▪ T: 7474 3301

Vandrerhjem

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 7452 1347, fax 7452 1364
E-mail: haderslev@danhostel.dk
www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 7473 8298,
E-mail: danhostelrudb@gmail.com
www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 3112, fax 7442 5631
E-mail: sonderborg@danhostel.dk
www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3990, fax 7442 4396
E-mail: vollerup@c.dk
www.visit-sonderborg.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem

»Kogsgården«, Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 7472 3500, fax 7472 3505
E-mail: tonder@danhostel.dk
www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa »Fjordlyst«

Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2699, fax 7462 2939

Museer m.v.

Ballum Enges Forskønnelsesforening Bevandingsmøller

Formand: Erhardt Ehmsen,
Bunti 26, Ballum, 6261 Bredebro
tlf. 7471 6268

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker, 6500 Vojens

Brødrene Grams Arkiv og Museum

Danmarksgade 16, 6500 Vojens
Formand: Niels Gregers Nielsen
tlf. 2159 3528
E-mail: info@broedrene-gram.dk
www.broedrene-gram.dk

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted, tlf. 7542 3873

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 5423 eller 7444 1458 - C.J. Bock
E-mail: info@deutsches-museum.dk
www.deutsches-museum.dk

Museet viser den tyske befolkningsdels historie i Sønderjylland

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 0331
E-mail: dsmn@mail.dk

Egns- og Landbrugsmuseet i Egen

Sebbelundvej 26, Egen,
6430 Nordborg, tlf. 7445 8919

Elstrup Mølle museum

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8989
E-mail: linow@post7.tele.dk

FN-Museet

Frøslevlejren, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6855
www.fnmuseet.dk

Frøslevlejrens Museum

Lejrvej 83, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6557, fax 7467 6077
E-mail: froslevlejrensmuseum@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet

Koldingvej 52, Frederikshøj,
Postboks 58, 6070 Christiansfeld,
tlf. 7557 3003
E-mail: info@genforeningsmuseet.dk
www.genforeningsmuseet.dk

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg, tlf. 4174 6829
E-mail: museeth2@gmail.com
www.hjemmevaernsmuseet.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavnsgård
Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 7484 5566
www.hygumhjemstavnsgaard.dk

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2634 / 7455 2004
Møllen fremvises efter aftale

Lorenzens Gård

Nørrevej 29, Bådsbøl-Ballum,
6261 Bredebro, tlf. 7471 6111

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4165, fax 7474 4122
E-mail: info@museetholmen.dk
www.museetholmen.dk
Skiftende kunst, kulturhistoriske samt
moderne samtidskunst udstilling

MUSEUM SØNDERJYLLAND

Arkæologi Haderslev

Dalgade 7, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 7566
E-mail: haderslev@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Haderslev Bymuseum

Slotsgade 22, 6100 Haderslev
tlf. 7453 0858
ehlerssamling@museum-sonderjylland.dk

Cathrinesminde Teglværk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager,

tlf. 7444 9474

cathrinesminde@museum-sonderjylland.dk

Drøhses Hus

Storegade 14, 6270 Tønder, tlf. 7472 4990
www.museum-sonderjylland.dk

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000, fax 7448 9922
historiecenter@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000, fax 7448 9922
historiecenter@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Ehlers Lertøjssamling

Slotsgade 20, 6100 Haderslev,
tlf. 7453 0858
ehlerssamling@museum-sonderjylland.dk

Højer Mølle

Møllegade 13, 6280 Højer,
tlf. 7478 2911
E-mail: hoejer@museum-sonderjylland.dk

ISL - Lokalhistorie

Billed- og lydarkiv

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 5860
E-mail: isl@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk
Leder: Kim Furdal

Jacob Michelsens Gård i Kolstrup

Toften 37, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 2645
www.museum-sonderjylland.dk

Kulturhistorie Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,
tlf. 7472 8989, fax 7472 8980
E-mail: toender@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 2645

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa,
tlf. 7463 3649
brundlund@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Kunstmuseet i Tønder

Kongevej 51, 6270 Tønder,
tlf. 7472 8989, fax 7472 8980
kunsttoender@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Naturhistorie - palæontologi

Gram Lergrav

Lergravsvej 2, 6510 Gram,
tlf. 7482 1000
E-mail: gram@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk/
naturhistorien.html

Oldemorstof

Bovvej 2A, 6330 Padborg,
tlf. 7467 5150
E-mail: bov@museum-sonderjylland.dk

Skærbæk

Storegade 47, 6780 Skærbæk,
tlf. 7475 2052 / 2929 3843

Slesvigske Vognsamling

Simmerstedvej 1a, 6100 Haderslev
tlf. 7352 0707
daan@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 2539
sonderborg@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Hjemsted Oldtidspark

Museum samt aktivitets- og oplevelsespark
Hjemstedvej 60, 6780 Skærbæk
tlf. 7475 0800
E-mail: oldtidspark@hjemsted.dk
www.hjemsted.dk

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,
tlf. 7475 5276

Naturcenter Tønninggård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,
tlf. 7475 5257
E-mail: info@tonnisgaard.dk
www.tonnisgaard.dk

Orion Planetarium

Søvej 36, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 8715 7370
www.orionplanetarium.dk

Rømø Minimuseum

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø
tlf. 7475 5257

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole,
Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted
tlf. 7484 9696 / 2121 6380
E-mail: skolemuseum@mail.dk
www.sonderjysk-skolemuseum.dk
www.skolemuseum.info

Tørning Mølle

Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7450
E-mail: post@toerning-moelle.dk
www.toerning-moelle.dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,
Bredsten 9, Kegnæs, 6470 Sydals

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup,
tlf. 748 5526
www.wellings.dk

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1, 6270 Tønder,
tlf. 7472 7254
E-mail: zeppelin@zeppelin-museum.dk
www.zeppelin-museum.dk

BREDSTED

Naturcentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671/4555

E-mail: naturzentrum-nf@versanet.de
www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621/37814

E-mail: info@danevirkemuseum.de
www.danevirkemuseum.de

EGERNFØRDE

Det Gamle Rådhus

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351/712547

E-mail: museum-eckernfoerde@gmx.de
www.museum-eckernfoerde.de

FLENSBORG

»Museumsbjerg«

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 - 852956

E-mail: museumsberg@flensburg.de
www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/852504

naturwissenschaftliches-museum@
flensburg.de
www.naturwissenschaftliches-museum.
flensburg.de

Phänomenta

Norderstrasse 157-163, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/144490, fax /1444920

E-mail: science@phaenomenta.com
www.phaenomenta.com/flensburg

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-852970

E-mail: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet »Gammel Mønt«

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt,
tlf. 04881-1511

E-mail: c.thomsen@museum-friedrichstadt.de
www.museum-friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren

Theodor Mommsen

Markt 5, D-25836 Garding,
tlf. 04862/100310, fax 04862/100348

E-mail: kg@kirche-eiderstedt.de
www.museen-nord.de/museum/de-
mus-051716

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11,
D-25859 Hooge, tlf. 04849/219

E-mail: koenigspesel@t-online.de
www.koenigspesel.de

HALLIG LANGENÆS

Honkenswarft Friserhuset

Friesenhaus-Honkenswarf, Honkenswarf
D-25863 Hallig Langeness
tlf. 04684/235

E-mail: info@friesenhaus-honkenswarf.de
www.friesenhaus-honkenswarf.de

Kaptajn-Tadsen-Museet

Ketelswarft, D-25863 Hallig Langeness
tlf. 04684/217

E-mail: info@langeness.de
www.langeness.de/museen.phtml

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk Center for Kunst & Cricket

Horstedter Chaussee 1, D-25856 Hattstedt,
tlf. 04846/6604

E-mail: info@mikkelberg.de
www.mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordsø Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Zingel 15, D-25813 Husum,
tlf. 04841/5257
E-mail: schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de
www.schiffahrtsmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee,
D-25813 Husum,
tlf. 04841-8973 130 eller 04841-2545,
fax 04841/63280
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Poppenspäler Museum

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum,
tlf. 04841/6 32 42
E-mail: husum@pole-poppenspaeler.de
www.pole-poppenspaeler.de

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31-35, D-25813 Husum,
tlf. 04841/80 38 630
E-mail: info@storm-gesellschaft.de
www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-Mindehallen

D-24879 Ildstedt
tlf. 04625-402
E-mail: kreis@schleswig-flensburg.de
www.museen-sh.de/museum/de-mus-069118

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jarde Lund,
tlf. 04605-188759
Pedel: Søren Lund, tlf. 04605-208
E-mail: faelleslandboforeningen@gmx.de
www.faelleslandboforeningen.de

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1328
E-mail: erne@gmx.de
www.schleimuseum.de

Møllen »Amanda«

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642-4027
E-mail: stadt@kappeln.de
www.kappeln.de

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

D-24376 Kappeln
tlf. 04631/2095
E-mail: info@angelner-dampfeisenbahn.de
www.angelner-dampfeisenbahn.de

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 13, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31101
E-mail: info@soelring-foriining.de
www.sylt.de/altfriesischeshauskeitum

Hjemstavns museet på Sild

Am Kliff 19a, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805
E-mail: soelring-foriining@t-online.de
www.soelring-foriining.de

KOBBERMØLLE

Kobbermølle Industrimuseum

Messinghof 3,
D-24955 Harrislee,
tlf. 49(0)461-4 0771 25
E-mail: museum@kabelmail.de
www.industriemuseum-kupfermuehle.de

LADELUND

KZ-mindelund ved den evangelisk-lutherske kirke St. Petri
Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666-449, fax 04666-989537
www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBOURG

Lyksborg Slot
Grosse Strasse,
D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/442330, fax 04631/4423329
E-mail: info@schloss-gluecksburg.de
www.schloss-gluecksburg.de

NEBEL/AMROM

Hjemstavnsmuseum
Ualjaat 4, D-25946 Nebel/Amrum,
tlf. 04682/872
E-mail: harkthomsen@t-online.de
www.museen-sh.de

NIBØL

Naturhistorisk Museum
Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/5691
E-mail: info@nkm-niebuell.de
www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum
Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185
E-mail: museum@stadt-niebuell.de
www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet
Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/1010
www.haizmann-museum.de

OEVENUM/FØR

Oevenum-museet
Buurnstraat 48, D-25938 Oevenum/Föhr,
tlf. 04681/2673
www.museen-sh.de

PELLWORM

Ø-museet
Uthlandstr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
www.museen-sh.de

RENDSBURG

Historisk museum og Det nordtyske Trykkerimuseum
Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/331336, fax 04331/27687
E-mail: info@museen-rendsborg.de
www.museen-rendsborg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG
Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04106/ 629 2464
E-mail: elektromuseum@eon-hanse.com
www.elektromuseum-rendsborg.de

Jødisk museum
Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331 - 25262
E-mail: info@jmrld.de
www.schloss-gottorf.de/juedisches-museum

Kunststøberimuseet
Glück-Auf-Allee 4,
D-24782 Rendsburg-Büdelndorf,
tlf. 04621 - 813222
E-mail: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/
eisenkunstguss-museum

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum
Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863/1226, fax 04863/703337
info@museum-landschaft-eiderstedt.de
www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

Gottorp Slot
Schlossinsel 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/813-222; fax 04621/81 32 22
E-mail: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de/das-holm-
museum

Slesvig Bymuseum

Friedrichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820
E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig-Holstenske landsarkiv

Prinzenpalais, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/861800
E-mail: landesarkiv@la.landsh.de
www.landesarkiv.schleswig-holstein.de

Vikigemuseet Hedeby

Am Haddebyer Noor 5, D-24866 Busdorf,
tlf. 04621/813-222
E-mail: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/haithabu

SATRUP

Landsbymuseet »Satruphuus«

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/9 68 77 33
info@satruphuus.de - www.satruphuus.de

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Treenehaus, D-25876 Schwabstedt,
tlf. 04884/420 - www.museen-sh.de

SVESING

Svesinglejren - KZ-Gedenkstätte

Husum-Schwesing

Am Flugplatz, Engelsburg,
D-25813 Schwesing
www.nordfriesland.de/kultur-bildung/
kulturarbeit

SØBØL

Nolde-museet

Seebüll 31, D-25927 Neukirchen,
tlf. 04664/983930, fax /98 39 329
E-mail: info@nolde-stiftung.de
www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

»Haus Peters«

Dörpstraat 16, D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862/681
post@hauspeters.info - www.hauspeters.info

TYDAL

Tydal Spejdermuseum

Beliggende på Spejdergården Tydal,
D-24852 Eggebek, tlf. 04609/91030
E-mail: dss.tydal@t-online.de
www.tydal.dk
Formand: Torben Kvist, Marienallee 49,
D-24937 Flensborg, tlf 0461/51673

TØNNING

Historisk pakhuis ved havnen

Am Eiderdeich 18, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/1650
www.museen-sh.de

Multimar Wattforum

Dithmarscher Str. 6a, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/96200, fax 04861/962010
E-mail: info@multimar-wattforum.de
www.multimar-wattforum.de

UNEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a, D-24977 Langballig,
tlf. 04636/1021, fax 04636/8226
E-mail: info@museum-unewatt.de
www.museum-unewatt.de

VYK/FØR

Dr. Carl-Häberlin-Friesen-Museum

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk/Föhr,
tlf. 04681/2571, fax 04681/748420
E-mail: info@friesen-museum.de
www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort,
tlf. 04864/845
E-mail: k.reck@roterhaubarg.de
www.roter-haubarg.de

Jagt

Miljøministeriet
Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø,
tlf. 7254 2424 (kl. 9-12)
E-mail: jagttegn@nst.dk
www.jagttegn.dk

TIL DIG DER BRÆNDER FOR SPORT

Sportstøffesiden SINE tilbyder lejer med
BADMINTON / DANS / GOLF / FITNESS / HÅNDBOLD DRENGE /
HÅNDBOLD PIGER / FODBOLD DRENGE / FODBOLD PIGER

Vi er en af verdens SKI

På sportstøffesiden SINE gør vi meget ud af vores sports- og kulturrejser.
Du kan bl.a. spore rejser til
NORDAMERIKA / NEW YORK / ATLANTA / BEIJING /
LIVERPOOL / THAILAND / Sans skæppe til ØSTRIK
Vi har også Cambridge Casars med sprøjtegrø.

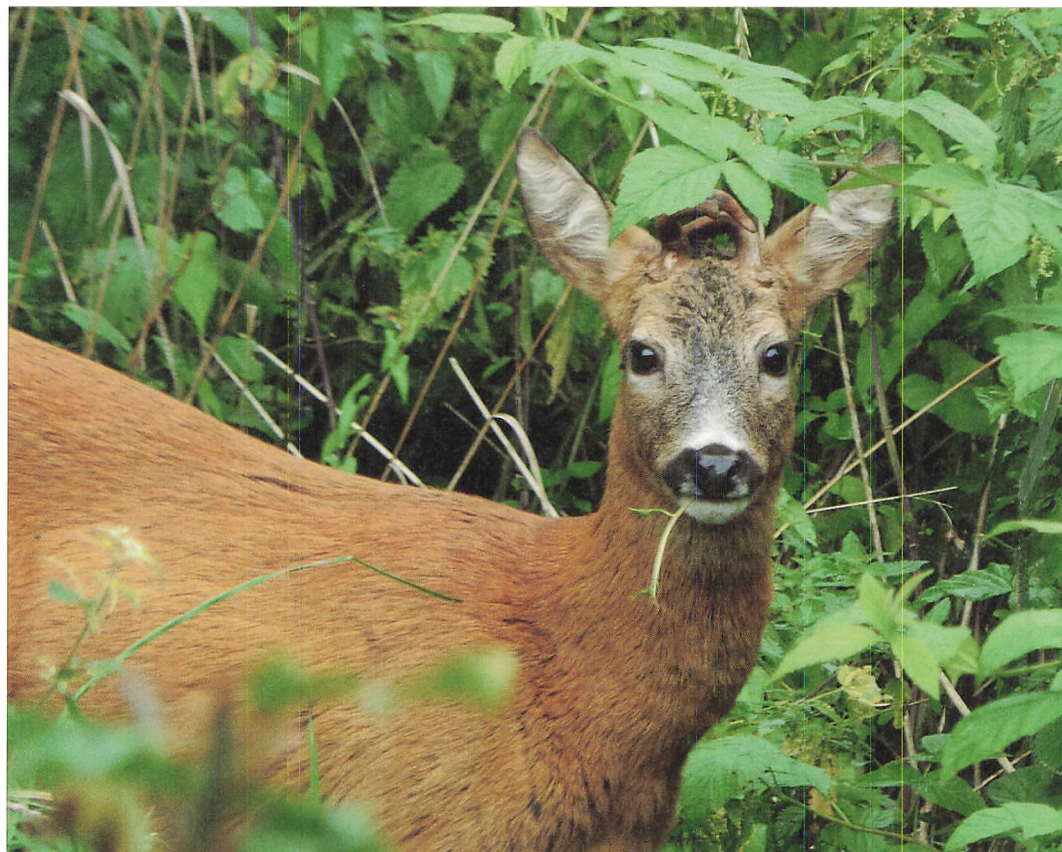
www.sine.dk

Dansk Jagtforsikring A/S
Frederiksberggade 16, 1459 København K,
tlf. 3311 0747, fax 3311 8081

Dansk Land- og Strandjagt af 1991
Formand: Arthur Hasselstrøm,
Holmeåvej 8, 6682 Hovborg, tlf. 6160 9292
E-mail: formand@dls-jagt.dk
www.dls-jagt.dk
Medlemsblad: Jagt og Jægere

Naturstyrelsen Vadehavet
Skovridervej 3, Arnum, 6510 Gram,
tlf. 72 54 30 00
Vildtkonsulent Svend Hansen, tlf. 2098 3580

Naturstyrelsen Sønderjylland
Felstedvej 14, 6300 Gråsten,
tlf. 7254 3579 - E-mail: sdj@nst.dk

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljø- og Fødevarerministeriet / Naturstyrelsens jagttabel med generelle jagttider for jagtåret 2016/2017

FUGLE

Andefugle:

Gråand	01.09-31.12
Atlingand	01.09-31.12
Krikand	01.09-31.12
Spidsand	01.09-31.12
Pibeand	01.09-31.12
Skeand	01.09-31.12
Knarand	01.09-31.12

Ovenstående andefugle på

fiskeriterritoriet - desuden

Grågås	01.09-31.01
Blisgås	01.09-31.01
Sædgås	01.09-30.11
Kortnæbet gås	01.09-31.12
Canadagås	01.09-31.01
Taffeland	01.10-31.01
Troldand	01.10-31.01
Bjergand	01.10-31.01
Hvinand	01.10-31.01
Havlit	01.10-31.01
Ederfugl han	01.10-31.01
Sortand	01.10-31.01
Fløjlsand	01.10-31.01

Hønsfugle:

Agerhøne	16.09-15.10
Fasanhøne	01.10-31.12
Fasanhane	01.10-31.01

Vandhøns:

Blishøne	01.09-31.01

Vadefugle:

Dobbeltbekkasin	01.09-31.12
Skovsneppe	01.10-31.01

Duer:

Ringdue	01.11-31.01
Tyrkerdue	01.11-31.12

Kragefugle:

Husskade	01.09-31.01
Krage (gråkrage/sortkrage)	01.09-31.01

ANDET

Invasive arter:

Nilgås	01.09-31.01
Bisamrotte	01.09-31.01
Sumpbæver	01.09-31.01
Vaskebjørn	01.09-31.01
Mårhund	01.09-31.01
Mink	01.09-31.01

PATTEDYR

Hovdyr:

Kronhjort	01.09-31.01
Kronhind og -kalv	01.10-31.01
Dåhjort	01.09-31.01
Då og -kalv	01.10-31.01
Sikahjort	01.09-31.01
Sikahind og -kalv	01.10-31.01
Råbuk	16.05-15.07
og	01.10-31.01
Rå og -lam	01.10-31.01
Muflonvædder	01.09-31.01
Muflonfår og -lam	01.10-31.01
Vildsvin, orne	01.09-31.01
Vildsvin, so og grise	01.10-31.01

Rovdyr:

Ræv	01.09-31.01
Husmår	01.09-31.01

Støttetandede:

Hare	01.10-15.12
Vildkanin	01.09-31.01

- ◆ Pattedyr og fugle, for hvilke der ikke er fastlagt jagttid, er fredede hele året
- ◆ Pattedyr og fugle, for hvilke der er fastlagt jagttid, er fredede udenfor jagttiden
- ◆ Fredning af en vildtart omfatter, hvor andet ikke er angivet, tillige artens yngel samt reder og æg
- ◆ Jagt må kun finde sted i tiden mellem solopgang og solnedgang
- ◆ Ænder og gæs må dog jages fra 1,5 time før solopgang til 1,5 time efter solnedgang

LOKALE JAGTTIDER

REGION HOVEDSTADEN:

Sædgås.....ingen jagttid

Region Hovedstaden

bortset fra Bornholms Kommune:

Kronkalv, kronhind, spidskronhjort og kronhjort med mindst 6 sprosser på min. 2 cm på den ene stang.....01.11-30.11
Øvrige kronhjørt.....ingen jagttid

Bornholms Kommune:

Då og dåhjortingen jagttid
Dåkalv.....01.01-15.01
Rævingen jagttid
Hare01.10-31.12
Agerhøne.....01.10-31.10

REGION SJÆLLAND:

bortset fra Møn, Lolland, Falster og den del af regionen mellem Roskilde og region Hovedstaden, som ligger nord for motorvej 21

Kronhjort.....01.10-31.01

Bortset fra Vordingborg Kommune, Guldborgsund Kommune og Lolland Kommune:

Sædgås.....ingen jagttid

Øen Sejerø:

Råbuk.....16.05-15.06
.....og 01.12-20.01
Rå og lam01.12-20.01
Hare01.11-15.12
Agerhøne.....01.10-15.10
Fasanhøne16.11-30.11
Fasanhane01.11-31.01

Øen Fejø:

Hare16.10-15.12
Fasanhøneingen jagttid
Fasanhane16.10-30.11

Øen Femø:

Hare01.11-15.12
Agerhøne.....ingen jagttid
Fasanhøne01.11-02.11
Fasanhane16.10-31.12

REGION SYDDANMARK:

Sædgås.....ingen jagttid

Nord for motorvej E20, syd for motor- trafikvej 28 mellem Bredsten og Vejle, syd og vest for hovedvej 176 mellem Bredsten og Give, syd og vest for motorvej 18 mellem Give og Herning, syd for hovedvej 15 mellem Herning og Videbæk, syd og øst for hovedvej 467 mellem Videbæk og Skjern samt syd for Skjern Å ml. Skjern og Ringkøbing Fjord:
Kronkalv.....01.09-31.01

Kolding Kommune - øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og nord for Kolding Fjord, Fredericia Kommune og Vejle Kommune - øst for rute 170 mellem Vejle og Kolding og syd for Vejle Fjord:
Dåkalv.....01.10-07.10
og.....24.01-31.01
Då og dåhjortingen jagttid

Esbjerg Kommune:

Dåvildtingen jagttid

Aabenraa Kommune

- øst for motorvej E45:

Då, dåkalv og dåspidshjort01.11-31.12
Øvrige dåhjørt.....01.12-31.12

Haderslev Kommune:

Dåkalv.....01.11-31.12
Andet dåvildt.....ingen jagttid

Kolding Kommune - vest for motorvej E45 og syd for E20:

Då, dåkalv og dåspidshjort.....01.11-31.12
Øvrige dåhjørt.....ingen jagttid

Kolding Kommune - øst for motorvejen og syd for Kolding By samt Kolding By:

Dåvildtingen jagttid

Vejle Kommune - syd for motorvej E20:

Dåkalv.....01.11-31.12
Andet dåvildt.....ingen jagttid

Sønderborg Kommune med undtagelse af øen Als og Kegnæs:

Dåvildtingen jagttid

Tønder Kommune:

Dåvildtingen jagttid

Øen Langeland:

Dåhjort.....	01.12-31.12
Då.....	01.12-31.01
Dåkalv.....	01.10-31.01

Øen Tåsinge:

Då og dåkalv.....	01.11-31.01
Dåhjort.....	01.01-31.01

Øen Lyø:

Råvildt.....	01.10-15.10

Øen Strynø:

Hare.....	ingen jagttid
Fasanhøne.....	1. og 2. lørdag i november
Fasanhane:	
1. og 2. lørdag i oktober og november	
samt alle lørdage i december	

Øen Ærø:

Dåspidshjort og dåkalv.....	01.01-31.01
Øvrigt dåvildt.....	ingen jagttid
Råbuk.....	16.06-15.07
og.....	01.11-30.11
Rå og -lam.....	01.11-30.11

Nordfyns Kommune samt den del af fiskeriterritoriet, der indgår i EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 76, Nordfyn:

Blisgås.....	ingen jagttid

Øen Als:

Råbuk.....	16.05-15.07
og.....	01.11-31.12
Rå og -lam.....	01.11-31.12
Hare.....	01.11-15.12
Fasanhøne.....	01.11-31.12
Fasanhane.....	01.11-31.12
Skovsneppe.....	01.11-31.12
Då, dåkalv og dåspidshjort.....	01.11-31.12
Øvrige dåhjorte.....	01.12-31.12

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als, dog råvildt.....	ingen jagttid

Øen Rømø:

Kronhjort.....	ingen jagttid

Øen Mandø:

Råvildt.....	ingen jagttid
Agerhøne.....	ingen jagttid

REGION MIDTJYLLAND:

Sædgås.....	ingen jagttid

Syd for Hovedvej 16 mellem Randers og Viborg, syd og øst for hovedvej 12 mellem Viborg og Herning, nord og øst for motorvej 18 mellem Herning og Give, nord og øst for hovedvej 176 mellem Give og Bredsten, nord for motortrafikvej 28 mellem Vejle og Bredsten. Vest for motorvej E45 mellem Aarhus og Randers:

Kronspidshjort og kronkalv.....	01.09-31.01
Kronhind.....	16.10-31.01
Kronhjort med mindst	
5 sprosser på minimum 2 cm	
på den ene stang.....	01.09-31.01
Øvrige kronhjorte.....	ingen jagttid

Syddjurs og Norddjurs Kommune:

Kronhind og kronkalv.....	01.10-31.01
Kronspidshjort.....	ingen jagttid
Øvrige kronhjorte.....	01.09-31.12

Lemvig Kommune, Struer Kommune, Holstebro Kommune og Skive Kommune. Den del af Viborg Kommune, der ligger vest og syd for Hjarbæk Fjord, syd for Skals Å og vest for rute 533, Vestre Ringvej, rute 13 og 12. De dele af Herning Kommune, der

ligger vest for rute 12 og nord for rute 15. De dele af Ringkøbing-Skjern Kommune, der ligger nord for rute 15, vest for rute 467, vest for rute 11/28, nord for Skjern Å og nord for Hvide Sande:

Kronspidshjort og kronkalv	01.09-31.01
Kronhjort med mindst 5 sprosser på min. 2 cm på den ene stang...	01.09-31.12
Øvrige kronhjørtte	16.10-31.12
Kronhind	16.10-31.01

Herning, Holstebro, Struer og Lemvig Kommuner:

Dåkalv	01.12-15.12
Då og dåhjort	ingen jagttid

Ikast-Brande Kommune:

Dåvildt	ingen jagttid

Ringkøbing-Skjern Kommune:

Dåvildt	01.12-31.12

Øen Endelave:

Råvildt	01.10-08.10
Hare	ingen jagttid
Agerhøne	ingen jagttid

REGION NORDJYLLAND

Sædgås	ingen jagttid

Øst for motorvejen Aalborg-Frederikshavn

Dåvildt og kronvildt	ingen jagttid

I området vest for Aalborg-Frederikshavn motorvejen, øst for Aalborg-Hirtshals motor-

vejen (E39) samt øst for »Ålborgvej«, der forbinder E39 og Hirtshals. Mod nord inkluderer området hele Skagens Odde:

Kronkalv, kronspidshjort samt kronhjort med mindst 5 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang	01.11-31.12
Kronhind	16.11-31.12
Øvrige kronhjørtte	ingen jagttid

I samme område, nord for Brønderslev-Frederikshavn vejen (Jerslevvej, Hjulskovvej, Mylundvej og Brønderslevvej):

Dåvildt	16.11-31.01

I samme område, syd for Brønderslev-Frederikshavn vejen (Jerslevvej, Hjulskovvej, Mylundvej og Brønderslevvej):

Dåvildt	ingen jagttid

Vest for Aalborg-Hirtshals motorvejen inklusiv Thy og Mors

Dåvildt	01.11-31.01
Då, dåkalv og dåspidshjort	01.12-31.12
Øvrige dåhjørtte	01.01-07.01

Den del af regionen, der ligger syd for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev, nord for hovedvej 535 mellem Haverslev og Vitskøl Kloster, nord for Løgstørvej mellem Aars og Vester Hornum, nord for Hyllebjerget mellem Vester Hornum og Overlade, nord for Bjørneholmvej mellem Overlade og ud til Limfjorden (ikke Livø):

Kronvildt	ingen jagttid
Dåvildt	ingen jagttid

Ferieplan i Sydslesvig 2017

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig i 2017, fastlandet

Forårsferie..... 10. april - 21. april
Sommerferie..... 24. juli - 1. september
Efterårsferie..... 16. oktober - 27. oktober
Juleferie..... 23. december -

Danske helligdage i 2017 som er hverdage i Sydslesvig

13. april..... Skærtorsdag
12. maj..... St. Bededag

Sydslesvigiske fest- og helligdage i 2017 som er hverdage i Danmark

1. maj..... Maj-festdag
3. oktober..... Tysk enhedsdag

Klassisk
grundtvigsk højskole
i Sønderjylland

 Rønshoved Højskole
Højskolen ved Flensborg Fjord

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

SdU

er en sammenslutning af ungdoms- og idrætsforeninger samt
landsdelsorganisationer for børn og unge.

Organisationens formål er at fremme det danske ungdoms- og
idrætsarbejde, samt at styrke det folkelige arbejde i Sydslesvig

www.sdu.de

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Norderstr. 76, D-24939 Flensburg . tlf. +49 (0)461-144 08-0

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang.

Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium. Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten.

Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra).

De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

Officielle civile flagdage 2017

(som fastsat af justitsministeriet)

1. januar: Nytårsdag

5. februar: Kronprinsesse Mary

6. februar: Prinsesse Marie

9. april: Danmarks besættelse 1940 (halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)

14. april: Langfredag (halv stang til solnedgang)

16. april: Dronning Margrethe II og Påskedag

29. april: Prinsesse Benedikte

5. maj: Danmarks befrielse 1945

25. maj: Kr. Himmelfartsdag

26. maj: Kronprins Frederik

4. juni: Pinsedag

5. juni: Grundlovsdag

7. juni: Prins Joachim

11. juni: Prins Henrik

15. juni: Valdemarsdag: Genforeningsdag

5. september: Danmarks udsendte soldater

25. december: Juledag

BRAMMING
gymnastik- & idrætsefterskole

DEL DIT
BEDSTE
MINDE
MED
OS PÅ
#BGIE

DANMARKS VILDESTE SKOLEÅR

VENNER
NÆRVÆR
RESPEKT
FÆLLESSKAB
UDFORDRINGER

GYMNASTIK / SPRING / FODBOLD /
HÅNDBOLD / TRIATHLON

VOLLEYBALL / MUSIK / MOTOCROSS / TEKSTIL /
BILLEDKUNST / UNG MAD

FØLG MED PÅ: WWW.BGI-E.DK ELLER PÅ: FACEBOOK.COM/BGIE11

GABELSVEJ 12 / 6740 BRAMMING / TEL. 75173833 / BE@BRAMMING-EFTERSKOLE.DK

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

oprettet 1892

Sønderjyds Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjyds Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser.

I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjyds Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

Spredt ud over landsdelen har Sønderjyds Skoleforening en stor kreds af lokale tillidsmænd. De tegner foreningens medlemmer samt udleverer og modtager ansgningskemaer.

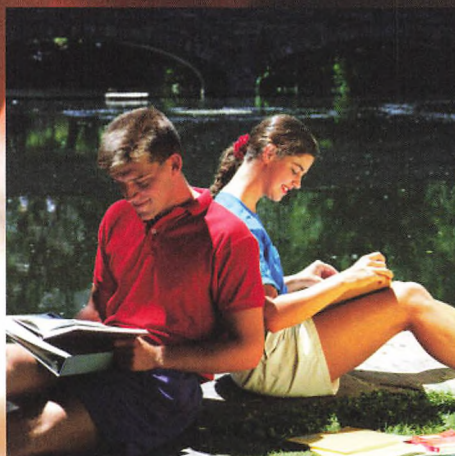
Bliv medlem af Sønderjyds Skoleforening.

Formand: Peder Moltesen Ravn, Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe, tlf. 75 44 54 33.

Sønderjyds Skoleforenings kontor:

Sekretær: Inger Rahbek Andersen
Roostvej 3, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 74 83 40 81

Se også foreningens årsberetning andet sted i Almanakken.

Sønderjyds Skoleforening udgiver »SØNDERJYSK ALMANAK«

Sønderjysk Almanak 2017
24. årgang

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening®